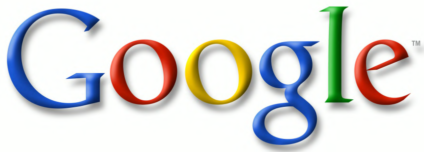

JÓKAI MÓR

AUFRECHT & GOLDSCHMIED

JÓKAI MÓR
ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

XIV. KÖTET

ÁRNYKÉPEK

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1894

ÁRNYKÉPEK

IRTA

JÓKAI MÓR

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1894

VÁNDOROLJATOK KI!

A nagy világon e kivül nincsen számodra hely...
Vörösmarty.

Szivet cseréljen az, a ki hazát cserél!
Tompa.

Vándoroljatok ki...

Ha a szív mitsem érez, midőn e szóra gondol, — ha a hazát csak akkor kell szeretni, midőn ezt tenni élv és dicsőség és akkor nem, midőn a honszeretet neve keserv, — ha a távozni készülő nem hall lelkében semmi hangot, mely azt susogja: maradj, maradj! ha számot vetve magatokkal, meggyőződtetek felőle, hogy itthon nem tudtok semmit többé használni, ha a legszentebb remények utolsó csilláma is kihamvadt kebletekben, — ha nem szerettek senkit és semmit többé, a ki utánatok itt marad, — akkor.... vándoroljatok ki.

Hisz mi az a hon? Föld, melyet másutt ingyen osztogatnak. — Itt ugyan őseid vérén zöldül a fű, de amott még gazdagabb; — itt ugyan minden lépten nemzeti emlék akasztja meg pillantatod, kedves vagy bánatos, dicsőség vagy gyász emléke; egy halom, egy diadalmező, egy rom vagy egy sír, — mit látsz rajtuk? kilátás van másutt is, s a kik elmultak, azoknak mindegy, akár emlékeznek rájok, akár sem.

Légy hidegvérű. Hát mi érdeme van arra a nemzetnek, hogy szeresd, hogy hozzá tartozó légy? Historiája más népnek is van, nagyobb is talán, mint nekünk, — jövője fényesebb akárhánynak, — gazdagabb valamennyi. S mi az a honszeretet? Lelki gyöngeség, költői rajongás, gyermeki ösztön. Ha kérdeni találja benned valami titkos érzelem: nem látod-e ez ismerős rónákat, miknek virágait

is névszerint ismered? nem andalog-e emléked azon ház küszöbén, hol gyermekéveidet eljátszottad? nem csengnek-e füledbe azon ismerős dallamok, mik a mezők virágaival együtt teremnek? nem jelennek-e meg álmaidban mindazok arczai, a kiket szerettél? nem alszol-e csendesen, azt tudva, hogy fejed szülöttefölded keblén pihen? nem száll-e szivedbe büszkeség, ha a multakra gondolsz, s nem dagad-e önérzettől, ha a jövőre nézesz? s mindezeket magaddal fogod-e vihetni? a délibábos rónákat, az ismerős hajlékot, az édes dallamot, a kedves arczokat, az emléket és a reményt, mely a nemzet éltéhez van kötve? — utasítsd ki ez érzelmet szivedből s hitesd el magaddal, hogy elég nagy a világ, hogy az emberek mindenütt egyenlők s hogy az mindegy az emberiségre nézve, akár van magyar nemzet a világon, akár nincs.

Vándoroljatok ki! Adjátok el földeiteket akárkinek, a ki legjobb árt ad értük, hadd jőjjön helyetekbe idegen nép s ne maradjon itt más magyarnak, mint a bolondok, kik szerelmesek a földbe, s a szegények, kik kénytelenek azt szeretni. Beszélgessétek egymásnak, hogy itt az idő, melyben a nemzet megoszlattassék, hogy szétmenjen keletnek, nyugotnak, hogy ne éljen ott, a hol ősei meghaltak s ne haljon meg ott, a hol született.

Vándoroljatok ki. A ki ebben nem érez egyebet, mint az éghajlat változását, ki visszatekinthet a határról, a nélkül, hogy szemei nedvesek volnának, a kinek nincs egyéb terhe, mint az uti podgyász, a kinek nincs kedve bátor arczczal fordulni a borus idők felé s csak a napfényt keresi, az boldog ember s okosan cselekszik, ha itt hágy bennünket, kik el vagyunk szánva tűrni mindent, fáradni mindig és megtartani a régi szivet mindhalálig!

— — — — — — — — — — — —

Egy képet rajzolok elétek, olvasgassátok el, ha útban lesztek.

A levelek, mikből e koszorú össze van állítva, három külön egyéniség kedélyét rajzolják.

Az első rendbeliek egy hölgyé, kinek családja súlyos erkölcsi kényszerüség miatt hagyta el az országot; a második egy derék vállalkozó magyar hazafié, ki egy tisztujítás alkalmával rajta történt kellemetlenségek miatt túlment a tengeren ex nobili indignatione; a harmadik példány egy korát évekkel megelőzött, eszmékben gazdag franczia német lángelméjé, kinek egyedüli hibája az, hogy nem száz év mulva született, vagy épen soha sem.

Álljanak itt úgy, a hogy egymás után következnek.

I.

Leona Rózához.

Dower, 184— év.

Isten veled, Isten veled!

Nem irok érzelmeimről, az elválásról, távollétről, mert ha azokra gondolnék, akkor betűk helyett könyeimet látnád e papiron.

Már nyolcz napja, hogy hajón vagyunk, az ég mosolyg, a tenger hízelg, az emberek előzékenyek; mintha mindenki tudná, hogy minket vígasztalni kell. Arczunkon meg kell látszani a gyásznak, melyet belül viselünk. Ha látnál bennünket, nem ismernél reánk. Atyám, az életvidám, őskedélyű férfi, kinek nyiltsága ismerős volt mindenki előtt, ki vele egyszer összejött, most magába zárkózott és hallgatag; egész nap cabinjában ül s mathematikai könyveket olvas, miket az előtt ki nem állhatott; velünk csak ebéd idején jön össze, akkor is különös ellenszenvet látszik a beszélgetés ellen mutatni, s ha testvéremmel találunk egymáshoz szólni, fölkel és ott hagy bennünket; testvérem Géza lelkülete egészen másnemű változáson ment keresztül, ő, az oly gyöngéd, oly nemes érzelmű, oly lovagias ifju, kinek költői kedélyébe mind szerelmesek voltunk, most egy keserű gunyolódó, tele élczes epéskedéssel, minden szava sarcasmus, egész nap nem tesz egyebet, mint gúnyoros persiflageokon töri fejét, míknek czéltáb-

lájául azon legfájósabb érzelmeket választotta ki, melyek szívemben a hazátóli távolsággal együtt nőnek.

Oly arczot mutat, mintha igen víg dolognak találná mindazt, a mi velünk történt, s míg atyám minden szót, minden czélzást kerülni látszik, mely e legfájdalmasabb hangot adó húrt érinthetné keblében, ő satyrákat csinál azokból.

Egyszer elém áll s elkezdi magasztos arczczal, hogy neki egy világjavító eszméje van. Ő egy majomtelepet fog Amerikában alakítani, s ez új ivadékkal reformálandja az emberiséget, s hogy tervét megkedveltesse velem, azt rajzokkal illustrálta. Ott volt: a majom mint hős, a majom mint államgazdász, a majom mint versíró, a majom a szószéken, a majom mint emberbarát, s több efféle torzalakok, nevetségtárgyává téve a legkedvenczebb uralkodó eszméket.

Majd előveszi azon férfiak arczképeit, kik iránt a honban vagy külföldön rokonszenvet érzek, s lerajzolja őket nekem a legnagyobb élethűséggel, egyedül azt a különbséget téve bennük, hogy R.—G.-nak nyalka és neki igen jól illő bajuszát oda rajzolta viscount Palmerston ajkára, s felöltözteté őt magyar dolmányba; viszont Sz...t bajusz és szakál nélkül, hosszú altdeutsch frakkban állítá elém; kedves népdalaimat németre fordítva énekli, francziául úgy beszél, mint egy bajor, s németül a berlini kiejtéssel, s ha olykor a hajóskapitánynyal szóba ereszkedik, az angol beszéd közbe, mintha tévedésből tenné, be-becsusszant egy-egy tót felsóhajtást, s míg a becsületes angol érzékenyen szorítja meg kezét, ő a leghamisabb pathosszal mondja, hogy milyen önkénytelen rájár a szája az édes anyai nyelvre.

Ő nevet magának és én sírok, mert tudom jól, hogy ez affectált éles gúny csak takarója az éles fájdalomnak, s hogy ez a mindent sértő kaczaj csak a bánat disharmoniája.

Nem rég ábrándozva egy képet kezdtem el naplómba rajzolni. Egykori lakunkat ábrázolta az B. megyében, hol

éltem legboldogabb óráit töltém. Lerajzolám a virágos erkélyt, az ismerős lugast, a rostélyon átlátszó kertet, mindent, a mit emlékem vissza tudott adni.

Valami hiányzott a képből s nem tudtam rájönni, hogy mi? de éreztem, hogy ez így nagyon üres, hogy látása nem adja vissza azt a mélabús benyomást, a mi felőle lelkemben élt.

Ott hagytam a képet cabineomban s nehéz szívvel mentem ki a födélzetre, s míg szemeim a változó habokba néztek, újra meg újra előképzeltem minden tárgyat. Hasztalan — nem tudtam a hiányzó vonást kitalálni.

Estenden egész csüggedten mentem vissza a cabineba, s a mint félbe hagyott képet megpillantám, meglepetve láttam, hogy az most ki van egészítve.

Idegen kéz vonásai kiigazgatták mindazt, a mit én hibásan rajzoltam, s a mit kifeledtem, a mi az egésznek azt a mélabús tekintetét megadá, oda volt rajzolva s a figyelmes kidolgozás tanusítá, hogy a kinek keze ott járt, kegyelettel nyult a képhez.

Kimentem Gézát fölkeresni.

Háttal állt felém, nem látott, a keletre siető felhőkbe bámult, szemeiben láttam a könyet, mely ott ragyogott; észrevétlen melléje simultam s vállára téve kezemet, megszólítám:

— Te könyezel.

Ő megdöbbenve fordult hátra s azután gúnyos tréfával viszonzá:

— A physiologia szerint ennek az az oka, hogy a szemmirigyek duczrendszere meggyengült!

— De édes testvérem, itt nem a szemekben, hanem a szívben van a baj!

Nem érezni! nem érezni! Milyen boldogság volna ez, ha lehetne. Hiába, az emlékezet a leghosszabb betegség, mert annak az idő a gyógyszere.

Isten veled; köszöntsd ismerőimet. Nem kivánom, hogy rám gondoljatok, mert az csak fájhatna nektek. Jenőnek

mondd azt, hogy én igen víg kedélyben vagyok, ne tudja meg soha, hogy van egy szív, mely egy másik világrészen és egy másik életen túl sem szünt érezni, fájni, emlékezni és nem remélyleni. Nem szeretném, ha azt érezné, a mit én; de azt sem, hogy elfeledjen s lelkében ne maradjon számomra egy halk hangja a csöndes kegyeletnek, s ha egykor boldog leend, gyanítsa, sejtse, hogy e boldógságáért én imádkoztam az éghez.

Áldjon az ég, az a boldog, az az elhagyott ég!

II.

Tekintetes hurdai és alsó-kerepesi Hurday László úr egyikéhez tekintetes nemes, nemzetes és vitézlő druszáinak.

Hamburg, 184—

Szervusztok öcsém!

Mondtam, hogy ott hagylak benneteket, mint szent Pál az oláhokat s ha megmondtam, hát meg is teszem. Velem ugyan többet sem dibdáb ügyvéd uram, sem pitypoty notárius uram nem ül együtt a zöld asztalnál. Majd keresek én magamnak oly országot, a hol megtudják az embert becsülni. Én megélek, fogadom, majd meglássuk, szájas uraimék olyan könnyen tudnak-e engemet nélkülözni? Hát csak olyan tedd ide, tedd oda ember voltam nektek, ugy-e? Ma megválasztottatok alispánnak azért, hogy híd legyek a három esztendő mulva utánam következőnek. Jól van, majd megmutatom én nektek (nem neked szólok, hanem azoknak ott), hogy a ki embernek született, annak nem három lépés a világ. Elmegyek Amerikába, jószágomat eladtam Kirchthürmernek 80 ezer forinton. 40 ezer ugyan már feküdt rajta, de a többi mégis elég arra, hogy úr legyek. Minden leszek, a mi akarok. Megveszek egy birodalmat, s kikiáltom magamat benne királynak — s olyan ötvenet vágatok alattvalóim talpára minden nap, mint a parancsolat, s majd ha egy pár millióm lesz, akkor leeresz-

kedem annyira, hogy benneteket meglátogassalak, addig nem láttok, ha megbetegesztek is értem.

Notabene, az agarászi társulat diplomáját küldd utánam, meg Jancsi hajdum liberiáját, a mit otthon felejtettem; legalább lássák az emberről, hogy valami. Én magam ugyan incognito akarok lakni egy ideig Amerikában, de az inasomat nem akarom, hogy lenézzék.

Senkit sem köszöntetek.

III.

Citoyen Kurcz egy elvbarátjának Berlinbe.

Icaria, 184—

Barátom! Megbocsáss, ha várvavárt levelemet sokáig kénytelen voltál nélkülözni. Elfoglaltságom némileg kimentend. Elképzelheted, hogy egy város megalapítása nem csekély fáradságokkal jár. Én e művet csak nem rég végezém be. Hírvágyó nem vagyok, ezért nem adtam saját nevemet ez általam megalapított városnak. Fekszik az egy szabad nép, a mohawkok szomszédságában, egy kellemes völgyben, mely különösen szép fákkal bővelkedik, úgy, hogy csupa campeche-fákból évenkint 2 millió dollárt vehet be ez általam alapított status. Gazdaságunk fő-főnemét azonban eddigelé a bivalyok teszik, melyek két-három ezernyi csordákban legelésznek buja savanáinkon, a nélkül, hogy valaki őrizni kényteleníttetnék őket, a lapályon fölségesen tenyészik az indigo s a napfényesebb helyeken igen sikeres kísérleteket tettem a czukornáddal, s hogy a természet minden ajándokával meglegyünk áldva, épen e napokban fedeztem fel egy gazdag rézbányát, melynek míveléséhez rögtön hozzá is fogtam, s mely évenkint körülbelül 200 ezer mázsányi érczet fog kiszolgáltatni.

Házam egy gyönyörű folyamparton épült, (nem említve több helyt létező nyári pavillonjaimat!) mely hely épen legalkalmasabb leend kikötőnek, már eddig is kedvencz helyük

az itt keresztülhajókázó kereskedőknek, mert tudnod kell, hogy városunk piacza nemcsak terményekben, hanem transito áruneműekben is igen jeles élénkségnek örvend, itt lévén egyik rakhelye a szomszéd mohawk fejedelemnek, Kamehamehának, ki en passant mondva egyike a legszabadelvűbb férfiaknak s annyira nagylelkű, hogy nem rég saját leánya kezével kínált meg, melyet én el is fogadtam, nem azért, mintha hiuságomnak hízelegne, fejedelmi családdal jönni rokoni összeköttetésbe, mint inkább az ajánlott hölgy, most már szeretett hitvesem, Urakatna, valóban megragadó személyes előnyei végett.

Kényelmünkre semmi sem hiányzik, csupán csak még egy gőzös, melynek építése iránt épen alkudozásban vagyok, s mely rögtön megérkezendik, mihelyt a folyamot szabályoztatám.

Ámde mindezek oly anyagi érdekű dolgok, melyek a te költői kedélyedet meg nem hatják, kedves barátom. Végül hagytam a javát, mely téged is kielégítend.

Itt vagyunk végtére a honban, mely álmainkat valósulni látja, itt van a boldog Ikaria, az egyenlőség földe, hol mindenki egyforma, úr és paraszt, fehér és rézszinű ember és barom; hol a föld mindenki számára egyenlően terem, hol a világteremtő eszméknek nem kell küzdeniök kegyelt historiai emlékekkel, ősi szokásokkal, emberi balitélettel, legfeljebb mocsárokkal és szunyogokkal; itt teremteni lehet, mert itt még üres a tér (a hol t. i. a fák ki vannak vágva), az emberi teremtő lélek őshonában találja magát, hol nincsenek kasztok, népkülönbségek, vallásküönbségek, hol egyenlő joga van a cselédnek a gazdával, az asszonynak a férfival, mindenki lehet az, a mi akar, teheti azt, a mit akar, párbajt víhat, feleségétől elválhatik, egyszóval itt a szabadság őshazája van, ne érts félre, nem a nyomorult spartai szabadságé, hol a vének voltak zsarnokai a fiataloknak, sem az önző római szabadságé, hol egy nép zsarnoka volt a többieknek, sem a franczia szabadságé, hol a nép zsarnoka önmagának, sem az angol szabadságé, hol a

törvények zsarnokai az egész népnek, még csak nem is az amerikai egyesült státusok szabadságáé, hol szinte vannak zsarnokok, minők a pénz, a tekintélyek, a becsületesség, hazafiuság s más efféle előitéletek kényszerűsége; ez az ikáriai szabadság, melyet nem korlátol semmi, még csak törvények sem, hol az emberek annyira szabadok, hogy még önmaguknak sem parancsolnak, hol nem grassál semmiféle alkotmány, hol még a családi fensőbbség is el van törülve, s a hol a birtoktekintély zsarnokságától maga a természet óvja meg az embereket, nagyszerű nyilatkozványai, a viharok, árvizek s baromfipusztító állatok által hirdetve a kapzsi birtokvágyóknak, hogy itt minden a statusé.

Ezúttal ennyit elég tudnod Ikariáról, máskor többet. Kifejlődésünk oly óriási léptekkel halad előre, miszerint legkevésbé sem kell megütköznöd rajta, ha legközelebbi levelemet három új közbeeső postaállomás bélyegével ellátva találod venni . . . .

Utóirat. E napokban szinte háborunk ütött ki a szomszéd legwanokkal, egy internationalis kérdés miatt. Egyike tudniillik Ikaria statuspolgárainak, elveink szabad alkalmazása következtében a szomszédok kukoricza-telepítvényeiről találta magát ellátni, melynek következtében kellemetlen érintkezések támadtak közte és azon kukoricza-földet monopolizáló rabszellemű népek között, s ennek megtorlásaul már épen bloquirozni akartam fővárosukat, azonban a fenforgó viszály mégis diplomatiai úton kiegyenlíttetett.

Légy boldog, — a mi azt teszi, hogy siess hozzánk.

IV.

Leona Rózához.

Washington, 184—

Túl vagyunk a tengeren, s olyanformán érezzük magunkat, mint ki valamit otthon feledett, és nem merjük magunknak megvallani, hogy ez otthon feledett tárgy: — a szív.

Sokat irhatnék azon benyomásokról, miket az itteni dolgok újdonsága lelkünkre teendett, ha egy uralkodó fájdalom mindazokat ki nem törülné belőlük.

Engem a boldogság érzete is bánt.

Más ember más körülmények közt dicsekednék azon sorssal, melyben mi vagyunk, én panaszkodom.

Mindazok, kik bennünket megismerének, kikhez utasítva voltunk, legmegelőzőbb szívességgel fogadnak bennünket; atyámat a tisztelet legőszintébb jeleivel fogadták az ország legjelesebb férfiai, s felderítésünkre a legelőkelőbb salonok nyitják meg élvezeteik minden kútforrásait, a nők részvéte, a férfiak biztatásai egy perczig sem hagynak el bennünket.

És ez a legkeserűbb érzés, mikor tudjuk, hogy bennünket vigasztalnak! Az egész úton derült egünk volt, mindenki sajnál bennünket, még a természet is, mindenki iparkodik velünk feledtetni azt, a mit feledni nem lehet.

Boldogságot, jóllétet látunk köröskörül. A munkás boldogul, a szegény ápoltatik, a népkifejlődésnek semmi akadály nem áll útjában, egy gazdag mellett nincs ezer koldus, a nemzetek testvérként laknak egy fedél alatt, mindenki szabadnak, elégültnek érzi magát! Miért nem érezzük hát mi is?

Német, frank, irlandi és olasz mind úgy él itt, mintha otthon volna, hazájának nevezi a földet, melyen megtelepült és tudja azt szeretni, vagy világpolgár tud lenni, s mindenütt jól érzi magát, vagy épen gyűlöli azt a hazát,

melyet elhagyott, mint az irlandi, ki ha elsülyedve látná azt a földet, melyen született, megáldaná a tengert, mely azt elnyelé. — Miért hogy egyedül a magyar nem találja fel sehol hazáján kívül hazáját?

Talán azért, mert más nép szülöttének nem kell félteni nemzetét az elenyészéstől, csupán nekünk, őket az elszaporodás aggodalma bántja, minket az elfogyásé.

Itten szabad lég fog bennünket körül, és én irigylem annak sorsát, ki otthon a börtön levegőjét szívja.

Ne fordítsd le semmi nyelvre e mondatot, csak magyarul van annak értelme; ha találkozol a hazában szenvedőkkel, kik nélkülöznek, kiknek napi küzdelme a nyomor, keserv, a bujdosás, mondd meg nekik, hogy túl a tengereken élnek náluk szerencsétlenebbek, kik kényelem, becsülés és szabadság áldásai között őket irigylik s a boldog ég alól visszasóhajtanak ama viharokkal terhes ég alá, kiknek hiába ád mennyországot egy új világ, lelkeik mindig hazajárnak az elhagyott hazába.

Megbocsáss, hogy e gondolataimat közlöm veled, oly mélységes időn keresztül el kelle azokat titkolnom mindenki előtt. A körülem élő világban senki sem érzi azokat, testvérem kigúnyolja, atyám elitéli. Egyik kínos spartai szigort erőszakol lelkére, másik még kínosabb alakoskodást; a világ csodálja a rómait, ki karját égeté el; ők szíveiket égetik ki, de hasztalan, mert a szív újra kinő.

E napokban atyám az elnöknél volt, ki igen kedvező ajánlatot tett neki, minélfogva egész kényelemmel élhetett volna a fővárosban, atyám e helyett azon kegyet kérte ki magának, hogy félrevonulhasson valamely magányosabb részébe az országnak, s ott mezei gazdálkodással tölthesse idejét. Neki terhére van mindaz, a mi őt örülni kényszeríti, fut a tisztelkedők elől. Magam is alig várom, hogy szabaduljak e bennünket minden jósággal elhalmozó nép közül. Úgy fáj nem szerethetnem azokat, kik azt megérdemlik: mint a hogy fáj szeretnem azokat, a kiket nem szabad.

Érts meg és sirass.

V.

Tekintetes Hurday László ur levele Garmadi László urhoz.

New-York, 184—

No öcsém, ittam tengert! Mondhatom, hogy nem jó. Tanácslom, hogy addig Amerikába ne jőjj, míg Angliától New-Yorkig hidat vagy tunelt, vagy vasutat, vagy más effélét nem épitenek, akkor is előbb meggyónjál és testamentomot tégy s assecuráltasd az életedet. Mert az igaz, hogy sok fürdőn voltam már életemben, de akkora kádban még nem fürödtem, mint most, sem mineralwassert akkora quantumban nem ittam, sem a fürdőért annyit nem fizettem, mint most.

Hamburgból két hajó indult el tele kivándorlókkal. Többnyire németek voltak, bajorok, badeniek.

Az első helyen kevés utazott, legtöbb az utolsó helyen volt összeszorítva, külön kabinja rajtam kívül senkinek sem volt. Elindulásunk előtt valami dalt kezdtek énekelni, hanem a legtöbbnek a torkába bele fagyott a hang, s az egypár, a ki még győzte magát pálinkával, mindenik másféle nótát fujt, míg abba nem hagyta.

Egy-két asszonyszemély kendővel integetett visszafelé, pedig oly sűrű volt a köd, hogy az ember a hajó egyik végéről a másikra nem látott s beletelt két óra, míg a kikötőből kivergődtünk, mialatt a sok lótófutó matróz szinte elütötte az embert a lábáról, taszigálva hosszú csáklyákkal a hajókat, a miknek neki mentünk, s iszonyúan dolgozva mindenféle kötelekkel és korongokkal legkisebb tekintet nélkül a publikumra. Az idő criminális volt, a ködöt harapni lehetett, s mikor dél felé javulni kezdett, akkor eső lett belőle, s a kinek még a bőre száraz volt, azt is keresztüláztatta.

Magam csak jól el lettem volna látva. Mindenről gondoskodtam Hamburgban, a mit tanácsoltak: szabattam magamra egy tengeri kutyabőrt, fejemen guttapercha sipka

volt, lábamon kaucsuk csizma térden felül. Vettem dohányt, a mennyivel a gőzkatlant is be lehetett volna fűteni, két tajtékpipám a zsebembe tettem. Egy vízmentes táska lógott az oldalomon, abban voltak a váltóim, meg az ajánló leveleim, másik oldalon egy kulacs, abban volt valami pálinka, melyhez képest a vitriol még savó sem lehet.

A sok kényes bőrű népség letakarodott lassankint az eső elől a födözet alá; magam csak megmutatom, gondolám, hogy én magyar vagyok, s föl sem véve az esőt, rágyujtottam s füstöltem, mint egy harmadik kémény, utóbb nem maradt egyéb úrféle a födélzeten, mint én és a kapitány; már csak lemegyek én is, mert még azt találja gondolni, hogy én vagyok a kapitány s ő megy el. Kivertem a pipámat s befeküdtem a kabinba, Jancsinak meghagytam, hogy ne zörögjön. Egyszer fölébredek, kérdem Jancsitól, hogy hol vagyunk már?

A tengeren, felelt ő laconice.

Még nem értünk semmi statiót?

Nem, ugyan hogy nem.

Én már szerettem volna, ha oda értünk volna.

Ismét kimentem, véghetetlenül únva magamat, most már a kapitány sem volt oda fenn, az eső szakadt, a kapitány helyén egy szép nagy hosszúszőrű neufundlandi kutya ült nagyméltóságosan, oda mentem hozzá conversálni, s a mint megakartam czirógatni a fejét, úgy bekapta a kezemet, alig tudtam kijönni belőle. Nekiindultam, hogy majd benézek a födélzet alá, tán ott találok valami mulatságot. Az utolsó helyre benyitottam. Ott meg sem lehetett állapodni. Valami kétszáz férfi, asszony, gyermek és mopszli egymás mellett, hátán, ölében, aludt, pipázott, kártyázott, evett, ivott, danolt, káromkodott, pityergett, ki hogy fért egymástól.

Az ajtót becsukni! ordítá rám egyszerre tizenkettő, a mint beléptem.

Mindjárt, mondék, csak előbb kimegyek,

Van is mit félteni, hogy ez a gyöngy athmosphaera ki ne szaladjon innen, a mi kétszáz átázott köpenyeg, halzsíros bagaria, olajba főtt hal, foghagyma, pálinka és orrtekerő kapadohányfüstből szerencsésen conglomerálódott.

A ki ezt kiállja, az a víz alatt sem fullad meg.

Az első helyre bevetődvén, itt már tisztességesebb arczokat találtam.

Az emberek mind egy asztal körül voltak gyülekezve: ott kártyáztak.

Még közibük sem léptem, midőn egy szögletből kínos sóhajtozás üté meg fülemet.

Oda tekinték s az egyik pamlagon egy fiatal hölgyet látok fetrengeni, a kín és gyötrelem legiszonyúbb kifejezéseivel arczán. Jajgatva vonta össze magát, fogait összecsikorgatva s szemeit fehérével forgatva fölfelé; minden pillanatban irtózatos görcsös erőtetések kényszeríték, mík alatt meg látszott szakadni, s akármit adtak be neki a mellette ülő asszonyok, még rosszabbul lett tőle; a hideg izzadság verte az arczát, kapaszkodott ide-oda a legborzasztóbb halálfélelem kifejezésivel.

Egy fiatal menyecske volt az, ki férjestül Amerikába vándorolni indult.

Férje az asztalnál épen bankot adott.

Az emberek egy részét épen boszantani látszék a hölgy jajgatása, mások azonban már hozzá voltak szokva.

Én egész ijedtséggel léptem oda; nincs ezen a hajón orvos? kérdém aggodalommal.

Parancsol ön valamit? kérdé tőlem egy úri ember, kártyáját gustálva.

Én nem, hanem talán ez az asszonyság ott.

Tengeri betegség az egész, szólt ez hidegvérrel.

S azon nem lehet segíteni? kérdém.

Rögtön, a mint szárazföldet érünk.

De tán csak nem lehet belehalni!

Az orvos vállat vont, a férj osztotta a kártyát, a hölgy nehéz nyögését néha megszakíták kínos sikoltásai.

Én is elmentem onnan. Inkább az árbocz tetejében ültem volna, mint azt a kínlódást láttam; beültem a kabinba s valahányszor elakartam szenderülni, mindig keresztül hallatszott hozzám egy-egy sikoltás a födélzet alól.

Hány órája jövünk már Jancsi?

Tizenegy óta.

Tehát még kétszázötven óráig megyünk, míg szárazföldet érünk.

A következő éjjel nagyon rosszul aludtam, a szél valami lyukat talált, melyen keresztül bedudolt hozzám, a hajókötelek szüntelen verték a zapfenstreichot, a kátrány bűzét még a dohányfüst sem birta elölni, s ha a hajó egyik oldaláról a másikra fordult, mindig azt gondoltam, hogy kiesett a világ feneke.

Másnap, harmadnap majd megevett az unalom. Én olvasni nem szeretek, könyvet nem is hoztam magammal, de negyed napra már annyira nem tudtam mit csinálni, hogy megszólítottam egy tudós forma német embert, ha nem adna-e olvasni valami könyvet. Hogyne adott volna, még magát is ideadta ráadásul. E percztől fogva a becsületes ember az én contómra eszik, iszik, az én dohányomat szíja, s az én csizmámat viseli. De nem sajnálom tőle, mert igen mulatságos fiu. — Elindult tíz forinttal Hamburgból Amerikába.

Hát hogy fogunk ott megélni? kérdém tőle.

Az én fium homlokára csapva, nagy büszkén mondá: itt a capitalis.

Hát értünk valamihez, amice? kérdém tőle.

Mindenhez; én az vagyok, a mi akarok: ha kell művészet, vagyok szinész, szerelmes vagy énekes, akár súgó, a míre szükség van; értek a festészet minden nemeihez, a daguerreotypon kezdve a csizmatisztításig. Nekem egyenlő feladat a philosophiából praelegálni vagy a mopszlikat aufvartolásra tanítani; ha kell könyvet irni, én megirom, ha kell kiszedni, én kiszedem, ha kell bekötni, én bekötöm, s még ha rá kerül a sor, el is adom, meg is birálom, csu-

pán azt nem teszem, hogy megvegyem. Én tudok mindent, a mit Bosco tudott, bort töltök üres palaczkból, értek a gymnasticához, járok a kezemen, árboczokat balancirolok a fogamon, kilencz golyót hajigálok a levegőbe és tartok humoristicus felolvasásokat. Én a kézi mesterségektől sem rettenek vissza, csinálok varróvánkosokat, tűtartókat, tubákos pixiseket, s úgy megvarrom a kaputot, mint akárki más. Ha minden kötél szakad, találok vendéglőst, a kihez beszegődöm, esztendő mulva magam nyitok korcsmát, tudom a frankfurti virslit késziteni felségesen, s tíz év mulva úr vagyok. Nur courage!

Már ez könnyű szívvel megy Amerikába; nekem tele pénzzel a zsebem, még sem tudok aludni, ha arra gondolok, hogy miből élek meg? ennek kisebb gondja is nagyobb ennél. Itt is akadt bolondra: én reám; nem múlik el nap, hogy valamimet neki ne adjam. Ő a világért sem kér semmit, egyszer csak azt látom, hogy neki ajándékoztam. Volt egy czifra alföldi bundám. Magára vette, persze, hogy iszonyatos figura volt benne. — Lehetetlen volt, hogy így meg ne mutassa magát az ismerősöknek. Azok is majd halálra nevették magukat rajta. Azóta mindig benne jár, hogy nekem és a többi utazóknak jó kedvet csináljon. Eszem ágában sem lehet, hogy az a bunda még valaha az enyém legyen.

Azonban mindezen mulatozáson keresztül hallatszott az első helyen levő hölgy sikoltozása. Egy hétig folytonosan tartott rajta a tengeri betegség, soha egy órára sem csillapult el. Reggelenként már oly félve hallgattam, ha nem hallatszik-e keresztül a szél zúgásán az a velőkig ható nyögés. Nyolczad nap reggel már nem hallottam, hogy nyögött volna, no már bizonyosan hozzá szokott, gondolám s szinte jól esett, hogy nem hallottam a vékony deszkafalon át nyavalygása szavát. Pedig ekkor még nagyobb szél fútt, mint valaha; úgy jártunk Friczczel, az én németemmel a födélzeten, mint a részeg emberek, én ő rajta nevettem, a mint egyik hajókötéltől a másikig ugrált, ő

pedig Jancsin nevetett, a ki négykézláb mászott, ha egy tíz lépésnyi expeditióra kellett neki menni. Mikor legjobban nevettünk, jön fel a lépcsőkön két matróz, valami vitorlavászonba burkolt nyalábot emelve. Egy szót sem szóltak, letették a karfa mellé.

Mi az? kérdém kiváncsian?

A matróz végig nézett rajtam, mintha előbb számot vetne magában, ha vajjon feleljen-e? azzal félpofájába igazítva a rágott dohánycsomót, phlegmatice mondá:

Az a nő, a ki az éjjel tengeri betegségben meghalt.

Az inam megrogyott alattam e szavakra. Meg nem tudtam mozdulni helyemből; a matróz letérdelt a holttest mellé, s egy vastag tűvel hozzávarrta a halott arczát a lepedőhöz, hajós szokás szerint, a másik egy tizenkét fontos ágyúgolyót varrt a lábaihoz s azzal megfogták két felül s belódították a tengerbe.

Majd utána ugrottam magam is.

Egy percz mulva senki sem tudott róla többet, csupán engem lepett meg a gondolkozás, nem birtam elfeledni azt a látványt, mint csapott össze fölötte a víz, s még csak jel sem maradt utána, melyről sírját megismerjék, a hol megsirassák; a kik egy hét előtt elbúcsúztak tőle, kik ott álltak a parton könyező szemekkel, kendőikkel integetve, tán atya, anya, barátnéi, tán most is forrón imádkoznak értte, mikor már ő testével a tengerfenék csodaférgeit táplálja. Öcsém, ez borzasztó gondolat, nem akarom, hogy a tengeren temessenek el.

Már ekkor a síktengeren voltunk.

Öcsém, a mennyország szép dolog, a tenger is szép látvány, de a föld mégis a legsolidabb tünemény.

Azt látni, hogy az egész láthatáron semmi sincs azon a faalkotmányon kívül, mely talpunk alatt ingadozik, s azt tudni, hogy ez is minden perczben kilyukadhat, elsűlyedhet, szétpattanhat, meggyulladhat, s ha az embert el nem nyelte a czápa, vagy a vízbe nem fult, hanem valami tutajra menekült, ott meghalhat éhen vagy szomjan s

utóbb egymást lesz kénytelen megenni, ez szomorú állapot.

Egy reggel szokatlan zajra ébredtem fel. Mintha nagyon sokat kiabálnának odakinn s valaki az ablakomat beszegezné.

Mit csinálnak ott? kiálték felriadva.

Vihar lesz, az ablakokat beszegezik, hogy a víz be ne jőjjön rajta, világosíta fel Jancsi.

No ez lesz még szép, mondék hirtelen felöltözködve.

Alig voltam készen, épen csak a kávémat akartam meginni, az asztal előttem, a csésze a kezemben, midőn egyszerre puff! nagyot csap valami az ajtómra, én a forró kávét a nyakamba öntöm s az asztal alá esve, findzsa, tányér és csupor minden hegyibem hull, magam pedig gurulok az ágy alá.

Eleinte még azt gondoltam, Friczi bolondult meg, az csinál velem valami otromba tréfát, hanem egy másik taszítás, mely ellenkező oldalról támadván, ismét kabinetom tulsó falához vágott, tudtomra adá, hogy benne vagyunk a viharban.

No most itt az itélet napja, gondolám magamban, mikor láttam, hogy a szobám padimentumáról egyenesen a stukaturjára esem fel, s ütődöm, verődöm mind a négy falához, mint egy csaptatóba jutott egér.

Odakinn ordított a vihar, a habok keresztül csapkodtak a hajón, a kapitány káromkodott, az asszonyok jajgattak, s e mellett a hajó úgy ropogott, mintha egyszeribe szétmenne minden eresztékeiből; erre felfordult velem a világ, a fejem szédülni kezdett, a gyomromban mintha malomkövek lettek volna s azok is sokalnák az ott lételt; idáig csak nevettem a tengeri betegséget, de most egyszerre elállta minden ízemet úgy, hogy feküdtem bele, mint egy darab fa; megfogtam kezemmel a függő ágyamat s beleharapva eláldottam a világot olyan czifrán, hogy Jancsi térden állva könyörgött, ne ingereljem a szenteket, mert bizonyára nem sokára meglátandom őket.

Egyszer elordítja valaki magát oda lenn a hajó fenekén: Lyuk! s rémséges hangon terjed e kiáltás egyik fedélzetről a másikra, lyuk, lyuk! az emberek őrjöngve nyargaltak alá s fel, csak ez egy szót ismételve mindenféle hangváltozatain az ijedelemnek.

Én a milyen fél-deliriumban ott feküdtem, nem képzeltem egyebet erre a szóra, mint hogy a hajó árbocza kilyukasztotta az eget.

De hisz könnyű lesz azt befoltozni, mert van miből, gondolám magamban, míg egyszerre Friczi ijedt arczczal benyit szobámba s tajtékzó szájjal beordít, míg szeme egyszerre tizenkét felé állt:

Az Istenért, ki innen, a hajó feneke lyukat kapott, már négy lábnyira van benne a víz.

Bizony bánom is én, viszonzék; ha víz jött be az egyik lyukon, fúrjanak a fenekén másikat, s azon meg ereszszék ki s mérgesen hasra feküdtem.

Hallottam, hogy azután megint bekiáltott valaki.

Munkára minden ember! A szivattyúhoz.

De hisz azt a vizet mind megihatod, a mit én kiszivattyúzok, gondolám magamban, s fekve maradtam.

A betegség azonban mindig nagyobb erőt vett rajtam, s a kínok dühöngése után bekövetkezett a haláltóli félelem.

E kínt nem lehet tollal leirni, az örök elkárhozás eszméje nem lehet nálánál nagyobb; a test és lélek egymással versenyez a szenvedésben, s egyik a másikat gyötri, — százszor keresztül esik a halálon s megint újra kezdi. Maga előtt látja a legnagyobb irtózatokat, s nincs ereje testének megmozdulni, hogy tőlök megszabaduljon, sem lelkének, hogy bátran nézzen szemeik közé. Végre hat lövést hallottam dördülni, a segélylövéseket, melyek után az ágyúkat a tengerbe hányták s erre az a gondolat támadt bennem, hogy most a lőporos hordókra senki sem ügyel, egy szikra bizonyosan oda pattant, s lassankint szivárog közelebb, közelebb.

E gondolat annyira kínzott, hogy felvánszorogva kinyitottam ajtómat s kibuktam a födélzetre. A szél menten lekapta sapkámat s elvitte, nem tudom hová. A födélzeten dolgozott, a ki még mozdulhatott, a vitorlaköteleket vagdalták széllyel. Két árboczot már kitört a vihar, a harmadik hol jobbra, hol balra csapott hegyével a habokba, a kapitány ott állt az árboczba fogódzva, mellette a newfoundlandi, a födélzet telve volt jajgató tehetetlen néppel, kik hasonló állapotban voltak, mint én. A toronymagas hullám majd a felhőkig tolt bennünket, majd lehajított a tenger mélységes fenekére; végre láttam, hogy a mentő csónakokat kezdik leoldozgatni s abba hagyják a szivatytyúzást.

Tehát a hajó el fog sülyedni.

Egyszerre tódult minden ember a csónakok felé, kiki ölében vitte, a mit féltett, a mit szeretett, némelyik egy-egy nagy ládát, melyet a többiek behajtottak a vízbe, más alélt nejét, gyermekeit.

Csupán én értem nem jött senki, ott feküdtem tehetetlenül a karzat mellett, Jancsit láttam egy csónakba lépni. Utána kiáltottam, hogy vigyen el engemet is, rám sem hallgatott; később megláttam Friczit, az oda ugrott hivásomra s a köpönyegemet megszabadítá, hanem engemet ott hagyott.

Ezen pillanatban egy irtózatos hullám túlcsapott a hajón s engemet fölkapva, keresztül dobott a karfán, bele a tengerbe.

Ez volt aztán az a fürdő, a mit nem rekommendálnak az orvosok.

Kétségtelenül ott veszek, ha valaki nem könyörül rajtam, egy valaki, kiben egyedül volt emberszeretet és becsületérzés az egész nép között s ez a valaki volt a newfoundlandi kutya. Utánam ugorva, megkapta galléromat s fölemelve iszonyú torkával a víz szinére, kiúszott velem azon csónakig, melybe a kapitány szállott.

Ő volt az utolsó, a ki elhagyta a hajót; a mint félig-

meddig magamhoz térve láthatám, még egy darabig ingadozott az elhagyott hajó a víz fölött, azután egyszerre megállapodva, elkezdett lassan forogni, azután mindig sebesebben, egyszer körülcsapta az örvény s a hajó elbukott, helyét a tengerfenékről feljövő buborék s a födélzetről fennmaradt málhakötegek úszó tömege jelelé csupán.

A megmenekült csónakokat azonban szétzavarta a vihar. Egy közülök túl lévén málhával terhelve, melytől a kivándorlók makacsul nem akartak megválni, szemünk láttára sülyedt el, senki sem menekült meg belőle.

Mi és még egy másik csónak, melyen Fricz és Jancsi voltak, három napig hányódtunk a tengeren, míg egy utánunk jövő brigg fölszedett bennünket.

Én ez idő alatt folyvást hagymázban feküdtem, különben nem tudom, hogy mit ettem volna, de még azt sem, hogy nem ettek volna-e meg engem; az bizonyos, hogy ki akartak dobni a hajóból, mint beteget, de a kapitány nem engedte.

Már most ide jutottam. Első dolgom az, hogy Jancsit elcsapom, a miért ott hagyott; másik pedig az, hogy neked irok, miszerint tudasd mindazokkal, a kik utánam akarnak vándorolni, hogy előbb nézzék meg a komáromi kalendáriumból, hogy nincs-e akkorra zivatar jelentve, mert ilyen alkalommal az ember épen olyan könnyen megláthaja a másvilágot, mint az új világot.

VI.

Ugyanazon hazafi levele ugyanoda és onnan.

Jó napot pajtás.

A mult levelemet azon végzém, hogy Jancsit elcsapom, már megint visszafogadtam.

Ez ugyan furcsa tudósítás neked Amerikából, ki immár Niagara zuhatagokról s rézszinű emberekről szeretnél hallani, de e körül fordul meg minden; csak engedd, hogy elől kezdjem a dolgot.

Megérkezvén New-Yorkba, minden málhám odaveszett a tengerbe, az antik gombos díszmentémet kivéve, a mit Jancsi, mikor minden veszni indult, felöltött magára, szerencsémre a váltóim mindig velem voltak a táskámban, azokat tehát rögtön siettem pénzzé tenni.

Inasom nem lévén, egy hôtel garniban foglaltam helyet, a hol az ember table d'hotenál eszik. Amerikában annyira szokás sietni, hogy itt az ember este reggelizik és reggel vacsorál. Ezt megértve, magam is iparkodtam az első harangszóra, mely a villás reggelit jelenté, a közös étterembe. Az egész sokaság a kandalló tüze körül volt seregelve, egyik lehúzta csizmáit s a talpait fölrakta a kandalló rácsára, a másik szétvetette lábait előtte, frakkja szárnyait széthúzva, háttal melegedett nála, a harmadik köpködött jobbra-balra, a mi alkalmat adott a negyediknek és ötödiknek igen ügyesen kapkodni félre a lábaikat, kettő-három neki állt a falnak s egy darab szénnel számokat irt rá, azokat összeadták, kivonták, sokszorozták és elosztották; én köszöntem egyiknek is, másiknak is, egyik sem fogadta el, a minél sokkal jobban boszantott még az, hogy akármennyit figyeltem a beszédjökre, úgy hadartak, úgy össze-vissza nyelték a szót, hogy daczára két évi angolul tanulásomnak, egy hangot nem birtam belőle megérteni, s ha valamelyikhez szóltam, úgy, a hogy én tanultam angolul beszélni, egyenesen az orrom alá nevetett.

Végre felhozták az ételeket és italokat, alét, portert, melasset, rhumot, halból csinált kocsonyát, hideg marhapecsenyét, vastag hurkákat, sajtot, halikrát és mindenféle salátát.

Tudod, hogy én az itt elősorolt elementumokat otthon nézni sem tudtam, nemhogy megenni és inni. De az éhség most rá fanyalított. A harmadszori csengetésre egyszerre felugrott valamennyi a kandallótól s rohant az asztalhoz, a nélkül, hogy nekem valaki azt mondaná: tartson velünk.

Én azt hittem, hogy majd az ételeket sorba fogják adni, s nagy álmélkodással vettem észre, hogy a ki minő tálat

elfoghatott, annak neki állt és abból regalirozta magát, egyik jól lakott a caviarral, másik a kocsonyával, némelyik a hurkák által boldogult, mire észrevettem magamat, nekem nem maradt egyéb, mint egy tál saláta, meg valami hideg sós hal, a minek a javát kiválogatta más.

Evés alatt kiki csak a körmeit használta, evés után vett mindenki egy villát, azzal szétfeküdvén ki az ablakba, ki a székekre, úgy, hogy a lábai a szék karján lógtak alá, mindenki elkezdte a villákkal elébb nagy hangosan a fogait piszkálni, azután meg a körmeit.

Gondolhatod, hogy ezt a mulatságot már nem vártam végig.

Felmentem a szobámba, s előhivatva a pinczért, megparancsoltam, hogy süttessen nekem pecsenyét, meg hozzon bort.

Öt percz mulva visszajött.

Mi ez? kérdém megtekintve azt a gömbölyű húsdarabot, mely még annyira élni látszott, hogy tán elbődül, ha a villát bele szúrom.

Ez beafsteak! felelt a pinczér.

Jól van, hanem én a húst csak sülve szeretem, vidd vissza, süttesd meg. Hát a bor hol van?

Erre elém tett egy kis orvosságos üveget.

Hát itt a bort talán patikában árulják, minden órában egy evőkanállal beveendőt? Hozz legalább egy itczét.

Újabb öt percz mulva aztán ebédeltem, elköltvén mellette négy olyan kis orvosságos üveg tartalmát.

Nálunk lehetett volna ez a bor 12 váltó krajczár, — itt fizettem érte négy pengő forintot.

Azért irtam le e dolgokat oly körülményesen, mert becsületes organismusú embernél nagy rubrika a gyomor, a ki tehát utánam akar jönni, előbb szokjék el a szegényes magyar eledelektől, mert azok itt csak nagy úrnak valók.

Az nap mindjárt rábíztam a kijáró legényre, hogy keressen nekem egy butorozott szállást, mintegy öt szobából

állót, meg egy inast, a ki ételt hordani, ruhát tisztítani, dohányt vágni, s más efféléket értsen.

Egy óra alatt készen volt a commissióval, a sietség ellen itt nincs panasz.

A szobák és hely leirása után meg voltam elégedve a talált szállással s rögtön felpénzt adtam rá.

A legény targonczába rakta holmimat s egy jó fél óra múlva egy szép tágas utczában állt meg velem egy magas ház előtt, melynek lehetett legalább hat emelete.

Nini! kiálték megijedve, melyik emeletben fogok én itt lakni?

A legény azt felelte: a melyikben tetszeni fog.

Nem értettem!

De hát a szállás árára nézve mindegy, akármelyik emeletet foglalom lakásul?

Tökéletesen.

Úgy bolond volnék, ha nem az első emeleten laknám.

Az természetes.

A legény hívására azután előjött a kulcsárné, s miután megtudta, hogy én vagyok, a ki a szállást fölvettem, maga után intett, hogy majd megmutatja szobáimat. Legelőbb is a földszinten fölnyitott egy boltot, s inte, hogy nézzek bele.

Lelkem! nem vagyok én sem mesterember, sem kereskedő, nekem nem kell a bolt.

Együtt jár a szállással, lőn a felelet.

No hát Isten neki, csak a többi legyen alkalmatos.

A boltból egy fa-csigalépcső vezetett fel az első emeletbe. Csinos, fával kitáblázott szobába jutottunk, melylyel meg voltam elégedve, s kérdtem, hogy honnan nyílik a többi?

A kulcsárné ismét egy csigalépcsőhöz vezetett, mely a másik emeletbe vitt föl.

Hát ez micsoda? tán a másik szobám meg a második emeletben van és a harmadik a harmadikban, negyedik a negyedikben.

Úgy volt, a szobák mind egymás tetejében következtek, az ötödik szoba a padláson nézett ki.

Ez itt így szokás, magyarázá ciceróném, földszint a bolt, első emeletben a szalon, másodikban az ebédlő, harmadikban a hálószoba, padláson a cselédszoba, ez így legkényelmesebb.

Tehát az inas én rajtam jár keresztül.

Ha pedig én az egyik szobámból a másikba akarok menni, huszonkét lépcsőt kell felmásznom, s ha itt vagy ott feledtem valamit, egész nap szaladgálhatok létrán fel, létrán le.

Ez az egész ház így van felosztva, nem keresztben, ha nem hosszában.

Mulatságos java azonban még csak ezután következett.

Jött a megrendelt inas, egy nagy vörös képű siheder, beállt hozzám, leült egy székre minden kinálás nélkül, egyik lábát a másikra tette, szivarát a szája végébe nyomta s elkezdtünk alkudni.

Ő kiválogatta, hogy mit tesz még és mit nem tesz meg, s azután megmondta a szabott díjat, melyen alul nem szegődik; — csekélység biz az, annyi fizetésem nekem is volt főszolgabiró koromban.

Egy pár napig jól megvoltam vele, elvégzett mindent, csakhogy egészen úgy bánt velem, mintha nem is volnánk úr és szolga, hanem csupán két szerződő fél, kik közül az egyik fizet, a másik dolgozik, de mindketten egyenlő rangban állnak.

Harmadnap vasárnap volt. A legény délelőtt elvégezte egész napra való munkáját s felszólított, hogy ha még valami dolgom van, mondjam meg eleve, mert nála délután társaság fog lenni, theaestélyt ád s akkor nem fog ráérni, hogy velem bajoskodjék.

Nagy szemeket mereszték. Még ezt sem hallottam többet, még csak az van hátra, hogy én szolgáljak neki.

Azt gondoltam, csak tréfál velem. Délután későn jöttem haza csöngetek, valamire volt szükségem, az én inasom nem jő. Erre egészen felindulva rohanok fel a lépcső-

kön, benyitok a szobájába s csakugyan egy egész társaságot találok nála, melyet haragos megjelenésem még csak meg sem látszott zavarni.

Az én legényem a theát töltögette a csészékbe.

Hát kend nem hallotta, hogy csöngettem? ordíték reá, reszketve a méreg miatt.

Az felesleges volt, felelt ő hideg vérrel, miután holnap reggel ismét szolgálatára állok készen, addig pedig saját vendégeimmel vagyok elfoglalva.

Mit? hát ki itt az úr? én-e vagy kend?

Úr? szólt czifra hangnyomattal az én legényem s olyan grimászokat csinált, hogy elfutott bele a méreg, kikaptam a számból a pipaszárat s kettőt-hármat olyat raktam vele a ficzkó nyaka közé, hogy csakúgy porzott a liberiája.

Nesze semmirevaló! kiálték, ha te megtanítottál engemet a te szokásodra, majd megtanítalak én tégedet az enyimre.

Ezzel ledobáltam a lépcsőn őtet is, meg a vendégeit is.

Még ki sem fújhattam magamat, midőn egy uniformisos egyéniség benyit hozzám s nyájasan tudtomra adja, hogy a városnegyed békebirája igen örülne, ha személyesen szót válthatna velem.

Én rögtön vele mentem, bérkocsin a békebiró lakára hajtattunk, ki is igen szivesen fogadott magánál s miután leültetett, kérdezé, hogy ki és mi vagyok?

Mondám, hogy engem Hurday Lászlónak irnak.

Kért, hogy állásomat, mesterségemet vagy czímeimet mondjam el.

Mesterségem nincs, czímeim igen is vannak, itt a passusom.

A biró most még kevésbbé tudta, hogy ki legyek hát voltaképen? utóbb is beirt notabilitásnak.

Azután inte egy uniformisos legénynek, ki által megvert inasom elővezettetvén, megkérdezé tőlem, ha ismerem-e ez embert és igaz-e, hogy ütlegekkel illetém?

Hogyne vertem volna meg, mikor visszafelelgetett!

Az önbiráskodás itt tilos, viszonzá a biró, e rendkivüliségért fizet ön uram 25 dollárt.

De legalább kényszerítse ön ezt a ficzkót, hogy kövessen meg!

Azzal valóban nem tartozik.

Egy szót sem szóltam többet, kifizettem a 25 dollárt, még 25-öt téve melléje, hogy Jancsi hajdum hollétét kitudakolván, hozzák vissza hozzám.

Ezóta ismét együtt vagyunk.

Én pedig föltevém magamban, hogy egy óráig sem maradok tovább olyan helyen, a hol az ember egy qualificatióban van a cselédjével.

Épen apropos érkezett erre hozzám Friczi.

Rajtam rontott, s mielőtt védhettem volna magamat, nekem esett, összecsókolt, agyonölelt s leült mellém.

A kaputtól kezdve a mellényig minden öltözet az én köpönyegemből készült rajta. De nem juthattam szóhoz, mire ő elkezdé, mennyire csodálatosan járt ő én velem, hogy mikor meg akart menteni, a galléromat megragadva, azt hivé, magam is benne vagyok s csak a csónakban vette észre, hogy üres a köpönyeg. Azt azután haragjában a vízbe hajította, elnyelte valami czethal.

Így tudni hazudni csakugyan szeretetreméltó tulajdonság!

No de hagyjuk ezt, szólt az én geniusom, beszéljünk komolyabb tárgyakról. Ön rosszul érezheti itt magát, ön földmíveléshez van szokva, nekem van egy jó barátom, egy Berlinből emigrált franczia, citoyen Kurcz, ki ezelőtt tíz évvel vándorolt ki, azóta városokat épített, statusokat alapított, a mint ön az itt fekvő levelekből átláthatja, elmegyünk oda s ott megtelepedünk.

S itt egy csomó levelet nyomott a markomba, miket citoyen Kurcz irt Amerikából elvbarátainak s mikből csodadolgokat olvastam ki s miket lemásoltattam, hogy nektek megküldhessem.

Öcsém, ezek csodálatos előmenetelek!

Alig várom, hogy szemeimmel győződhessem meg róluk, előre képzelem magamnak azokat a nagyszerű városokat, mik itt oly hirtelen támadnak a földből, mint nálatok a vakandtúrás, a pompás erdőket, mikben csupa kávé és szerecsendió terem; arany fövényen jár az ember s ha megszúrja a fa oldalát, tej folyik belőle.

Ikariának nevezik azt az országot.

Már nincs nyugtom, míg ott nem leszek. Előre örülök neki. Nemsokára útban leszek, a hely nem igen lehet messze s meglehet, hogy mire mi megyünk, már akkorra gőzhajó is fog járni oda.

Mehetnék ugyan Új-Telepre is, a hova az öreg Széki vonult, de nem akarok olyan helyre menni, a hol magyar embert lelek, meg aztán Széki régi antagonistám s nem bízom olyan vállalathoz, a mibe magam fajta ember kap. Lám, ez a németbe ojtott franczia tegnapelőtt teszi le a lábát az üres földre s ma már városokat számlál.

Hijába! nem érthet mindenki mindenhez.

VII.

Leona Rózához.

Új-Telep, 184—

A ki azt hiszi, hogy Amerika az igéret földe, hol munka nélkül terem a kenyér, az itt keserűen fog visszasóhajtani az egyiptomi bográcsok után.

Ide, hol az emberi kéz oly kevés s hol a földet magát is nyomról-nyomra kell újjá teremteni, pihenni senki sem jöhet.

Én szeretem a munkát, mert elfoglalja lelkemet, de te el fogsz komorodni rajta, ha megmondom, miszerint én mindazon foglalkozást teljesítem, mikben otthon a cselédek is válogatni szoktak.

Cselédet mi csak az esztendő azon szakában tartunk, mikor a legsürgősebb mezei munka ideje van, az ember itt drága, egyébkor magunkra vagyunk szorulva.

Én főzök, edényeket takarítok, a szobákat tisztogatom, a veteményes kertet mívelem, fejem a teheneket, öltönyöket varrok, fehérneműt mosok, azt magam kimángorlom, s ha látnál aratáskor a mezőn dolgozni, felgyűrt ingujjal, karjaim barnára égetve a naptól, nem ismernél reám.

Atyám és bátyám szántanak, építenek; háziszereket faragnak, hetekig megtart, míg egy hold földet, a hol semmi erdő nincsen, használhatóvá birnak tenni s ha bevetették, sövényt kell fonniok köröskörül, hogy a bölények rá ne menjenek; néha egész éjjel vadászni járnak; itt egyébiránt a házi állatok is úgy elvadulnak, hogy lőni kell rájok. Atyám maga is a legkeményebb munkákat teljesítve, elvből szoktat engem mindazokhoz; a műtét sikerül: a mint megkeményednek kezeim, akként keményedik meg szivem is.

Már ezen levelemben kevesebb nyomát találod az érzelgésnek, mint az előbbieknél. Főzésről és aratásról beszélek. Nem ábrándozom többé, csupán álmomban. Csak akkor álmodom magam haza s ha ilyenkor fölébredek, gyakran úgy képzelem édes csalódásomban, mintha most is otthon volnék, csendes ismerős szobámban, s csak akkor veszem észre boldog tévedésemet, midőn az ablakon kitekintek s megpillantom az idegen növényzetet, mely házunk körül tenyész. Pompás növényzet az, költői remeklése a természetnek; fák, miket virágnak nevezhetsz, körüldongva, körülrepkedve tarka colibriktól, mik olyanok, mintha a madaraknak pillangókkal párosodásukból eredtek volna. És e pompás növényzet között, ha itt-ott egy törpe nyirfát vagy egy szomorú tölgyet pillantok meg, azt úgy üdvözlöm, miként rokonomat, s ha e tarka madársereg közül egy-egy sötét fecske néha ablakom alá száll fecsegni, annyit elbeszélek hozzá, mintha e vándormadár túl a tengeren mindazt elfecsegné másnak.

E napokban Géza vadászni járt; visszajövén bejött hozzám s azt mondá, hogy nekem is hozott valamit, de nem adja ingyen, hozományát egy mosolylyal kell jutalmaznom.

Egy tavászi ibolyaszál volt az, minő e világrészen alig látott ritkaság.

Oh, a cserébe adott mosoly őszinte volt!

Lelkem vágyódásaiból eredett virág, melynek alakja, illata mult boldogságomra emlékeztet, ezer szóra, ezer tárgyra, a mit el nem feledek soha, csókjaim alatt hervadott el, egy egész elmult szívvilágot szoríték benne ajkaimhoz. Akkor imakönyvembe tettem, most megszáradva neked küldöm el. Itt nem lehet hazámbeli virágokat tartanom, atyám nem tűrheti az érzelgés semmi jelenségét maga körül.

Isten veled!

VIII.

Hurday László úr tekintetes Garmady László úrhoz.

Ikaria, IX-dik esztendő 237-ik napján.

Sokáig hallgattam, csupán azért, hogy annál többet beszéljek egyszerre.

A dátumról láthatod, hogy nem erről a világról irok.

A mappán ne keress, mert a hol én vagyok, oda okos ember nem jár.

Ha ez a levelem hozzád jut, az csak a csodálatos isteni gondviselés munkája lesz, mert mi kívül vagyunk valamennyi világrészen, a honnan még a folyóvíz sem megy ki.

Elindulásunk előtt egy feliratot intéztünk citoyen Kurczhoz, melyben felszólítók, hogy kíván-e bennünket statusa polgáraivá felvenni? mire ő sajátkezű válaszában felelt, biztosítva bennünket azon rendkívüli kegyéről, miszerint nemcsak hogy örül bennünket elfogadni, sőt a statusához legközelebb esendő városig elénk fog jőni s személyesen vezetni bennünket saját fővárosáig.

E készség szeget ütött a fejembe.

Hogy egy statusfő ráérjen az indigenáknak személyesen comitivául szolgálni, ezt még a nagy tisztelet sem moti-

válhatta, a mivel ilyen két nagy ember irányában, mint én és Friczi tartozott.

Tizenkét napig utaztunk vasúton, azontúl hol kocsin, hol lovon, mindinkább vaduló tájékok mélységében, oly helyeken keresztül, a hol még vadember sem lakik.

Végre eljutottunk az utolsó városba, a hol patrónusunkat feltalálandók valánk.

Ez egy olyan város, a hova csak kaucsukgyűjtéskor szokott kijárni a kereskedő-nép, egy pár hónapi időre, azontúl nem lakik benne senki egyéb, mint nehány fogadott csősz, kiknek ott rendkívül kevés őrzeni valójok lehet, miután a házak igen czélszerűen nélkülöznek minden ajtót és ablakot.

Szerencsénkre a szomszéd telepítvényen keresztüljöttünkben figyelmeztettek bennünket, hogy ha odább akarunk menni, vegyünk kocsit, lovat és ökröket s ámbár Friczi váltig állította, hogy lesz ott minden, a hova mi megyünk, mégis jónak láttam ilyes marhafélével ellátni magamat.

De minek ez, monda Jancsi, ha ott ezrével vannak a bivalyok és egész ménesek vadlovakból, majd fogjunk onnan.

Megérkezve az említett nyári városba, el nem tudtuk gondolni, hogy hol fogunk itt citoyen Kurczra ráakadni.

Minden házba benéztünk, sehol egy lélek sem volt, az egész város állt három utczából, míg végre utóbb azt határozók el, hogy én elindulok a középsőn, Jancsi balra, Friczi jobbra, a város tulsó végén megint összejövünk, s ha azalatt találkozunk valakivel, megtudakoljuk, merre van citoyen Kurcz országa?

Mindenikünk találkozott egy bakterral. Az enyém azt felelte, hogy csak menjek egyenesen, Jancsinak azt felelték, hogy tartson jobbra, Friczinek pedig, hogy térjen balra. Ebből megtanultunk annyit, hogy akár ott maradjunk. Nem volt mit tenni mást, mint citoyen Kurczot minden áron bevárni.

Letelepedtünk egy üres házba, ott vártunk öt napig, azalatt megettünk és ittunk mindent, a mit magunkkal hoztunk, s már én bölcsen vissza akartam fordulni, midőn este felé nagy triumphussal jelenti Friczi, hogy a citoyen a város végén jön.

Nosza én is siettem magamat hirtelen gálába csapni, előszedtem a prémes mentémet s iparkodtam egy rég betanult instellationalis dictiót emlékezetbe hozni, hogy e nagy férfiut kellőleg üdvözölhessem, s a mint kiállok nagy prosopopoeával az ajtóba, ime látok az utcza végéről nagy koczogva közeledni egy fakó szamarat, melyen csak amúgy a szőrén ülve lötyögött egy kicsiny ember; ha gyalog jön, azt hiszem, hogy pávián, szakálla, haja hosszú volt, fésű zsarnokságát soha nem ismerve, képe fekete, mint a kiről nyolczszor lehámlott már az európai bőr. — Tagjait igen czélszerű öltönyök fedezték, két egyszerű hüvely, állatok bőréből szabva, melyet egy ugrással föl lehet venni, fején egy spárgából font sapka, a hátán egy puska, az övében két pisztoly, egy vadászkés, meg egy vella. Kezeinek egyikében, mely semmivel sem volt piszkosabb, mint a másik, egy hosszú póznát viselt, a mivel a szamár fejét innen onnan ütögette.

— Hát ez a citoyen Kurcz? mondék Frieziher fordulva Jancsi tedd el a mentémet! A citoyen meglátva bennünket, oda akart szamaragolni, de a nemes állat szabad hajlamai követésének nemes érzetében, neki vitte őt a kerítésnek s annak neki fenve, kényszeríté a lovagot lemaradni a hátáról s gyalog tenni meg a további útat.

— Ah! ti már itt vagytok, szólt a citoyen kezét nyujtva felénk s elébb engem, azután Friczit, végre Jancsit csókolgatva össze. Ti pontosan megtartátok szavaitokat, én nem. Az adott szó megtartása egy neme a privát rabszolgaságnak és mi a rabszolgaságot nem tűrjük.

— De barátom, mondék, charakteres ember megtartja szavát.

Erre ő szent meggyőződéssel viszonzá: «és a charakter

egy neme a privát zsarnokságnak, melyet az ember önmaga iránt gyakorol, mely korlátolja a szabad akaratot és mi semmi zsarnokságot, semmi korlátolást nem szívelünk!»

A mint látod, ezek szeretetreméltó principiumok. De üljünk lóra. Citoyen Kurcz alig abrakolta meg paripáját s vezetett bennünket Ikaria felé.

Barátom! olyan statusban, a hol útak nincsenek, hasznos állat a szamár, citoyen Kurcz vigan poroszkált előttünk, míg mi lovainkat gyalog vezettük magunk után.

Egy hegyre felérve, vezetőnk megállíta bennünket, mondván: «megálljatok! szent föld, a melyre léptek, vetkőzzétek le a régi embert, midőn csizmáitok e határt érintik, ez Ikaria».

Friczi arczra borult s meg akarta csókolni a földet, hanem az annyira tele volt nőve tüskével, miszerint e czeremoniát kénytelen volt akkorra halasztani, mikor a legközelebbi ereszkedőnél a sárban megcsúszamlva, orrán száján ért le a lejtő aljába.

No most merre megyünk? kérdém a citoyentől, aggodalmasan tekintve körül a mindig sűrűbbé változó rengetegben; ő prófétai ihlettel veregetett vállamra, mondván: Ez a szűz természet, melynek eredeti alakját emberi kéz utakkal meg nem csúfította.

— No hát csak férjhez kell adni szaporán, mondék, a statusnak nem használ a természet hajadonsága.

— Önnek igaza lehet, szólt a citoyen helybenhagyólag, erre még nem gondoltam.

Úgy látszék, hogy sok másra nem gondolt a citoyen.

Egész óra hosszat mentünk oly bozótokon keresztül, a hol kertészkéssel kellett nyilást metélni, másutt lábtöréssel járó faomlatagokon kellett lovainkat átemelgetnünk, néhol hasoncsúszva jutottunk ki a tömkelegből, folyvást mulattatva szemünk közé mosolygó vampyrok, vadmacskák és csörgőkigyók egész corporatióitól, kiket minden léptennyomon ütni, lőni, vágni, hasogatni kellett, nem is szólva a musquitókról, melyeknek sokaságát nem szabad szá-

mokkal kifejeznem, mert az itt saját athmosphæra, egy külön neme a levegőbeli ingredientiáknak.

Akadtunk helyekre, hol a szűz természet olyan mocsárokat nyomott az útunkba, mikben nyakig járták lovaink a vizet, bőszültté téve a pióczák, kigyók s sajgató halak millióitól; egy tehenem beledült a sárba, azt ott szemem láttára ette meg valami vérpiros békahal-forma féreg, mely ezrével rohant egyszerre rá s vérét kiszopta, majd ismét nyaktörő sziklagerinczeken jártunk kötéltánczot, s egy helyütt egy ölnyi széles szakadást kellett átugranunk, mely alatt száz lábnyi mélységben omlott egy rohanó patak.

— Citoyen, mondék, hid kellene ide.

Ő nagy komolyan szólt:

— Mentül hozzájárulhatlanabb marad e hely, annál biztosabbak vagyunk minden kül megtámadás ellen.

Annyi igaz, hogy ide ugyan ágyuval utánunk nem jő senki.

Legvégre akadtunk egy olyan meredekre, melyen a lovainkat csak úgy birtuk lejuttatni, hogy egész élő fákat kötöttünk visszafordított galyakkal a farkára.

Már itt nem állhattam tovább.

— Messze megyünk-e még? kérdém a citoyentől; minden lovunk sántított, az egész társaság képe tele volt improvisált rúnákkal, miket mindenféle tüske rajzolt reá, csizmáinkon nehéz volt az agyag s el voltunk csigázva úgy, mint a ki várat ostromolt.

— Attól függ, felelt a citoyen, ha be akarunk-e még ma vergődni a fővárosba, vagy statiót tartunk egy útközben eső nyári pavillonban.

Az utóbbit választók.

Még egy hosszú csavargás után elértünk az igért helyre.

Tudod, a mit az ember óhajt, arról előre ideákat szokott magának csinálni, a mik rendesen másképp ütnek ki a valóságban; én is nyári pavillon alatt egy oszlopos, szellős hajlékot képzeltem, chinai tetővel, szunyoghálós ablakokkal, ernyős, sátoros ereszszel, a milyeneket sokszor

láttam lefestve, no épen ilyen nem volt az a valóságban, hanem két faágas volt leverve a földbe s azon egy szarufa keresztbefektetve, melyhez két oldalról bambusznádkévék voltak támogatva.

Nálunk a pásztorok és csőszök szoktak ilyen pavillonokat építeni nádból vagy kukoriczaszárból. Az eleje el volt rekeszelve tövissel, ez volt az ajtó.

— Ez a pavillon nagyon egyszerű, mondám a citoyennek.

— És czélszerű! felele ő. A legnagyobb zivatar el nem hordja, a földingás le nem dönti, a villám soha bele nem üt s ha megázik, egy nap alatt ismét megszárad.

A marhákat hozzákötöttük a fákhoz s magunk befeküdtünk a pavillonba.

— Kérlek benneteket, szólt a citoyen, vigyázzatok ott egy lyukra, ne feküdjetek rá, meg lehet ugyan, hogy csak ürgelyuk, de az sem lehetetlen, hogy csörgőkigyó-tanya s az mindjárt kibúvik, ha meleget érez.

— Mit! kiálték felugorva. Én csörgőkigyókkal háljak egy födél alatt, hát ha ezt a kastélyt nekem ajándékozod!

A citoyen nevetett, biztosítva, hogy itt a csörgőkigyó oly megszokott házi állat, mint nálunk a patkány, nem kellemetes, de nem is félelmes.

De már én csak kimentem onnan Jancsival együtt, összekerestünk egy rakás száraz fát s távol a kunyhótól tüzet raktunk, ottan virradtunk meg.

S ez bölcs gondolat volt. Mert itt a milyen forró a nap, olyan hideg az éjszaka s ha folyvást nem tüzelünk, minden marhánkat megeszik a vadak, miknek förtelmes ordítozását s villogó szemeit egész éjjel láttuk és hallottuk tíz-húsz lépésnyi távolban magunk körül, míg a vampyrok oly közel repkedtek füleinkhez, hogy a susogásaikat lehetett hallani.

Fricz és Kurcz ezalatt philosophi nyugalommal horkoltak a pavillonban.

Alig szürkült, midőn fellármáztam őket, hogy menjünk tovább.

Jancsi mindnyájunk számára kenyeret, szalonnát pirított, melyet a citoyen oly jeles dolognak talált, hogy azt mint különös új fölfedezést rögtön úti naplójába igtatta, egész országa népével megismertetendő.

A mint látni kezdtünk, mentünk tovább.

Én aggódva kérdezém a citoyentől, hogy nincsenek-e az ő státusában magyarok is? Képzelheted, milyen insultus volna reám nézve, ha valami hazámfia ilyen állapotban látna meg.

A citoyen dicsőült arczczal felelt, itt nem ismertetnek a nemzetiségek, itt nincs német, nincs magyar, nincs franczia, a népek testvérek mind.

De valami nyelven csak mégis beszélnek egymással?

— Még most mindenki a saját nyelvén kénytelen beszélni, szólt a citoyen felsóhajtva, s ez az átka az emberiségnek, mely gátolja, hogy egyformákká lehessünk, de segítve lesz rajta, egy nagy szellem most épen egy nagy világnyelven dolgozik, melyet minden nemzet egyaránt megértsen, s azontúl nem lesz különbség ember és ember közt.

Ez érdekes egy grammatika lehet.

Végre egy folyamhoz értünk, melynek partján a város épült, még ezt ekkor nem láthattuk.

A kérdéses folyam minden száz lépésnél tíz-húsz öles vízomlásokat képezett, néhol két szikla közé szorult s oly sebesen nyargalt, hogy a kövecset nem lehetett belehajítani, másutt meg elterült, száz zátonyos szigetet képezve.

— Barátom, mondék, ezen a folyamon sok szabályozni való lesz, a míg gőzhajók járhatnak rajta.

Elhitte az amice és nem iparkodott megczáfolni.

— Most rögtön meglátjuk a várost, szólt végre, mihelyt az erdőből kibukkanunk.

Én hozzá lévén szokva, hogy amerikai városok neve alatt hosszú egyenes utczákat, hat emeletes házakat, dol-

gos népséget, árúkkal rakott piaczot, korlátos kikötőket képzeljek, ha még annyi szemem lett volna is, mind oda irányozám a mutatott tájra, ime, előttem állt mintegy kilencz-tíz fakunyhó, egymástól ezer meg ezer lépésnyire, egy csoport góré és levélszín által környezve.

— Ez Ikaria! szólt a citoyen az exaltatió gyönyörteljes hangján.

— Valóban regényes, feleltem én reá, csak hogy nálunk az ilyen residentiának tanya a neve, nem város.

Még egy örömöm volt hátra, mely tapasztalataimat megkoronázza; az indus herczegasszony, Urakatna, személyes láthatása.

Annyit hallottam beszélni a délczeg indus hölgyek szépségeiről, karcsú termetükről, vadonnat villogó szemeik tüzéről, azokról a csodálatos, szokatlan bájakról, miket a költők oly csábító szépen irnak le, s mikről európai embernek fogalma sem lehet, hogy még az úton megkérdezém patronusunkat, ha feleségének nincsenek-e még több testvérei, kiket Kaméhaméha solid embereknek feleségül adna, mire ő azt válaszolta, hogy még van kilencz, s ha kivánom, számomra megkér egyet.

Megköszöntem. A mint közel értünk a citoyen hajlékához, ő mellém hajolva gyöngéd büszkeséggel súgá fülembe: amott jön ő, hitvesem, Urakatna, a természet vadgyermeke. És jött. Egy riska tehenen ült, lábai lógtak kétfelül, akkorák, mint egy vasaló. Öltözete egyetlen darabból állott a szeretetreméltó teremtésnek, mely olyformán volt alkotva, hogy mozdulatait mentől kevesebbé korlátozza, termetének egyéb részei gyönyörű czirádákkal voltak tetovirozva, bőre ki volt hánytatva kék zöld tulipánok s piros kacskaringókkal, a minők csak egy indus herczegasszonyt megilletnek. Képe valami vastag zsírral lévén lakirozva, annak alapszínét ki nem találhatám, de vonásai annál kitünőbbek voltak, szépen kiülő nagy pofacsontok, gyönyörű kicsiny beesett szemek, a legszeretetreméltóbb befelé görbülő piszeorr, s alatta egy elbájoló száj egyik fültől a másikig, mely-

nek alsó ajka egy csigahéjra ki lévén feszítve, szépen lenyult az állig, fülecskéiből, melyek tenyérnagyságra meg voltak nyujtva, egész füzér állatfogak lógtak alá s orra porczogóján egy hosszú halszálka volt keresztül szúrva, mint a hogy a lúd orrán szoktak keresztül dugni egy talut, hogy ne ehesse a vetést.

A szeretetreméltó hölgy meglátva bennünket, elámult ránk, s a helyett, hogy férje nyakába rohant volna, mind csak engem nézett, még megérem, hogy belém szeret.

A citoyennek elébb egy párt a nyaka közé kellett húzni a póznával, hogy észrevétesse magát a szeretett hitvessel, ki akkor aztán leszállt a tehénről s szépen megcsókolta a lábát.

No mert, ha a képét csókolta volna meg, bizonyosan kiszúrta volna a szemét azzal a plajbászszal, a mi az orrába volt dugva.

— Pajtás, mondék, mind ilyen szépek Kaméhaméha többi leányai is?

— Egytől egyig! biztosíta a derék férfiu.

Hurday László levele tekintetes Garmady László úrhoz.

Ez nap a citoyen vendégei voltunk. Urakatna asszonyság főzött.

Hús, hal, gyömbér, hagyma, kányabogyó, tej, vaj és faggyú volt gyönyörű tutti-fruttivá összefőzve, melyből Urakatna asszonyság annyit tömött magába kétmarokkal, hogy majd kiugrottak a szemei belé; Jancsi az első falatnál sírva fakadt s kiment a házból, az én gyomrom is honvágyat kezde érzeni, gondolva az otthoni konyhára; rögtön utána is láttam, hogy valakit kibecsültessek a telkéből s magam ura lehessek valahol. Kurcz gazda mondá, hogy van itt egy üres ház, mely a statusé, azt megvehetem s rögtön bele is szállhatok; odavezetett; nagy tengeri fűzfás rekettye közt épült egy kis vityilló keresztülkasul rakott faderekakból, melyeknek végei egymásba voltak róva s

közei kitömve mohával. Lerajzolni sokat ér, de benne lakni keveset. No de ha itt ez az architectura van divatban, hát vegyük meg.

Többek közt kérdezém, hogy jutott a status ehhez a kunyhóhoz?

Hát az a család, a mely benne lakott, a napokban kihalt belőle sárgalázban.

Sárgalázban! kiálték betéve az ajtót, hát ha ez volna a Noé bárkája, belemennék-e lakni! már akkor csak inkább magam építek egyet; hol van üres fundus?

Az én országfőnököm bevitt az erdő közepébe, ott mutatott egy dombot, sok szerencsét kivánt s ott hagyott a Kanahán kellő közepében.

Öcsém, mindaz, a mit Robinsonról regélnek, tréfa, gyertek Ikariába; bezzeg nem azzal akadsz itt meg, a mi nincs, hanem azzal, a mi van; kapsz földet, de annyi az erdő rajta, hogy nem tudod hová tenni, kapsz embert is, a ki napszámban dolgozik, de otthon a viczispán sem kap akkora diurnumot.

Két-három citoyen a szomszéd tanyákról megalázta magát az építéssel segítségemre lenni, kiknek szívességéből nagyhamar összetákoltam valami ólat s az épen annyi pénzembe került, mintha otthon kőházat építtettem volna, szél s eső pedig ott jött be rajta, a hol akart.

Magammal persze hogy semmit sem hoztam, azt gondoltam, hogy minek tengerbe hordani a vizet? minek következtében bátran visszamehettem volna oda, a honnan jöttem, ha egyike a szomszéd genieknek (mert mi mind geniek vagyunk, a kik itt egy csomóba lakunk), ki régóta azon rögeszmével küszködik, hogy mint lehetne a világról kipusztítani a pénzt s az embereket rávenni, hogy az aranyat és ezüstöt semmire se becsüljék, e napokban összebeszélve Friczivel, hogy kiköltözzenek Kaliforniába, ingóságait, szerszámait és baromfiait nekem jó pénzért el nem adta volna.

Így legalább módomban van szántani, vethetni; a meg-

gazdagodásról hegedült szent Dávid, megköszönöm, ha itt a paradicsomban éhen meg nem halok.

Az első napokban kérdőre fogtam Kurcz gazdát, hogy hol vannak azok az egész bivalycsordák, a mik itt legelnek? ő elvitt magával s valóban alig félórai járás után rábukkantunk egy falka fekete lobonczos állatra, mely egy szép mezőségen mintegy kétezernyi számmal legelészett.

— Szeretnék belőle egy párt kiválasztani, mondék, gyerünk közelebb.

A mint azonban e szép állatok megszagolták közeledésünket, nekikerekedtek s elfutottak előlünk; egész nap szaladtunk utánuk, sehol sem érhettük utol, végre bevették magukat egy mocsárba, a hova nem követhettük őket.

— Hát öcsém, ki feji meg ezeket a marhákat? kérdém, mikor halálra kifáradtunk a nyargalásban.

— Senki sem, viszonzá ő, ezek a státus gulyái.

Következett az indigo.

Az ember elővett egy bogyót, a minek a leve előbb piros, azután megkékül, s azt mondta, hogy ebből indigo lesz.

— Az bizony fagyalbogyó! mondék neki, hisz az indigo nem cserje s a szárát használják, nem a gyümölcsét.

Az ember elbámult.

No még csak a czukornádat óhajtottam látni: ide adott egy valami kórót, hogy rágjam meg, nem valóságos czukornád-e?

— Nádnak elég nád, hanem czukornak nagyon émelygős, hol terem ez? kérdém gyanakodva.

Eleinte titkolódzott, hanem végre fölfedezte a telepítvényt, egy egész hold affélével szépen beültetve.

Én majd hanyatt estem nevettemben.

— Talán ismered ezt a faját a czukornádnak? kérdé tőlem aggódó ábrázattal.

— Ismerem bizony, nálunk cziroknak híják és seprűket csinálnak belőle.

Ez napságtól fogva nem megyek a citoyenhez tanácsot kérni.

Ő egész nap gépeken calculál, mikkel a holdba lehet fölrepülni; mondám neki, hogy jobb lenne annál egy száraz malom, a min a málét megőröljük; vagy pamphleteket készít az örök békéről, minél ismét jobb szeretném, ha a szunyogokat tudná rá venni, hogy kössenek fegyverszünetet. Engemet magasra becsül; a mióta a czukornádjára ismertem, minden szavam oraculum előtte, én pedig nem jól érzem magamat olyan országban, a hol magam vagyok a legokosabb ember; én ehez nem vagyok szokva.

Annyit azonban megtanultam, hogy Ikariában is csak úgy terem a föld, ha az ember szánt-vet rajta, s amúgy dunántúliasan hozzáfogék saját úri kezeimmel az ekeszarvához, s miután két ezer holdas birtokomban akadtam vagy tizenkét holdra, melyet fel birtam szántani, a nélkül, hogy egy fordulóban egyszernél többször beleszakadt volna a szántóvas a sok mindenféle gyökérbe, azt szépen bevetettem búzával, kukoriczával, s már most legalább ott terem majd valami, ha a status madarai ki nem eszik a vetést, vagy a szűz természet virágos kertet nem csinál belőle. Én legalább nem csudálkoznám rajta, ha a búzavetésem helyén spanyolnádat látnék nőni.

Jancsinak egy csepp hasznát sem tudom venni.

Ezt a fiut mindennap új meg új csoda éri, nem küldhetem száz lépésnyire a háztól, rögtön visszaszalad, jajgatva, hogy őt soha nem látott állatok vették üldözőbe.

Eleinte csak a tigrisektől és csörgőkigyóktól ijedezett, most már a bagolyfejű pille is bekergeti a házba, s ha valami madarat hall kiabálni éjjel, ha három országot igérnél neki, sem lépne ki az ajtón.

E mellett iszonyú szerencsétlen, mindenféle szép alakú bogyót megkóstol s azoktól aztán majd a kórság töri ki, vagy megszagol valami virágot, s attól úgy megdagad az orra, mint egy tülök.

A múltkor kiküldtem a partra halászni, egyszer csak

jön vissza nagy ordítva, s elmondja, hogy leült egy lapos kősziklára, s a mint ott halásznék, egyszerre fölemelkedik vele az egész kőszikla s elkezd szaladni.

— Tekenősbéka volt az, miért nem fogtad el? mondám, megettük volna.

— De majd elfogott engem egy hal, monda ő, csúnya nagyfejű állat, négy lába volt és száz fog a torkában, alig tudtam előle elfutni. Milyen hal lehetett az?

Nem mondtam meg neki, hogy majd krokodilust fogott, mert akkor magam mehetnék aztán a korsóval a vízre.

Öcsém, mi itt állandó ostromállapotba vagyunk téve. Fejsze nélkül a szobából ki sem léphetek, s a házam elé ki nem lehet ülnöm töltött puska nélkül. Szürkületkor minden barmot be kell hajtanom az aklokba, s azokat jól bereteszelni s tövissel körülrakni, mert a mint lemegy a nap, előjönnek az ikariai autochtonok, a mindenféle szinű és szagú jaguárok, macskák, párduczok, sakálok és kigyók s egész éjjel ordítanak a házam körül; minden órában ki kell lövöldöznöm az ablakon, hogy elriogassam őket.

Nemrég egy kis fiatal üszőmet kikötöttem a fűre legelni, egyszer Jancsi nyargal be nagy ijedten, hogy nézzem meg csak, micsoda állat lett a bornyúból; oda megyek, hát a bornyúm helyén egy roppant óriás kigyót találok, akkora volt mint egy gerendely; a mint elnyelte a bornyúmat, a kötél kilógott a szájából, melynél fogva az a fához volt megkötve, s ott hevert a kötélen csüggve, a jóllakás miatt tehetetlenül. A bornyú árában aztán confiscáltam az állat bőrét s most lóistrángokat szabtam belőle.

Volt vagy hat pár igen szép gyöngytyúkom, azokat minden este magam hajtottam fel a padlásra. Egy éjjel nagy zajra ébredek fel. Kiküldöm Jancsit, hogy nézze meg, mi bántja a tyúkokat, ő persze azt felelte, hogy semmit sem látott, reggelre minden tyúkomnak el volt rágva a feje, a vérüket kiszívta valami állat.

Máskor reggel felé nagy tombolást hallok a lovaim között, magam fölkelek, kimegyek az ólba, azok folyvást

kapálóztak, nyerítettek, a bőrük reszketett s kötőfékeiket iparkodtak elszaggatni.

Meg nem foghattam, mi bajuk. Végre vissza akarok menni a hajlékomba, hát az ajtóm előtt egy akkora jaguárt látok feküdni, mint egy tinó.

A derék állat nyugodtan hasalt ott keresztben, farkával veregetve a földet s hosszú nyelvével körülnyalogatva pofáját. Jancsi a padlásra bújt el ijedtében s én kiszorultam a házból, miután a fenevad épen az ajtóm előtt vett állomást.

Azt hittem, hogy majd csak elmegy, ha megunja magát. Nem az, ott várt késő estig, meg sem mozdulva helyéből.

Már ekkor nem volt mit tennem, mint elszánnom magam a legvégsőre, kifesziték egy gerendát az akol hátuljából s a házam háta mögé kerültem szép csendesen, a jaguár szerencsémre nem vett észre. Ott benyúltam az ablakon, s a puskámat, mely a falnak volt támasztva, kivettem.

Csak az egyik csöve volt golyóra töltve, vigyáznom kellett, hogy egy lövéssel leterítsem a fenevadat.

A mint észrevett, egyszerre fölugrott helyéből s gyanús morgással lehajolt első lábaival a földre, eltátott torkából kilátszottak fehér fogaï, szőre felborzadt, zöld szemei szikráztak.

Azon pillanatban, melyben nekem ugrott, szerencsésen főbe lőttem, de még akkor is maradt annyi ideje, hogy egyik lábamat átkapja, s csak jó vastag csizmámnak köszönhetem, hogy azt ketté nem harapta, míg a puskaagygyal végkép agyonverém.

A jaguárral még csak elkészülnék, azt agyonlőhetem, de mit csináljak azzal a millió bogárral, miket a szűz természet az emberek kínzására talált fel.

Egész nyäron ki nem birtam pusztulni a scorpióból és scolopendrumból, miknek harapása gyilkos, szaga és alakja pedig undorító, s még van egy másforma féreg is, mit maringoingnek hínak, ez hosszú mint a czérnaszál és sző-

rös s ha éjjel az embernek a bőre alá befúrja magát, megdühödik tőle.

A csimaz Európában a gyalogsághoz tartozik, itt az is röpül, mikor leülsz vacsorálni, eloltja a mécsedet s keresztülrágja a szunyoghálót.

A szú egész éjjel őröl a ház oldalában, s ha valami ételt meghagysz este, reggelre megeszi a hangya.

Mielőtt éjjel lefeküdném, egész testemet be kell kennem valami olajjal, hogy zselléreim ne nyúljanak hozzám, s legközelebb, hogy mécsemet eloltva, sötétben foglaltam el ágyamat, lábaimnál valami síkos hideg testet érzék, mely oly különös hatással volt rám, hogy valahányszor elaludtam, mindig fölébresztett, végre nem állhatva tovább, tüzet gyujték, hogy majd megnézem, ki osztja fekhelyemet? s nagy ijedelmemre egy rétes formára összetekeredett kigyót látok ottan aludni, a legmérgesebb fajából a cobra capellának; szerencsémre jól volt lakva, azért nem bántott. Bizonyosan ő ette meg a tyúkjaimat is. Helyesen mondá Jancsi, hogy ott jöhet az be ide a faházba, hol akar.

Másnap mindjárt hozzáfogtam az újra építéshez.

Ketten Jancsival végeztünk mindent, a hogy a Csallóközben szokás vert falat csinálni deszka között agyagból polyvával. Fecskerakást.

Egy hét alatt készen állt a házunk.

Otthon a béresek laktak ilyenben, itten ez palota, melynek a szomszédok csodájára járnak, innen legalább hermetice ki van zárva minden külső állat.

Még most élve irok a paradicsomból, nem tudom, a legközelebbi levelemet nem a menyországból fogom-e datálni.

Notabene: ha valaki utánam akar jőni, csak biztasd, hogy siessen.

IX.

Citoyen Kurcz levele berlini elvbarátaihoz.

Barátim!

A siker, melyet elveink aratnak, óriási.

Csak annyit irok, hogy országunk ismét több nagyszerű településekkel szaporodott, melyek közt legelső helyen áll egy magyarországi férfi, Hurday László telepe.

E férfi nagyszerű statusœconom, igen jeles földész, nagy chemicus, szerencsés speculans, bátor vadász és bámulatra való építész.

A mióta ide jött, egész prairieket tett termékenynyé, reformálta a gazdászatot, új tulajdonságait fedezte fel az eddigelé legfontosabb kereskedelmi szereknek, többek közt a czukornádnak, mely eddigelé csak fényüzési czikk volt, egy oly újabb alkalmazását ismerteté meg velem, mely azt a proletariusokra nézve is közhasznúvá teszi.

Minden tenyészik kezei alatt, fővárosunk egészen megváltozott, mióta ő itt van, egymásra építvén a legczélszerűbb alakzatú villákat, kastélyokat és raktárakat.

Azt mondanom sem kell, hogy e derék férfiu egyike legjobb barátaimnak, mondhatni hódolóimnak, — s köztünk szólván, — ő, mint a szépnemnek különös tisztelője, imádott nőm, Urakatna irányában túlságosan is nagy figyelemmel látszik viseltetni, mely sejthető hajlamnak netaláni szenvedélyesebb következményeit az által reménylem megelőzhetendni, hogy e derék férfiut legközelebb nőmnek legkellemesebb testvérével, Kaméhámeha király leányával, Kingatara-Ururuth kisasszonynyal fogom összeházasítani.

Sietek, nem irhatok többet, az általános emberiség világbékerendező fiókgyűlésébe várnak. Szellemem veled.

X.

Leona Rózához.

Uj-Telep, 184 —

Ma nagy öröm ért.

Este felé, midőn a közteremben családunk minden tagja együtt volt, az aratók a mezőről tértek vissza, s danolgaták szomorú melodiájú irlandi dalaikat, egyszerre ajtónk előtt egy ismerős harsány hang szólalt meg.

Egyszerre ugrottunk fel, atyám a kandalló mellől, testvérem az ablakból, én zongorámtól.

E hang, e kérdezősködő beszéd magyarul volt mondva.

Világosan hallók, hogy valaki e szavakat mondja kívül: ki van itthon Székiek közül?

Bátyám sietett az ajtót feltárni, s mi a belépőben Hurday Lászlóra ismertünk, egyikére atyám egykori politikai ellenfeleinek, kivel egykor annyi kellemetlen összeütközése volt.

És mennyi öröm volt e találkozásban most! Atyám eléje sietett az érkezőnek s némán megrázta kezét, s a mit oly régen nem láttam szemében, mosolygott, s a mit soha nem láttam, könyezett.

Akárki lett legyen a távol hazából, egy idegen! egy ellenség! mi tárt karokkal fogadtuk őt, nem találtuk helyét, kedves barátunknak neveztük, boldog volt, a ki melléje ülhetett közülünk. Mintha az egyes ember is az elhagyott hazának egy vándordarabja volna, egy eleven atom az imádott nemzetből.

Mint szerettem volna nyakába borulni, s keblén kisírni magamat, kinek látása is gyűlölt volt otthon. Gondolj reá, mit tennék akkor, ha azokat ölelhetném, kiket otthon szerettem!

Oh elvesztett paradicsomom! Még azt a csillagot sem látom, mely fölötted ragyog!

A seb el van mérgesedve, melyet hazulról hoztam. A szív

kitépetett termőföldéből, de gyökerei benszakadtak. Nappal gondolataim viszik lelkemet haza, éjjel álmaim. Nem élünk, csak hervadunk e földbe átültetve. Felfogadtuk, hogy feledni fogunk mindent, s azon veszszük észre magunkat, hogy megloptuk lelkünket, hirlapokban csak azt olvassuk, a mi hazánkról beszél, ajkainkra önkénytelen jönnek a Kárpátok alatti melodiák, és azután úgy nyomja valami a szívet, mint a ki nem sirhatott köny. Nincs betegség a miénkhez hasonló.

Nem gyógyulunk.

Bátyám az őrültséghez közelg, atyám a halálhoz, én a kétségbeeséshez.

Még a sír sem fog meggyógyítani minket, idegen földön: ki tudna ott pihenni?

Kezünkbe szorítjuk egykori ellenségünk kezét; megbocsátánk neki, kiengesztelődtünk iránta, örülünk, hogy körünkben tarthatjuk. Oh hisz ő is magyar, ott, hol senki sem az.

Ilyenek az én örömeim. Ilyen az a verőfény, mit az éjfélkor felmerülő nap a pólusi éjszakára vet.

XI.

Hurday László Garmadyhoz.

Új-Telep, 184—

Nem vagyok citoyen többé. Számüztem magamat Ikáriából.

Nemsokára legközelebbi levelem után beállt az esőzési időszak és nyitva voltak az égnek csatornái negyven nap és negyven éjjel, oly mértékben, hogy az orrát sem üthette ki az ember a szobából.

Ilyen mulatság itt minden esztendőben kétszer tartatik.

E kellemetes farsang elmultával első dolgom volt vetéseimet megnézni.

A búzám tetejében, melyet lapályra vetettem, három

ölnyi magasságú volt a víz, s azon a salamandrák legelésztek, egy domboldalban levő hat hold földem, melyet gyümölcsfákkal ültettem be, a sok esőtől átázva, lefutott kertestül együtt a dombról s rámászott a rizsvetésemre, az oltványok ágaikkal lefelé s töveikkel felfelé levén szépen megforgatva.

Az esőidő elmultával jöttek a heti rendbe az irtóztató orkánok, a minőkről civilizált embernek fogalma sincs.

Egy-egy zivatar, mely három napig folyvást tart, egész őserdőket pozdorjává tör össze, s a legvastagabb jegenyét úgy csavarja guzsnak, mint én egy fűzfavesszőt; folyóvíz megáll a szél miatt s keresztültör a partján, s a vihar addig kerülgeti az ember házának tájékát, addig próbálgatja a tetejét, míg egyszer egy iszonyú roppanásra ébred s maga felett látja a csillagos eget, míg a háztető egyes nádkévéi ezer lépésnyire repülnek szétszórva.

Ez ellen nincs más védelem, mint szépen meglapulni s vigyázni, hogy az embert agyon ne üssék a fák.

A vihar megszüntével következett az irtózatos melegség, melytől néhány nap alatt mocsárrá apadtak a vízáradások, myriádjait hozva elő a mérges kigyóknak, békáknak és bogaraknak; egy napon, hogy otthon nem voltam, a fekér hangyák megették az egész bútorzatomat, nem hagytak meg egyebet, mint a mi vas volt és kő.

Ez időben előjöttek azután a különbnél különbféle betegségek, a minőnek ti csak neveit hallátok, sárgaláz, fekete halál, ichthyosis, elephantiasis, scorbut, vereshimlő és gugavész s más mindenféle veszedelem, miknek leirásával restellem bántani æsthetikai érzelmeidet; elég annyit tudnod, hogy ezekből egy is elég sok arra, hogy az ember nyomorúságosan elveszszen.

Én szerencsésen keresztülláboltam ez időszakot, hanem szegény Jancsi beleveszett.

Egyszer már makacs hideglelésből gyógyítottam ki, a mi itt mindennapi dolog, de végre polypus támadt a torkában, s már annyira nem terjedt orvosi tudományom, hogy

ezen segíteni tudtam volna, s a szegény fiut megfojtotta a gyilkos kinövés.

De nem soká kellett a magány buslakodásain tépelődnöm.

Egy reggel, midőn épen ágyamban fekve, azon törném fejemet, hogy milyen jól van az elrendelve, hogy a magyar táblabiró universalgenie legyen, egy kicsinyt földmíves, egy kicsinyt orvos, egy kicsinyt mechanicus, jó nagyon vadász és erősen katona, különben mit csinálnék most, ha mind e férfiakat magamon kívül kellene keresnem, épen akkor hallok nagy tappogâst, czammogást az ajtóm előtt s citoyen Kurcz szavára ismerek, mely bebocsáttatást kiván.

Kinyitva a mesterséges fakilincset, előbb belép a szobámba a citoyen, utána egy másik citoyen, egy hét láb magas rézszinű indus, kinek tollakból csinált koronája a pókhálókat szedte le a gerendáról.

— Ez ipam, Kaméhaméha, a mohawkok fejedelme, monda az öcsém, bemutatva a vadembert, ki köröskörül szépen ki volt pingálva sáfránynyal és vörös agyaggal; az orra fel volt hasítva méltóságosan, s belőle egy nagy rézperecz lógott alá, övéből köröskörül csüngöttek üstökeiknél fogva a fejbőrök, miket ellenségei koponyáiról lescalpozott, egyik kezében volt egy hosszú harmincz fogú szigony, a másikban egy félmázsás kőfejsze. A derék ember szuszogott rettenetesen, s egész szobámat eltöltötte valami vadállati bűzzel.

Fölkeltem előtte, hogy kellően üdvözölhessem, ő szuszogott és kiáltott valamit (e nép beszéde igen rövid sententiákból áll), melynek értelmét citoyen Kurcz ilyenformán adá tudtomra:

— A nagy kaczika, ajánlataim által indíttatva, elhatározá magát, hogy legkisebbik leányát, Kingatara-Ururuth kisasszonyt neked nőül adja, el is hozta őt magával ide künn áll az ajtóban.

Hát híják be, inték a kaczikának, ki szavaimat megértve, kinyúlt az ajtón s bevezette a nekem szánt mátkát,

ki merőben hasonlított a nénjéhez, csakhogy még nagyobb feje volt. A menyasszonyi hozomány a nyakába volt téve, egy tarka kutya, melynek lábait két kezével fogta. A mint engem meglátott, elkezdett rugódozni, kapálózni, el akart szaladni, míg a kaczika meg nem fogta a fülét, s fülénél fogva oda nem vezette hozzám.

— Nagyon szerelmes, biztosíta a citoyen, ő a természet legvadabb gyermeke, de ha egyszer megszeret, akkor el nem hágy soha.

(— De majd elhagyom én őt, mielőtt megszeretne, gondolám magamba.)

A kaczika erre levette leánya nyakából a tarka kutyát, s jelek által tudtomra adá, hogy azt szokásos szertartások után együtt meg fogjuk áldozni; mire nézve nagy tüzet rakott az udvaron, s miután azt vagy tizenkétszer iszonyú kiabálás közt keresztülugrálta, s engem hasztalan biztatott, hogy szintén ugorjam át, elővette a bicskáját, a kutyát leölte vele s felhúzta azt egy fanyársra, oda tette a tűzre pirulni.

Kurcz öcsém észrevéve e szokatlan pecsenye iránt tanúsított undorodásomat, aggodalmas arczczal figyelmeztetett, hogy ebből aztán enni kell, mert itt a kutya szent állat és annak a húsa delicatesse.

De majd teszek én arról, mondám, s előhozva egy kulacsot tele rhummal, oda nyújtám azt a kaczikának, s míg ez azzal volt elfoglalva, belerúgtam a kutyát a tűzbe, úgy hogy az spodiummá égett.

A kaczika azonban úgy leitta magát, hogy elkezdett előttünk tánczolni, a fejszéjét forgatva s danolva, mintha farkasoktól tanult volna énekelni.

Végre az jutott eszébe, hogy felhívjon bennünket birkózni.

A szegény citoyen reszketve fogadott szót, s a rézszinű Goliáth úgy áthajította a vállán, mint egy macskát, s miután Cannibal herczeg nagy nevetés közben ugyancsak e polgártárst még egy párszor összeropogtatta s a levegőbe

bukfenczeztette volna, akkor meg nekem állt, hogy én is birkózzam vele.

De már engem, teringette vadkirálya, csak nem csapsz a földhöz, ha még egyszer születsz is, kiálték nekigyűrközve, s derékon kapva az óriást, amúgy szegedi gulyások módjára egyet lódítottam rajta, s azzal úgy teremtettem a földhöz, hogy csak úgy nyekkent.

Erre rögtön megjuhászodott az én emberem, fejét lehajtá előttem a földre, s talpamat feltette nyakára, határtalan meghódolása jeléül; azután a citoyenhez fordult könyörögve, hogy legyen közbenjáró nálam, hogy egymással a béke és szövetség pipáját kiszívjuk.

Pipát cseréltünk.

Ő elvette az enyimet, utolsó hetvenöt pengő forintos tajtékpipámat, melyet emlékül elhoztam hazulról, s nekem adta a magáét, mely szintén gyönyörű egy darab, állván az egy kokusdió héjából, melybe egy nád van dugva szárnak.

Míg mi az udvaron a szövetségpipát szíttuk, szeretetreméltó menyasszonyom azalatt ottbenn a szobában kutatott.

A gerendára volt felakasztva félfont faggyúgyertya, azt mind egy szálig megette.

Leendő ipam azonban kissé magához józanodván, azt kezdte tudakolni, hogy hát én mit adok viszont nászajándékul leányáért.

Elvezettem az ólakba, megmutogattam neki lovaimat, teheneimet, biztosítám, hogy ezt mind neki adom, sőt még más mindent veszek, csak vezessen el a szomszéd városba.

Az ember majd kibújt bőréből örömében s igérte, hogy rögtön elvisz, ha akarom Quebeckig.

Én pedig régen szöktem volna már innen, ha út vezetne ki ebből az országból, de soha sem kaptam kalauzt.

Most megragadtam az alkalmat. Tüstént lóra akartam ülni.

Minek az? inté a kaczika, hagyjam itt a lovat, üljek fel az ő hátára.

Én biztosítva a citoyent, hogy mentül előbb visszajövök, felültem a kaczika nyakába s mondhatom, hogy kivált ily rengeteges országban ez a legkényelmesebb alkalmatosság, a melyen utazni lehet.

Szeretett menyasszonyom messzire elkísért bennünket, s mikor egy tó mellett elmentünk, hogy ügyességét s hasznavehetőségét bebizonyítsa előttem, beleugrott, s nagy örömmel úszott vissza, az egész kötényét tele hozva eleven békával, melyekkel nem szünt meg kinálni.

Jól van fiam, Kingatara-Ururuth, mondék neki, csak tedd a füstre, előveszed, míg visszajövök, s ezzel búcsút vettem tőle, búcsút az egész paradicsomtól, minden muskitóival és csörgőkıgyóival egyben.

Jelenleg Új-Telepen vagyok, az öreg Széki tanyáján, kit egykori ellenségeskedésünk daczára is jól esett látnom, s a mint tapasztalám, ő is örömest látott engem.

Néhány napig egészen magán kívül volt az egész család öröm és izgatottság miatt.

Egy este az elnöktől különös ajándékot kapott az öreg. Egy átalag igazi magyarországi bort.

Több évi nélkülözése után e felséges italnak, úgy nyúltunk ahoz, mint valami históriai szentséghez, s míg a nedv ajkainkat érinté, könyeink hullottak bele.

Ez ital, mintha valami sajátságos új lelket öntött volna belénk, rég elfeledett érzelmeket kezde bennünk föléleszteni, mintha az elhagyott hon szavát hallottuk volna; ez az én vérem, melyet ha isztok, megemlékezzetek nevemről, hogy megszenteljétek azt!

Az öreg Széki oda fordult hozzám, egyenes lélekkel kérdezve:

— Miért vándoroltál ki?

— Jobb hazát kerestem, felelék.

— És ha találtál volna, most elégült volnál, nemde? Rossz szíved van. Azért, hogy a haza szegény, ott kell-e azt

hagyni mindjárt? Én kénytelen voltam azt tenni, de érzem, hogy bele is halok. Téged mi kényszerített? Megszöktél gyáván a hazából, mint az öngyilkos megszökik az életből, magad után hagyva a bajt az ott maradóknak; ez a nemzet öngyilkolása. Ha valahányszor súlyos napjai voltak a magyarnak, mindannyiszor elmentek volna a hazából, a kik mehetnek, hol volna most a magyar nemzet? Nem tudsz otthon használni többé? Ha elvesztettél egy tért, állj a másikra és hass ott; ha nem lehetsz egyéb, lehetsz becsületes ember s egygyel többen vagytok otthon. De te földbirtokos is voltál; földedet, mit ősöd vérrel vagy érdemmel, vagy takarékossággal szerzett, te egy idegennek engedted át. Eladtad egy darabját a hazádnak, mely rád volt bízva. Mindennap olvasom hírlapjaitok hátulján, hogy a leggazdagabb urak, kikre legtöbb volt bízva, egész falvakat, egész tájékokat engednek át külföldi jövevényeknek. Oh! megérdemlik érte, hogy maguk is jövevények legyenek egykor idegen országban s koldusok a haza földén. Elég ugy-e, ha a szegény ember szereti a hazát, a gazdag nem tartozik neki semmivel? Most jó ürügy van megfutni minden baj elől s nagylelkűséget csinálni az önzésből, s a szívtelennek azt mondhatni, hogy ő szabadelvű! Vannak erények, melyek nemzetek éltéhez vannak kötve, ilyen a magyarnál az, hogy önmagát mindenek felett szeresse. Másutt mindenütt bűn ez érzelem, de ti nektek szent legyen ez önzés és a divatrajongások semmi faja meg ne foszszon benneteket attól, mert boldog lehet a világ, lehet szabad, lehet üdvözült a magyar nélkül, de magyar nemzet nem születik újra, ha még egyszer újra támad is a világ! Eredj haza, s ha nem tudsz egyebet használni, legalább tudj szeretni, addig míg van mit szeretni.

. . . . . Egy szót sem tudtam válaszolni az öregnek, még most is gondolkozom azon, a miket mondott. Nem tudom, mit teendek, de aligha meg nem kisértem még egyszer a tengeri útat.

Leona Rózához.

Új-Telep, 184—

(Fekete pecsét.) Atyám meghalt. Megölte a kínozott szív. Most már csak ketten szenvedünk.

Mindig titkolta előlünk baját s az egyetlen orvosságot, a vigasztalást, soha sem vette be. Orvosa átismeré baját s rég megmondá előttünk, hogy betegsége számára nem e világrész füvei termenek írt. Készen voltunk halálára, ő maga többször mondá előttünk: a világ minden orvosszere sem gyógyít meg engem, s még csak enyhíteni sem engedte fájdalmait. Utolsó perczig megtartotta azt a catói szigort, mely alatt összeroskadt. Nem engedett magának a hazáról beszélni soha. Midőn haldokolt, bátyám félrement ágyától, siralmas sarcasmussal mondva: nem megyek hozzád közel, mert betegséged rám ragad. Engem oda vont magához a haldokló. Arczán erőt látszott venni a sokáig elkényszerített érzelem. Füleimbe súgva mondá: íróasztalomban találsz egy ezüst szelenczét, ha meghalok, nyisd fel, egy maroknyi homokot lelsz benne, onnan való föld ez! onnan hoztam azt el.... Mikor eltemettek, hintsétek arczomra, hadd nyugodjék fejem — hazai föld alatt!....

XII.

Harday levele Garmadyhoz.

Új-Telep, 184—

Midőn e levelemet kapod, már én akkor a tengeren vagyok, vagy tenger alatt.

A világ itéletével nem törődöm, mondjanak rólam a mit akarnak, de előtted bárha menteni nem is, de legalább ki akarom magyarázni magamat.

Legtöbben nevetségesnek fogják találni, hogy mint a német szóra küldött gyerek haza szökik falujába, akként

én is visszafanyalodom nagy szégyennel és pironkodással az elhagyott, a megvetett hazába. De nevessetek bár akkorát, hogy ide halljam, irjatok rólam víg regényeket, fessetek rólam torzképeket, legyek példabeszéddé odahaza, mindez engem meg nem tántorít akaratomban. Én viszszamegyek.

Nemrég meghalt az öreg Széki. Halála előtti órákban megszorítá kezemet s odavont ágyához:

— Ismersz-e egy balgatag embert, kérdé tőlem, a ki legkeményebb ellenségeivel kibékült, s legjobb barátaival haragot tart?

Többet nem szólt. Eleget is mondott vele. Az a balgatag ember én vagyok. És így van az. Ha nem tudjátok egymást megbecsülni, csak jertek ide. Én szeretném, ha minden pártvezéreinket kiküldenék ide egy pár esztendei patvariára.

Az öreg Széki halála után családja sehogy sem akart ereszteni köréből, ott kellett velük maradnom. Az ifju Géza fogytig megtartá kiapadhatlan humorát, azt, mely a lélek legmélyebb keservéből támad, míg testvére, Leona, oly szeretetreméltó ellentétben birta magában egyesíteni a gyermeteg érzelgéseket a háziasszonyi komolysággal.

Csak azt sajnálom, hogy fiatalabb nem vagyok, hogy elvehetném, vagy vénebb, hogy apja lehetnék.

Egy este pipázva ültünk a verenda alatt Gézával, ő kötekedve hordta fel emlékembe mindazon táblabirói anekdotákat, mik itt-ott gyűléseken, tisztújításokon, országgyűléseken történtek közöttünk. Előjött róla a szó, minő harczokat viseltünk egykor egymással a zöld asztal mellett, mire én azt találtam kiszalasztani a számon, hogy bár most is ott ülhetnénk. Erre ő vállamra üt s azt kérdi: mért nem megyek hát haza?

— De már azt nem cselekszem, mondék, soha többet! Ha eljöttem, megbántam bár, de nem vallom be; s ha itt vagyok, itt megőszülök, itt meghalok, de vissza képpel

sem fordulok többet, bárha itt volna is az özönvíz és ott az Aráráth hegye.

Géza mosolyogva szólt, bodor füstöt eresztve pipájából:

— Tehát fogadjunk, hogy ön vissza fog menni Hunniába.

— A fejembe.

— Az nem sokat ér, de fogadjunk száz aranyba.

Kezet adtam rá.

Ő bement a szobájába, egy percz mulva pisztolylövést hallok belülről s rá Leona kétségbeesett sikoltását.

Ijedten berontok, s im az ifjut egy pamlagra dőlve találom, félkarjára támaszkodott, másikkal elájult testvére kezét tartá.

Arczán semmi változás, ajkai, szemei mosolyogtak, mint egyébkor, hanem egész mellénye el volt borítva vérrel.

Én sietve odarohantam, hogy segítsek rajta.

Ő halkkal mondá:

— Már ezen túl vagyunk.

— Miért tevé ön ezt? kérdém én irtózattal elállva.

— Látja ön, szólt ő el-elmaradozó hangon, ez a szegény leány itt hervad miattam. Otthon jegyese van, otthon hazája van, kiket imád, kikért örökké visszasóhajt, itt nincs senkije, a kiért itt legyen, egyedül én. Most már én sem leszek. El leend hagyatva, s kénytelen lesz visszamenni oda, hova én őt nem vezethetem többé.

— Istenemre! kiálték közbe, nem lesz elhagyatva, a még csak én élek, apja leszek neki és testvére és védelmezője.

Az ifju hálásan szorítá meg kezemet.

— Lesz-e ön kisérője is odáig? hazáig?

— Akár a más világig.

— És ha jutalom helyett önt ezért ki fogják nevetni? gúnyolni?

— Nem törődöm vele.

— Tehát vissza fog ön menni Hunniába? szólt haldokló hangon s mosolyogva veté utána: és így megnyertem fogadásomat . . . Azt a száz aranyat . . . . alapítvá-

nyul hagyom .... szegény kivándorlott scythák számára .... a kik vissza akarnak menni Amerikából .... Hunniába .... Percz mulva e szavak után megszünt élni.

Én megtartottam igéretemet.

Az első fájdalom elzajlása után rábeszéltem a szegény leányt, hogy hagyja el a földet, melyhez két sír fájdalmas emlékén kívül semmi sem köti többé.

Az a kegyeletteljes gond, melyet iránta tanusíték, rávevé, hogy ezentúl rokonának nevezzen.

Ha arra gondolok, hogy boldogsága kútforrásához én vezethetem vissza, e gondolat minden más egyebet kitöröl elmémből, most már kötelességem visszatérni, most e határozatra nem csupán szivem gyöngesége ösztönöz többé, hanem egy haldoklónak adott fogadásom s egy élő angyalnak földi üdve.

Ejh! De mit mentegetem én szivem gyöngeségét! mit iparkodom elpalástolni azt az érzést, mely előtt lelkem meghajol! Nem tagadom, haza akarok menni én is, mert szivem megrendül erre a szóra: haza! mert nem kell az élet, nem kell a halál, nem kell az üdvösség másutt sem testemnek, sem lelkemnek! mert nem akarok boldog lenni, nem akarok ember lenni, ha magyar nem lehetek és ha itt volna a paradicsom és abban ananászt teremne minden szál fű s patakban folyna tej és bor, mégis haza mennék, bárha otthon meg tövist teremne minden rög s az a négy fehér folyam az ország czímerében olyan vörös volna is a vértől, mint maga az a vörös mező, melyet keresztül szel.

Ha a magyarok istene bele nem fordít bennünket ebbe a nagy Balatonba, egy hónap mulva megláttok.

Nem bánom aztán, nevessetek ki, gúnyoljatok ki, mégis jobb, mintha megsiratnátok.

Isten veled! A viszontlátásig. Az édes, kedves, annyiszor megálmodott viszontlátásig!

* * *

Vándoroljatok ki! —

ADAMANTE.

I.

A természet hallgatása egy nagy fehér könyv, teleirva láthatlan betűkkel, miket csak azok olvashatnak, kik szent ihlettel nyitják fel lapjait.

A természet hallgatása nagyszerű, titokteljes tanítás, melyet csak azok hallanak, kik sziveik dobbanását megtudják érteni.

Én olvastam e könyvből, hallgatám e tanítást és megtanultam belőle: hogy az ember kicsiny, parányi.

Én jártam emberlaktalan földeken, hová a vadmadár messze hegyek közül hordja martalékát; hallgatott a sivatag, néhány kő hevert elszórva itt-amott, hajdan oszlopok lehettek, a fű túlnőtt rajtok, és én megtanultam tőlök hogy az ember dicsősége felhőárnyék.

Én jártam a legmagasabb sziklaormokon éjféli holdvilágnál, hideg csöndes éjszakán, egyedül; nem hallva egyebet, mint saját lépteim kongását, a földről oda semm, hang nem hallik, a villám is némán czikázik át a megritkult légben. A csillagok ragyognak, a tejút fehéren emeli kedett ki a sötétkék égből, a félhold tündérhajósként úszott észrevétlen futással ezüst csónakával, s távol gyönyörűen fénylett a Sirius. Minden, minden azt beszélte, hogy nagy az Isten! . . . Csillagok futottak alá, a futó csillag akkor kezd fényleni, mikor leesik. Gondolkoztam az ember boldogságáról.

A hallgatás örök tanácsadó. Hisz a lelkek nem beszélnek egymással fenhangon.

. . . . . Gyakran, ha az ember mély erdők között jár, keresve a merre nincsen út, s véletlenül a sűrű vad csalitban egy elpusztult házra, egy égett fára, egy kiszáradt kútra, egy nagy gömbölyű halomra akad, mintha egy ott

lakó szellem ilyenkor egész történeteket mondana neki azon elhagyott helyekről; .... az özvegyasszonyról, ki a kis házat lakta s a szép leányról, ki szülőjétől megszökött s nem ment vissza többet; a bujdokló rablókról, kik az égett fatörzsnél melegedtek hideg őszi éjszakán; a csendes ábrándos dalokról, miket vízhordó hajadonok énekeltek a kútra járván, s régi vad ütközetről, melynek halottait egy rakásra hányva támadt a zöld halom, mintha valami mind ezt elmondaná ....

Épen, mint midőn az ember aluszik, s a nagy csöndben egy hárfahúr elpattan, a hangot álmában meghallja, de nem ébred föl rá, hanem mondhatlan különös énekkel álmodik utána: mit tündérek és daemonok kara zeng, a szél besüvölt ajtaján, s ő viharos úton álmodja magát, sötét fergeteg éjben ázva, rettegve; erdők, mocsárok közt bujdokolva s örül, hogy nem úgy van, a mint fölébred; az éjmadár ablakára repül, egyet visít, s az ember megálmodja halála óráját.

* * *

Szélcsend van, a tenger sík, végtelen tükrében a fölötte eljáró nap nézi fényes arczát.

Sehol sem látszik partja a víznek, sehol sem látszik felhője az égnek, csak néha rémlik meg forró délutánokon a fata morgana tündér játéka a vizek fölött, mely órákig eljátszik magában, pompás ködvárosok változó képeit mutatja, odalehelli a tündérien csodás légpalotát az égre .... s egyszerre eltünik, mint kétes álomkép.

Csupán a két nap jár egykedvű ragyogással. Az egyik az égen, a víztükrén a másik; együtt támadnak keleten, együtt hunynak el nyugoton, emberhang nem ébred jöttükre, harangszó nem kíséri leáldozásukat, sugaraiknak nem örül semmi, nem zöldül, nem virágzik ki tőlük, áldatlanul járják végig a kietlen kék pusztaságot ......

... A sík tengersivatagon félig elpusztult hajó roncsolt váza úszik. Feketült viharszaggatta gályarom, mely haj-

dan tarkára volt festve, még látszanak néhol az aranyozott arabeskek a párkányok alatt s a lőlyukaknál. Egyetlen árbocza áll csak, az is a víznek hajlik, vitorlái foszlányokra rongyolva lógnak alá, a függő lobogó szineit kivette a verőfény, sem a zászlót, sem a vitorlákat nem mozgatja a szél. A kormány ki van facsarva helyéből, a vihar, mely bordáit összezúzta, fél oldalra fektette a hajót, hogy el ne merülhessen; a párkány korlátjáról tépett kötélhágcsó s elszakadt horgony-láncz lóg alá a vízbe, a foszló gerinczekre halványzöld tengervirág indái kapaszkodnak s a megmerült hevedereken haragoszöld hinárnövényzet úszik, sűrű iszapos szakállát hosszán lebegtetve a pihenő habokban, közte szines tengeri kagylók ütöttek tanyát, szivárványos csigahéjjaik tarkállanak a verőfényben. A hajó orrán egy aranyozott nőalak van kifaragva, kezében ó idomú serleggel, s egyfelől a hajó oldalán még olvasható nagy aranypiros betűkben e név: «Circe».

Az egész hajó szomorú pusztulásra vált roncs; a vészmadár bátran mer leszállni árboczára, ha a szélcsendet elunta s éhező czápasereg nem kiséri bolyongó útját, megy, czéltalanul tévelyegve a végtelen oczeánon, merre a szél vak szeszélye űzi.

Némán, csöndesen, mint sápadt viaszképek, fekszik két halott az árbocz tövében: egy férfi és egy nő. Fiatalok voltak mind a ketten, de a halál vénekké tette őket. Időtől megvásott halvány selyemköpeny fedi mind a kettőt, tarka világos selyem; nehéz vitorlagerenda, mely rajtok keresztül fekszik, nem engedé, hogy a vihar őket is lesöpörje onnan, mint a többit. Egymást átölelve tartják, arczaik sáppadt vonalain még most is ott ül a fájdalom, mely több mint a halál fájdalma és rémségesebb. A nő haja szőke, a férfié fekete, kúszált és összecsapzott mind a kettőé. Látszik, hogy a férfi épen karjain, ölébe fogva vihette legkedvesebbjét, midőn a leszakadó pózna egy csapással mindkettőjöknek egy halált adott. A nő feje hátra hajlik, a férfié a nő keblén pihen és mind a kettő oly

néma, oly mozdulatlan! Az æquatori égető nap mumiákká szárítá őket.

A fennálló árbocz keresztpóznája végén zöld szárnyú, pirosfejű madár ül, egy kajdács (papagáj), egyetlen élő lény, mely a hajó lakosaiból életben maradt, ott ül, körülforgatva fejét, meglebbenti aranynyal játszó szárnyát s a hangtalan csendbe méla hangon e nevet kiáltja: «Adamante! Adamante!» s ismét behúzza fejét, sóhajtva hörg és összegubbad, vagy bókokat csinál a légbe s bóbitájával játszik.

Olykor leszáll a hosszan aluvókhoz, s a körülök döngő aranyzöld legyeket kapkodja, azokkal él, — majd fölibök röppen, szárnyaival szelet hajt arczaikra, orrával ruháikat rángatja, fejét kezeikhez dörzsöli s bús, rekedt hangon kiáltja: «Adamante! Adamante!» oly okos, oly érző bánat látszik szemeiben, midőn a holtakat költögeti, s kedves fejét arczaikhoz nyomja. Azután ismét beteg, lankadt hibbanással fölröpül az árbocz tetejére s a távolba bámul.

* * *

Angol hajósok sokat tudnak beszélni egy babonás tengeri rémről, melyet «röpülő hollandinak» neveznek, kivel a mely hajó találkozik, okvetlenül szerencsétlenség fogja érni. Ez egy hajó árnyképe, melyen ködszerű emberi alakok látszanak jőni, menni, mintha rendes matrózmunkát végeznének. — A kapitány a hajófedélzeten áll, hallik tompa, szélcsapásszerű parancsszava, hallik a hajókötelek csikorgása, a mint a póznákhoz fenődnek, hallatnak az evezők csattanásai, a hajó himbolygása, de e hajó nem jár azon az úton, mely felől a szél fú, nem is hagy maga után a vízben barázdát; az egész csak test nélküli tünemény, eltünő ködalakja egy meghalni nem tudó kisértetnek.

Ki a repülő hollandival találkozik: vagy vihart kap, vagy hajótörést szenved, vagy rablókkal jut össze, vagy a halálos sárgahideglelés üt ki hajós népe között, de valami szerencsétlenségnek kell rajta történni; e hiedelem miatt,

hol a hajós kapitány némileg babonás, minden czéltalanul bolyongó elhagyott hajóhoz nem örömest közelítenek a tengerészek.

* * *

Adamante .... idegen hangzású név... És egy halott-arcz.

Körül a halálos hallgatás.

Hallgatás az égen, hallgatás a vizen, hallgatás a holtak ajkain.

Mi van a némaság könyvében megirva e névről «Adamante» és ez arczról, mely ifju és halott, és e hajóról, mely ormán Circe aranyzott mellképét viseli, és e tengerről, melyen azt a kósza szellő fel- és alá űzi?...

II.

Az öreg Rynn Tamás hetvenkét esztendős volt, midőn megházasodott.

Ha fiatal ember nősül, élni óhajt; ha vén ember vesz feleséget, halni készül. Amaz gyönyörteljes élettel biztatja magát, nyugalmas meghalálozással emez. Néha aztán megfordítva üt ki a dolog. Nyugtalan élet fogadja azt, ki nyugodt halálra várt, siratatlan halál, ki a boldog életet remélte.

Tizennyolcz év előtt, mikor még Rynn Tamás legszebb idejében volt, úgy szólván alig 54 éves, egy éjjel csecsemősirás verte fel álmából. Kinyitá a neszre ablakát, mely körül sűrű szőlővenyigék fonódtak s a borág levelei között egy csinosan fonott kosárkát pillanta meg, melyben gondosan letakarva és bepólálva kis, hathónapos gyermeket ismerhete fel a kétes csillagragyogásnál.

Rynn Tamás soha életében nem boszankodott. Soha szomorú nem volt, nem panaszkodott felebarátjaira, nem czivakodott ügyfeleivel, senkit meg nem bánta, senkit meg nem csalt és senkit nem gyűlölt. Kérni nem lehete tőle

olyat, a mit meg nem adott volna, és ha nem teljesíthette azt, vigasztalhatlan lett utána, — s mind e mellett is különös istencsodájaként napról-napra tehetősebb, gazdagabb lőn; noha 54 év előtt ő is oly szegény talált fiu volt, kinek sem atyja, sem hazája, a jó Istenen és az országúton kívül. De ifju éveiben kegyetlenül szorgalmas vala és takarékos; fogadott apja kereskedőnek nevelte, mely egyedüli pálya azokra nézve, kik születési előjogok, uradalmak és százados ősök nélkül születtek a világra. Törhetlen szorgalma, lelkéhez nőtt becsületessége s józan értelme szerzék meg azt neki, mibe más beleszületik: gazdagságát s az emberek becsülését. — Maga a szerencse is különösen látszott őt kegyelni; bár mihez fogott légyen, azon Isten áldása volt. Vállalatai hirhedtek voltak fényes sikerökről, s tanácsadásai aranyat értek, mint az oraculum szavai. Magánéletében maga volt a jóság és szelidség eszményképe, a legkisebb szivesség, melylyel valaki iránta viselteték, örök hálára birta őt lekötelezni; míg saját jóteményeit oly szerényen birta kiosztani, mintha ő tartotta volna szerencséjének, ha más azokat elfogadja.

Rynn Tamás vevé az ablakába tett csecsemőt, kivevé a kosárból, melybe kis rézlapra fel volt irva, hogy a gyermek leány hat hónapos, meg van keresztelve, neve Adamante. A gyermek sírt, Rynn Tamás addig hízelge neki, karjain duczolva s apró danácskákat dúdolva neki, míg elaludt, s akkor saját ágyába lefekteté, betakarta s egész éjjel ébren járt fel s alá szobájában kezeit örömteljesen dörzsölve, s minden fordulónál le-lehajolva a kis alvóra, hogy őt megnézze; másnap beszaladgálta a félvárost azon örömhírrel, hogy az ég egy kis gyermek-angyallal áldotta meg, kiben ezentúl élte végreményeit látja felvirulni s kit szeretni fog, mint édes gyermekét.

Tamás mind ez időig nőtelen, családtalan volt. Ifjusága sanyar és nélkülözések között folyt le; férfikora legszebb éveit álmatlan szorgalom és edző küzdelmek foglalák el, s törvénye a természetnek, hogy kiket az emberiséget sze-

retni hívott fel, azokat megkiméli a szerelem önző szenvedélyétől. Tartózkodó, szinte félénk magaviselete a nők irányában azon köz-hitet terjeszté felőle, mintha nőkerülő lett volna; társaságokban a kiállhatatlanságig vitt szerénysége, minden jelentéktelen csekélységért alkalmatlanul hálálkodó önbecsmérlése valódi nyűgévé tették őt a finomabb társalgásnak, melynek egyik elve az, hogy az ember saját magának jelenlételét észre se vegye, ő pedig képes volt makacsul állva maradni azon szék mellett, melyet egy ünnepeltebb hölgy saját kezével húzott elébe, mintsem e soha nem érdemlett kitüntetést elfogadta volna.

Ötvennégy évig nem birta elhinni, hogy őt valaki szeretné, hogy volna rajta mit szeretni. Szivében soha asszony képe meg nem fordult; — voltak, kiket imádni tudott, mint nem nélküli angyalt szokás imádni, vágy nélkül, mintha Isten csak látni és nem ölelni teremté vala őket; de az gondolatjában sem fordult meg soha, hogy ő iránta valaki érezni tudjon. — Óh higyjétek el, vannak szelid, alázatos characterek, kiknek azon érzelem beljutalma, melyet ha tettetniök kellene, ha velök nem született volna: beléhalnának.

Gyermekkorában nagy pusztitást tett Rynn Tamás arczán a himlő. Tekintete csak akkor nem volt kellemetlen, ha hideg komolyságot kellett kifejeznie, különben minden vonal torzítva, visszásan ütött ki rajta; mosolygásától épen elfutott, ki hozzá szokva nem volt. És ő ezt jól tudá. Szelid, jámbor lélek volt, de nem bárgyú, elfogadott mindent, nem panaszolt semmiért, de észrevett mindent; jól hallá sokszor, mint nevetnek hátamögött fiatal gyermekleányok, kiknek egy-egy ügyetlen bókot próbált mondani. Tudta, hogy őt nevetik.

Volt tehát mégis végre egy élő teremtés, kit a sors hozzá azért téveszte, hogy élte végnapjaiban szeretve legyen. Úgy kelle lennie. Ő gazdag volt, s napjai, mint hivé, számlálva voltak. Kellett egy élő lénynek támadnia, ki mindazon élvet, melyet ő félszázados élettől megvonva, félre-

rakott, utána örökölje s becsületes izzadság-adta jólétért, melyet egy gyermek lelke még remélni sem bir, — nem hogy számítna rá, — önzéstelen ragaszkodással szeresse őt.

A szeretők szerelme hetekig, hónapokig tart, kezdete van, vége is van; — férj és nő szerelme határozatlan idö; — a gyermek addig szeret apát anyát, míg gyermek: de a szülők szerelme eltart a halálig és tán túl is rajta.

Rynn Tamás áldva találta magát e szeretetben. A gyermek két év mulva elkezdé őt apának híni, új két év mulva térdein hallgatá tündér meséit, később apja nevét is le tudta irni, majd erszényeket s hálósüvegeket himzett születésnapjára, s midőn 17 éves volt, szendeségben és alázatosságban még fogadott apját is fölül mulá.

És minő szép volt. Boldogságos Isten! Az emberek vétkeztek, ha ő a templomba ment, mert nem néztek az oltárra, hanem ő reá.

Az öreg Rynn Tamás ekkor már 70 éves volt, s egyetlen fekete szál nem volt fehér hajfürtei között. Fogadott leányát egyszerűen, pompa nélkül nevelé, ismeretlenségében a jónak és rossznak, mint szokták minden jó szülők, kik szeretik gyermekeik lelkét mezítelenül hagyni; — az ártatlanság öltözetlenül jár.

Még egy év folyt le s Rynn Tamás és Adamante életideje egyenlő számokban iraték, azon különbséggel, hogy egyikben a hetes szám hátul állt, a másikban elől, Adamante volt 17, Tamás 71 éves.

Tizenhét éves korában kezd a leány szívdobogásokat érezni; érzelmeket, mikkel nincs tisztában, s mik fölött magában elpirul. Sóhajtozni kezd fájdalomérzet nélkül, s örömrepesés reszket át lényegén, melyről nem tudja, honnét jő. Az alvó forrás fölfakad, s buzogni kezd visszafojthatlanul, s hogy életnek vagy halálnak vize lesz-e az, mit abból inni fog: az a jövendő sejthetlen titka.

Rynn Tamás kezdé észrevenni, hogy gyermeke nem szereti többé úgy, mint az előtt! Jól tudá, mert emberismerete vén volt, hogy itt az idő, melyben a halvány

szűzcsillag, mely eddig a gyermekszív ismeretlen világa fölött derengett, halványulni kezd egy hatalmasabb érzelem hajnalodó napvilágától ...... s megijedt ez eszmétől.

Az apa megijedt azon gondolattól, hogy leánya nem gyermek többé!

És gondolt egy balga tervet magában:

Egyszer fölvilágosítá a leányt, hogy ő neki nem apja, csak gondviselője. Ez volt a legelső botlás, mit Rynn Tamás 72 éves korában elkövetett.

Hány emberélet, hány léleküdv lett semmivé e botlás miatt!

Ez időtől fogva Adamante selyem és bársony öltönyben kezde járni, gyémántokat és igazgyöngyöket viselt, zörgő hintóban járt, négyszer öltözött napjában és kezdett örülni a világnak.

Tamás jól számított. Jól, de boldogtalanul.

Félt, hogy a leányt elviszik tőle, s vele együtt elviszik azon egyetlen lény szerelmét, mely életében övé volt. — De jól számított. A leány egyenként kiadott kérőin. Gazdag őt nem vehette, mert tudva semmije sem volt; szegényhez nem mehetett, mert a kényelmet és ragyogást megszokta.

Hetvenkét éves volt Rynn Tamás, midőn megházasodott.

Megkérdé a leánytól, hogy akarja-e holtig e kényelmeket birni, mikkel most elhalmoztatik? Van-e türelme egy vén ember súlyos napjait megosztani, annak szeszélyeit tűrni, betegségében ápolója lenni? őt szeretni?

A leány igent monda rá, hisz Rynn oly jó ember volt, mint senki más s azon felül jóltevője és gazdag ember. Azt pedig senki sem mondá meg a leánynak, hogy az vétek, iszonyú kimenetelű vétek, férjül választani azt, ki mellett a szivben egy hang sem szólal meg; hogy ebből fakad minden kárhozat, minden átok, mit ember saját fejére idézhet, s melyből Isten sem szabadít ki, mert az megcsúfolása az Isten törvényének.

III.

Bűvészek és alchimisták ismernek egy mérget, mely magában használva hatástalan, ártatlan alvószer; de ha egy cseppet belőle egy pohár méz közé öntenek, s e mézet félévig hagyják állani, félév mulva a halál italává változik az. Kinek homlokára kennek belőle, iszonyúan megőrül; ki megszagolja, elszáradnak tagjai tőle; ki hozzá ér, teste undok lesz és fekélyes; ki megkóstolja, kínok között halálozik meg és halál lehelletéből ragadó pestis támad.

Látjátok, ez a méreg nem mese! Van egy indulat, melyről nem adhat magának senki számot, hogy hol vevé? Szivében hordá-e születése ótá, mint alvó szörnyeteget, melyet bűbájos szem tekintete ébreszte fel, vagy véletlenül lopta magát a gyanútalan szívbe, mint kigyó, mely a mezőn alvó száján belopózik? Egy cseppet e méreg-szenvedélyből a legtisztább női szívbe, melyből egykor angyalok olvasták ki reggeli imájokat, s mint az átkozott ingovány, melynek fertője az égető nyári naptól csoda-állatokat fogamzik, — mint a cadinei kút, melybe a ki letekinte, saját élete legborzasztóbb eseményeit látta meg benne, sötét lesz az és iszonyatokkal tele, minőkről józan léleknek fogalma nincs, minőket csak a lázbeteg háborodott phantasticus álmai mutatnak elő .... Ki még nem ismeri ez indulat nevét, kinek e soha nem látott képről álmai nem beszéltek, ne ismerje azt meg soha; de ki szivében ez igézetes méreg olthatlan égetését kezdi édes kínnal élvezni, keresse fel azon helyet, hol legjobban meg szokta imáit hallgatni Isten, s imádkozzék szivének meggyógyulásáért, mert őrültség, halál és örök elkárhozás magvai vannak abba elvetve....

* * *

Rynn Tamás félév óta volt nős és mint hitte, boldog. Nejének szépsége ünnepi tünemény volt a világban, szen-

desége oltármalaszt férje szivében, ki hosszú életének vég alkonyán kezdé a boldogság menyei élveit ismerni.

Embernek, ki teljes életében sanyarú nélkülözéssel, gyötrő fáradsággal, gondokkal vesződött, hirtelen a legédesebb gyönyör teli poharát emelni ajkaihoz, élvezni azt, mi a léleknek és szívnek legmagasabb öröme, birni mindent, mit a legmerészebb fiatal szív bűbájos álmai igérnek, oh hisz ez nagyon is szép volna átmenetnek egyik életből a másikba! Minden gyönyört, mit az ember egy 70 éves életből félre tett, egy utolsó év alatt végig élvezni s azután meghalni!

Álom! Álom!

Pazar fénynyel vevé körül ifju nejét az öreg férj. A nő félgyermek vala még s örült a szédítő ragyogásnak, melyben mint oltárkép bálványoztatott. Nem volt óhajtása, mely azon perczben, midőn sejteni hagyá, ne teljesült volna. Az egykor oly takarékos Rynn szórta a pénzt neje legapróbb szeszélyeiért, ki helyzetének ujdonszerű ragyogásában a vigalomzaj mámoradó változatai közt feledé ifju ábrándjai álomképeit, mik lelkében oly szépen ragyogtak, mikor még a gyémántok ragyogásait nem ismeré.

Egyszer egy ritkaság-gyűjteményben egy gyönyörű papagájt látott meg a nő azon legritkább fajból, mely az emberi hangokat oly híven eltanulja s annyi elmés öntudatos ösztönészszel bir, hogy szinte azon gondolatra lehet jőni, mintha e madáralakban tán egy elátkozott emberlélek volna rejtve. Adamante rendkívül megszerette e szép állatot. A tulajdonos pedig semmi áron sem akart megválni tőle. Rynn Tamás sóhajtozni látta nejét, elveszni látta arcza mosolyát, s addig hízelge neki, míg elcsalta vágyainak titkát, s másnap neje szobájában volt a papagáj. Mondják, hogy mesés nagyságú pénzáldozatába került ezúttal a jó öregnek nejének visszaidézett mosolygása.

Azonban az elkényeztetett szeszélyek örömei nem tartósak. Néhány hét alatt Adamante ismét bús, szórakozott kezde lenni. Méla hallgatagsága, epedő arczszine, önfeledt

sóhajai nem kerülheték ki szüntelen aggódó férje figyelmét. — «Valami hiányt érez ismét, gondolá magában, valami után vágyik s nem meri megmondani; bizonyosan attól fél, hogy nem fogja megnyerni.» — S jól gondolá: vágyott a nő, de vágyait nem mondá meg a férjnek s ez nem tudta azokat kitalálni.

A nő napról-napra haloványabb, epekedőbb lett: semmi nem adott neki örömet többé, semmi nem érdekelte s szemei gyakran ki voltak sírva.

Rynn Tamás szemeit pedig kerülte az álom, mert nem birta sejteni rejtett okát e néma, szomjas epedésnek.

Egy álmatlan éjjel úgy tetszék Rynn Tamásnak, mintha nehéz nyögést hallana neje szobájában: meg-megszakgatott élénk fohászokat, mik úgy hallatszának a néma csöndes éjben, mint melyek haldokló ajkairól válnak el. Ijedten szökék föl nyughelyéről Tamás s oda sietett a nő hálóteremébe. Adamante mélyen aludt és álmodott, álmainak kínos jeleneteit árulá el néha a léleknyomás alatt küzdő kebel vad nyögése, néha egyes rebegő szó hagyá el ajkait, értetlen álomhebegés hangja. Arcza égett, keble szilajon hullámzott, majd néha hirtelen el-elmaradt sebes pihegése, mintha rögtön elhalt volna alatta minden élet, s ajkai megnyiltak és tagjai reszketének.

Beszélni kezde álmaiban.

— Ah! sóhajta, nem hallod a denevér szárnyának csapását?... A fekete éjszakában csillagok ragyognak.... Az a fehér ott az én csillagom,.... ama sötét vörös ott a tiéd.... ne közelíts, ne közelíts; megégetsz!.... Szivemben égnek sugáraid!... A csillag meg akarja csókolni szivemet!... El! — ne nézz rám! Feketék szemeid mint a pokol, s valami ég bennök, mint elkárhozottak lelkei a pokolban..... Hallod mit mond a halálmadár?...

«Bűn, bűn, bűn!».... Bűnös vagy!... én is az vagyok.... Jer, rejtsük el magunkat, itt meglát az Isten. Még itt is meglát... Fekete az éj, szivem dobog, a csillagok az ablakon benéznek, a halálmadár sikolt!... Ah, ta-

kard el arczomat, ne ismerjenek rám! Ah! Agathodæmon! Agathodæmon!, ...

Nehéz veriték gyöngyözött a nő homlokán s lélekzete rövid volt és szakgatott, mint a lázban beszélőké. A férj azt hivé, hogy neje beteg s aggódva sietett segélyért. A mint a mellékterem ajtaját benyitá, hirtelen egy ismert hang kiálta elébe: «Lassan, lassan, Agathodæmon! az éj hallgat! az éj hallgat, Agathodæmon!» Lóra volt az, a papagáj, mely ezt mondá....

Tamás megdöbbenve összerezzent e szóra. — Mi ez az Agathodæmon? — Tehát e beszélő állat is eltanulta már ennek nevét? Ki ő? Kétségektől kínozva álla meg a madár előtt, mintha újabb szavait várná. Az pedig elkezde egy jókedvű skót népdalt énekelni és felkaczagott. «Ki ez az Agathodæmon?» kérdé öntudatlanul Tamás, mintha azt hinné, hogy e madár megérti kérdését. Ez azonban tollai közé húzta fejét: «Brrrr! hideg van!» monda és lehunyta szemeit.

— Lóra, Lóra! monda hizelgő hangon az öreg, a madár fejét reszkető kezekkel kezdé simogatni. Lóra felborzolá bóbitáját s elkezde oly hangokat adni, minők az ajtónyikorgáshoz hasonlítanak, azután véghetlen sokáig pisszegetett, majd sóhajtozni kezde minden képzelhető hangváltozatokon, végre a csókolózás minden nemeit kezdé utánozni a szende olvadás hangjától a legszenvedélyesebb csattanásig s az egészet egy óriási fülijesztő csikorgással végzé be, mintha ezer ablaküveget körmöltek volna végig egyszerre, s ötöt-hatot kukorított utána nevetségesnél nevetségesebb variatióiban a gyékény hangoknak.

Rynn félve, fendobogó szívvel figyelt a madárra. Ez ismét újra kezde csókokat hányni s mikor belé fáradt, bohó komolysággal sóhajta fel: «Ah Agathodæmon, te rossz szellem vagy!» s erre felkaczagott gúnyos, hosszú, boszantó hahotában s végül elkezdé az «O du lieber Augustin» nótáját fütyülni.

Rynn szörnyű sejtelmek közt hanyatlott egy közel kar-

székbe. Agyában a gyanú villámai kezdék világítani az ismeretlen sötétet.

A madár újabb mutatványokhoz kezde. Úgy tett, mint mikor a pisztoly felhúzott sárkánya kettőt pattan s azután felsikoltott: «Nem szabad, Agathodæmon, ne halj meg; én szeretlek! — szeretlek, Agathodæmon, ne halj meg, ne halj meg! — ne — halj — meg!» ... és elkezde zokogni, szüntelen Agathodæmon nevét szőve remekül eltanult sírása hangjai közé.

Rynn megsemmisülve tántorgott vissza hálószobájába és sírt egész reggelig, mint a gyermek s fehér hajával törölte könyeit. Reggelfelé elaludt, s késő dél volt, mire fölébredett. Legelső, mit megpillanta, Adamante nyájasan mosolygó arcza, ki őt fölkelteni jött. A bájosan halovány nő leült az öreg ágya szélére, bársonypuha kezeit végig vonta homlokán, s azt kérdé tőle, hogy mit álmodott?

— Valami igen rosszat kellett álmodnom, válaszolá Rynn, nagyon rosszat; és különös, hogy párnáim nedvesek a könyektől, miket álmomban kisírtam.

— Mondd el álmodat, szólt tréfásan a nő, én majd álommagyarázód leszek.

— Holtak szavait hallám, felele a férj, denevér szárnycsapást, s halálmadár visítását ...; egy élő madárral beszéltem, s ez oly szomorú történetet mondott, hogy könyeim fakadtak utána. Álmomban azt hittem: vért sirok, pedig víz volt; jó hogy csak álom!

Adamante nyugodtan, meg nem hunyó szemmel, el nem piruló arczczal állta ki férje szilárd, kemény tekintetét. «Ez azt jelenti, felele könnyű mosolylyal, hogy tegnap igen későn ebédeltél», s hizelegve csókolá az őszfürtös homlokot, s szemeibe mosolyga nyájasan.

Rynn majdnem elhivé, hogy álmodott. Semmi gyanúra igazító nyomot nem talált, mely az éjjel hallottakkal egybefüggésben lett volna. Egy párszor titokban Lórát is elővevé, beszélt a madár tarka dolgokat, de a tegnapiakról semmit, semmit; sipolt, gyalult, dugókat pattantott szájá-

val, de csókot nem utánzott, s valahányszor Tamás e nevet súgá neki «Agathodæmon», a helyett hogy utána mondta volna, szüntelen azt válaszolta rá: «filou, filou!»

Délután eltávozott hazulról Tamás s csak késő éjjel jött meg, mikor már mindenki aludt a háznál. E nap látták őt ismerősei először szomorúnak. Arról gondolkodott, hogy miért nem tud az ember meghalni, ha egyszer megvénült? Mikor már senki sem szereti, mikor mindenkinek terhére van, mikor nincs tovább miért élnie ... E gondolattól eltelve ért lakába, búsan, elcsüggedten s a mint fáradtan karszékébe rogyott, ősz fejét tenyerébe temetve, nejének kedvencz madara e szókat kezdé többször elcsevegni feje fölött: «Hát sohasem halnak már meg az öregek?»

Rémülten riadt fel ültéből Rynn. Mintha saját gondolatja hangját hallotta volna kimondatni. Ah, tehát másnak is eszébe jutott már, hogy ő oly soká él!

«Ha nem jő a halál, érte kell küldeni», monda nejének kedvencz madara.

Rynn szivében érzé elfagyni a vért.

«Tamás szereti a theát nagyon.»

Hát csakugyan ő!

«Szép volna egyszer zöldczukrot tenni theájába.»

«Fehér eléfántcsont! csevegé Lóra, fehér szelencze, zöld czukor benne.» — Hahahaho! — «Agathodæmon, légy átkozott!» Hahahaho!

— «Jól el tedd, jól elzárd, éjjel tedd a fejed alá ... Fehér elefántcsont szelencze, zöld czukor benne.» Hahahaho! ... Agathodæmon te ördög vagy — zöld czukor benne. Ha az öreg nem akar aludni, három késhegyével ebből ... majd nagyot aluszik ... föl sem ébred többet. Hahahaho! Három késhegyével ...»

Rynn Tamás borzalomtól reszketve, fölmeredő fehér hajzatával, kiülő szemekkel, némán megnyilt ajkakkal hallá e szavakat, tapogatózva közelíte neje hálókamrája felé, lábai megrogytak alatta, lélekzete elfulladt. Belépe. A nő aludt. Fehér vánkosai közé hajtá szép szőke fejét.

Fehér karja feje fölé volt emelve, ujjaival szőke fürteibe merülve, az ujjak legszebbikén Tamás jegygyűrűje. Oly nyugodtan aludt, mint ki angyalok felől álmodik. Ajka mosolygott, keblén piros szalaggal volt összekötve a finom patyolat. Vánkosain is piros szalagok voltak. — Tamás minden ízeiben remegett, csak azon keze nem reszketett, melylyel az alvó fehér vánkosai alá nyult, óvatosan járt alatta kezével, ujjai már épen fejecskéje alatt voltak. Hirtelen egész teste összerázkódék, csak keze nem, mely egy sima, hideg szelenczét tapinta meg. Elővonta azt csöndesen. Szép kis elefántcsont szelencze volt. Odalépett az éji lámpához, felnyitá a szelenczét, benne apróra tört zöld por látható, melynek szaga hasonlított a keserű mandoláéhoz. Istenem, Istenem! sóhajta Rynn. A nő erre megfordult álmában, kinyújtá karját s ajkaihoz ölelve fehér vánkosát, megcsókolá azt, s e nevet suttogva: Agathodæmon! ismét tovább aludt.

Tamás kétségbeesve távozék el saját szobájába s reggelre halálkínok között találtatott ágyában, a neki szánt mérget mind bevevé, a szelenczét pedig elégette.

.... De mégsem halhatott meg, ügyes orvosok kiragadák őt jóltevő halála kezéből s visszaadák életét. — Oh minő nyomorult életet adtak vissza neki!

Midőn legelsőbb fölnyitá szemeit, fényes reggel volt, a nap besütött a zöld ablakfüggönyökön, a kertben énekeltek a madarak; ő felemelte fejét és kérdezé: «Hát soha sem lesz már reggel? meddig fog még ilyen sötét lenni? nyissátok ki az ablakot, vagy gyujtsatok lámpát, nem szeretem a sötétséget.»

A boldogtalan a méreg hatásától örökre elveszté szemei világát. Nem halt meg, hanem megvakult . . .

IV.

Így élt még egy hosszú hónapig. Minden este azon gondolattal hagyta magát ágyába vezettetni, hogy majd ez

éjjel meg fogják ölni, várta fölébredését az örökéletre s minden reggel felébredt az örök éjszakára.

Sokan látogatták; jóakaratú vigasztalók, kik nem győztek előtte dicséretekkel halmozni egy gyászba öltözött nőt, ki éjet és napot virraszta a beteg ágya mellett, kinek hűs kezét gyakran megérzé homlokán a szenvedő.

Ez Adamante volt.

Gyakran hallá őt az álmatlan beteg hallgatag éjszakákon ágya mellett sírni, s térden imádkozni, gyakran érzé hideg csont kezein az életfriss ajkak forró csókjait égni s félt, hogy vaksága mellé még meg is őrül, mert nem birta kigondolni, hogy miért nem hagyja őt most ez az asszony meghalni, midőn halála mindkettőjökre nézve oly jótétemény volna. Mit akarhat még vele?

Egy napon elkezde Adamante az öregnek mesét mondani. Azt mondá neki, hogy ő hallotta, mikép India belsejében van egy csodatevő szent forrás, melynek vize visszaadja a vakok szemevilágát, s biztatta Tamást, hogy szánja el magát ez útra e forrást felkeresni, szemei ismét meggyógyulnak, ő ismét egészséges lesz, s mindketten ismét igen igen boldogok.

«Bizonyosan azt hiszi, hogy a tengeri útba bele fogok halni, gondolá magában a vak, legyen úgy.» Elfogadá a mesés tervajánlatot.

Eladá minden jószágát, fekvő vagyonait pénzzel és drágakövekkel cserélte be, s egy reggel 72 éves lakása helyéről neje kiséretében elutazott.

Cadixban egy hajót kifogadtak, a hajó neve volt Circe.

Ez volt őket Indiákra viendő.

És ez idő óta senki sem hallott Rynn Tamásról többé semmit.

V.

Egy este a cadixi kikötőben Indiákról jött hajósok regélték tengeri kalandjaikat. Csoport népség állta őket kö-

rül, ki kaczagott, ki álmélkodott rajtok, némelyek estebédjöket költék a piros alkonyatvilágnál.

Egy a többek között merészen állítá, hogy találkozott a «röpülő hollandival». Meg is mert volna rá esküdni. Látta, mint hajtá a szél magánosan a hajót, tengervirággal volt benőve minden oldala, csodás növények indái fonódtak árbocza körül, — a fedélzeten rémes alakzatok feküdtek tarka öltözetben, kinyilott szemekkel, halvány halott-arczczal s nem feleltek a megszólításra. Senki sem mert a hajóhoz közelebb menni s még azon éjjel kiütött a hajósok között a sárga láz, mely a legénység egyharmadát elölte. Így jár, ki a röpülő hollandival találkozik.

A kikötő márványlépcsőzetének alján, épen a regemondó lábainál, egy kopasz vak koldus ült, kit rendesen ott lehete látni esténkint, s ki iránt a köznép ösztönszerű tartózkodásban némi fájdalmas részvétet látszott mutatni.

Szemein nem látszék, hogy vak. A fekete hályog ilyen szokott lenni. A szem kívülről még csillagot mutat, de a csillag fénye benn örökre kialudt.

Ha csöndes volt az idő, ő is hallgatott, szavát nem lehete venni; de ha vihar támadt, ha érzé arczán a tengerszél fuvását s a tengereket ordítani hallá: kibotorkázott a tengerpartra, bele kiáltott a tomboló zivatarba s port és kavicsot hányt a zúgó habok közé.

Sokszor látták őt egész záporos éjszakákon a legmeredekebb tengeröbli sziklán térden állani. Kopasz homlokáról a víz csurgott alá, ökleivel a villámos égre fenyegetett, melynek lobbanásait világtalan szemei nem láthaták.

Ilyenkor senki sem mert hozzá közelíteni, mert átkait nem merte meghallani. Ki ez átok közül egyet meghallott, el nem felejtette azt soha; az jutott eszébe, mikor imádkozni akart, s lélekgyötrelmül maradt meg szivében . . . Volt rá eset, hogy egy fiatal férfit, kit a kiváncsiság rá vitt, hogy utána lopódzzék és kilesse, halálos búskomorság fogott el, elveszté mosolygását, álmatlan, csüggeteg lett, s elhalt a nélkül, hogy megmondta volna, mi bántja? . . .

. . . Ha a zivatar megszünt, ő is rögtön lecsillapodott, s ilyenkor lejárt a halászokhoz megkérdeni, hogy nem vetett-e ki a tenger holttesteket a partra? s ha igen, oda ment hozzájok, arczán némi sugarát lehete látni az őrült reménységnek, összetapogatta arczaikat, kezeiket, ujjaikon a gyűrűket, s ismét csüggedten suttogá magában: még nem azok, még nem azok! — ha kérdék tőle ilyenkor, hogy kit keres bennök? suttogva mondá: a feleségemet, ki tőlem szeretőjével megszökött . . .

Köpenyében burkoltan hallgatá a hajós meséjét a vak.

— Különös, mondá meséje végén a hajós, a bomlott hajó árboczán egy tündéres zöld madár ült, ki éles, messze csengő hangon szüntelen e nevet kiabálta: «Adamante, Adamante!»

— Oh Isten! kiálta a koldus fölemelkedve, kezeit reszketve nyújtá az égre, szemeivel föltekintve, mintha látni akarna velök — — egy hosszút sóhajta és holtan rogyott össze.

— Jól járt szegény; mondának a körülállók.

A nap épen utolsó sugárait veté a tengerre. S messze égöv alatt csöndes oczeánon pusztult gályaromot hajt a kóbor szellő.

A MUNKÁCSI RAB.

I.

«Minden madár oda röpül, a hova kedve tartja.

Az eszterág megtanítja fiait repülni, hogy ha majd hullani kezdenek az őszi levelek, tudjanak szállni a szabad felhőkön keresztül s felkeresni azt a hazát, hol melegebben süt a nap, zöldebb a mező.

Csak én nem mehetek.

Nem mehetek, nem eresztenek ezek a lánczok.

Kezemen, lábamon nehéz vasat zörgetek. — Csörg, csörg

a láncz, oly szomorúan, mintha mindegyik gyűrűjét egy-egy koporsószegből kovácsolták volna s végei egy durva kőbe vannak megerősítve. Éjjel én fekszem e kövön, nappal e kő terhe fekszik keblemen. Hajh! e kőbe vannak verve lánczaim.

Mióta viselhetem azokat, úr Isten!?

Van-e még napvilág oda künn?

Piroslik-e még az égalja a hajnal költekor? Énekelnek-e még a madarak? Van-e még virág a mezőkön? Van-e még élet oda künn?

Börtönömnek nincsen ablaka; sötét van benne; ha laktársaim — a kigyók és patkányok szemei — nem világítanának, azt hinném, hogy megvakultam.

Nem tudom, hogy mikor van reggel, mikor este? — ha lelkem, hasztalanul erőködve kitörni börtönöm falán, fáradtan elalél, — akkor elalszom; s mikor lánczaim csörrenése fölver, akkor fölébredek. Ha ivóvizem megpenészedik és kenyerem összeszárad, arról tudom meg, hogy egy hosszú hó lefolyt. Minden hónapban egyszer kapok kenyeret és vizet.

Csak egy akkora foltját láthatnám az égnek, mekkorát egy lánczszem bekeríthet! Csak egyetlen napsugár járna le hozzám keskeny nyiláson, egyetlen atomja annak a köz áldásnak, mely mindenre egyiránt kiömlik s én érzem, hogy mint a pinczébe elásott növény, fel fognék azon nyilásig nőni s kinőnék börtönömből. — — —

Soha sem imádkoztam életemben. — Láttam a halált legíjesztőbb fegyveröltözetében, láttam azt a vihartól korbácsolt tenger hullámai között, mikor a meghasadt ég lángot okádott alá a féregre, ki rémületében elfelejté, hogy ő a természet királya s korlátlan zsarnoka mindennek a mi él, s térdre hullt és fogadásokat hazudott azon lénynek, kit boldog perczeiben megtagadott. Én ott sem imádkoztam. — Mikor mint az üldözött vad, futottam hegyeken és vizeken keresztül, mikor «hajrát!» ordított utánam száz hóhér kiáltása s az utánam lőtt golyók füleim körül fü-

työltek, én akkor sem imádkoztam. — S mikor vándor utamon három-négy falut találtam egymásután, melyekből minden élő kiholt; az útfélen sövények alatt temetetlen holtak feküdtek szerteszét, s a templomok körül, a kálváriák alatt kétségbeesett haldoklók csoportjai nyavalyogtak, kik a dögvész elől futva iszonyúan eltorzult arczokkal káltának fel a keresztbez: «Isten, Isten! vedd el rólunk ostorodat!» — én még ott sem tanultam meg imádkozni; — és most mégis imádkozom; itt lenn, a tömlöcz fenekén, az örökké sötét éjszakában kétségbeesésem és nehéz lánczaim között, nyomorúan, reménytelenül, — térdeimmel és arczommal a nedves földre borulva ismerem meg, hogy van Isten az égben! — — — Érzem sujtoló kezeinek látogatását.

Imádság! kétségbeesett sziv imádsága! átmehetsz-e börtönöm vastag falain? Börtönöm falai — bocsássátok keresztül imádságomat!

Isten! villámok és égi háborúk Istene! Vedd vissza tőlem a mit adtál, vedd el tőlem ezt az életet, s add annak életéhez, kit tőlem elvettél. Add neki mind azt az örömet, a mit nekem nem adtál; adj neki annyi áldást, a mennyi csapást éreztettél én velem; vigadjon ő, valahányszor én szomorkodom. Úgy hulljanak rá malasztjaid, mint az én könyeim hullanak a porba. Tedd oly fényessé az ő életét, mint a mily sötéten hagytad tömlöczömet. Nagy Isten, ismered angyalaid legszelidebbikét, kiért imádkozom, leányomat! Árva leányomat; és azt a hű barátot, ki nyomort és üldözést együtt állt ki velem. Hol? merre hányja őket a lét vihara? Légy vezetőjök a vihar között, mindenható! Engem pedig engedj meghalni, és ne adj másik életet a mostani helyett. Mindennek el szabad enyészni a világon: az idő, a hír, a csillagok el fognak mulni, miért volna csak a fájdalom az, mely örökön örökké éljen? Oh tégy semmivé, tégy semmivé! amen, amen!»

II.

A horvát-bánsági végvidék határán, a kék vizű Unna közepén fekszik egy regényes kis sziget, sötétzöld fenyvessel benőve.

Csaknem átellenében van egy kisded város, melynek alacsony házikói kedves egyszerűségben fehérlenek elő a gyertyánfák zöldjéből; túl rajta egy magas, kopasz, vörös hegy, oldalairól kajla sombokrok, mint bolyhos bibircsók merednek elő; tetején egy düledezett puszta vár, melynek bástyáin és legmagasb tornya tetején vadfák zöldellenek.

A folyamparton, egymástól két, háromszáz lépésnyi távolban, gömbölyű, galambház alakú tanyák vannak felállítva, melyek eresze alatt fegyverére támaszkodva áll a végőr, fejére levont fekete csuklyája alól tekingetve ki az őrzött határszélre.

Apró lovakon egyenruhás harámbasák járják a vártákat sorról-sorra, öveikben nehéz fegyverek; komoly, rövid szavakat váltanak mindegyik őrrel, míg a vigyázók fenn a lárma-tornyokban óranegyedenként éles kürthangokat rivallnak le a hallgató vidékre.

Olykor elnyúlt kiáltás hallik a távoli erdős bérczek között, majd egyes lövések, miknek hangját a sziklák visszabőgik; valaki szökni akart tán a határon át, s agyonlőtték.

Különben nagyon csendes és szomorú e táj, mintha csak egy hosszú tömlöcz folyosóját látná az ember, őröket és vártákat s néhol a folyamparton egy-egy akasztófát.

A fenyves sziget északi partján haragos zöld bórfenyő közül tünik elő egy magános, emeletes épület, veres téglafalai itt-ott megcsapkodva kövecsvakolattal; lapos, idomtalan ablakain kiülő vasrostélyok, kapuja veres fenyőből, sűrű vasszegekkel és keresztbe rakott pántokkal beverve, előtte éjjel-nappal két fegyveres szerezsán jár fel s alá.

Ez a kosztaniczi vesztegház.

Mindenkinek, ki a határon átköltözik, itt kell kitölteni a veszteglési időt, tíz, húsz, vagy legveszélyesebb időben negyven napot.

Veszélyes idők azok, midőn a dögvész a szomszéd török tartományokban csak három mérföldnyire van a határszéltől. Jelenleg épen az Unna túlpartján fekvő Brozolian faluban dühöng; azaz dühöngött, míg az utolsó lakost is ki nem ölte belőle, s parthosszant minden kunyhót és palotát sorra látogatott.

Túl a horvát és dalmát határokon hármas kordont húztak ellene, minden utazó gyapot kelméi lúgban és borszeszben mosattak ki; még az erszényben hordott pénz is összefüstöltetett, az utasok külön szobákba zárattak el, minden közlekedés teljesen megszüntetett a két part között, s mégis negyednapra azután, hogy a túlparton már nem talált tenni valót a halálvész, a vesztegintézetben ütött ki; az nap meghaltak négyen, következő nap meghalt az intézeti orvos, két betegőr, hat szerezsán és tizenegy utazó, harmadik nap már nem maradt egyéb élve, mint három határőr és néhány utas.

A megholtakat egy nagy verembe temették össze, mintegy hatvanan lehettek; ki győzött volna azoknak sírt ásni? A sír elébe egy durván összefaragott keresztet ástak, melyre a szent Isten symbolumán kívül csak e rövid epitaphium volt felvágva: «Itt nyugszanak hatvanketten.»

Már a negyedik nap csak egy igen kicsinyke sírt kelle ásni.

Ötödnapra mekkorát sem. Akkor már teljesen megszünt a ragály, csak egy beteg volt a veszteg-intézetben, ő vele együtt csak három élő.

A többinek nem fájt többé az élet.

* * *

Véresen áldozott le a nap a folyam vizében, elbukó fényképe, mint égő tűzoszlop feküdt végig annak hullámtük-

rén, körüle az egész ég lángba és vérbe öltözött; a távol hegyormok, a fehér házfalak, a gyertyánerdők mind veresre voltak festve; a fellegek visszavert szinétől csak közben a fenyvesek maradtak bánatos sötéten.

«Vihar lesz!» dörmögi fázósan magában a végőr s gubájába búvik s honn maradt családjára és meleg tűzhelyére gondol. S még nem hamvad el az ég haragverése, midőn a fenyvesek zúgni kezdenek, mindig erősebben, erősebben; a hideg Bóra, az éjszaknyugoti szél ordítva vágtat alá a hegyekről, folytonos, csillapulhatlan nyomással, mely a tornyokban a harangokat veri félre, az Unnában malmokat sülyeszt el, s kicsavarja a fenyőszálat kőszirti tövéből!

A fellegek végig repülnek az égen, korbácsolva láthatlan erőtől, a mezőkön megdűl a legsoványabb vetés, s az Unna hullámai túlcsapnak a parton az iszonyú nyomástól.

Az éj beáll, de nem a nyugalom. Képtelen erőszakban mutatja ki hatalmát a láthatlan elem, mely nőttön nő, mintha a kapellai sziklákat akarná megdönteni. A föld virág, az ég csillag nélkül marad.

Milyen szomorú hely a fenyves szigeten a veszteghás! ablakait beverte a szél, mely csukatlan kapuját szilajon vagdalja a falakhoz, s a magános kút elszabadult vedrét csikorogva lógázza a kút-ostornál fogva; majd neki vágtat a magas téglakéményeknek, azokat ledönti, azután megbontja a háztetőt, néhány cserépzsindelyt mint falevelet söpör le róla; a támadott nyiláson alája feszül, a léczezet szakadoz, a gerendák ropognak, a szélvitorla előre lerepül; még egy nyomás, a szarufák elszakadtak s a vihar lefújta a veszteghás tetejét.

Ugyanekkor fújta ki lelkét az utolsó beteg az intézetben.

Egy aggnő volt, őszhaja kúszáltan lógott le arczába, melyet a mirigy-görcsök éktelenül kivettek alakjából; szemei mélyen beestek, homlokán és arczain veres szederjes foltok kezdtek felsömörzeni. Ez iszonyú ragály kevés percz alatt szétbontja az egész életműszert. Alig hunyta le szemét, már a kezek megfeketülnek.

Az ágy mellett kis zsámolyon egy halavány kis leány ül, alig 12—13 éves, szomorú, dalszerű sírással ül a halott mellett, s ennek kőhideg kezét csókolja zokogva és fulladt, pihegő hangon beszél hozzá s várja annak feleletét s zokogása mindig hangosabb lesz, a mint nem birja azt felkölteni. Megöleli a halált alvót s arczát megczirogatja kicsinyke kezével, mondja neki: «anyám, édes anyám! kis leányod hí, a kis Gizella, ne aludjál oly sokat!» — — A vihar a betört ablaktáblák üvegdarabjait hajigálja be a szobába, a kis leány sír, az agg nő aluszik.

— Ki él még itt? hangzik mogorván az ajtón kívül, melynek rostélyos ablakán egy bozontos veres arcz tekint be, szemei alig látszanak elő a homlokát elborító hajcsimbókok alul, szájából dűl a pálinkagőz.

— Segíts! rebegi felé fordulva a kis leány, anyámnak baja van.

— Mi baja?

— Nem akar szólni és igen hideg!

— Meghalt.

— Ne — ne mondd! — hiszen csak most beszélt még velem, s meg is csókolt.

— Nem fog megcsókolni többet, kis leány! — ne menj hozzá olyan közel, mert majd te is meghalsz.

— Bár meghalnék, bár vele mehetnék én is, szólt siránkozva a leányka és mellé feküdt a mirigyes halottnak, fejét lehajtá azon vánkosra, melyen a halott feje volt és szemeit lehunyta, mint az.

— Hát apádnak kije maradna akkor?

A gyermek hirtelen felrezzent e szóra, felemelte fejét, reszketett, leszállt az ágyról, aggodalmasan körültekinte.

— Ismered apámat? kérdé titkosan súgva az ismeretlentől; ki vagy te?

— Én a vesztegintézeti betegőr vagyok, s apádat nem ismerem, de csak úgy gyanítom, kell még valakinek lenni a világon, a ki téged szeret; nem igaz?

— Istenem, ha meg találnék halni, rebegé a leányka,

s messze távozott a halottól; szegény apám, mint sírna, ha engem sem láthatna többet! — Az élet ösztöne hirtelen új erővel támadt fel benne e gondolatra, hogy még van valakije, a kinek örömére itt kell maradnia.

— Vigy ki innét, szólt nyugtalankodva a betegőrnek; olyan nehéz itt a levegő, nyisd fel az ajtót; — nem akarok meghalni; — milyen hideg és fekete lesz az ember, ha meghal! s kis kezeivel az ajtó rostélyába kapaszkodott.

— Nem nyithatom ki ajtódat, mert a kulcsok a felügyelőnél vannak.

— Hívd ide őt.

— De nem fog jöhetni, mert el van temetve.

— Hát itt a benyilókba nem mehetnék? Még tegnap úgy zörögtek benne szomszédaink, — ma már csendesen vannak. Tán elutaztak.

— El ám — a másvilágra!

— Hát ki van még élő e lakban!

— Mi ketten.

A leányka ijedten néze szemébe a férfinak, valami oly kimagyarázhatlan sejtelmes sötétség ült annak minden vonásaiban, mely egyszerre taszít és vonz, biztat és ijeszt; nagyon szomorú volt.

Egy rögtöni lövés szólalt belé a vihar üvöltésibe a folyampartról, utána hajhászó lármahang és újra lövések, a szikláktól százszor visszaveretve. Valakit üldöznek. «Megállj!» kiáltja száz hang, a szél együtt felsivit vele, azután meg az üldözött lihegését utánozva lelohad, paripák robogását és a vér-ebek dühös csahaját engedve hallani.

— Istenem, mi ez? kérdi hallgatózva a leány.

— Mit se félj! szól a betegőr, a szél hajigálja a kéményeket a háztetőkre, azok zuhognak, vagy a dámvadat verték ki erdejéből s azt üldözik.

— Lehet, szól a kis leány, de nem hitte a mit mondott, hanem remegve közelíte az ablakhoz s annak szárnyait feltárva, a zaj helyére kitekintett.

A férfi sem hitte a mit mondott, hanem a folyosó abla-

kához lépve, annak vasrostélyai közt kidugta éktelen fejét, s lenézett oly tekintettel, minővel a kalitkába zárt fenevad nézi martalékát.

Mintegy hatszáz lépésnyire a szigettől a dalmát parton egy lovas férfi nyargal, utána hat szelindek fut dühösen ugatva s minden perczczel közelebb érnek hozzá; «utána, utána!» ordítják üldözői, rekedten uszítva a vérebeket s utána lövöldözve, s így rohannak parthosszant. Az üldözött kétségbeesetten, elszánt arczczal fordul vissza üldözői felé s tajtékzó lovát vérig sarkantyúzza, keze pisztolyain remeg, mintha egy elhatározó perczre tartogatná azokat. Egy lövés levitte fejéről fövegét és sűrű fekete haja szét van zilálva, — a folyamparton egy csónak van kikötve, azt kell elérnie, hogy megszabaduljon. Lova ki van fáradva, egy jól irányzott lövés találja még az agyon nyargalt állatot, s az megroskadva előre bukik és lovagját fején keresztül ledobja. «Hajrá!» kiáltják az üldözők, s a hat véreb rárohan az elesettre. Elnyomják. Kétségbeesett erővel küzködik ez velök. Vér foly mindenütt, nehezen birja magát e küzdésben a part felé vonszolni s üldözői már nem messze vannak. Az ebek dühösen ágaskodnak rá. Már épen a csónak mellett van. Lő. Egy eb elmarad. Elmarad a másik, a harmadikat dühösen rúgja el magától, s egy képtelen ugrással eléri a csónakot, beleugrik, a csáklyával egyet taszít rajta, a láncz elszakad, s a csónak belódul a habok közé.

— Utána!

A határőrök másik csónakot hoznak. «Száz tallér annak, a ki visszahozza!»

Az üldözött ekkor oly közel volt a vesztegházhoz, hogy arczát annak ablakaiból teljesen ki lehete venni.

— Isten irgalmazz! sikolta a leány s elfutott az ablaktól.

A betegőr bekémlelt ajtaja rostélyán s látá, hogy a leány egy, a falra függesztett feszület előtt kezeit tördelve imádkozik, majd Istent hivó tekintettel emeli fel könyes arczát

az égre, s kulcsolt kezeiben reszketve szorítja ajkaihoz az olvasót.

— Ő az! kiálta fel tompa, sóhajszerű hangon az ember, és szemei villogtak; oda futott újólag az ablakhoz, s letekinte az üldözöttre, kinek már ekkor nem lehete látni arczát.

Hat szerezsán hajtotta a csónakot, mely a menekülőt üldözé, ki ereje végfogyatékával egyedül evezett előlök a lélekvesztő naszádon. Az Unna házmagas hullámokat hányt, mik a két ladikot, mint dióhéjat hajigálták hol fel, hol alá. Az üldözők szüntelen közelebb értek a menekülőhöz, s már nem lövöldöztek rá, alig lehettek tőle két evezőnyomásnyira, bizonyos volt, hogy elfogják.

Vad kárörömmel nézte a férfi fenn a veszteghház ablakán, mint fogy a távolság a két csónak között, s fejét és karjait kidugva a rostélyzaton, borzasztó átkokat ordít le az üldözött fejére.

— Verjen meg az Isten súlyos balkezével!

E pillanatban érte el az üldözők csónaka a futóét, egyik határ-vadász megkapta annak elszakadt lánczát s annál fogva két kezével rántá magához a csónakot.

Egy éktelenül magas hullám hömpölyge a két csónak felé. — «Vigyázzatok!» kiálta le ablakából a betegőr. Késő. A kiáltás még nem ért le hozzájuk, midőn a habtorlat felkapta gerinczére a két naszádot s azokat egymáshoz vágva, keresztülcsapott rajtok, tajtékkal temetve be mind a kettőt. — — Egy siket jajkiáltás hallatszott, s a következő pillanatban csak az egyik naszád tört a túlpart felé, félig megtelve vízzel, míg a másikat megfordítva vitte alá a rohanó hullám. — A hat szerezsán belefúlt a vízbe, az üldözött pedig átvergődve a török partra, megmenekült.

A betegőr kétségbeesvé rogyott össze az ablaknál, őrült bánattal susogva: «Nincsen sors!»

Az átok nem fogott. Nem lehetett foganatos. Ártatlan gyermek imádsága megrontá annak erejét. Az üldözött

gyermeke az ártatlan gyermekleány ott imádkozott a szoba szegletében, futó apjáért, s imádsága mindenható talizmánul védte meg őt.

Jaj neki, ha e talizmánt elveszíti! Jaj neki, ha leánya nem lesz ártatlan többé!

III.

Ne félj, bizton alhatol a szabad ég alatt, vad fa árnyékában; járhatsz a mirigytől kipusztult falvak utczáin, szemébe nézhetsz a villámtekintetű zivatarnak, szemébe halálos ellenségednek, ki koldusbotra jutott miattad; erdők fenevadai nem bántanak téged; dögmirigy nem ragadhat te rád, a felhők haragja téged kikerül, vízbe nem fúlsz, földön el nem esel, ellenséged meg nem ronthat téged, mert érted ártatlan gyermek imádkozik.

Ez időtájban több belföldi hirlapok sajátszerű igaz történetet hirdettek; valahány, annyiféle változtatással és hozzáadással, melyből körülbelől ennyi volt igaz: A m . . . i királyi sóadó-hivatalnál a főpénztár tetemes összegig meglopatott; a főpénztárnok ugyanis, bizonyos Murányi Ádám, egy becsületes családos öreg ember, mintegy 60,000 forintot adott át bizományilag alpénztárnokának, ki régi lelki és testi barátja volt, s kinek azt a szomszéd városba kellett volna általvinni. Az ember igen jó barátja volt a vén Murányinak, s igy könnyen kimagyarázható, hogy ennyi pénzt érezvén kezében, érzékeny búcsút vőn barátja kapufélfájától s a bizománynyal együtt hűségesen megszökött. Tömérdek körlevelet bocsátának ki utána, minek következtében több rendbeli vándor férfiaknak lőn megfogattatása, kiket a világ nagy méltatlanul csavargóknak nevez, s kik fülek, vagy körmök dolgában jó távolról találtak hasonlítani a körlevélben foglalt személyes leiráshoz; de mindössze sem értek 60,000 katona forintot. — Az ember minden nyom nélkül eltünt.

A szegény agg Murányi Ádám pedig vénségére jutott

azon szép tapasztaláshoz, hogy kötve kell hinni a komának, s miután az ő rovására elveszett összeg kipótlására összes minden értéke sem lévén elégséges, büntetésül három esztendei börtönre itéltetett, egy éjjel tömlöcze ablakára magát nyakravalójánál fogva felakasztotta. — Csunya irónia volt a sorstól; — azon nyakkendőre, melyen megfúlt, szép czifrán volt felhímezve a hit, remény és szeretet; születése napjára hímezte a kendőt számára egyetlen leánya, ki igen szép leány volt, imádott, ünnepelt királynéja a legelső köröknek messze földön és igen jó leány; csupa szendeség, elmés és művelt, remekül tudott zongorázni, hímezni és tánczolni; büszkesége volt minden rokonának, s gyönyörüsége mindenkinek, ki ismeré; később pedig szobaleány lett egy éltes úri hölgynél s tányérokat mosogatott s fehér ruhákat mángorolt a konyhaszolgáló társaságában, szobákat söpört és az úri hölgyet segíté reggelenként kifesteni.

Testvérbátyja Murányi Gábor épen akkor járt jegybe egy előkelő nagykereskedő kisasszonyával, midőn atyja ily szerencsétlen megdicsőülést ére; az előkelő kisasszony oly szent és benső érzelemmel vonzódék az ifjuhoz, hogy midőn ez boldogtalan esete után könyes szemekkel hozzája indult, nehéz fájdalmait kedvese szivével megosztandó, s lelki sebeit annak önzéstelen hű szerelme balzsamával enyhítendő, e szende szerető becsapta orra előtt az ajtót s inasaival vetteté ki a szemtelent, ki koldus létére elég vakmerő azon köttetésre emlékezni, mihez boldog korában jutott.

Egyébiránt a leány atyja, egy elhirhedt nagykereskedő, elég jószívű volt a ci-devant fiam uramnak azon emberbaráti ajánlatot tenni, hogy miután leánya tiszta vonzalmára magát elszegényülése által méltatlanná tette, boltsegédének szivesen befogadja.

— Köszönöm uram; Isten fizesse meg jó szándékát, de nem fogadhatom el, mert útra készülök.

— Hová?

— Magam sem tudom, de igen messze.

— No hát — szerencsés útat kivánok. Ha tetszik úti költség .... nem mondom, hogy egy pár forinttal meg nem segítem.

— Nagyon szép; de a hová én megyek, oda nem szokás útiköltséget vinni.

S a fiatal ember kezde gondolkozni róla, hogy melyik a legrövidebb országút, mely a másvilágra vezet, s már épen bezörgetett az élet harminczadi hivatalánál; reményével, e minden hitelezők leguzsorásbikával, számot vetett, bánatát, fájdalmait, mint egyik életből a másikba át nem vihető dugárukat lerakta, útlevelet váltott magának egyik lőporárusnál a sírok országába, midőn eszébe jutott, hogy tán illendő volna testvérétől is elbúcsúzni, tán annak is lesz valami izenni valója a megdicsőűltek honába és elment testvérét fölkeresni. Azon asszonyságnál, kihez a leány szolgálatba állott, már nem találta őt, az asszonyság kiadott rajta, mert fiatal férje volt. — A leányt azután egy nőtlen férfi fogta pártul, s az időtől fogva igen czifra öltözetekben kezde járni s ház körül főkötőt hordott. A hogy testvére ráakadt, alig ismert rá; elfogúlt félénken húzódott tőle, elpirult, szemeit lesütötte s nem tudta bátyjának becsületes tekintetét kiállani. — «Mi történt veled?» — A leány nem felel semmit, hanem elkezde sírni. E sírás világosan megmondott az ifjunak mindent; megmondá, hogy a lány szerencsétlen; szerencsétlen, mert saját lelkében sem találja azt az utolsó menedéket, melyre a halálig üldözött nyugodtan hajthatja le fejét, — a becsületet — s hiába takarja el piros szalagokkal a szégyen foltjait, miket az erény fehér ruhájából kimosni nem lehet. Csak egy irgalmat kért testvérétől a leány, azt az egyet, hogy felejtse el őt örökre. Az ifju el tudta taszítani magától a szerencsétlent, de nem tudta kitaszítani szívéből annak emlékét, s e percz óta megszünt gondolkodni a halálról, de annál többet gondolt halálos ellenségére.

Elment atyja sírjához. A temető árkába volt az elte-

metve, szegény; fejénél egy szürke kődarab; valamely buzgó keresztény egy kosár szalmapernyét döntött rá megismertető jelül, s minthogy egy meglehetős esőszakadás egyik oldalát kimosta az ároknak, a halott ruhájának egyik csűcse kimaradt a sírből. Az ifju lehasítá e ruhaszegletet, nehogy az ebek majd annálfogva kihúzzák a sírból a halottat. Azt a rongydarabot pedig keblére rejté, hogy ott feküdjék az szívén, nehezebben, mintha az egész emberiség bűne feküdnék rajta. Nem sírt, hisz a tűzhányó hegy oldalából nem fakadhat patak. Leült a sírra, meghinté ruháit a rádöntött hamuval s gondolkodott a sors igazságkiszolgáltatásáról.

Keserű elmélkedései lehettek, nagyon keserűk. Nem ismert apjánál becsületesebb embert, ki teljes életében oly szilárd jellemű, oly tiszta lelkű volt volna mint ő; ki megőszült fejével a tömlöczben halt meg, csúfosan, önkezei adta halállal, s a temető árkába ásatott el, még jó, hogy nem az akasztófa alá. Eszébe jutott, hogy egy év előtt mily boldog vala; mindene volt, testvére, ki büszkesége volt, kedvese, ki által üdvözültnek hitte magát, szebbnél-szebb reményekkel gazdag jövendője, és irigyei: most pedig semmije sincs, csak gyalázata és keserű emlékei a multnak, minek neve tapasztalás; üdv helyett átok, irigyek helyett szánakozók, a szív paradicsomából temető lett, belétemetve a lehunyt remények, nehéz keresztek ültetve belé, legszélébe egy öngyilkos halott, a szerelem, elátkozottul eltemetve. Ki hinné: mennyi kisértet lakhatik meg egy emberi agyban? Vagy egy őrült gondolatai nem egy polusi éj kisértetei-e? Örömre kevés egy ember szíve, miért hogy fájdalomra mégis oly tág?!

Lefeküdt a temető árkába, de nem aludt, csak álmodott. Egy nagy vadon erdőt látott, kietlen, úttalan erdőt, hol rémarczú vadállatok nevezték testvérnek, barátnak, szeretőnek egymást, s marták, üldözték a testvért, a barátot, a szeretőt. Itt találkozott egy ősz öreg emberrel, ki egy gödröt ásott, saját sirja gödrét. Ráismert. Régi hitele-

zője volt az neki, kitől az életet kapta kölcsön — édes apja. Nyakába borult az ősznek, kérte, hogy ne feküdjék a sírba, abba a hideg ágyba, a férgek közé. «Elmegyek! felele az ősz, szomorúan ingatva sárral dobált fejét, haza kell mennem, mert meg vagyok ölve; nézd: nincsen szívem, egy ember, kit keblembe bebocsáték, kilopta onnan azt, s megszökött vele, s most meg vagyok halva!» s ezt mondva, jég-hideg kezét fia arczán végig húzta.

Ez fölébredt, az esővíz csurgott az árokba, az volt ilyen hideg, de homloka égett. Egy átkot kezdett mondani álmában. Álmait el szokta feledni az ember, mikor fölébred; de ő nem felejté el, hogy mit fogadott az ősz embernek, a ki maga ásta meg magának a sírt, s nyakán viselé azt a kendőt, melyre a hit, remény és szeretet voltak hímezve, s mik később oly kék foltot hagytak viselőjök nyakán, oly feketét szívében!

Fölkereste a legmagasabb sírt a temetőben, s arra föl-állt, s két marokkal szórva a világ négy részeibe a hamut, melyet apja tetemeire döntöttek, megátkozá az őrült kétségbeesés átkával ellenségét és minden áruló barátot és minden hűtlen szeretőt, és mindent a mi él és lehelletével vesztegeti az Isten levegőjét. Elátkozá magát és az Isten menykövét, mely őt agyonüsse, ha valaha családja nyomorát el fogja felejteni és azt a földet, mely alatta megnyiljon és őt hamvaúl kihányja, ha apja s rokonai kínszenvedéseit megtorlatlanul hagyná, és azt az eget, melynek felhői közt elkárhozott lelke bujdosó maradjon világ romlásaig, ha az, ki oka volt apja halálának, nem fogott ott meghalni, azon tömlöczben, a hol az ő apja, ott rothadni meg abban a temető-árokban, a hol az ő apja, szennyezett névvel enyészni el a földről, mint az ő családjából minden ivadék, ha annak gyermeke nem lesz föl-dönfutó, mint az ő apjának gyermekei, ha megcsalt szerelem kárhoztatja, s az a nyomor, mely a szétdult boldogság méhéből születik, oly mértékben nem fogják azt utólérni, mint az ő apjának gyermekeit.

Riadva ébred fel a pásztor hamvadó őrtüze mellett, a szél zúg, az eső esik, a szél zugási közt úgy tetszik neki, mintha a föld futó lépések alatt dobogna s a rohanó lég iszonyú átkok utóhangjait hordaná birkózva a felhők rémeivel és az eső ködében egy rémet lát rohanni a széllel szemközt, mely kúszált hajába és tépett öltönyébe markol. A kisértet a temetőből jön, a lápok bolygó tüzei röpkednek előtte, utána, üvölt, de nem emberi fülhöz szóló hangokat, el-elbukik és ismét fölkel és sárt és követ dobál az égre. A pásztor eltakarja képét, hogy ne lásson, s gubájába húzza magát s gyermekkori imádság-töredékeket keresgél emlékében, miben megnyugodjék, s áldja magában az első kakas-szót, mely a kisértőt haza küldé hideg kriptájába. Hátha még lelkét látta volna a rémnek, azt az őrült, összegyilkolt lelket!

Murányi Gábor világgá ment, hogy egy férfit keressen, kinek arczát nem látta soha, kiről nem tudta, hogy merre van; csak annyit tudott róla, hogy neve Tóvári Dániel s hogy neje és leánya van, kiket a Hercules-fürdőkbe küldött el maga előtt Törökország határszéléhez közel.

IV.

Egész éjen át üvöltött az éjszaki szél, korán reggel volt, mikorra lecsillapodott. Iszonyú rombolást tett mindenfelé. A környék legvénebb lakói nem emlékeznek oly viharra, mint az elmult éjszakáé. Az Unna átszakasztotta gátjait, s az egész kosztaniczai síkot elöntötte; a hegyekről nagy szikladarabok szakadtak alá, útat törve magoknak a hegyoldali fák között. Az őrházak sok helyen beszakadoztak, a háztetők fel voltak tépve s a templom tornyáról hiányzott a kereszt. Egy repedt harang már korán reggeltől fogva kongott a városban szakadatlanul, szomorú, rezgő hangon. Sok volt a halott, a vihar, kiütött a halálvész, az áradás, mennyi szolgája a halálnak. S még mindez nem volt elég. A hideg szél elálltával erős dér esett, mely le-

forrázott mindent, a mi zöld, a mi viruló volt; minden levél lefagyott a fákról, minden virág, minden gyümölcs, minden gabona le volt aratva, le volt szüretelve tavasz derekán.

S a nap mosolygva néze le a derült menyországból.

Törődik is azzal a nap, ha a föld beteg.

Korán reggel zörgetett a betegőr a kis Gizella ajtaján, s miután azt kinyitni nem tudta, befeszíté. A kis leány ébren volt, félelem és hideg nem hagyták őt egész éjjen át aludni és szemei ki voltak sírva.

— Aludjál szépen kis leány! aludjál; hunyd be szemedet és fordulj a fal felé, aludjál csöndesen, anyádat viszem temetni, ne nézz ide!

A kis leány lázasan reszketve szállt le ágyáról s gyapjúshawljába burkolva gyöngéd kis termetét, szomorúan elszorult hangon kérdé a férfitól: hol van a koporsó?

— Hol bizony? és a koporsót beszentelő pópa, az éneklő diákok, a szemfedő, a viaszgyertyák és a halotti kiséret? Mondtam, kis leány, hogy eredj aludni.

S ezzel a betegőr átkötötte a halottat az ágylepedővel, melyen feküdt, s annálfogva hátára vevé azt, ment vele kifelé, oly nyugodt apathiával, mintha csak egy köteg málhát vitt volna hátán; a halott lábai, kezei és hosszú őszhaja két felül lecsüngtek a lepedőből, míg a kis leány szepegve futott utána, anyja hideg kezét tartva kezei közt.

Künn egy gödör volt számára feltúrva, alig két lábnyi mély és igen keskeny, itt letette hátáról terhét a szolga, átfogta derékon és a gödörbe hosszan fekteté. A kis leány rá akart még egyszer borulni, azt eltolta onnan, s egy kapát vőn s a fagyos göröngyöket rákapálta a halottra. A leányka hangosan felsikoltott, a mint az első hant érte anyja arczát, percz mulva el volt az egészen takarva, csak még az egyik keze látszott elő, azután az is eltünt, a szolga dombot hárított fölé, azt saruival jól megtaposta s egy letört fenyőfagalyról letépve a lombokat, annak két át-

ellenes ágát meghagyta s ez idomtalan keresztet sírjelül oda tűzte a domb fejéhez.

A leányka ez alatt folyvást zokogott, anyját és a jó Istent emlegetve, ki őt magához vette.

Szegényke oly egyedül, oly árván maradt el ez idegen helyen.

— Jó kis leány, nem tudnál egy imádságot? szólt a férfi, a mint dolgát elvégezte a sír körül ; ne hagyjuk úgy itt, mint a ki magát akasztotta fel, mondj egyet, majd én utánad mondom; csak akármilyet, megérti azt az Isten.

A kis árva zokogva monda el egy miatyánkot siránk, reszkető hangon, mit a bérszolga dörmögve monda utána, süvegét durva kezei közt tartva, azután keresztet vetett magára s munka közben levetett bőrködmönét felölté, s egykedvűen kérdé a kis leánytól: hová készülsz most menni, kis árva?

A leány félve tekinte föl rá, a nélkül, hogy fejét fölemelné. Azt nem szabad megmondanom.

— Úgy, Istenem van, itt maradsz! szólt vállat vonva a szolga s minden további értekezés nélkül ott hagyta a leánykát. Ez egy marok földet kötve keszkenőjébe anyja sírjából, megcsókolá annak tördelt keresztjét, s azzal viszszament a vesztegházba; ott néma és hallgatag volt minden, csak a halál-óra pók vert az ágydeszkák között. A leányka egy kis ládikát keresett elő, mely anyja ágyfejénél volt a szalmába elrejtve s azt shawljába takarva, lesietett az udvarra. Minden ajtó nyitva volt és minden kamra üres. Ekkor kezdé észrevenni, mily egyedül maradt az egész szigeten. Kifutott a sziget szélére, sírt, kiáltozott, kezeit tördelé; . . . az éjszaki parton emberek jártak fel s alá, kik el voltak saját magukkal foglalva s nem ügyeltek rá. Ismét visszafordult a szigetbe, szerte tévelygett a fenyves sorok között, meg-megbotlott egy alig fölhányt halomban s lelkendezve tért a sziget tulsó partjára, mert a betegőrt látta távozni.

Az Unna tulsó partjain egy gerendákból foltozott tutaj

lebegett jól rosszul kormányozva egyetlen férfi által a tulsó part felé. Ne hagyj itt! sikolta utána a leányka végig szaladva a parton, s kétségbeesve nyujtá kezeit utána. A férfi nem figyelt rá. — Istenem; édes anyám! rebegé a gyermek s arczát a deres fűbe temetve, sírt keservesen, azután kiült egy, a víz felé hajló fenyő derekára s ott egy ágra lehajtva fejét, oly ékes szóló zokogással sírt a távozó után, hogy az útja közepéről nagy ügygyel-bajjal visszafordult s mogorva nyájassággal kiálta rá messziről: no hát ne tréfálj, ha velem akarsz jőni, mondtam, hogy megunod magadat itten s a halottak nem adnak sem jó szót, sem enni valót, így, kapaszkodjál belém! s karjaira emelé a leánykát, s visszagázolt vele tutajához, melyet csak az imádság tarta a víz szinén. Most itt ülj meg s csendesen viseld magadat, különben megmerülünk.

A leányka félre vonta magát az úszó talp közepére, kis ládáját ölébe vette, s a kendőjébe kötött földet csókolgatta és lassúdan sirdogált. Az éjszaki partról gyakorta rájok kiálta egyes éber szerezsán, mire a férfi óvakodva hajtotta tutaját a déli part felé s hosszas vergődések után egészen átázva értek át a török-dalmát határra.

Itt a férfi kiemelte a leánykát a partra, a rozzant talpat víznekereszté s görcsös vándorbotját kezébe véve, kérdé a gyermektől: vannak itt talán rokonaid, ismerőid? hol laknak, merre akarsz menni?

Vette-e észre a gyermek azt a sötét tekintetet, melylyel a férfi e kérdéseket intézte hozzá?

— Nem szabad róla beszélnem, szólt titkolózva. Kérlek jó ember, vezess el a legelső faluig, ott majd egy szekeret fogadok, mely odáig vigyen, a hol már valaki vár reám.

— Szivesen jó leányka, adsza kezedet.

S a szolga vezette a gyermeket a parti ösvényen, mely mintha rég nem járt volna rajta senki, szomorúan be volt nőve fűvel. A levegőben kányák és karvalyok kóvályogtak, mik messziről megérzik a holttest-szagot s ellepték a mezőket. Olykor büzhödt posványokon kellett átgázolniok,

mik tele voltak nadályokkal és vízi kigyókkal; ezeken a férfi vállain vitte át a gyermeket, ki lassanként kezde annak szomorúan sötét arczulatával megbarátkozni, s ilyenkor gyöngéden simogatta a vezető napbarnította arczát s izzadt haját félre törölte szemeiből s nyakát bizalmasan átkarolta.

Végre egy erdőszélben házak kezdtek előtünni. Egy téres falu. De a házak egyikén sem füstölt a kémény, utczáin nem járt senki, udvarain nem ugattak az ebek. Ez keresztény falu volt, mint egy, a falu végén felállított feszület jelölé. E feszületnél kétfelé vált az út; itt elbocsátá a leányka a férfi kezét, adott neki két maravedit fáradságáért s megköszönte szivességeit és elindult a faluba magának ott szekeret fogadni. A férfi pedig a másik úton ballagott tovább a falu alatt, s miután a leányt elveszté szemei elől, egy gyalogbodza árnyába lefeküdt s vadul mosolygó arczát durva tenyerébe fektetve, a távol maradt feszületre függeszté szemeit. Kis idő mulva ijedten futott vissza a leány a faluból, kezeivel eltakarta arczát, szőke haja fel volt bomolva, futott árkon és töviseken keresztül a feszületig, ott térdre bukott s eszméletlenül elterült alatta.

A férfi oda ment hozzá, felemelte elalélt fejét, halavány arczába nézett sokáig és szomorúan susogta: tavaly még az én testvérem is ilyen szép volt. A leányka föleszmélt s reszketve húzta magát a férfi ölébe, míg szemei exaltált félelemmel néztek a laktalan helység háztetőire. Mit láttál? kérdé tőle a férfi; halottakat! felelé a leány és szemeit félénken hunyta le.

Abban a faluban már egy lélek sem élt. A házak tele voltak temetetlen halottakkal, kik a milyen torzhelyzetben kimúltak tűzhelyeik mellett, szobáik közepén, ajtajuk küszöbében, ott és úgy maradtak, nehéz halálszaggal vesztegetve meg a levegőt.

— Jerünk innét, szólt a férfi a felocsudó leányhoz; felejtsd el a mit láttál. Szomorú napok jártak e helyen

keresztül; egész Priedor-ig nem fogunk néplakta helységet találni; ha akarod, odáig elvezetlek.

— Oh igen, épen odáig akarok menni, szólt mohón a leány; azután mintha megbánta volna, hogy oly nyiltan szólt, akadozva mondá: mindegy, akárhová.

S ismét útnak indultak. Hét hosszú nap utaztak együtt napfényben és zivatarban, hegyeken és vizeken keresztül, éjjel-nappal a szabad ég alatt, mert a falukból minden lakót kivert az Isten haragja. A hegyes út kövecsei fölvérzék a kis gyermek leányka lábait; vezetője ölben vitte őt tovább; ha rájok esteledett, az ő keblére hajtá le fejét, ott aludt el, ha zivatar érte őket utól, az ő kezei takarták be a zápor és a szél hidege ellen is; gyakran, midőn a leányka egy árnyékos fa tövében elszenderült, mérföldeket járt be a kőszívű szerezsán, hogy egy kosár friss szamóczával lephesse meg a felébredőt. A leányka mind inkább kezdett vele megbarátkozni s hálául imádkozni tanítá őt az úton. Nyolczadnapra, a mint egy völgy torkolatából kiértek, tünt föl előttük Priedor város nyulánk minaretjeivel és kúptetejű ószerű török mecsetjeivel, mik mindenünnét sűrű kertekkel voltak körülvéve; magát a várost meneteles bástyafal köríti, melyen három kapu van, kettő keletnek, egy éjszaknak s jelenleg csukva mind a három. A városon kívül egy tágas, de szenynyes földszinti négyszög épület, hol a külföldi kereskedők végzik foglalatosságaikat az itteniekkel; a város és az épület közötti tér tele van mindennemű szarvasmarhák, juhok, tevék és bivalyok csordáival, mik innét hajtatnak fel részint Dalmátiába, részint havasalföldre, szerteszét halomra rakva egész határ málhák, gyapjús harák, jegyzett deszkaládák, szurkos ponyvákkal leteritgetve, közbe piszkos ponyvasátrak, mik alatt örmények árulnak kimustrált szöveteket; csupa tetőből álló pajták, hol bánsági gabona van letöltögetve s a dugárusok domboldali pinczéi, miket a kitűzött zöld zászlóról lehet megismerni.

E minden országból összehalmozott tárgyak között még

tarkább vegyületű népcsoport jár fel s alá; örmény, rácz, török, egyiptomi, oláh, magyar, bojár, zagyván, vegyesen jön, megy, alkuszik, vitatkozik, énekel, koldul és káromkodik; vadismeretlen arczaik, ismeretlen nyelvök, szokásaik, öltözetük s minden érezhető tárgyon a keleti indolens ronda hanyagság átalános typusa.

Az utasok a néptömeg közé vegyültek, mely idegen létére dögvész idején a városba be nem bocsáttatva, kénytelen volt ide künn sátorozni. A leányka végig futott szemeivel a tarka népcsoporton, összejárta az egész sokadalmat, kifáradt a keresésben és még sem találta azt, a kit keresett.

Lankadtan ült le egy kőre megpihenni; kisérője oda ült lábaihoz.

— Áldjon meg az Isten, szólt neki a leányka, már most hagyj el; tovább nincs miért mennem.

— Most akarsz-e elhajtani magadtól? szólt sajnos hangon a férfi, s oly ragaszkodó fájdalommal tekinte a leányka szemeibe, hogy könyei csordultak ki rája.

A leányka kezdé észrevenni, hogy a férfi arczvonásai minden vadságukat levetkőzék és szemei nem forognak oly vadul, mint egy hét előtt; haja, mely akkor kúszált volt és bozontos, most tömött fürtökben feküdt vállaira s naptól barnult arcza tiszta caucasi vonásain bátorság és szenvedély ragyogtak keresztül, kegyelő szelídségtől enyhítve. Nem, ne menj el hát soha, szólt érzékenyen s hálás vidámsággal ölelte magához a térdelő fejét, maradj velem, a míg te akarod.

— Míg a halál akarja, szólt a férfi a gyermek térdeire hajtva le fejét.

Két napig vártak az utasok Priedornál, mialatt szüntelen figyeltek a fel- s aláhullámzó tömegre. Nem találták a kit a leányka keresett, de kinek nevét szeszélye legbizalmasabb perczeiben sem árulta el védőjének, minthogy az sem kérdezé tőle azt egyenesen soha.

Midőn harmadnap ismét a tömeg között szerte jártak,

hirtelen a népcsoport közül egy törökösen öltözött férfi, hosszú fekete barkós arczczal, rohant elő. Gizellám! kiálta nem festhető öröm szinével arczán.

— Atyám! sikolta örömrepesve a leány a férfihoz rohanva, s annak nyakát átfűzve karjaival s arczait számtalan csókkal halmozva el, őrült szeretettel ölelték át mind ketten egymást.

A rejtélyes szerezsán arcza is lángolt, erősen megnézte a férfit s magában mondá: Tehát te vagy az!

A leányka azonban kibontá magát az ölelő karok közül s a szerezsánt kezén fogva apjához vezeté, örvendő hévvel ajánlván azt, mint kinek igen sokkal tartozik.

Az apa éles tekintettel, gyanúsan vizsgálta össze a szerezsán arczát; mozdulatlan, egykedvű maradt az, némi szinezete a részvét szelid örömének derengett csak rajta.

— Légy üdvöz, szólt az apa, ha leányommal jót tettél, velem tetted azt kétszeresen, én itt lakom közel majoromban, nevem Karám György, szivesen látott vendég lész nálam minden időben!

— Hazudsz, mondá magában a szerezsán, a te neved Tóváry Dániel s átkozott lesz az a nap, melyen engemet vendégednek fogadtál. — Köszönöm ajánlatodat, felelt a meghivónak, szivem és kezem mindenkor készen állanak szolgálatodra, az én nevem Szomor Lőrincz; magyarhoni számüzött vagyok, ki szökve jöttem át a határon s két hétig lappangtam mint szerezsán és betegőr a kosztaniczai vesztegházban, végeztem a legaljasabb szolgálatokat, mirigyes szöveteket mostam a válukban, ragályos beteget ápoltam, holtakat temettem, eltemettem leányod anyját is, míg egyedül maradva átszökhettem; nyilt vagyok irántad, mert barátságodat ajánlottad s én viszont az enyémet, a nép előtt azonban nevezz szolgádnak, így majd nyomomat vesztik üldözőim; nevem: Szomor Lőrincz.

Az apa szivéről kő terhe esett le, mondhatta volna ő is, hogy: hazudsz — neved Murányi Gábor; de ő nem

tudta azt, s apja vonásait nem ismerte meg az ifjuban s hagyta magát a veszélyes hálótól körülhurkoltatni.

V.

Négy esztendő temette el egymást.

Priedor városa mellett egy gazdag örmény lakott, kinek igen sok pénze, igen szép leánya és egy igen jó barátja volt.

Karámnak hitta ő magát; a népség boldog embernek nevezte őt.

Gizella volt a szép leány neve, ki akkor 16 éves lehetett és igen szép, csupa szendeség, csupa kellem; remekül játszott a mandalinon, mesterien himzett és tündérien tánczolt s gyönyörüsége volt mindenkinek, a ki ismeré. Maga a helytartó Kajmakán is sokszor megfordult kedveért az örmény házánál s a leányka rózsaarczát megveregeté, vagy dohányfüstöt fújt szeme közé, mi minden esetre feltünő gyöngédség lehete egy Kajmakántól.

A jóbarát, egy karcsu deli férfi, tűzszemeivel, fényes hajfürtjeivel s keletien hajlott arczvonásaival a török macedon hölgyek Adonisa, férfiak ellenében bátor, kitartó, nők iránt hizelgő, engedékeny; szenvedélyeiben szilaj, érzelmeiben gyöngéd és nemes, s mi legfölebb ajánlá a helyzetek emberét, elszigetelt és elnyomott vallásában buzgó és rendületlen. Ki hinné? ez ember négy év előtt szerezsán volt a dalmát partokon; próbaköve minden halálbetegségnek, jóval előbb pedig egy akasztott ember fia, s egy becstelen leány testvére és egy kipusztult család koldus ivadéka; most pedig halálos ellensége egyetlen leányának szeretője. Övé volt a leányka minden gondolatja, a szerető szív minden dobbanása ő róla beszélt; szemének egy intésével elcsalhatta volna őt magával a föld utolsó részébe.

Egy este az örmény himzett kabátjában, fején vörös süveggel, szájában füstölő csibukja, künn üldögélt majorja

ajtajában a márvány padocskán s az alkonyodó ég piros felhőin s hazatérő fejér nyájain legelteté szemeit, ujján egy nagy pecsétes gyűrű volt, történetesen rátekinte s egy rugócskát nyomott meg azon, a kő felugrott, alatta egy férfi arczképet engedve látni, ki bajusz és barkó nélkül, fodrozott hajjal, fehér inggallérral s magas frakkban volt oda festve remek email munkában. Az örmény mosolyogva nézte a hozzá semmiben sem hasonlító képet, s mosolyogva gondolá: Ki tudja, hogy ez valaha én voltam?

Nem képzelé, mily közel van az hozzá, a ki azt nagyon is jól tudja.

A házához vezető úton sebes vágtatva jött egy lovag, a kapunál lepattant tajtékzó ménje hátáról; ez beszaladt az udvarra, a lovag pedig lihegve sietett az örményhez, s fáradtan veté magát mellé a kőpadra.

— Béke veled, szólt az örmény, nagyon elfáradtál!

A lovag nagyot sóhajtott s hideg izzadságot törle le arczáról, «végem van!» úgy mond, s forró homlokát két kezébe temetve keservesen sírt.

— Mi lelt?

— Oh! kétségbe kell esnem! szólt a jóbarát vigasztalhatlan arczkifejezéssel; el vagyok veszve.

— Ki akar bántani? kérdé az örmény, s mentül tovább nézte a férfi arczát, annál nehezebb sejtelmek szálltak lelkére.

— Tudod, hisz annyiszor elmondtam, hogy én Magyarhonból szöktem, politikai vétségem miatt s négy év óta élek itt mint szökevény, mialatt számtalanszor megkisértették elleneim, hogy a magyar határon belül különféle kecsegtető ajánlatokkal visszacsalhassanak, de soha sem hittem cseleiknek.

(— Azt velem is megpróbálták, gondolá magában az örmény, de én is vigyáztam magamra, s innen maradtam.)

— Most egy nevezetes török statusfogoly szökött el innét az ausztriai határra, kit midőn a porta visszakövetelt, cserébe a magyar kormányszék tőle bizonyos Tóváry Dá-

nielt kért általadatni, ki ezelőtt négy évvel ide átszökött. Egy stambuli ferman azonnal kiküldé a keresőket, hogy a kivánt szökevényt országszerte kutathassák, s a fürkészők engem találtak elő, s egy közülük, noha négy év alatt végtelenül elváltoztam, rám ismert, megtudták, hogy én vagyok Szomor Lőrincz s rögtön folyamodtak a consulhoz, kiadatásomért.

Az örmény ereiben fagyni kezdett a vér, arczát kiverte a hideg veriték. Tóváry Dániel? mormogá meredezve.

— Csak egy kétségbeesett módom van még a megmenekülhetésre, csak egy; de az fájdalmasabb a halálnál, azt nem teszem meg.

— Micsoda mód? kérdé elképedve az örmény, — minden tagjait rázta a hideg — micsoda mód, sürgeté mohón a feleletet.

Musulmánná kell lennem.

— Csak az? És ha ez elég. Hisz ezt meg kell tenni, most, most mindjárt, haladéktalan.

— Ember, értetted-e, hogy mit mondtam? leányodat veszteném el e lépés által s nélküle koporsó nekem a világ.

— Ne, ne félj, ne aggódjál. Azon segítve lesz, te jóbarátom vagy, de én is jóbarátod vagyok, légy nyugodt, én is, leányom is Mahomed hitére térünk.

Az örményt a saját magairánti félelem túlságosan nagylelkűvé tette; megölelte a kétségbe esett barátot, összecsókolta s igért neki minden szépet és vigasztalá azt, míg maga majd megfulladt félelmei alatt.

Egészen elhitte e mesét.

Oly valószinű volt! Ő nem tudhatta, hogy a jóbarát őt és élete előbbi folyamát ismeri és mint ismeri! — annak hűségéről négy év alatt erősen meggyőződött s rögtön sietett a helytartóhoz, bejelentendő, hogy hitét bizonyos okoknál fogva meg akarja változtatni.

Török polgárt nem adnak ki más státusnak s ez csak musulman lehet.

Ekkor a leányhoz ment a jóbarát, annak ismét más

mesét mondott. Megállt előtte szomorú, könyes arczczal s megfogta a leány kezét és gyöngéden megcsókolá.

— Mi bajod? kérdé a leány, s ő is elkezde sírni, bár nem tudta, hogy miért.

— Elhagylak angyalom, örökre elhagylak.

— Oh ne tréfálj.

— Hiszed, hogy tréfából sírni is tudok?

— De az nem lehet; te az én lelkem, az én életem vagy, nélküled meghalok.

— És én nélküled elkárhozom. Lásd, atyád nagyravágyó, én koldus vagyok. A helytartó szépnek talált téged, s ez atyádnak hizeleg.

— A helytartó? Az a rút ember, hiszen ő pogány?

— Azon könnyű segíteni.

— Keresztényé fog lenni?

— Oh nem, ti tértek át hitére.

— Istenem, megőrültem-e, vagy csak ezután fogok!? Oh Lőrincz, mint szeretnék kételkedni szavaidban.

— Iszonyú való mind, a mit mondtam. Rabneje leszesz egy durva, állati szenvedélyű pogánynak, s majd ha férjedet megzsinórozzák, tán a szultán háremhölgye. Mily fényes jövendő vár reád!

— Ne kínozz!

— Isten veled, szegény leány! adja az ég, hogy sokáig ne élhess, akkor majd meglátsz még oda fenn.

— Nem úgy Lőrincz, ha Isten van az égben.

— Van, csak az kár, hogy a földet még emberek lakják; fogod tapasztalni még ez éjjel, hogy igazat beszéltem.

— Lőrincz, várj éjfél után, mikor feljön a hold, itt ablakom alatt, válassz ki két gyors paripát aklainkból, ne félj, én a tied maradok.

S a leány összeszedte becsesebb ékszereit s elhatárzá magában, hogy apjától megszökik. A szerelem elvette eszét.

Késő éjjel jött haza az örmény, hosszasan beszélt vele s elmonda neki mindent, a mivel igazolni akarta kényszerült hittagadását, szép metaphisikai és philosophiai

okokkal támogatva, az igazi okokat azonban nagy bölcsen elhallgatta. A leányt ez még inkább meggyőzte kedvese állításának valóságáról. Alig hagyá magára az örmény, midőn csendesen felnyitá ablakát; alant a jóbarát várta két felnyergelt lóval, az leemelte őt a párkányról, átölelé s forró ajkával leszítta a leány első istenítő csókját, még egyszer kebléhez ölelé őt, és még egyszer —

Apa, ne aludjál! — Fuss — rejtsd el magad a föld gyomrába! A talizmán elveszett. Ártatlan gyermek nem imádkozik érted többé!

A jóbarát feltette az egyik lóra a leányt, a másikra meghitt szolgáját ülteté, s útnak indítá őket Brozoliáni felé. Maga pedig bezörgetett az örmény hálószobája ajtaján.

— Ébredj fel ember, ellopták leányodat.

Őrült haraggal rohant elő az apa. — Ki volt az? utána! ordítá veszettül, lovat ide, utána a ki mozdulni tud! Hirtelen lóra kaptak, az örmény és barátja; a berber lovak versenyt futottak a széllel, vágtattak mindenütt a futók nyomába. Azon utat, melyen egykor hét napig utazott a jóbarát, most 10 óra alatt hagyták hátra. A Unna partjára értek. Lovaik kidűltek alóluk. A futók csónaka már akkor a folyam közepén evezett. Magánkívül rohant másik csónak után az örmény, evezőt ragadtak mind a ketten. Elfeledte az ember, hogy neki nem szabad a magyar határon belül magát mutatni; de bízott is benne, hogy senki elváltozott arczára nem ismerhet. Ha tudta volna, hogy előtte egy nappal a jóbarát értesité eljöveteléről a harámbasákat. — Evezett. Szemei vérben forogva függtek az előttük törő csónakon. Csaknem egyszerre ért mind a két ladik a parthoz. — Rabló, megállj! ordítá az apa s a jóbarát szolgáját torkon ragadta. Az erősebb volt nálánál s a megtámadót letiporta. A zajra előcsődültek a szerezsánok és szétválaszták a birkozókat. Hol van leányom? kérdé önmagát is elfeledve az apa. — Széttekinte, sem a jóbarátot, sem leányát nem látta sehol. Egy harámbasa lépett hozzá, vállára tette kezét: Üdvözöllek a ma-

gyar parton, Tóváry Dániel, a király nevében foglyom vagy!

* * *

Murányi Gábor átka betelt. Az ember, ki miatt apja börtönre vettetett, ugyanazon börtönbe került, ugyanazon börtönben halt meg, melyben a vén Murányi. Csak annyiban nem telt be az átok, hogy Tóváry leánya, Gizella, nem lett oly nyomorú, mint Gábor nővére, hanem Gábor karjai közt mint boldog nő élte le napjait, s ez volt az a leány és ez volt az a barát, kikért a boldogtalan fogoly Munkács földalatti börtönében élte utolsó perczéig buzgón imádkozott. Ha tudta volna, hogy ezek miatt jutott oda!

EGY HALÁLITÉLET.

Az Isten lát, az ember sejt; Isten olvas a szívből, ember a szóból.

Ki volna oly merész, hogy kivegye a halál urának kezéből a pallost? és azt mondja: én eljövök külön választani a jót a rossztól! és hangja ne reszkessen, midőn e szót kimondja «halál» és keze ne reszkessen, midőn a pallost fölemeli.

Olvassátok el ez eseményt és gondolkozzatok felőle.

I.

Páris jelenlegi templomai között legnevezetesebb az, mely a Rue de Viviennel szemben, közel a vaudeville-szinházhoz épült. Legnevezetesebb különösen azért, mert nem a keresztények Istenének van épitve, hanem egy földalatti istenségnek, ki előtt meghajol a királytól a koldusig minden ember; — kit imád, kit óhajtva keres, kiért áldozatul hozza napja fáradságát, éje nyugalmát, szerel-

mét, gyülöletét, lelkét, túlvilágát; — kiért él, kiért meghal, kiért elkárhozik. . . . E kárhozatos istenség a pénz. A vivienne-utczai templom az ő temploma, — a börze.

Harangszó nem hí ide senkit, mégis tele van az a reggeli óráktól a késő éjszakáig. Innen árad szét öröm és kétségbeesés családokra és országokra. Az ige, mely innen széthangzik, az egyedül csalhatlan valóság, a többi ábránd, rajongás, képzelet.

Egy reggeli órában a szokottnál is élénkebb ki- s bejárást lehete tapasztalni a börze körül; a jövő-menő üzérek arczain ünnepélyes megszeppenés nyomai voltak észrevehetők, az igaz Isten egy lehellette megrendíté a pénz bálvány-oltárát; valahol háború ütött ki, s a papirok egy nap alatt húsz száztóliyal csökkentek alá.

A sok járókelő között, kik aggodalmas arczczal tudakozódtak jobbra-balra, kérdezősködtek, futkostak ide amoda, legbotránkoztatóbb volt Monce úr arcza, ki az érkezett Hióbposta után több mint egy óra óta állt egyik korinthi oszlopnak vetve vállát az előcsarnokban s zsebébe dugott kézzel, egykedvűen dudorászta a «dans ce fossée cessons de vivre»-t, s nem ügyelt az óranegyedenkint érkező távirdai sügönyökre.

Pedig mindenki tudta, hogy neki milliói vannak veszteni valók a hanyatthomlok csökkenő papirokban.

A mint ott egykedvűen dudorász, valaki hátulról vállára veregetve megszólítja.

— M. Monce! önt a legújabb tudósítások épen nem látszanak érdekelni.

Monce hátrafordult.

— Ah, ön az, M. Taillard? úgy hiszem nem igen.

— A course azon egy óra óta, hogy ön ezen oszlopot tartóztatja az összeroskadástól, nyolcz perczenttel szállt alább.

— Az mindegy, felele Monce vállat vonva.

— Mindegy? ön úgy látszik, hogy igen tisztában van magával. . . .

— Valóban úgy vagyok. Holnap reggelig ki kell mondanom bukásomat.

— S ön ezt igen tréfás dolognak tartja, nemde?

— Oh igen, elannyira, hogy főbe fogom magamat lőni.

— Ah, azt ön nem teendi, ezt önnek nem szükséges tenni.

Monce egykedvűleg ránézett párbeszélő társára s hidegen, szinte megvetőleg vállat vont, mintha azzal azt akarta volna tudtára adni, hogy a kinek fogalma van a becsületről, átláthatja, hogy ily helyzetben nincs egyéb mit tenni.

— Jőjjön velem, szólt Taillard, karját Monceé alá öltve, itt úgy sincs mit várni többé, én valami okosabbat fogok önnek mondani.

Monce hagyta magát vezettetni s egy halálra szánt ember sarkasticus mosolyával várta Taillard okoskodásait. Valami bibliai phrasisok fognak lenni, gondolá magában előre, essünk át rajtuk. Taillard ügyvéd volt. Ez esetben lehetetlen volt egyéb tanácsot várni tőle, mint valami paptól.

— Önnek e papirokbani veszteségei mellett, kezdé Taillard, még szép készpénz összegek maradnak kezei között.

— Értem uram, szólt közbe hidegen Monce, ön azt hiszi, hogy ha én most e pénzösszegekkel megszökném, még elég okot találhatnék rá, hogy nevessem a világot.

— No, és remélem, hogy ön ebben nem lát egyebet egy neménél az üzletnek, a mit nem ön talált föl először.

— Igen, uram, velem is tettek így két izben, hanem én aztán figyelemmel kisértem azt a két hamis banqueroutirt s nem volna kedvem azon becstelenséget osztani, a mi őket folytonosan üldözé, városról-városra. Aztán tudja ön uram, nálunk üzéreknél, kik gyermekkorunk óta e sphaerában nevelkedünk, legelső ambitió a hitel; magamforma ember túlélheti azt, ha gyilkosság sül ki rá, ha felesége megcsalja, ha hazája elpusztul, ha az ujságirók hazaárulónak szidják, de azt a szégyent, hogy nem

tud fizetni, — soha, arra nincs egyéb felelet, mint meghalni.

— S a halállal aztán ki vannak elégítve a hitelezők.

— Ki a rágalmazók.

— Tehát ön becsülete meg volna mentve azon hír által, hogy ön magát főbe lőtte.

— A mostani társadalmi fogalmak szerint tökéletesen.

— Akkor önnek csak e hírt kell megszerezni, a nélkül, hogy azt előbb halálával előzte meg.

— Ah uram, az emberek látni akarnak, mielőtt meggyőződnének.

— Hát hisz ezt tehetik. Önnek, teszem föl, csak egy pár ressurrections-mant kellene fölhajhászni, a mi nem nagy mesterség s megbízni, hogy az éjjel egy tegnap eltemetett halottat, ki termetre és hajára nézve önhöz körülbelől hasonlít, ássanak fel s hozzák önnek kereskedelmi bureaujába. Ön e hulla arczát két pisztolylövéssel úgy eléktelenítheti, hogy abban senkire sem fognak ráismerhetni többé; önmaga pedig pénzértékét magához véve, még azon éjjel meglehetősen elváltoztatott arcz és álnév alatt a nantesi vagy bayonnei postával elutazik, ott hajóra ül s meg nem pihen, mig magát Philadelphiában nem találja. Az emberek azt hiendik, hogy ön magát lőtte meg.

Monce meglepetve kezde Taillardra figyelni.

— Hát nőm? kérdé zavarodottan, eltévedve lelkében az idegen eszmék közt.

— Neki a valósziműség miatt nem szabad erről egy ideig tudomásának lenni. Ismerheti ön ezt az üzérfajtát, képes az embernek arczából olvasni. Kutatna, kérdezősködnék, miért nem siratja jobban az asszony meghalt férjét? miért nem fogad el látogatókat, imádókat, férje holta után?

— Nos, és ha elfogadna?

— Akkor az én dolgom lenne őt tudósítani arról, hogy ön még él. E czélra ön irand egy levelet feleségéhez, melyet én csak akkor fogok neki kézbesíteni, ha a hitelezők

figyelme s a napi mende-monda más tárgyat keresett magának; e levélben megirandja ön neki azon helyet, a hova menni fog, leendő álnevét: legyen az például Tonners, azon időt, melyben ismét irni fog neki, még pedig az ő családi neve alatt, s mikor aztán minden elcsillapult, az asszony le fogja vetni a gyászt, itteni ismerőseinél elbeszélendi, hogy őt Philadelphiában valami Tonners ur férjhez kéri, azok biztatni fogják, hogy menjen hozzá. Ő vonakodni fog, hogy az út nagyon hosszú, hogy az új kérő nem szép ember, első férjének árnyéka sem lehet, aztán egy szót sem tud francziául, ő pedig angolul nem; végtére sok biztatásra mégis rá hagyja magát venni, elmegy ön után s azontúl senkinek sem fog eszébe jutni, hogy önt keresse, miután a felesége is férjhez ment. Ön pedig megmenti életét, becsületét és vagyonát.

— Ön gondolkodóba ejt. De hátha nem találva a pénzeket nálam, azt hinnék, hogy mások által gyilkoltattam meg s valakit a környezetemből vennének üldözőbe.

— Annak úgy lehet elejét venni, hogy ön egy levélben megirandja nyilatkozatát, miszerint önkezével vetend véget életének, e tettre vezérlő indokaival együtt. E levelet, nehogy elsikkadjon, hozzám intézendi ön, így biztos kézben lesz s a legelső, ki zajt fog ütni vele, én leszek, mi ismert renomméemnél fogva az egész ügynek nagy tekintélyére fog válni.

Veszélyes pillanatokban az ember igen röviden szokott gondolkodni. Monce néhány pillanat mulva sajátjává tette az ügyvéd által ajánlott tervet, kivel régóta jó barátságban élt, a mennyiben egy üzér és ügyvéde között létező viszonyt barátságnak lehet nevezni, s a mennyiben általán véve létezhetik a világon barátság.

Taillard rögtön sietett az üzér számára megkivántató álruhákat s uti leveleket megszerezni, míg Monce kereskedelmi irodájába elzárkózva, összeszedé készpénzét s becsesebb papirjait; éjszakára az irodai lakból, mely saját magán lakától egészen más utczába volt elkülönözve,

minden segédeit eltávolítá; esti nyolcz órakor átadott két levelet Taillardnak, egyet hozzá, másikat Duforet Angelikához czímezve, kilencz órakor elindult a resurrectionsman-ek tanyájához, kiknek itt is, mint Londonban az a hivatásuk, hogy boncztudósok számára visszalopják a síroknak átadott holt testeket, s éjfél után egy órakor a Quincampois-utcza egyik házában kettős pisztolylövést hallották a szomszédok, s egypár késői kóborló nem sokára azután egy asztrakán-prémes úti köpenybe burkolt férfit látott azon ház hátulsó kapuján kisurranni, ki onnan egy mellékutczába bekanyarodva egy háznál becsöngetett, s miután a kapusnak valamit átadott, az utczák tömegében eltünt.

II.

Duforet Angelika, az üzér neje, ismert szépség volt azon időkben.

Arcza egyike volt azoknak, mik a belül lakó lélek képére vannak teremtve, vonásról vonásra hű mintanyomata jellemének, — nyilt, tiszta és nemes. Olyan arcz, melynek csak mutatnia kelle magát, csak szemeivel beszélnie, hogy minden gyanút, mely bármi alacsony vétekkel vádolhatná, megczáfoljon; kinek erényessége mellett a homlok nyugalma, az arcz változatlan alabastroma, a szemek határozott tekintete s a hallgató ajkak szenvedélytelen hajlási lépnek föl tanúbizonyságul — arcz, melyet a természet széppé, a lélek fönségessé teremtett.

Épen öltöző-asztalánál ült, szokatlanul korán kelve. Szobaleánya hosszú, földigérő selyem szőke haját fésülé. Előtte gömbölyű öltöző-tükre állt, — szórakozott volt, — ha olykor a tükörbe tekinte, meg-megdöbbent, mintha megijedt volna azon arcztól, mely onnan visszatekinte reá — halvány búbánatos képe önarczának.

Kívülről csöngetés hallatszott. Angelika kiküldé szobaleányát, hogy nézze meg, ki jő. Az kevés idő mulva vissza-

tére, egy mahagoni szekrénykét hozott magával, jelentve, hogy ezt az éjjel egy ismeretlen ember adta át a kapusnak, kit az soha sem látott azelőtt; az ember nagy asztrakánprémes úti köpenyt viselt, kerek vörös szakálla volt, szemöldei alig látszottak, s kék szemüveget viselt, s idegen kiejtésű hangon tudakozódva madame Monce után, e szekrénykét küldé neki.

— Ismeretlen személy előttem. Hihetőleg férjemmel van dolga.

— De a szekrény lapjára világosan madame Monce neve van irva.

— Nyisd fel, mi van benne.

— Oly nehéz, hogy szinte hajlandó vagyok azt hinni, a mit a kapus mondott, hogy tele kell lennie aranynyal.

— Ah! mire gondol?

— Az öreg Planchet esküdött, hogy úgy van, s igen büszke volt rá, hogy azon úr minden tétovázás nélkül rá mert annyi kincset bízni.

— De hát ki tudja azt? Mi oka lehetne valakinek nekem kincseket küldeni.

A szekrény nem volt lezárva, csak lepecsételve, a pecsét feltörése után, a mint tetejét felnyitá a szobaleány, örvendő sikoltással nyujtá azt úrnőjének. A szekrény tele volt aranynyal.

Angelika zavarodottan tekinte a megfoghatatlan küldeményre.

— Ez eltévedt, mondá, nem hozzám lesz intézve.

— De igen, ide egy kis czédula van szúrva a belsejére, mely ismét önnek szól.

Valóban egy kis összehajtott papirra lapidár betűkkel Monce Angelica neve volt irva. Fölbontá a levelet. Benn fraktur-irással e sorok voltak:

«A szűkölködés napjaira . . . Bátorság és bizalom.

Tonners.»

Egyéb semmi. Még egy szó volt megkezdve, de ki is törülve, a porzó letörlése után ki lehete venni, hogy a

kitörölt szó ez volt: «föltáma» ... Itt meg volt szakadva és kihúzva.

Angelika nyugtalanul kelt föl öltözőasztala mellől, s zavarodottan állt meg a mysteriosus szekrény s annak kabalistikus tartalmú felirata fölött ... Ki ez a Tonners? E nevet először hallá életében. Micsoda szűkölködés napjai azok, a mikre figyelmeztetik általa? s mi oka lehet annak ő róla gondoskodni?

Míg így töprenkedve fejtegeté magában a sors által oda vetett rejtélyt, künn ismét csöngetés hallatszék s a visszatérő szobaleány jelenté, hogy Monce úr első segéde van itt, úrnőjével rögtön akar beszélni. Az ember arcza igen illetődöttnek látszik.

Moncené hirtelen magára adatá öltönyét, s inte, hogy bocsássák be a segédet, ki már az ajtó előtt csiszolta nyugtalanul talpait.

A belépő arcza zavart, nyugtalan volt, kezei reszkettek. Elfeledett köszönni, s midőn szavakat keresett, könyei jelentek meg helyette.

Moncené megijedt. — Az Istenért! mi történt? kiálta.

— Madame, zokogá a segéd, Monce úr meghalt.

Angelika hátra tántorult, széke karjára kelle támaszkodnia, hogy össze ne rogyjék. Azután hirtelen fölriadva kérdé: hol van? s indulni akart.

A segéd visszatartóztatá.

— Nem, Madame, önnek nem lehet őt meglátnia, arcza szörnyen el van ékteleni̇tve, csaknem egész fejét összeszaggatá a lövés.

— Lövés! kiálta fel az asszony, tehát meg van gyilkolva.

— Maga lőtte meg magát, asszonyom. A pisztolyok, mik mellette hevernek, ugyanazok, miket az nap este velem töltetett meg, azon ürügy alatt, hogy rablóktól fél.

— Irgalmas Isten! mi oka lehetett?

— Az ok, fájdalom, hogy nagyon is világos; az iróasztalán felnyitva heverő számadási könyvek, miknek mér-

legét önkezűleg fejezte be, világosan mutatják a legutóbbi börzeesemények által előidézett bukását.

Angelika eltakarta arczát, melynek halálsápadtsága e perczben szégyenpirra kezdett átváltozni.

— Tudják már a városban ez eseményt? kérdé halk hangon, visszanyerve önuralkodását, a segédtől.

— Asszonyom, a halálhír hamar terjed.

— Nem ezt kérdeztem, ama másikat, szólt Angelika, lesütve szemeit s nem birva szót adni azon eszmének, mely lelkét még a halálnál is jobban megijeszté.

— Még nem.

— Égesse ön el azon mérleget, tegye pénzzé hozományomat, itt e szekrényben talál ön egy jó összeg aranyat, vegye magához, elégítsen ki mindenkit, a ki követelésekkel áll elő.

— Madame, kötelességemnek tartom önt figyelmeztetni azon leverő körülményre, miszerint Monce úr pénzviszonyai elannyira rongált állapotban vannak, hogy ha ön azokat mind helyre akarja hozni, önnek jogszerű vagyonából semmije sem marad.

— Az nem tesz semmit. Élhet az ember gazdagság nélkül is, de becsület nélkül nem. A világ soha se tudja meg, hogy férjem azért halt meg, mert megbukott. Mondjon ön a kérdezősködőknek akármit. Hozza fel okul, hogy családi viszonyok késztették, ne kiméljen engem, mondja, hogy rossz, hűtelen asszony voltam, mondjon akármit, csak férjem neve maradjon tisztán a világ előtt.

A segéd zokogva rogyott a padlat szőnyegére a nő lábaihoz, s egyik kezét megragadva, azt könyeivel áztatá, s a könyeket csójaival szárítá föl róla, és esküdött, hogy azt soha sem fogja róla mondani — soha!

Angelika maga sem tudta tovább tartóztatni érzelmei rohamát. Tántorogva, szédelegve lépett asztalához, égő szemeiből kicsordultak a könyek; fölvette a szekrényt, némán reszkető ajkakkal nyujtá a lábai előtt térdelő segédnek s alig hallhatólag rebegé:

— Vegye ön mr. Arnould, — hagyjon magamra, s azzal széke párnájára hajtotta arczát és sírt hangosan, szabad útat engedve a kitörő fájdalomnak.

Arnould átvette a szekrényt s tiszteletteljesen megcsókolva Angelika kezét, visszanyujtá neki a kis czédulát, mely a pénz közé volt téve.

— Ezt nem szükség elvennem asszonyom.

És Angelika ismét ott látta maga előtt a rejtelmes kabalistikus értelmű szavakat:

«A szükölködés napjaira ... Bátorság és bizalom ... Tonners.»

Gondolkozott, elmélyedt, a rejtelmes szavak magukkal vitték lelkét, ismeretlen, kalauztalan regiókba, eltévelyegtek vele az eszmék csillagforgásai közé, s mentűl tovább vitték, annál homályosabb, annál világtalanabb, annál őrültebb lett körüle minden gondolat.

Ki volt az? — mit akart? — És miért?

III.

Angelika elhagyva sz. honoré-utczai pompás lakását, valahol a Poissoniére külváros valamelyik szegény mansard-lakában húzta meg magát.

Özvegység és nyomorúság egyszerre következtek el rá, de tűrte nyugodtan, zúgolódástalanul; később a gyászt és nyomort még egy harmadik rettentő csapással tetézte a sors, oly csapással, minőt csak választottai számára szokott tartogatni, nagy rendkívüli lelkek számára, miket a mindennapi szenvedések meg nem görnyesztenek, mintha meg akarná őket büntetni azért, hogy erősebbek merészeltek lenni a többieknél.

Az emberek elmaradtak tőle, csupán egy ember maradt, ki valahányszor munkaterhes idejéből egy üres órát elszakaszthatott, hozzá sietett, őt vigasztalá, beszélt vele az elmultakról, s biztosítá a jövendők felől. Ez ember volt Arnould, férjének régi hű segéde.

Egyedül az esti órák voltak azok, mikben meglátogathatá egykori úrnőjét; annyival inkább meglepé Angelikát, midőn egy napon, nem a szokott időben, kopogtatást hallott ajtaján s a belépőben Arnould ismert szelid arcza, egyszerű viselete helyett egy elegans férfit pillanta meg, ki őt igen ismerős üdvözlettel köszönté.

Angelika, míg kezei napi munkáján dolgoztak, lelkével szerte járt a messze világban, azon nagy ürben, mi Isten és ember között van s előbb össze kelle szednie elszórt eszméit, míg a belépőt megismeré.

Taillard volt.

Angelika némán inte neki, hogy foglaljon helyet, s szemeit rá függesztve, várta, hogy mit fog az ügyvéd neki mondani?

Taillard készülve volt a beszédre s széket téve magának a hölgy mellé, a szokott bevezetési formulák után így szóla:

— Remélem, Madame, miszerint kegyed fájdalmai annyira tán már enyhűlve vannak, hogy minden kegyeletsértés nélkül lehetend kegyeddel beszélni, mely a könyeket épen nem veszi igénybe.

— A mi a lelkemé, az az enyém, uram, viszonzá a hölgy hidegen, senkinek sem vagyok vele terhére, fájdalmaimat nem hordom mutogatásul; beszélhet ön velem bármiről, bárminő fájdalmas emlékről, nem fogok semmit mutatni, mi önnek kellemetlen leend.

Taillard szétnézett a szobában, szegényes kis lak volt, avult, kopott bútorokkal, de tisztán tartva.

— Kegyed itt rendkívül szegény állapotban él.

— Meglehet, de az nem tesz semmit.

— Pedig kegyednek vannak jó barátai, kiknek módjukban volna kegyed sorsát jobbra változtatni.

— Hiszem, hinni szeretem, hogy vannak, de nekem semmi okom sincs rá, hogy terhükre legyek, s nekik semmi okuk, hogy nekem pirulást okozzanak.

— Kegyed még oly fiatal.

— S meglehet, hogy még sokáig élek, de türelmes vagyok bevárni a megvénülést.

— Kegyed még újra férjhez mehetne.

— Ettől, úgy hiszem, eléggé megóv az: hogy szegény vagyok.

— És ha mégis volna ember, ki lelkét, vagyonát, életét kegyed lábaihoz rakná, ezt mondva: legyen ez mind a tied és légy te az egyém; — ha volna ilyen ember?

— Csak ezt jött ön hozzám mondani?

— Oh még többet is. Önnek szemei arczomra vannak függesztve, lehetetlen, hogy ön előtt titok legyen az, mi bensőmben véghez megy, szeretem önt, és akár ébredek, akár álmodom, szüntelen e gondolat áll előttem, hogy birnom kell kegyedet. Én jó, szelid, emberekkel jóltevő ember voltam mielőtt kegyedet ismerém, de érzem, hogyha kegyed eltaszít magától, meg leszek átkozva oly dolgokat cselekedni, mikről legyen mit beszélni az utánam megmaradóknak.

— Uram, ön ajánlata engem megtisztel s ezt köszönöm. Tisztelettel fogok önről emlékezni érte. Sajnálom, hogy ön hajlamát hozzám e hideg indulatnál egyébbel nem viszonozhatom.

— Kegyed mást szeret?

— Ezen értelemben senkit. Ha azon halál, melylyel első férjem kimult, oly rettenetes nem lett volna, tán én sem lennék különböző a többi nőktől, kiket az idő feledni és remélni tanít; de nekem, valahányszor boldog embereket látok, kik kar karban mosolyogva, enyelegve járnak egymással, mindannyiszor megjelen azon rettentő alak, melynek elundokított arczán egy vonására sem ismertem többé annak, a kit úgy szerettem, s mintha mondaná olyankor: te is ilyen boldog voltál egykor, meglakoltál érte. Nem, — nem uram. Közöttem és a boldogság között oly iszonyú esemény emléke áll, melyet ha el tudnék feledni, azt kellene hinni magamról, hogy megtébolyodtam.

— Ne akarjon ön minden reménytől megfosztani. Tán később...

— És én kérni fogom önt, hogy ez legyen utolsó látogatása nálam.

Taillard arcza kigyulladt; fölkelt helyéről.

— Asszonyom... Én kegyedet évek óta szeretem. Szerelmem olykor az őrjöngésig ragadott; a dämonikus őrjöngés egy pillanatában megesküvém, hogy kegyednek meg kell osztania velem az életet, vagy a halált, és verjen meg az Isten, ha ez esküvésemet valaha megbántam, vagy elfeledém, vagy el fogóm feledni. Ön együtt fog élni velem, vagy együtt fog meghalni.

Angelika egy tekintetet vetett Taillardra, minővel a tiszta lélek tekint alá jelleme csillag magasából a szenvedélyek fertőjében küzdő veszendő lélekre.

— Az elsőt nem hiszem, az utóbbitól nem félek, vizonzá nyugodtan, szoborhidegen.

— Emlékekezzék ön reám. Fognak önre következni irtózatos napok, mik közt a multak emléke még pihenésnek nevezhető, mikor nem elhagyatva lesz ön, hanem üldöztetve mindenkitől, mikor e büszke lélek meg lesz alázva a porig és keresni fogja a kétségbeesést, mely eszét elvegye, és egyik halált, hogy a másiktól megszabaduljon. Jussak eszébe akkor. Egy szó, egy intés hozzám, és én megszabadítom önt, mindent, mindent a mit elvesztett visszaszerzek és a legboldogabbá teendem önt az asszonyok között; de ha e szó, ha ez intés elmarad, meghalunk asszonyom, a halál legirtózatosabb nemével, a minőre ön soha nem is gondolt, s a mit ha önnek megneveznék, megrendülne hajthatatlan lelke, de meghalunk asszonyom, megosztjuk a halált, ön látni fogja az enyimet és nem fogja túlélni.

— Megborzadna lelkem ön szavaitól, ha öntudatom nem védne ellenök. Nem tettem soha, nem is gondoltam semmit, a miért Isten, vagy emberek üldözhetnének. A haláltól pedig nem irtózom, s nemeiben nem válogatok. Isten önnel.

Taillard kalapját vevé és távozott.

— Emlékezzék ön rám, ha nagyon fog szenvedni, mondá még egyszer visszafordulva s azzal elsietett.

Az özvegy nyugodtan folytatá kézi munkáját. «Lelkem tiszta... Istennel, emberekkel békében élek... multam nem vádol... jövőmre vigyázni fogok... nem leend fölöttem hatalma senkinek.»

IV.

Egyszerre elkezdett valami különös hir terjengeni az óriási városban.

Monce urat alig volt Párisban ember, a ki nem ismerte volna, haláláról sokáig és sok mindenfélét beszéltek, a sok monda közől egyszerre egy különös megdöbbentő hír kezde magára figyelmet vonni.

Először csak mint határozatlan, összefüggéstelen szóbeszéd, de melynek összevissza bonyolult fonalai, mintegy valami titkos kéz által bontogatva, lassankint egy összevágó ténybizonyítékul fejlődtek elő; — az emberek határozottan kezdtek róla beszélni, hogy Monce nem maga ölte meg magát, hanem meggyilkoltatott.

Az orvosok, kik a holttestet megvizsgálták, azt állíták, hogy a két lövés közül mind a kettő halálos volt, ha az elsőt megtette az öngyilkos, a másodikra már nem lehetett ideje.

Többen, kik azon éjjel Monce bureauja előtt jártak, láttak egy embert a lövések utáni perczekben a hátulsó ajtón kisurranni, kinek személyleirása tökéletesen megegyezett azéval, kit ismét mások Moncené asszony lakásán a kapussal beszélni s annak valamit átadni láttak.

Az emberek azt kezdték beszélni... igen — az mondták határozottan, hogy Moncené maga ölette meg férjét.

Valami titkos, dämoni ellenség kimondta a vádat, az emberek kaptak a hiren; minél iszonyúbb valami vád, s minél tiszteltebb az, ki általa illetve van, a tömeg annál

örömestebb elhiszi; senkit sem itél el oly hamar, mint kit sokáig kénytelen volt becsülni, arra akármit fognak, tombolva adja tovább; örvend, hahotáz, hogy leránthassa magához a porba, hogy nem kénytelen őt többé magánál jobbnak, igazabbnak elismerni. A hír kevés nap alatt oly fenyegető alakú gyanúvá nőtte ki magát, hogy a hatóságok jónak látták felfogni a tárgyat s nyomozódásokat tenni benne.

A közvádló kivánatára Moncené rögtön őrizet alá tétetett, s az esküdtek összehivattak.

A közvádló éleseszű captiosus ember volt, ki csodálatos műélvezettel szokta tekinteni a criminalis ügyeket, valódi szenvedélyt csinált magának egy ügyesen bemutatott bűntény furfangos napvilágra hozatalából, azon élethalálra menő sakkjátékból, hol a bűnös átellenes kérdések által szögletbe szorítva kénytelen magát megadni. Duval úr híres volt arról, hogy az ily játékokat többnyire a vádlott szokta ellenében elveszteni.

Páris leghíresebb ügyvédei siettek rögtön szolgálataikat ajánlani a szép vádlottnőnek. Ő azonban megköszönte ajánlataikat s helyettük egy egyszerű polgárt választa védőjének, mr. Arnouldot, férje kereskedősegédét.

Az emberek fejcsóválva hasonlíták össze a két ellenfélt. Duval és Arnould: egyik hirhedett éles eszű, hatalmas jogtudor, a másik törvényekben járatlan kereskedősegéd, elmésség, tudomány és routin nélkűl. A harcz nagyon egyenlőtlennek látszék.

Voltak, kik sajnálták Moncenét, de Arnouldot mindenki előre legyőzöttnek hitte.

* * *

A tárgyalás napján roppant néptömeg foglalta el az esküdtszék teremét, nemcsak a szokott hallgatósági helyek, a karzatok, előcsarnokok, maguk az utczák is el voltak foglalva bámulókkal, kiváncsiakkal; az üléseket árverezték, mint az operaházban valami híres tánczosnő előadásakor.

Az esküdtek elfoglalták székeiket. Legelsőbb megjelent a közvádló hivatalruhájában, praetensiv arczával, ismerőseit hideg, magasságát éreztető komolysággal üdvözölve s helyet foglalt a számára határozott padon. Egy másik padon ültek a tanúk, egymásra félelmesen tekintve, — egy elrekesztett üres pad állt a vádlott, egy másik védője számára.

Az ajtónál álló tömeg rögtöni hullámzása hirdeté, hogy a legfontosabb személy most érkezik. A karzatok arczai, a lorgnettek, a kiváncsiak szemei tolakodva fordultak oda, honnét az érkező váratott, s a mint a tömeg kétfelé nyilva útat engedett, lehete látni madame Monce alakját, a vádlottét.

Szerény, de méltóságteljes arczczal, bátran, bár minden dacz nélkül lépett a bámuló nép elé a mindig szép, érdekes, de most kétszerte szebb és érdekesebb asszony. Arcza a szokottnál halványabb volt, de e halványság nem a félelem vérehagyott sápadtsága volt rajta, hanem valami magas, emberfölötti nyugalom.

A biró megmutatta a helyet, a hova leüljön s ő szeliden foglalta el helyét, arczán sem kihivó dacz, sem kihivó gyöngeség nem mutatta magát. Mintha észre sem vette volna a körüle levő néptömeget.

Utána mr. Arnould jött, csekély, jelentéktelen alakjával, ki midőn észrevevé a mindenünnen reá néző szemeket, fülig elpirult, ügyetlenűl, elkábultan lépett elé, úgy, hogy midőn az elnök mutatta neki a széket, melyre leüljön, zavarba jött, nem tudta, hogy mit intett neki, úgy hogy a huissiernek kelle őt padjához vezetni. Ez ügyetlensége miatt kész volt ellene az elővélemény a közönség előtt.

Az esküdtek meghiteltetésével inte az elnök a közvádlónak, az fölkelt, átvevé segédétől a szükséges irományokat s a birákhoz fordult.

— Uraim, esküdtbirák, én, Duval Armand, hivatalomnál fogva közvádló, vádolom Monce született Duforet An-

gelika asszonyt, hogy férjét Monce Guiyot orozva meggyilkoltatá.

Angelika lehunyta szemeit s hosszasan sóhajtott.

— E mindnyájunk által elismert jóhitelű kereskedő, folytatá Duval, egy reggel kereskedelmi bureaujában meggyilkolva találtatott. — Azon éjszakán többen hallák a pisztolylövéseket az említett irodában s nem sokára láttak egy férfit onnan kijönni, ki sietve haladt végig az utczán s egyenesen Moncené asszony lakásához sietett, a hol egy aranynyal telt szekrényt adott a cselédségnek, egyenesen Moncené asszonyhoz utasítva. Másnap híre támadt, hogy a kereskedő meggyilkolta magát, irodája bezáratott, vagyonai a hitelezők közt felosztattak. — A kereskedő halála gyanús volt, semmi felvilágosító irást nem hagyott maga után, mely öngyilkosságát indokolhatá, vagyonai legjobb rendben voltak, hitele kifogyhatatlan, személye köztiszteletben álló, de annál erősebben szólt hirlelt öngyilkossága ellen azon körülmény, hogy irodájában semmi készpénz nem találtatott. Ezt mind összevéve, méltán felötlő lehetett a vizsgáló orvosok azon bizonyítványa, miszerint a két halálos lövést maga a megholt nem ejthette magán, mert az elsőnél mindjárt halva kellett összerogynia. Az eset borzasztó volt, de legborzasztóbb a vádlott magaviselete, ki a helyett, hogy férje gyilkosait nyomoztatná, iparkodott a dolgot mentől jobban eltitkolni ; ismerőseit, kik férje halála okait tudakolák, hidegen visszautasítá, s végre egészen eltünt a világ elől, a Poissonnier külváros legrejtettebb utczájában fogadva szállást. — A tanúvallomásokból kitünik az, hogy Monce idegen kéz által gyilkoltatott meg, hogy meggyilkoltatása után két perczczel irodájából egy férfi távozott el, ki onnan Moncené asszony lakára ment, s hogy azon ember Moncenének egy szekrény aranyat külde át, és végre, hogy Moncené az egész eseményt nemcsak hogy gondosan titkolá, sőt környezetét is felszólította mentől kevesebbet beszélni róla idegenek előtt s ő maga nem sokára eltűnt ismerősei köréből.

— Kérem, szólt közbe az elnök, a tanúkat előbb megesketni.

Ekkor a vallomások egyenkint kihallgattattak, a hol Moncené asszony érintve volt, felszóllíttaték, hogy nincs-e ellenészrevétele. Némán intett fejével, hogy mindent helybenhagy.

M. Duval fölkérte az elnököt, hogy legyen szabad néhány kérdést intéznie a vádlotthoz. Angelika fölállt, nyugodtan szemébe nézve a közvádlónak.

— Ismeri-e madame azon embert, ki amaz éjjel önnek egy aranynyal telt szekrényt küldött?

— Nem ismerem.

— Nem is gyanítja, hogy ki lehet?

— Még eddig nem birtam rájőnni.

— Valóban csodálatos, szólt Duval a birákhoz fordulva, hogy ezen ember, a kit nem ismerünk, a kinek kilétéről fogalmunk sincs, s a kinek semmi köze hozzánk, bennünket minden invectivák mellőzésével egy szekrény aranynyal lepjen meg. Merném hihetlennek is nevezni ez esetet.

— Valót mondtam.

— Hát ezt ismeri-e madame? szólt Duval, egy leplet föltakarva, mely alatt a zöld asztalra téve s gömbölyű üvegharanggal leborítva egy összeroncsolt halálfő feküdt. A Monce irodájában talált halott feje.

— Isten! mi az? kiálta föl visszaborzadva a nő, s azután méltatlankodva fordult a birákhoz: ah, uraim, ez kegyetlenség, egy gyönge nőt ily ijesztgetésekkel akarni gyanú alá hozni. Ez iszonyatos.

— Legyen nyugodt asszonyom, szólt közbe az elnök, e tárgy nem ön ijesztgetéseül van ide hozva, hanem egyedül mint a per folyamához tartozó corpus delicti, s csak a közvádló által használt modor tevé azt önre nézve ijedelmessé, mit mi igen természetes és legkisebb beszámítás alá nem jövő benyomásnak találunk önre nézve. Kérjük visszatakartatni.

Duval diadalmas pillanattal takarta vissza a leplet, s azután hideg, szigorú hangon mondá el a biráknak, hogy a vádlottra azon büntetést kéri, mely szabva van a férjgyilkosokra.

Vádló és vádlott visszaültek helyeikre, halotti csend foglalt helyet a teremben. Angelika némán hunyá be szemeit, érzé, hogy senki sincs, ki védni tudja, de érzé azt is, hogy vele van az igazság.

Előttünk, kik az előzményeket ismerjük, különösnek fog tetszeni, hogy a vádlott iránt oly kevés részvét mutatkozott, de a közönség a szép nőben csak egy bűnöst vélt látni, a nyugalmat arczán megátalkodottságnak hivé, s az elborzadást az öntudat belső csapásának.

Az elnök inte Arnouldnak, hogy lépjen elő a vádlott védelmére. Az fölkelt, sápadt, kifejezéstelen arcza szánalmas gyöngeséget látszott elárulni, hangja elfogult, elfojtott vala, midőn beszédéhez kezde, inkább hasonlított maga egy vádlotthoz, mint védelmezőhöz.

— Uraim, esküdtbirák, kénytelen vagyok gyöngeségemet elismerni, azért elnézést kérek — — én jogtudós nem vagyok; szép elmés beszédet nem tudok tartani, én csak az igazságot tudom, azt fogom önöknek elmondani.

E perczben Angelikára tekinte s a mint annak nagy, beszédes szemeivel találkozék, mintha ismeretlen szellem szállna agyába, bátran, öntudatosan föltekinte, bizalomteljes arczát végig hordozá a körülálló tömegen, s erős, előbbi szavaitól egészen elütő hangon így kezde beszélni:

— Uraim, esküdtbirák. Duforet Angelika a legiszonyatosabb bűnnel vádoltatik, azon bűnnel, hogy férjét megöleté; fölhivom önöket, itéljék meg, nem a külső szín, hanem a józan ész és érző szív után: lehetséges-e az, hogy egy nő, kinek egész multjában egy foltot nem találni, ki jótevője volt a legutolsónak, ki hozzá folyamodott, s nem ártott még ellenségének sem soha, kinek magas lelke még az apró emberi gyarlóságokat sem osztá, meggyilkoltassa férjét, kit szeretett, kiért élt s kiért örömest meghalt volna?

Mi oka lehetett volna erre? Szerette férjét s szerettetét általa, özvegysége csak gyászt és nyomort hozott reá. De volt ellenkezőleg Monce úrnak oka meghalni önkeze által s én ez okot el fogom mondani.

Angelika szorongva nyögött fel. Arnould oda fordult hozzá.

— Nem fogom kímélni a halottat, midőn az élőt kell megmentenem. Monce úr azon pillanatban, midőn magát meggyilkolá, nem volt azon kifogyhatlan hitelű üzér többé, mint azt közvádló úrnak tetszett állítani, másnap bukását ki kelle mondania; ő sajátkezűleg készíté el a mérleget, mely ezt csalhatlanul bebizonyítja. Ama szomorú napon, midőn Moncené asszonynak e titkot fölfedém, ő kért, hogy hagyjam ezt titokban, égessem el a mérleget, s saját hozományát és értékeit fordítsam arra, hogy férje neve tisztán maradjon, s ha lesz, a ki kérdeni fogja halála okát, vádoljam őt vele, őt, Monce Angelikát. Ezt, Istenemre, nem tevém, hallgattam ha kérdeztek, és a kereskedői mérleget megtartottam magamnál, jól sejtettem, hogy szükségem lehet rá; im vegyék önök vizsgálat alá.

A birák kézbevették az átnyujtott iratot, s helyeslő zúgással nyilatkoztatták annak valódiságát.

Arnould egészen megtérő önbizalommal folytatá.

— A vád alappontjai ezek: hogy Monce úr idegen kéz által gyilkoltatott meg, mert az orvosok nem engedik meg, hogy az öngyilkos két lövést tehetett volna magára, melyeknek mindegyike halálos, de elfeledtek arra megfelelni, hogy nem tehette-e mind a két lövést egyszerre, egy pillanatban?

A hallgatók kellemes zúgása biztatólag látszott fogadni ez ötletet.

— Hogy miért nem irta meg ez elhatározását? erre megfelel az átnyujtott mérleg áttekintése, s én nem találom rendkívülinek, hogy az ember azon eszmét, a mi elől a halál karjaiba veti magát, a halál perczében irtózik leirni. Egyébiránt hány eset vall arra, hogy öngyilkosok

semmi tudósitást nem hagynak maguk után. Emlékezzenek önök a fiatal Galonne esetére vissza, ki magát széngőzzel fojtotta meg, mennyi fáradságába került a hatóságnak csak nevét kitudhatni. Pedig tagadhatatlan volt az öngyilkolás. Aztán várhatni-e józan megfontolást valakitől azon pillanatban, midőn magát meggyilkolni készül, nem azt mondják-e, hogy az öngyilkos halála előtti perczeiben meg van tébolyodva? Jöhet-e hát kérdésbe, hogy egy tébolyodott miért nem tette ezt, vagy amazt? Az átadott iratok kimagyarázandják azt is, miért nem találtatott Monce irodájában semmi készpénz, — a mérleg kimutatása szerint Monce úr az nap minden készpénzt kiadott.

Duval úr fejét csóválta s a körüle állókhoz oly fejmozgásokkal látszott beszélni, mintha ellenfelét kezdené valamire becsülni. Hanem halljuk tovább.

— A mi azon körülményt illeti, hogy a lövések után egy embert láttak Monce úr bureaujából eltávozni és ismét egyet Moncené asszony lakán becsengetni, ebből sehogy sem az tünik ki, hogy a két alak egy és ugyanazon ember lett légyen, miután arczát a kapuson kívül senki sem látta, az pedig nem látta őt az irodából kijőni. De feltéve, hogy e rejtélyes ember mindkét helyen ugyanaz volt, nem valószinű-e, hogy ez Monce úr megbizottja lehete, kit ő külde a kérdéses pénzzel nejéhez? mit tán hitelezői elől akart elrejteni, de mit Moncené asszony azoknak visszaszolgáltatott és nem csak azt, hanem minden vagyonát, hogy meg ne tudja senki, miszerint férje azért halt meg, mert megbukott. Igen uraim! ezért hallgatott ő, ha férje halálának okát kérdezék, s azért vonult vissza a külvárosba, mert holt férje becsületeért mindenét föláldozá, s önkezeivel kellett keresnie mindennapi kenyerét.

Arnould egy perczre elhallgatott, a közönség résztvevő tekintettel fordult védenczéhez, itt-ott a hölgyek szemeiket törülték.

— És most uraim, vessenek önök egy pillanatot ez irtózatosan vádolt nőre, s kérdezzék meg sziveiket: lehet-e ily

magasztos, ily nyugott arcza egy gonosztevőnek, ki birái előtt áll, ily szemeket adott-e az Isten a férjgyilkosnak, mint ezek? ily arcz alá rejtette-e a legiszonyatosabb bűnt? Annak, ki egész életében tiszta volt, embertársaihoz jó, férjéhez hű és az Istenhez szent, kell-e, szükséges-e más védelem, egy semmivel sem bizonyított gyanú ellenében, mint e megdicsőült angyali tekintet?

A közönség, mely Arnould szavait mindinkább növekedő részvéttel hallgatá, a mint ennek nem várt lelkesültsége fokról-fokra emelkedett, a szerint ragadtatva el általa, a végszavaknál nem tartóztathatta magát tovább, egyhangú helyeslésben tört ki .... És valóban Angelika arcza azon perczben oly dicsőültnek látszék, mint egy mennyből leszállt angyalé.

— Uraim .... vessetek rá egy tekintetet .... mondjatok itéletet.

E szavakkal végzé beszédét Arnould, s a mint elvégzé azt, ismét oly ügyetlen alakot vett fel, mint beszéde előtt, a huissiernek kelle megmutatni, hogy hová üljön.

A közönség zajgása elcsillapultával az elnök a vád és védelem folytán kifejlett tényállást elmondá az esküdtek előtt, hidegen állítva össze mind a kettőt, úgy a mint elmondva voltak. Erre az esküdtek félrevonultak a mellékterembe, s fél órai tanácskozmány után azon határozattal jöttek vissza, hogy a vádlott, bizonyítványok elégtelensége miatt, fölmentetik.

A tömeg, a karzatok hallgatósága, az utczai gyülevész hangos tapsban tört ki. Éljeneztetve hangzék szájról-szájra a fölmentett neve..... A közvélemény is fölmentette őt ....

Angelika arczán végig csordult a köny, szemeiben, mik föltekintének az égre, a legnemesebb lélek hálája volt olvasható.

Arnould nem tudott zavarában hova fordulni, hogy könyeit elrejtse. Az ülés eloszlásával oda lépett hozzá a közvádló, magas leereszkedéssel szorítva meg kezét.

— Valóban, ön, kis barátom, eltévesztené hivatását, ha ez új pályán meg nem maradna. Legelső föllépténél olyasvalamivel dicsekedhetik ön, a mivel kollegái kevesen, hogy engemet legyőzött.

Arnould minden oldalról üdvözletekkel lőn elhalmozva. Védenczét diadal közt kisérte ki a nép.

Csak egy maradt annyi nép között hidegen, elégületlenül, midőn a birák a vádlottal együtt sírtak, s a közvádló maga legyőzöttnek mondá magát.

Ez ember az oszlopok egyike mellől hallgatá gúnyos arczczal a botorkázó ügyvédi beszédeket, mintha az volna eszében, hogy bármennyire erőlködik mind a kettő igazat mondani, a valót egyik sem tudja.

Ez ember — Taillard.

V.

Két hónap múlt el ez esemény után, midőn Moncené asszony egy napon újra az esküdtszék elé idéztetett. Itt-ott rebesgették, hogy új bizonyítványok kerültek ellene kézhez.

Az esküdtszék ismét együtt ült, a közönség ismét megjelent szinházi részvétével, a közvádló arrogans arczával, s Angelika ügyetlen külsejű védelmezőjével.

Csak ekkor lehete Angelika arczán némi jeleit a hideg neheztelésnek észrevenni.

Duval úr engedelmet kért rá, hogy tárgyalását a vádlotthoz intézett kérdésekkel kezdhesse.

— Önnek családi neve asszonyom «Duforet Angelika?»

— Igen.

— Szokott ön e név alatt leveleket kapni?

— Mióta Monce úr nevét viselni van szerencsém, soha sem.

— Van önnek valaki ismerőse Philadelphiában?

— Tudtomra senki sincs.

— Talán mégis ismerni fog ön ugyanott bizonyos — Tonners urat.

Angelika minden idegeiben összerázkódott, a meglepetést, mit Duval kérdése idézett nála elő, lehetetlen volt eltitkolnia.

— Nos asszonyom, most az egyszer tán nem mutattam önnek halálfőt, hogy így összeborzad kérdésemre. Ismeri-e ön Tonners urat?

Angelika szándékosan hallgatott azon levélkéről, mit amaz ijedelmes napon kapott, s minek tartalmát kívüle senki sem ismeré, ennek említése csak egy kétértelmű bizonyíték lett volna ellene, s miután a kérdés csak az ismeretséget föltételezé, szilárd, kemény hangon felele rá: «nem ismerem».

— Lám, ő ismeri kegyedet; ime egy levél, melyet említett Tonners úr ir Madame Duforet Angelikához. Tessék meghallgatni a levél foglalatját.

«Kedves Angelikám.»

Moncené az iszonyat kifejezésével arczán rázkódott öszsze e czímzet hallatára.

«Remélem, hogy Mr. T . . . . (itt a név nem volt kiirva) felvilágosítása után csak nevetni fogod férjed öngyilkosságát . . . . Gondolom, hogy könnyen elhitték, s még könynyebben elfelejtették . . . E tárgyban Mr. T . . . . nek rendkívül sokkal tartozunk, ő tanácsolt és segített mindenekben . . . Tán ideje lenne már elhíresztelned ismerőseid között, hogy másodszor férjhez akarsz menni. Én epedve várlak és számlálom a napokat; ird meg ha jösz; Liverpoolba elődbe megyek. Isten veled, csókol ezerszer

Tonners.»

Angelika a sértett szűziesség lángpirjával arczán, állt a mindenünnen rábámuló tömeg közepett, s szava s lélegzete elállt az irtózatos rejtély előtt.

— Kérem, még utóirat is van: Azon medaillonban, mit kebleden viselsz, megholt kis gyermekünk hajfürtje van, küldd el azt nekem; míg magad eljönnél, azt hadd csókoljam helyetted.

Sziszegő zúgás hallatszott mindenünnen.

Moncené iszonyatosan fölsikoltott s a kétségbeesés vonásaival fordult biráihoz.

— Ah uraim, az irtózatos, a mi itt velem történik, eszemet, lelkemet vesztettem el belé és nem birok fölébredni ez iszonyú álomból. Valami pokoli ármány dolgozik ellenem, de melynek kútfejére nem találok. Azon ember, ki e levelet irta, valami pokolbeli lélek lehet, ki oda akar vinni, hogy megtagadjam az Istent.

— Oh épen nem pokoli lélek, szakítá félbe Duval, a consulatus útján rögtön fölszólíttatott a philadelphiai helytartóság, hogy e Tonners urat kerestesse föl, s küldje át Francziaországba szembesítés végett. Tonners urat csakugyan megtalálták, eleinte tiltakozott elfogatása ellen, de miután tudtára adták, hogy egy Duforet Angelikához czímzett levele fölfogatott, zavarba jött és azt kérdé: «Reménylem, azon nőnek nem történt semmi bántalma, egyedül én vagyok a vétkes».

— Jó, szólt magához térve Angelika, tehát végre meg fogom őt látni, szemeibe nézhetek és megkérdhetem tőle, miért üldöz engem ily irtózatosan.

— Sajnálom, asszonyom, de ez egy kivánsága alig teljesülend, mert Tonners úr az útközben kisérőit megvesztegetve elszökött, s daczára minden keresésnek, mindeddig nem akadt kézre.

— Oh hisz ez összeesküvés a sorstól a becsületes emberek ellen. Ez a Tonners valaki lehet, ki tán irántam, vagy férjem, vagy családom iránti boszúból messzire tervezett ármányt kohol ellenem.

— Épen nem, asszonyom. Ő esküvel állítá, hogy ön mindenben ártatlan, s az ő vétkéről nem tud semmit. De állítá azt is, hogy ön szereti őt és csak egyedül őt az életben, és ez az, mi önt gyanúba keveri.

Angelika agyában hirtelen egy új eszme villant keresztül.

— Minő külseje volt azon embernek?

A személyleírás szerint igen szőke kondor haj, kerek vörös szakáll, hunyorgó szemek.

— Nem ismerem.... Nem ismerem.... Oh Isten, légy tanúm, légy birám, hogy nem ismerem ez embert... S reszketve, kezeit az égnek emelve, rogyott térdre az asszony, fájdalmas jelképével a kétségbeesésnek.

— Különös, hogy ez az ember mégis oly titkokat tud, minőket csak a férjnek lehet tudnia.

— Irgalmas Isten! kiálta fel a szerencsétlen asszony, eltakarva mindkét kezével meggyalázott arczát és zokogva hanyatlott össze a padozatra. Odafutottak hozzá. Arnould karjai közt vivé őt székéhez; miért mentett meg ön először a haláltól? nyögé Angelika, most meg volnék mentve az élettől.

— Újra meg fogom önt menteni, szólt hozzá biztatólag Arnould, s azzal bátran, merészen lépett a birák elé. Görnyedő alakja kiegyenesedett, keble tágult, szemei ragyogtak.

— Uraim, esküdtbirák, kezdé erős, szilárd hangon, a vád, melylyel védencznőm terheltetik, most már nemcsak élete, hanem becsülete ellen is van intézve. A törvénynek meg van engedve, ott a hol gyanút lát, nemcsak a gyilkos vérfoltjait, hanem a házasságtörő csókjainak nyomát is fölkeresni; de az Istennek törvénye kötelességeket ir az emberek által szerzett törvények elé, mik a jogtudós helyett az emberhez szólanak. Én egyszerű polgár vagyok, én nem tudom: lehet-e egy nő becsületét három tollvonással elvenni? elvenni a becsületet, mit visszaadni nem lehet, elvenni egy nő hírnevét, ki teljes életét e hírnév tisztántartására szentelé; és elvenni azt egy ember pokoli rejtélyességű levele következtében, a kit senki sem ismer, kinek arczára, alakjára senki itt Párisban nem emlékezik, a hol Monce Angelika gyermeksége óta lakott, s a ki, midőn szavainak magyarázatára szólíttatik, előbb kétértelműleg felel, azután megszökik? Ki áll jót arról, hogy ez ember mindazt, a mit mondott és irt, nem valami kaján boszú-

vágyból tette-e? Látta-e őt valaki Moncené asszonynyal beszélni? És mi az, mi ott végül legsúlyosabb vádul van felhozva ellene? Egy hajfürt említése, mit Moncené asszony keblén rejtve visel. Nem lehet-e ily titkokat, mik természetöknél fogva semmi gondos rejtegetésben nem részesülnek, akármelyik nőcselédtől, ki azt megláthatta, kitudni? Nem beszélhetett-e róla Monce úr, vagy maga Moncené asszony bizalmasabb barátnéja előtt, s ha bűntárs volna az, kihez e levél irva van, lehetne arról feltenni, hogy azt egy levél titoktartására bízza? S nem sokkal egyszerűbb, valószinűbb volna-e azoknak, kik titkaikat féltik, megegyezett álnevek alatt levelezni?— De mit folyamodom én szőrszálhasogató mentegetésekhez, midőn büszkén kellene a vádlott multjára hivatkoznom, és azt kérdem: hol van a lefolyt életben azon folt, melyre a vádló ujja rámutasson? Uraim, esküdtbirák, én védenczemnek nem életét, becsületét kérem vissza, igazságot és nem irgalmat! nem itéletet, hanem elégtételt!

Az ember hangja dörgött a végszavakban. Utána általános csend lőn, csak a vádlott zokogása hangzék közbeközbe.

Az elnök kevés szóval elismétlé a tárgyat az esküdtszék előtt. A birák félrevonultak. Tovább félóránál künn maradtak a mellékteremben, a hallgató teremben ez alatt sírbolti csend tanyázott, mindenki feszült figyelemmel várta az irtózatos dráma kifejlődését.

Egyszer végre nyílt a terem, az esküdtek visszatértek komolyan, lehajtott fővel, egyenkint foglalva el helyeiket; a határozat, melyet az elnök felolvasott, ez volt:

«Az ügy ezúttal véghatározat alá nem jöhet, a vádlott további bizonyítványok érkeztéig őrizet alatt marad.»

A hallgatók csöndesen, zaj nélkül távoztak el, az egész termen valami általános, néma, templomi sóhajtás futott végig.

A közvádló ezúttal nem szólt ellenfeléhez, hallgatva ment tovább.

Csak egy ember arcza mutatott örömöt, elégedettséget. Ez ember — Taillard.

* * *

Egy este megnyílt a börtön ajtaja, s Angelika a belépőben Taillard urat ismerte meg. Hideg, megvető arczczal fogadá. Leküzdé szívében a feltörekvő félelmet, mit ez ember látása okoza benne, hogy megvetéssel fogadhassa.

— Asszonyom; kezdé Taillard, megállva a nő előtt, ki arczát félre fordítá előle; Ön nem akar rám emlékezni. Pedig a megjövendölt irtózatos napok elkövetkeztek. Ön szenved, de én is szenvedek. Ön egyetlen szava visszaadhatná nyugalmát, boldogságomat nekem, s egyetlen szó felmenthetné önt mind e fájdalomtól, a törvény vádjától, a tömeg rágalmaitól. Ön tartogatja e szót, mely engem boldoggá tehetne, és én esküszöm, hogy nem fogom azt előbb kimondani, mely önt megmentené,

— Uram, láthatja ön arczom nyugalmából, hogy sem biztatásai, sem fenyegetései nincsenek rám hatással. Ha igazat mond ön, s valóban csak egy szavába kerülne lelkemet, becsületemet, életemet megmenteni, s a helyett, hogy sietett volna azt tenni, engedte, hogy szenvedjek, hogy üldöztessem, meggyaláztassam, s hallgatni tud még most is, midőn ennyire jutottam, akkor nem félek jobban börtönömtől, nem a vérpadtól, mint azon fekete szívtől, mely ily pokoli kegyetlenségre képes, s örömestebb megtudok halni, mint ön iránt egyebet érezni a megvetésnél.

— Emlékezzék ön rá, asszonyom, mit mondtam önnek előbbi találkozásunkkor. Ha kegyed nem akarja velem megosztani az életet, én találok rá módot önnel megoszthatni a halált és meghalunk, asszonyom, meghalunk a halál legirtózatosabb nemével, a vérpad halálával.

Angelika egy perczre összeborzadt, de hirtelen elmult róla ez az ideggyöngeség, s egy oly nyugodt mosolylyal arczán, mely Taillardot kétségbe ejté, fordult hozzá.

— Nem félek, uram, ártatlan vagyok; de ha meg kell

lenni, lelkem eléggé elszokott már az élettől s hozzá szokott a halál eszméjéhez.

— De nem a gyalázatéhoz. Gondoljon ön azon becstelenségre, mely a vérpad-halálhoz van kötve.

— Nem leszek annyira meggyalázva általa, mint meg lennék gyalázva önmagam előtt, ha önnek átadnám magamat.

Taillard a kétségbeesés dühével távozott el a börtönből. Az ajtóban még egyszer visszafordult.

— Holnap találkozunk, úgymond, és holnapután meghalunk.

* * *

Másnap Angelika esküdtszék elé hivatott.

Börtönőre, ki nagy részvéttel látszék iránta viseltetni, előre tudósítá, hogy új tanú jelentette magát.

— Hamis tanú, viszonzá rá Moncené.

A terembe belépve, azt ezúttal szokatlanul gyéren népesültnek találá. Az emberek elkezdték őt szánni, rosszul esett szenvedő arczával találkozniok.

A mint a tanúk padján végig tekinte, az új tanúban Mr. Taillardot ismeré meg.

Szemeik találkoztak. Moncené egy igen magas, igen hideg tekintetet vetett az emberre, mitől annak arcza lángvörösre gyulladt ki.

Az elnök szólítására fölkelt a tanú és meghiteleztetett. Azután vallani kezde.

— Az én nevem Taillard Armin, ugyanazon név, mely mister Tonners levelében csak kezdőbetűjével van említve. Ki Mr. Tonnersnek Monce meggyilkolását tanácslá, én valék, én segitettem neki, az első lövést ő tevé, a másodikat én. Mr. Tonnerst Mme Monce régóta szereti. Oly közel állt hozzá, mint férjéhez, még most is hű hozzá s készebb meghalni, mint hogy őt elárulja.

Az ember szóról-szóra igazat mondott. Ha tudta volna valaki, hogy ki az a Mr. Tonners?

— A lelkiismeret nem engede nyugodnom, folytatá

Taillard. Az élet gyötrelemmé vált előttem e büntitok miatt; ki kelle azt mondanom. Bűnös vagyok, nyugodtan várom az itéletet, nyugodtan a halált.

— Van önnek mit mentségére felhozni? kérdé az elnök, észrevehetőleg reszketeg hangon Angelikától.

— Semmi, viszonzá az.

— Elismeri a tanú állítását?

— Hazudott, de lelke rajta. Nem védem magamat tovább.

A birák félrevonultak, félórai tanácskozás után visszajöttek. Nyolcz szóval négy ellen a vádlott «bűnösnek» találtatott.

E szó kimondásakor Angelika menyei magasztossággal tekinte végig a környező tömegen, valami túlvilági fenség ragyogott szép arczán, keble egy nehéz sóhajtól látszott menekülni.

Mindenki meg volt illetődve, Arnould ájultan rogyott össze.

Angelika oda futott hozzá, ápolta, élesztté, kérte a huissiereket, hogy siessenek orvosért, élesztő szerekért.

Az emberek körüle bámulattól voltak szótalanok.

Még azon perczben is, midőn az ő fejére mondták ki a halált, embertársa életét siet megmenteni! . . . .

VI.

A kivégeztetés napja elérkezett.

Midőn a menet megindult a vesztőhely felé, oly vihar, oly menydörgés támadt egyszerre, mintha az ég le akarna szakadni a földre; az irtózatos orkán letépte a házak tetőit s lehajigálta a bámulók fejére, s az elsötétült levegő csak akkor világosult meg néha, ha a villám végig czikázott benne.

És az égdörgés, a viharordítás közepett lehete hallani a tompa dobszót, mely a halálra menők indulóját verte, s a villámlobbanásnál látni lehete a hosszú fekete menetet, elől-hátul fegyveres katonaság, közepett birák, papok és

két elitélt. Az egyik oly fehér. Előttük viszik kész koporsóikat.

A mint a vesztőhelyhez érnek, a két elitélt egymás mellé jut.

— Még van idő, szól suttogva Taillard Angelikához. Még megmenthetlek. Egy óra múlva holt leszek, s akkor nincs Isten, a ki megszabadítson többé.

— Térj Istenhez magad, nyomorú, viszonzá Moncené, védd lelkedet, nem az én életemet.

Taillard oda fordult gyóntató papjához; elvégezve gyónását, megcsókolá a feszületet, s azután sebes léptekkel futott fel a vesztőhely lépcsőin s elkezde vetkőzni.

Ekkor Angelika kérte magához gyóntatóját s néhány szót súgott fülébe. A gyóntató rögtön sietett a végrehajtó biróhoz.

Az ég menydörgött, a vihar zúgott, a felhők repedésein kilövellő láng fénye mellett lehete látni a vesztőhelyen Taillard alakját, a mint a nyaktiló előtt letérdepelt. Szemei szenvedélyittasan függtek a másik elitélten, ki halványan, fehéren állt a vérpad állványa mellett.

Most az ég egy irtózatosat harsant, a villám függőlegesen csapott le az ég magasságából a föld szinére, látni engedve a széthasított felhőkárpitokon keresztül a világos kék eget. — A végrehajtó biró szava hallatszott.

— A második elitéltre nézve az itélet felfüggesztetik.

Taillard ott fenn a vesztőhelyen kétségbeesetten sikolta fel e szóra:

— Megá . . . ! kiálta, a guillotin ketté vágta szavát, a többit a másvilágon mondhatta el.

A zápor sűrű cseppekben kezde el zuhogni. A gyászmenet a szomorú dobszó mellett az úton, melyen jött, újra visszament.

Még az nap egy esküdt-biróság alakíttatott — hölgyekből. Tizenkét matrona, a város legtiszteltebb női közül alkotá e szokatlan törvényszéket, mely Angelika fölött volt itélendő.

A határozat, mit e törvényszék hozott, ez volt:

Moncené reményben van anyává leendni. Addig, míg gyermeke meg nem születik, a halálitéletet rajta végrehajtani nem lehet.

* * *

Közel volt már az idő, mely Angelika gyermekének életet, ő neki magának halált volt adandó.

Egy napon meglátogatta a közvádló Moncené asszonyt s felszólítá részint önlelkiismerete megnyugtatására, részint a törvények tekintélye végett, hogy miután sorsát úgy sem rosszabbíthatja általa, vallja meg önkénytelen vétkét, mely miatt el van itélve.

— Ártatlan vagyok, volt Angelika örökké hű válasza.

— Jó, asszonyom. Meglátandjuk, meddig fogja ön e hideg nyugalmú tekintetet megtartani? Kövessen engem.

Moncené nyugodtan hagyta magát vezettetni szobájából, hol fogva tartatott; egy folyosóra vezették, ott egy kis ajtó nyilt meg előtte, melyen a mint belépett, az esküdtszék termeiben lelte magát; a terem ismét zsúfolásig tömve volt, az átalános hallgatás a belépőre látszott várni.

A huissierek a terem közepéig vezették őt, hol a közvádló egy intésére hirtelen egy addig rejtve tartott férfi állíttatott vele szembe, a férfinak kerek vörös szakálla, kék szemüvege, szőke kondor haja volt.

A szembesített férfi meglátva Angelikát, minden idegeiben meglátszott rendülni, csaknem összerogyott, míg Moncené legkisebb illetődés jele nélkül tekinte reá. Arcza hideg, fehér maradt, mint a márvány.

— Nem ismeri ön ez embert? kérdé a közvádló, szemeit le nem véve az asszony arczáról.

— Soha sem láttam, felele Moncené.

— Egy vonás sem változik meg arczán! suttogák ittamott a jelenlevők. Csodálatos lélekjelenlét.

— Talán nevéről rá fog kegyed ismerni, asszonyom,

szólt szigorú hangon M. Duval. Ezen úr itt mister — Tonners.

— Meglehet, viszonzá Angelika nyugodtan. Most látom őt először.

— Kérem, szólt közbe egyike a huissiereknek, ezen úr álszakállt és vendéghajat visel.

— Ah — ah — hangzék minden oldalról. «Le kell őt álczázni». Most csak ráismerend a megátalkodott.

Az elnök intésére a huissierek leszedék az álarczot, álhajat és szakállat s azon perczben Angelika ijedelmes sikoltással ismert reá az emberre és karjai közé rogyott.

De a birák és a vádló szinte rá ismertek mind, és szoborrá meredve bámultak rá az alakra, ki mintha sírból támadott volna föl, hirdetni, hogy az emberi ész törpe.

— Ez ember Monce! . . . szólt a félelmetes suttogás, mely szájról szájra kelt a megdöbbent tömeg között.

Mindenki szorulni érzé szivét.

* * *

Az Isten lát, az ember sejt. Isten olvas a szivből, ember a szóból.

A ki adja az életet, az adhatja a halált.

Az ember csalódik. Ne játszatok a halállal.

VALAHÁNY HÁZ, ANNYI SZOKÁS.

(Az ukrán pórhad.)

I.

Valahány ház, annyi szokás.

Nálunk, itt a jó Magyarországban, szokás az, hogy gazdag, gyermektelen asszonyságok felfogadják szegény emberek gyermekeit, elhagyott árva leánykákat örökbe, azokat fölnevelik, megtanítják mívelt magaviseletre, házkörüli munkákra, gazdasszonykodásra, ügyelnek erkölcseikre,

hozzá szoktatják takarékossághoz, emberbecsüléshez, Istenimádáshoz, hogy bárminő sorsra legyenek is hivatva, magasra vagy alacsonyra, magukat abban otthon találják, emezzel megelégedve legyenek, amannak diszére váljanak; és a midőn eljön az Istentől rendelt idő és alkalom, kiházasítják tisztességesen örökbe tartott leányaikat, választván számukra becsületes, szorgalmatos férjet, s ellátva őket mindenféle becses aprósággal, a mi új gazdáknak annyira szükséges, és még azután is gondoskodnak felőlük; és ha férjhez adtak egyet, keresve keresik, hogy hol kapjanak másikat, a kinek ismét hasonló sorsot készítsenek elő.

Nálunk ez a szokás.

Beszélik, hogy az orosz birodalom fővárosában lakott egy úri asszonyság, előkelő születésű, a kinek palotáját a legdíszesebb urak látogatták, s tánczvigalmait egy Dolgorucki és egy Potemkin herczegnőé mellé merték helyezni pompa és pazarlás tekintetében. Sőt voltak vakmerők, kik még elsőbbséget mertek találni e mulatságokban a több főúri vigalmak fölött; ezen elsőbbség abból állt, hogy míg a legnagyobb herczegnőknek sem áll hatalmukban, hogy mikor mulatságot adnak, abban minden jelenlevő hölgy szép és fiatal legyen, addig **nő dáridóiban mind a legválogatottabb szépségek voltak jelen. A kellemes delnő maga is szerette a könnyelmű életet s iparkodott maga körül olyan társaságot gyűjteni, melyben mindenki hasonlóan kellemes és könnyelmű tudott lenni, mint ő.

Különösen kitüntek azonban e víg mulatságok alkalmával, mind rendkívüli szépségük, mind pompás öltözékeik, elragadó tánczuk, szellemdús társalkodásuk által a delnő fogadott leányai. Rendesen volt neki öt, hat. Ezek tán elszegényült rokonok leányai, hűséges gazdatisztek árvái, tán egy-egy magasabb családbeli hölgy eltitkolandó gyermeke: ilyesfélét lehetett róluk hallani, ha valaki érdekesnek találta, hogy felőlük tudakozódjék.

Voltaképen pedig ez volt a fogadott leányok eredete: a

nagyon tisztelt úrnőnek roppant kiterjedésű jószágán tizezer jobbágya lakott, kik neki az ország törvényei és szokásai szerint testükkel és lelkükkel tartozának.

Mert meg kell mindenek előtt tudni, hogy mit jelent orosz nyelven ez a szó: «muzsik» jobbágy.

Ez azt jelenti, hogy negyvennyolcz millió embernek nincsen saját sorsa születése órájától kezdve haláláig.

A muzsik az ő gazdájának fundus instructusa, melyet szaporít, elad, elpusztít, elajándékoz, a hogy neki tetszik. A muzsiknak ha van esze a kereskedéshez, vagy hajlandósága, hogy mesterember legyen, az ő urának megegyezésével lehet kereskedő, lehet mesterember; a mit pedig ezen az úton nyer, az mind gazdájáé, és ha a leggazdagabb aranyművest Szentpétervárott, vagy a legtiszteltebb nagykereskedőt egy órában megszólítja az ő földesura, hogy adja át rögtön minden ingó-bingóját, s maga feleségével és kisasszonyaival menjen haza a falujába kapálni, engedelmeskedni tartozik és semmi váltság, semmi védelem meg nem szabadítja őt, «muzsik voltál és muzsik maradsz».

Ha a muzsik feleséges ember és nincsenek gyermekei, a földesúrnak érdekében áll, hogy őt elválaszsza feleségétől és neki más feleséget, feleségének más férjet adjon; mert a muzsik az ő urának jószága, s kötelessége a szaporodás.

Ebből látni való, hogy a muzsik állapota a legnyugodalmasabb a világon, mert a földesúrnak érdekében áll, hogy jószágán sem éhen ne haljanak, sem egymást agyon ne verjék, sem pedig nagy munka idején tömlöczbe ne kerüljenek; a muzsik leányai mind férjhez jutnak, s ha kis gyermekek maradnak utánok, nem kénytelenek aggódni, hogy mi lesz belőlük, ott van a gazda, a ki ügyel az apró bárányokra, bornyúkra, ha az anyajuh és tehén bőrével talált is adózni, hogy el ne veszhessenek.

Ilyen muzsikja volt tizezer darab a többször tisztelt úrnőnek.

Azt meg kell vallani róla, hogy ő igen gondos asszonyság volt s gyakorta meglátogatta jobbágyait, s mint bizonyos, hogy tizezer ember közt mindig akad egy-két kitünő szépséggel biró fiatal leányka, ő azokat rendesen kiválogatá még nyolcz-tíz éves korukban s felviteté magához Szentpétervárra, díszes palotájába.

A jámbor muzsik úgy örült, ha elgondolá, hogy az ő leánya már most palotában fog lakni és selyem viganót visel.

Ott nevelőket, énekmestert, hárfaoktatót (zongorának még akkor nem volt divatja), nyelvtanítókat rendeltek a parasztlánykák mellé, megtaníták őket tánczolni, idegen nyelveket fecsegni, időjártával elméjük elevenséget, bőrük finomságot kapott, kezeik megfehérültek a keztyűviselésben, termetük hozzá szokott a vállfűzőhöz, a midőn bevezették őket az úrnő elfogadó termeibe, mint örökbe fogadott rokonokat, mint elhalt tisztviselők leányait, mint magas családok sarjait, kiknek titokteljes születésük nem engedi jogos neveiket viselni, és ezek a leányok voltak a vidám körök legragyogóbb ékességei es ezekért emelték **nő társasköreit még Potemkin herczegnőé fölé is.

Történhetett azután akárhányszor, hogy egy-egy fiatal orosz gavallér, vagy még többször valami élemedett öreg úr a milliomosok sorából belebolondult valamelyikbe e gyönyörű hajadonok közül. A szives delnő engedte az ilyen szenvedélyeket kifejlődni, engedte az öreg urakat bolondulni, s mikor már egynémely annyira ment indulatában, hogy tán képes lett volna feleségül venni szerelme tárgyát, akkor félrehívta az illetőt egy szóra, elmondá neki, hogy az a leány, a kit olyan nagyon szeret, korántsem valamely tisztességes család ivadéka, hanem egy muzsik leánya, testével lelkével neki adatott rab, a kivel úrnője azt teheti, a mit akar, férjhez adhatja az inasához, megkorbácsoltathatja s gázló malomba küldheti s eladhatja, a kinek tetszik. Ha tehát valaki birni akarja a leányt, tegyen le érte tíz vagy tizenkét vagy tizenötezer rubelt, a mennyit

szépsége szerint megér, akkor elviheti a leányt, az ő jószága lesz az, — testestől lelkestől.

Ilyen módon évenkint vevőhöz juttatott a derék úrnő kettőt-hármat örökbe fogadott leányai közül, a mit némelyek tán nem megvetendő jövedelemforrásnak fognak nevezni s azt mondhatják, hogy ez az eljárás nagyon különbözik attól a fentebb leirttól, melyben jámbor asszonyságok fogadott leányaik neveltetése és rendeltetése felől van szó; hanem hiszen épen azért kezdtem beszédemet azon, hogy «valahány ház, annyi szokás»; ottan ez a szokás, hátha ott épen ezt tartják a legillendőbbnek. — Mi fehérnek képzeljük az angyalt, a szerecsen feketének.

Volt egyszer a többször tisztelt úrnőnek egy különösen szép leánykája, a kit Feodorának híttak. Soha oly hosszú, szőke, selyempuha hajat emberi képzelet nem alkotott, mint az övé; kék szemekben is ritkaság látni annyi tüzet, termetének egyéb részeiről nem is szólok, mert nem illik feleséges embernek olyan nagy elragadtatással beszélni idegen női kellemekről.

Egy jeles fiatal orosz gróf beleszeretett a gyönyörű leánykába; az úrnő engedte szenvedélyét egész az őrülésig fejlődni s mikor már annyira ment, hogy egészen eszét veszté a leányka miatt, akkor megismertette őt a valóval, tudniillik hogy megnyerheti a leánykát, ha tetszik, huszezer rubelért; azon alól nem használ semmi sóhajtás.

Gróf Csarekoff azonban bebizonyítá, hogy még sem vesztette el az eszét oly mértékben mint mások képzelék, mert a helyett, hogy a húszezer rubelt leszámlálta volna a delnő asztalára, egy dáridó alkalmával, míg az úrnő maga a cotillont járta, a szép Feodorát leszökteté a lépcsőkön, felülteté ötlovas szánkójába s elvitte valamelyik ukraniai kastélyába — ingyen.

A fiatal gróf egy pár igen vidám évet töltött el Feodorával ukraniai jószágán, azalatt gyakran felment Szentpétervárra s elégszer találkozott a delnővel, kitől a szép leánykát elszöktette, az eleget dúlt-fúlt, perlekedett, ha-

nem a gróf maga is kedves ember levén az udvarnál, semmit sem nyerhetett ellene. Még ki is nevették, a kiknek panaszkodott, s minthogy a gróf elhiresztelte, minő üzletet tart a tisztelt asszonyság a muzsikleányokkal, minden ember azt mondá, hogy nagyon jól tevé, a miért a legszebbiket elszöktette közülök és igen sokáig a finom társaságokban ezt az esetet beszélték a legsikerültebb tréfa gyanánt.

II.

Ha e sorok kegyes olvasói az itt elmondottak felett fejet találnak csóválni, csak annyit mondhatok rá: valahány ház, annyi szokás. Bevett tréfa nálunk is, hogy kutyát és macskát ellopni nem vétek, sőt elmés mulatság; másutt azt a mulatságot egyéb jószágokra is kiterjesztik s ezen gondolaton nincs miért megütközni.

Tehát a gróf sok ideig beszéltetett még magáról e jeles tréfája miatt, s hogy másrészről a megkárosult delnő mennyire fel lehetett ingerülve ő ellene, de még inkább a magát elszöktetni engedő leányka ellen? azt könnyű elképzelni.

Később, néhány év multával, midőn a gróf egyszer falui egyikében kocsikáznék, valami paraszt ház előtt egy szép barna, tűzszemű leánykát látott állani, ki nem hunyta le előtte nagy fekete szemeit, sőt ellenkezőleg igen bátran tekintett rá vissza.

A gróf megállítá szekerét s egy pohár vizet kért a leánykától.

Az bement és hozott neki egy pohár vizet.

Azután nevét kérdezte.

A leány azt is megmondta: Kozimának hítták.

Ezután egy csókot kért tőle.

A leány azt sem tagadta meg, elfogadta a csókot és vissza is adta forrón és szenvedélyesen.

A grófnak tetszett ez a leány.

Mondta neki, hogy üljön föl mellé a hintóba.

A leány egy szóra felült és vissza sem nézett, midőn a gróf elhajtatott vele.

Hanem annál inkább nézett Feodora, midőn a gróf egy idegen leánynyal érkezett meg a kastélyba, a ki ott rögtön otthon látszott magát találni.

Feodorát egészen elkényezteté a gróf, tíz szoba állt rendelkezésére a kastélyban, külön szobája, piperekészítője volt, valamennyi szakács, inas, szobaleány mind az ő rendeletére állt és szaladt, s éjjel-nappal két rendbeli hintó volt számára befogva, hogy a mely perczben eszébe jut, akkor kocsikázhasson ki.

Most tehát a gróf tudtára adá, hogy ezentúl öt szobában kell megférnie, a másik öt Kozimáé lesz, a szabó annak is fog dolgozni, az asztalnál ezután ketten fognak ülni, a szakács tanuljon meg buktát sütni, a mit Kozima nagyon szeret, a cselédség fele őt szolgálja s egyik hintó az ő számára álljon készen.

Feodora eleinte ájuldozni kezdett, éjjel-nappal görcsei voltak, azután meg akarta mérgezni magát, bevett valami bolondságot, a mivel azt nyerte, hogy csupa sömör lett tőle a teste; a gróf ezért megneheztelt rá s minthogy Kozimával úgy sem tudtak összeférni, egész egyszerűséggel kirendelte őt a kastélyából valami kerti lakba, parancsolva, hogy onnan elő ne merjen jönni.

A szegény semmivé lett, testben lélekben összeroncsolt teremtés azonban minden módon iparkodott gazdája örömeit megkeseríteni; mikor az Kozimával az angolkertben sétált, akkor szemközt jött reájok, vagy leveleket irdogált neki, sőt egyszer, midőn a gróf új választottjával kikocsikázott, kétségbeesetten a lovak elé veté magát, hogy agyon gázolják. — A lovaknak több nevelésük volt, inkább a hintót fordították föl; a grófnak betört az orra s Kozimának a testéről két helyen lement a bőr.

A gróf ezért nagyon megharagudott, s méltó boszújában rögtön szekérre pakoltatá Feodorát, s a hogy elhozta, ugyanabban a tánczvigalmi köntösben visszaküldé őt egye-

nesen hajdani úrnőjéhez Szentpétervárra, a kitől elszöktette volt.

A leány addig nem is tudta hová viszik, a míg ott az ismerős udvaron le nem tették a delnő ácsorgó cselédei között.

Az úrhölgy eleinte nem bírt ráismerni a bánattól, betegségtől elnyomorodott leányra, s talán magának sem hitte volna, ha mondja, hogy ő a hajdani szép Feodora, ha Csarekoff egy mulatságos levelet nem irt volna neki, melyben a legszívesebb hálálkodásokkal köszöni meg a visszaküldött leányt, s azzal fejezte be tréfás levelét, hogy a mit néhány év alatt ráköltött a leányra, azt kéri magának az úrnő által megteríttetni.

Az úrnő dühe nem ismert határt. Annyi esztendős boszantás után végre hozzá jutott a keserűséget okozó tárgyhoz; minél inkább haragudott a grófra, annál inkább tölthette boszúját a leányon.

Más ugyan szánalommal tekintett volna erre a könyörtelenül letépett virágra, ki oly korán elhervadt, elpusztult, de az úrhölgynek itt is csak az jutott eszébe, hogy ime egy gonosz szerelmes leány elpazarlá húszezer rubel értékű szépségét, a mi nem is az ő szépsége volt, hanem az úrasszonyáé.

Sajnálnám az olvasók szíveit annak elmondásával keseríteni, a mi a martalékul esett leánynyal történt.

Olyan dolgok ezek, a mikről jobb nem tudni semmit.

Elég annyit tudnunk Feodoráról, a mennyit egy Szibériát beutazott franczia említ, ki visszatértében egész sor szánnal találkozott, miken uraik ellen daczoló jobbágyokat vittek a fenyítő gyarmatokba, s kik között különösen feltünt előtte egy fiatal leányka, kinek magaviseletéről látható volt, hogy hajdan finomabb társasághoz volt szokva. A hó sűrűn omlott, a szél fújt szemeibe, a szegény elkényeztetett leány csak azon panaszkodott, hogy nincsen keztyűje, szép fehér kezei mind oda lesznek a fagyban. A zivatar, a hófuvás nemsokára elfedte őt is a többiekkel

együtt szemei elől. Ki tudná, hogy mi lett azután belőle.

Csarekoff úr bizonyosan nem is álmodott róla többé ukrániai várában, mely ismét új örömök tanyája lett.

III.

Ha Feodora szelíd, mívelt és érzékeny volt, az utána következő leány annál vadabb volt és szilajabb, valóságos nőstényfarkas, kit ha megharagítanak, karmol és harap. Ez nem vágyott pompás hintók után, hanem felugrott a nyeregtelen lóra, úgy nyargalászott rajta, ebédnél sem válogatta a finom ételeket, hanem megette a pástétom külső borítékát, a mi nem emberi gyomornak való, s villával, kanállal nem is tudott bánni, zongorával, regényolvasással nem untatta magát, hanem versenyt ivott a férfiak dőzsasztalánál, s mikor valamennyien kótyagosak voltak, össze is verekedett velök, s Csarekoffnak nem egy csomó kitépett hajába került, míg azt a vadszülöttet le birta győzni; a ki aztán, ha jól megkorbácsolták, hizelgve s mosolygva csúszott az ő urának lábaihoz s lecsókolta róluk a port.

Az ilyen teremtés tetszett Csarekoffnak. Hasonló leánynyal még soha sem találkozott életében. Ha kizárta az ajtón, ott hált a küszöbön a hideg márványon.

Csarekoff annyira bele volt bolondulva, hogy az egész telet jószágán töltötte s nem ment Szentpétervárra, hanem a helyett a környékbeli kurta nemességből otthon alakított magának korhely-társaságot, melynek körében minduntalan válogatott bohóságokon törték fejöket: különösen, ha a zivatarok beszoríták őket a medvevadászatról, farkashajtásról, olyankor volt szem nem látta, fül nem hallotta tivornya a várban, hogy minden jó lélek keresztet vetett magára, a ki közel járt hozzá.

Az ember olyan, hogy a jóból is megúnja a sokat; ezt a mondást ugyan nem a magunkforma szegény emberek

találták föl, a kiknek csak a rosszból jutott untig való; hanem mi csak úgy másokon, messziről teszszük ezt a tapasztalást, a mire azt szokás mondani: «nézd csak, hogy nem fér a bőrébe!» «nézd csak, hogy nem tud hová lenni dicsőségében!»

Csarekoff úr udvarában soha sem találták szerit-számát a gyönyörűségnek; a vendég nem is tuczat számra, de százával lakott nála; ott nem ittak, hanem úsztak a borban, ott nem verekedtek lakomázás közben, hanem csak agyon ütögették egymást, ott nem csak ölelgették a szép leányokat, hanem mulatság végével kihajigálták őket az ablakon, vagy meggyujtották rajtok az öltözetet, úgy hagyták elfutni; ott a ki leült kártyázni, egy ülő helyében elvesztette apai, anyai jussát egész a rajta levő ingéig, egész a még ezután születendő legutolsó jobbágyáig s ha zivataros volt az idő és nem lehetett medvékre vadászni, akkor kiültek a gavallérok az ablakokba s onnan legkényelmesebb lesből lövöldöztek az azon járó-kelőkre.

Mindennap valami új, valami hallatlan tréfát kellett kitalálni, mely a vendégurak kedvét új pezsgésbe hozza; az ilyen hosszú tél idején az ember úgy sem tudja mivel tölteni a veszedelmes időt; a fővárosi tánczvigalmak, dáridók, az egyforma felpiperézett estélyek, sakkjátékok, wisztasztalok és a legcsikorgóbb hidegben gyakorlott katonai parádék, mind nagyon elkoptatott mulatságok voltak már az ifju Oroszország inyének; ez úttal föltevé magában Csarekoff, hogy a falusi mulatságokkal jobban fogja azokat pótolni s naponkint igen eleven tanúbizonyságait adta leleményességének.

Vadászatok, tűzijátékok, lakomák, párbajok mind csak mellékes dolgok voltak, apró fogadások, hogy kinek a feleségét lehetne elszöktetni a jelenlevők közül? — tartoztak a csekélységek közé; ha valaki megsokalta már a tivornyát és megszökött, s a többiek aztán rajta mentek, rágyújtották a házat, ez is csak együgyű tréfa volt; hanem a legjobb mulatság, melyet Csarekoff úr vendégei számára tar-

togatott, csak ezután következett még; azzal legutoljára biztatta őket, az fogja bekoronázni a többit.

A farsangi hetek egyik szent vasárnapján az egész úri társaság meglátogatta a falusi templomot.

Talán valami szent ihlet szállotta meg őket s eljöttek felszaporodott bűneiket meggyónni?

Talán észrevették, hogy illendő a szent dolgokról megemlékezni, illő, hogy a kik az ördögnek emeltek egy nagy oltárt, az Istennek is gyujtsanak meg egy kicsiny szál gyertyát?

Vagy tán a rendes szokásnak kivántak eleget tenni, hogy a midőn majd Szentpétervárott a vallási rendet szigorúan tartó czár számon kéri eltöltött napjaikat, elmondhassák: «Istenesen éltünk, templomban is voltunk».

Épen semmi gondjuk sem volt nekik mindezekre: a vidám, jókedvű urak csupán azért látogatták meg a falusi templomot farsang utolsó vasárnapján, mert ilyenkor van együtt a hajadonok szépe, java; itt lehet felettük szemlét tartani, termeteiket, arczaikat birálgatni, szemérmes elpirulásaikban gyönyörködni, bájaikban válogatni?

S nem féltek ezek az emberek azoktól a komoly áhitatos szent arczoktól, a mik ihlett fenséggel néznek le rájuk mindenünnen? nem félnek tőle, hogy az a megváltó, ki egykor a jeruzsálemi főtemplom csarnokából kiűzte a kufárokat és zsibárusokat, újra megjelen előttük testben, s elhajtja szent hajléka alól azokat, kik vétkezni jöttek oda, a hová más vétkeitől menekülni siet?

Nem érezték ők Isten közellétét. Fenhangon beszéltek láthatólag nevettek az ájtatos sóhajtások helyén, mintha övék volna a napok hosszú rende; pedig ki tudja, nem volna-e jó hallgatniok azt a szót: kyrie eleison! és melleiket megütni, mondván: amen, amen! Ki tudja, van-e mindazok számára, kik itt tréfálnak Istennel, csak egy új következő nap jegyezve a jövendők könyvében? ki tudja, nem-e a legközelebbi órák egyike lesz-e az, melynek ütésére meg kell jelenniök a minden uraknak ura előtt? . . .

Ki gondolt volna most erre? a szép orosz hajadonok viselete oly igéző; lefesteni is érdemes. Hajfürteik két széles tekercsbe vannak fonva, tarka selyem szalagokkal, mind a kettőt hátra engedik csüngni; magas gyöngyös párta fogja körül homlokukat mintegy korona alakban, melyről kétfelől széles szironyok lebegnek, karcsú derekukat feszes vállfűző szorítja, melyet keresztben, hosszában aranyos pántnimzések ékesítnek, azon felül van a kaftánka, nyuszt vagy kék rókaprémmel, azt a tarka öv szorítja körül, tenyérnyi pálmavirágokkal, mely egész térdig csügg a sok ránczba szedett kurta viganóra. Az oroszok büszkesége az, hogy leányaik czifrán járjanak, s az orosz paraszt inkább a legszükségesebb marháját nélkülözi, mint az új szalagokat leánya hajában.

Ám a látványok szépe csak ezután kezdődött még.

A mint a pópák elénekelték melódiás rythmusaikat, jött tizenkét ifju pár az oltár elé; szép fiatal szűzek vőlegényeikkel, kiket ott az Isten szolgája szertartásos pompával összeadott, összekötve kezeiket az örök frigy szalagjával, hogy soha el ne szakítsa azt a halálon kívül semmi, beterítve a béke kárpitjával, hogy úgy legyenek megoltalmazva minden háborúság ellen; a násznagyok és nyoszolyó-asszonyok búzát hintettek reájuk, hogy úgy hulljon fejeikre minden áldás.

A legszebb volt a szép ifju menyasszonyok között egy karcsú, sugártermetű hajadon, a tehetős patakmolnár leánya, Malika; illett termetére selyem és hímvarrás, illett méltóságteljes arczához az a gyöngyös párta, melyet nem érdemetlenül viselt a környék legszebb leánya. A legszebb leány a legjobb leány is volt; ellene senki nem mondhatott semmi rosszat, még az irigység is kénytelen volt őt dicsérni.

De ki is választá számára apja, a patakmolnár, a szerencsét; délczeg, derék termetű ifju legény járult a menyasszony mellett, kinek zsinóros dolmányáról még az idegen is megtudhatja, hogy ez a méltóságos úr belső inasa;

az udvarból való ember. Nagy szerencse ám az egy leánynak.

Milyen jó dolga lesz már Malikának! mondogatják a nyoszolyó asszonyok; az ura mindennap hordhat neki haza a nagy dáridókból körömfaladékot, még majd bort is iszik s ha üresen megy valahová a hintó, még bele is ülhet. Szakácsok, kocsisok s más egyéb nagy urak fognak beszélgetni vele, s nem hajtják robotra, mikor úr dolga van. Cselédek nem ütik, kutyák meg nem ugatják az úri udvarban; sőt még tán a méltóságos úrnak is szemébe talál tünni, s még meg is szólítja... Ilyen nagy szerencse nem mindenkinek jut.

Az Isten szolgája szépen megáldotta, örök frigyre összekötötte az oltár előtt álló párokat; a vidám úri társaságnak pedig az jutott eszébe, hogy milyen jeles tréfa volna az, ezt a frigyet még a foganatba vétele előtt elrontani, hiúvá tenni minden malasztot, a mi onnan felülről jő!

A templom-ajtóban megállítá a földesúr a párokat.

— Ma vendégeim lesztek, én tartom ki lakodalmatokat, kastélyomban minden kész a menyegzői mulatsághoz, lesz étel, ital és zene. Ne mondjátok, hogy nem vagyok jó uratok.

A csődült népség örömkiáltással üdvözlé a kegyes ajánlatot: nincs több olyan kegyelmes úr, mint gróf Csarekoff a világon.

A násznépet felültették az úri szánokra, elől ment, a ki fútta a balalajkát. A szegény orosz úgy tánczol, a hogy fújják neki.

IV.

Az udvarba érkezve, ott várta már őket a mindenféle jó süteményekkel és sültekkel rakott asztal, két végén csapra ütve volt két nagy hordó, egyikben ser, másikban erős pálinka. A kegyelmes úr leereszkedő nyájassággal inte a násznépnek, hogy foglaljon helyet a tornáczon és vigadjanak kedvök szerint, a kiknek nem is kellett kétszeri intés,

ettek, ittak és vigadtak s nem törődtek mindazokkal, mik benn a kastélyban történnek.

A vőlegények és menyasszonyok azon kitüntetésben részesültek, hogy őket behíttták a kastély belső termeibe.

Mint rendesen, úgy most is Kozima jött a vendégek elé őket elfogadni. Ruhája, öve, pártája ragyogott a drága kövektől; olyan volt a sok gyémánttól, mintha ezer meg ezer szeme volna, melylyel mindenfelé tud nézni.

Pedig azzal a két fekete szemével is száz megölő tekintetet tudott vetni, a mint az ifju leányokat megpillantá, kik egymás után jöttek be a teremajtón, vőlegényeik karjain. Csarekoff észrevevé Kozima haragját, de mit tartott ő egy leány haragjától, egy féregétől, kit, ha tetszik, eltapodhat? Nehogy a vidám mulatságot elronthassa, megfogá a kezét, s kivezette a teremből a kastély legtávolabb eső szobájába, mely sem fűtve, sem bútorozva nem volt; ott reggelig majd kihűtheti haragját.

A leány nem könyörgött neki, hogy ne bánjon így vele.

Csarekoff azután visszatért a vigalom teremébe, hol már akkor szólt a zene, került a pohár; sorban ültek a párok, mindegyik menyasszony egy vőlegény és egy úrfi között.

Van az orosz vigalmakban egy víg társasági mulatság: a végtelen pohár. Egy gömbölyű pohár áll az asztalon, melyre ez van irva: «ha ki ittál, fektess le, ha fölállok, tölts tele». A pohár feneke sokkal nehezebb, mint az egész pohár, ilyen formán az, akármely oldalra fektetik, megint talpra áll s tovább kell inni belőle.

Ez a pohár azután kézről-kézre forog, a legvadabb tivornyadal mellett s az a legjobb része a mulatságnak, hogy egy-egy ivó majd előbb, majd később kidűl a sorból, a kinek esetén azután a többiek nagyot kaczagnak s az marad a társaság diadalmas hőse, ki legutoljára ülve marad az asztalnál, mikor a többiek már mind alatta henteregnek.

Ez a mulatság nem szegény paraszt ember fejének való, ő nem olyan gyakorlott az ivásban, mint a kinek egyéb

dolga sem volt annál. A forduló pohár sok kárt tett a jámbor paraszt vőlegényekben, ámbár menyasszonyaiknak is szabad volt poharaikból keveset csippentgetni, nem sokára mégis úgy eláztak a jó fiuk, hogy egymásután dülöngéltek az asztal alá, a nemes urak nagy hahotájára.

Csak a hajdú birta a versenyt uraival.

Ő is tudott már úgy inni, a hogy azok, ha nem jobban. Az ő feje sem ingadozott a bortól; azt is megtanulta, hogy mikor az ember iszik, akkor legjobb hallgatnia, mert így semmit sem vesznek rajta észre. Éjfél táján maga maradt egyedül talpon a tizenkét vőlegény közül.

A mint a vőlegények elhullottak, az urak közelebb húzták székeiket a menyasszonyokhoz s vígabban kezdtek velök enyelegni. Csak Malika vőlegénye volt még útjukban.

— Te Péter, szólt oda fordulva hozzá a gróf úr; te ma nagyon ostoba vagy. Máskor még a gondolatomat is ki szoktad találni, ma pedig fajankó vagy. — Nem látod, hogy társaid már mind eldűltek és alusznak?

— Mert részegek, felelt a hajdú.

— Hát te nem tudsz részeg lenni?

A hajdú a szép Malikán felejté szemeit, s azt felelte, hogy nem!

Csarekoff belső zsebéből kivett egy marék aranyat s azt a szolga kezébe nyomta.

— Tudsz-e részeg lenni Péter?

Péter egy ideig majd az aranyokra, majd menyasszonyára nézett, mintha összehasonlításokat tenne magában a kettő között, hogy melyik szebb? a menyasszony szelíd susogása, az aranyok rekedt csördülése, emezeknek sárga fénye, amannak elpirulása? Végtére is az arany lett a szebbik. Péter feje elkezdett szédelegni, úgy tett, mint ki nagyon kivánkozik a föld felé, s bár a megijedt menyasszony két karjával akarta őt feltartani, ölében elpihentetni, a vőlegény csak mind lekívánkozott a földre, feldönté a széket maga alatt, kiejté a poharat a kezéből, s

mintha siket volna menyasszonya rimánkodásira, élettelen alakként zuhant le az asztal alá.

Mikor azután az utolsó vőlegény is elpihent, akkor azt mondá Csarekoff vidám társainak:

— Már most oltsátok ki a lámpákat.

A megcsalt menyasszonyok akkor kezdték csak átlátni, mily borzasztó tréfa áldozataivá lőnek s kétségbeesve rohantak ittas vőlegényeikhez oltalomért, segítségért kiabálva. Hasztalan, azok aludtak felkölthetetlenül; az ajtók zárva voltak, az ablakok táblákkal fedve, semmi kiáltás sem hallatszott többé.

— Péter ébredj! Péter ne hagyj! rimánkodék Malika, a lábainál heverő vőlegényt erősen ölelve magához, az pedig a gyáva úgy tett, mintha holtrészegen feküdnék és nem hallana, nem érezne semmit.

Alant az udvaron a násznép dalolt torkaszakadtából, s azt hitte, hogy az a sikoltás, a mi a tivornya dalán keresztül tör néha, csak a vidám jókedv kitörése.

— Isten segíts! szent szűz ne hagyj! sikoltának a menyasszonyok, midőn a terem egészen elsötétült, — és abban a pillanatban felszakíttatott a terem ajtaja s berohant rajta fáklyával kezében, Kozima.

Fényes öltözete össze volt tépve rajta, haja szétkúszálva, a gyöngyhímzet összetörve tagjain, teste véres volt és összekarczolt.

— Hogy jösz te ide? rivalt Csarekoff a némberre, ki megjelenése által örömét zavará.

— Az ablakon át; felelt a leány, kinek szilaj arczvonásait a fáklya veres fénye még vadabbá tette.

— Őrült vagy-e? ablakod a medvék udvarára nyilik.

— Azokon keresztül jöttem ide, felelt Kozima, s a karjain alá csorgó vér tanusítja, minő küzdelmei lehettek ottan.

— S hogy merészelsz parancsom ellen ide jőni most? kérdé dühösen Csarekoff.

— Csak azért, hogy boszantsalak, semmi másért; szólt

Kozima s a fáklyát letűzte maga mellé, leült az asztalfő elé, a hol a háziasszonyok helye, a magas, emelvényes székre, melyen máskor szokott ülni, midőn víg társaság volt jelen.

A gróf reszketett a haragtól.

— Te nyomorult! tudod-e hogy mezitláb hoztalak ide, egy alsó köntösben, egy himzetlen ingvállban?

— Tudom, felelt Kozima. Mezitláb megyek el innen, egy alsó köntösben, egy himzetlen ingvállban; s ezt szólva, lerakta magáról selyem öltönyeit, gyémántos nyakláncát, arany kösöntyűit, mindent, egészen a himzetlen ingvállig, még pillangós czipőit is, még a szalagokat is kitépte hajából, s úgy állt meg ott, hosszú, leeresztett fekete hajjal.

— Még volt valami, a mit magammal hoztam, s magammal viszek, mondá sötét, fenyegető tekintetet vetve Csarekoffra.

A gróf felkaczagott.

— Pártádat, ugye bár?

— Azt nem vihetem el. De hoztam magammal egy kést. Azt elviszem. Emlékezzetek reá ti mind, hogy egy kést elvittem magammal.

És azzal egy hegyes kést keblébe rejtett.

A vendégurak Csarekoffal együtt hahotával kaczagtak fölötte.

Hahaha. Kozima meg akar mindnyájunkat gyilkolni. Jó éjszakát Kozima. Jó éjszakát szép kis leány!

A szilaj némber még egy sötét tekintetet vetett az egész dévaj társaságra, sötét szemeit végig jártatá a hahotázó tömegen, egyik kezében a kés, másikban a fáklya. Mindenki ő reá figyelt e pillanatban; és a midőn mindenki ő vele volt elfoglalva, akkor a menyasszonyok legszebbike, Malika, felszakítá hirtelen az ablakot s egy Jézus Mária kiáltással kiugrott rajta. Mire oda tekintettek, már kivül volt.

Kozima lassan aláfordítá a fáklyát, és kioltotta azt, s

midőn a vendégek szájában egyszerre szörnyűködésre vált a kaczaj, akkor ő kezdte rá a nevetést, hogy őrült hahotája a velőket fagylalá meg.

És azután becsapta maga után az ajtót.

«Az úr és az ő angyalai vigyáznak az igazra, hogy lábait meg ne üsse» .... A magas emelet ablakából alárohanó leány oly szerencsésen jutott a földre, hogy legkisebb baja sem történt. Az udvaron még akkor is ott vigadtak a násznépek, apák, anyák, testvérei a szerencsétlen menyasszonyoknak; azok elborzadva látták, mint hullott egyszerre közéjük a szép Malika, épen a borozó asztal közepére, hogy minden pohár felugrott ijedtében.

A leány alig hogy meglátta apját, odarohant hozzá sikoltva: apám, fussunk innen. Gyilkolnak, ölnek a kastélyban. Mindnyájan itt fogunk veszni.

A félittas parasztok ijedten ugrottak fel e szavakra az asztalok mellől, s bomlottan futott ki minden ember a kastély udvarából, a faluig meg sem álltak.

V.

Oda fenn pedig a kastély ura boszankodva látta az ablakból, mint menekül meg, csodálatos úton, kezei közt tartott martaléka.

— Péter! kiálta a földön fekvő hajdúhoz, ki fejét karjára hajtva horkolt a földön. Kelj fel!

Az ember kötelességének tartá felkelni és nem aludni többé.

— Miért tántorogsz?

— Uram parancsára részeg vagyok.

— Légy józan és állj egyenesen.

Az ember egyenesen állt és nem volt részeg többé.

— Menyasszonyod az ablakon kiugrott, s apjával és násznépével el merészelt menni udvaromból. Eredj utána rögtön, te férje vagy, parancsolója, vezesd őt vissza. Meglásd, hogy engedelmes nőre találj, mert a milyen jó volt

eddig nálam laknod, olyan jó lesz laknod az ólombányában, ha nélküle térsz vissza.

A hajdú megcsókolta ura kezét és eltávozott.

A falu végén utólérte a futó násznépet. Megállítá őket ismerős ordításával. Kezében volt az a szíjkorbács, a mit olyan jól ismernek már az engedetlenkedők.

— Hol van a feleségem? kiálta parancsoló hangon, széttekintve a csoport között.

Malika félve húzódott apja háta mögé és nem mert felelni.

A durva férfi észrevette őt s oda ment és megragadta kezét.

— Jősz velem vissza a kastélyba!

Az öregek közbeveték magokat, hogy ne bánjék oly durván ifju arájával házassága első napján.

— Hát ti engedetlenségre akarjátok tanítani az asszonyokat, hogy pártját fogjátok egy szökevény némbernek, a ki az urát elhagyta? Nem ura és parancsolója vagyok-e én az én feleségemnek, a mint ti azok vagytok a tieiteknek, s nem ott van-e az asszony helye, a hol férje van? Uj világ lesz-e ezentúl, hogy az asszony lesz az úr a háznál, s a férj engedelmeskedik neki?

Ezek az okok hatni kezdettek az öregekre. Elálltak Malika védelmétől s biztatni kezdték, hogy bizony a nő engedelmeskedni tartozik férjének s a hol a férj jelen van, ott a nőnek nem szabad félni semmitől.

Hanem a leány leveté magát a földre s átölelve vőlegénye lábait, úgy könyörgött neki szívszaggató hangon, hogy ne vigye őt vissza amaz irtózatos helyre. Inkább taszítsa ki a hideg éjszakába, inkább küldje el mezitláb a farkasok berkébe, inkább verje agyon, csak ne vigye vissza ama kastélyba.

A vőlegény dühösen rántá fel a rimánkodó leányt lábaitól, irgalom nélkül kiáltva rá:

— Jösz velem, a hová én megyek.

— Oda ugyan nem! kiálta akkor a háta mögött egy éles

csattanó hang, s a nagy erős férfi azon pillanatban halálnak halálával rogyott össze, oly rögtön, oly szótalanúl, hogy még a végső hörgését sem hallá senki. Felette pedig ott állt Kozima, fehér alsó ruhájában, mezítláb, szétszórt hajjal, kezében egy kés, vérbe mártva.

— Te elmentél a pokolra! szólt az egy döféssel legyilkolt hajdú fejére téve lábát s azzal villogó szemekkel fordult a bámuló néptömeghez.

— Hát ti nyomorultak, mit bámultok reám? Nem tudjátok-e, hogy mi történik a kastélyban? Nem pirultok-e a gyalázat miatt, a mi fejetekre száll le? Nem emlékeztek-e az ütlegekre, fogságra, sanyargattatásra, a mit anynyiszor szenvedtetek igaztalanul, nincsen-e késetek, fejszétek, fogatok, hogy azt megtoroljátok? Ha kutyák vagytok, hűséges kutyái a ti uraitoknak, nincs-e egy köztetek, a ki megdühödjön s megmarjon mindnyájatokat, hogy veszetten forduljatok ellenök?

Valóban ez az egy veszett fenevad ő maga volt. Ádáz szavai a víziszony titkos mérgeként hatották át a csendes emberek idegeit, hogy elkezdtek szemeik vérben forogni, kezeik késeiket keresni és ajkaik szitokkal telni meg.

— Mire vártok még? Ez a vér többet kér. Vagy a mienket, vagy a többiekét. Rohanjatok haza! Ragadjatok kaszát, ásót, vasvillákat, reggelre hire hamva sem lesz gyilkosaitoknak. — Tűzbe, vérbe temessétek valamennyit.

A végszavakat általános vészordítás fojtotta el. A felbőszült tömeg kiáltozva rohant fegyvereiért, s félóra mulva egy egész zendülő tábor hullámzott a kastély felé, elől a két leány ment: Kozima és Malika, a zendülés véres fáklyáival, véres késeivel. Nem két leány, két vészangyal volt az, kik elfelejtkezve leányi voltukról, maguk rohantak legelől az ostromlott kastélyra.

Ott minden ittas volt ebben az órában már. A csatlósok, hajdúk a pitvarban hevertek torkig elázva, csak néhány diadalmas úr dalolta még tivornyadalait a kastély ivótermében.

A nagy lármára ezek is felriadtak, s a mint meglátták a fenyegető veszélyt, hirtelen puskára, kardra kaptak, s azzal véres verekedés támadt a palota csarnokaiban. A parasztok kaszái, cséphadarói nem sokat értek a kard és pisztoly ellenében; a felriadó cselédek, vadászok mindinkább kiszoríták a zendülő pórokat, míg a tornácz elején sikerült egy vasrostélyt lebocsátniok, mely egészen kizárta a támadókat.

Háromszor rohant Kozima maga a vasrostélynak a parasztokkal, hogy azt sarkaiból kivesse. A zár nyelve meghajlott a nyomás alatt, de nem tört el; a leány mellett álló pórokat mind lelövöldözték, csak őt nem érte a golyó.

Ekkor egy pokoli terv fogamzott a leány fejében. Visszahívta a zendülőket a kastély udvaráról, hol az ablakokból boszúlatlanul lövöldözték le őket. A kapu előtt megállítá a tömeget.

— Hordjatok ide köveket és gerendákat, temessetek be velök minden bejárást. Ne lehessen egy ajtót is kinyitni.

A mint ez megtörtént, akkor hosszú szurokfenyő póznákat hozatott elő, azoknak végét meggyujtá fáklya gyanánt.

— Most kinek lesz bátorsága ezeket a pinczeablakon lenyujtani?

A megriadt népség hallgatott.

— Jerünk mi ketten Malika.

És a két leány felvett két hosszú égő fáklyát s a pinczeablakhoz futott vele.

A terem ablakaiból tiz-húsz lövés fogadta őket. Egy sikoltás hallatszott, Malika kiszenvedett.

De Kozima elérte a pinczét.

Az a pincze az egész kastély alatt végig vonult és tele volt nagy hordókkal, a mikben égett bor volt eltéve.

Kozima lenyujtá a kanóczot s feltaszítá vele a legközelebb álló hordó dugaszát.

Azzal be volt végezve az egész munka. A leány vissza-

fordult, s hátra sem tekintve, csendes léptekkel tért vissza társai tömegéhez.

A pinczében egyszerre lángra kapott a borszesz; az első hordót a mint szétveté az égő borlé ereje, a kék folyóláng szétterjedt az egész pinczében; néhány óra mulva egyes hangos durranás jelenté, hogy ismét egy hordó pattant szét; nemsokára minden pinczeablakon világított elő az a kékes, zöldes láng fénye, mely olyan halottszínt adott a körülállók arczainak.

A zendülőknek csak körül kellett állniok a kastélyt a golyók járásán kivül és bámulni azt a pokoli látványt, a mi előttük kifejlődött.

A mint az alulról jövő láng lassankint átmelegíté az épület boltozatait, elkezde a kastély termeiben rémes ordítozás támadni; a bennlevők érzék a nőttön növekedő hőséget s a berakott ajtókon nem menekülhettek ki. Eleinte emeletről-emeletre, végre a padlásra szorultak fel, s midőn a kék lángok lassanként veresre váltak s a palota ablakain kezdtek kilövellni, egy eget verő ordítás hangzott az éjszakában, melyre az ostromlók vérszomjas kaczagása felelt.

Csak egy embernek volt bátorsága megkisérteni a merész ugrást a háztetőről az ostromlók közé, az Csarekoff volt.

Estében kitörte lábát, de azért oroszláni erővel védte magát, míg a sokaság le nem verte. A legelső kés, a mit szivében megforgattak, Kozimáé volt.

És ettől az éjszakától számitott húsz nap alatt hatvanhét nemesi kastélyt égetett fel a fellázadt pórság, s a zendülés elterjedt Ukrania határáig, leirhatlan borzalmakkal fertőztetve be minden darab földet, melyen átvonult.

A leghunyászabb nép a legirtózatosb, ha egyszer kitör; sehol sem oly irtózatos a lázadás, mint az északi szláv és a chinai fajoknál.

Végre sikerült a kormánynak elfojtani azt.

A vezetőket, a legkitünőbb harczosokat elfogták, a

boszúvágyó nemesség példás büntetést követelt fejökre. A büntetés megadatott. A hirhedett lázadók küldessenek a kaukázi hadsereghez, s ha Isten úgy akarja, hogy bűneik miatt meghaljanak, haljanak meg hazájokért küzdve.

A főnemességnek pedig tudtul adatott, hogy ha még egyszer jobbágyaik fellázadnak, a nagy tanács a jobbágyok örökváltságát fogja indítványba hozni; mert vagy tudjanak a földesurak jobbágyaikkal kegyesen bánni, vagy tudjanak velök birni.

Az orosz jobbágyok örökváltsága még most sem jött létre. Sorsuk most is az, mi régente volt.

Adjatok hálát az Istennek ti, kik boldog határainkon belül laktok.

A SZÖKEVÉNY.*

I.

1808-dik az év. Március 18-dika van. A franczia hódító sereg elfoglalta már Spanyolországot, a király már Mexicóba készül futni, midőn a spanyol nép Aranjuezben kitűzi a harczi zászlót, s elhatározza, hogy megmenti Spanyolországot és a királyt, VII. Hernandot, a frank uralom alól.

A hír befutja az országot; a főváros örömünnepet ül, Madrid egy éji délibáb, hol a rengő fénytengerben magas

* Ennek az elbeszélésnek magának is van egy kis története. Nem volt ez spanyolnak szánva. Meséje a magyar közéletből volt véve, alakjai történelmünk typicus kiváló egyéniségei voltak: az egész a magyar szabadságharczban keletkezett és végződött. Én ezt egész bátorsággal kinyomattam: hiszen nem volt benne se lázítás se fölségsértés; a fennálló rend sem volt benne megtámadva. Hanem — az ötvenes években éltünk. Bach volt a miniszter. A cenzura el volt törölve az egész «birodalom»-ban szabad volt mindent kinyomtatni. — Csak az volt e helyett be-

csillámló paloták árnyképei tünnek elő az elborult ég homályából, körülszegve fényes tüzes vonalokkal, miket ezernyi lámpák sorai képeznek. A Manzanaresparti paloták homlokzatára tűzbetűkkel van felirva e szó: «la libertad», s távolabb a halászkunyhók lakója is kitette gyertyáit ablakába, s szomszédaival a Cortes összehivásáról beszél.

A Manzanares fekete tükrén egy tűzcsoda tünik elő, egy horgonyra kötött bárka, lámparagyogványnyal szegélyezve; mécsekkel kirakott kerek ablakai, mint egy tengeri szörny tűzkarikaszemei rémlenek a messzeségbe.

hozva, hogy a kinyomtatott munkát elébb be kellett mutatni a rendőrfőnöknek. A rendőrfőnök kiadta azt a rendőrbiztosnak, s ez mondta aztán meg, hogy tiltva van-e ezt a nyomtatványt *kiadni* a közönség olvasmányául? Csak azt, hogy *tiltva van.* S ha a komiszárus úr azt mondta rá, hogy «tiltatik», hát akkor lehetett a kész munkát papiér machéenak betapostatni. Ha egy példány forgalomba került belőle, a nyomdász szabadalmát veszté s börtönbe került. Több kötet munkám részesült abban a sorsban, hogy kutyát, macskát csináltak belőle a gyerekjáték-készítők. — Aztán a régi censor legalább megmondta, hogy mi az, a mi nem tetszik neki a munkámban: azt ki lehetett törülni; de a komiszárus úr nem szólt semmit: «nicht erlaubt», ez volt az egész replika. Appellálni nem volt kihez. Ebből a művemből is pépet zúztak gyerekjátékokhoz. Én aztán a kéziratot elővettem, s csináltam belőle spanyol történetet. 1848-ból 1808-at, Budapestből Madridot, Budavárból Buen-Retirot, István nádorból Infantado herczeget, márczius 15-ikéből, márczius 18-ikát, V. Ferdinánd királyból «El rei Hernandot», Metternichből Don Godoyt, a magyar liberalis és pecsovics főurakból don Escoiquiz és don Aquiles de Mendoza grandokat; a «Szózat»-ból — a «mórok búcsúdalát Granadától», az osztrák seregből franczia sereget, a Dunából Tájót, Szent-Tamásból Ciudad Rodrigot, s Görgeyből Wellington herczeget. Igy aztán újra kinyomattam ugyanazon fentebbi czim alatt az elbeszélést, újra beküldtem a rendőrséghez, ekkor aztán azt mondták rá, hogy — semmit sem mondtak. Ha huszonnégy óra alatt le nem foglalták a munkát, ki lehetett adni. — Igy lett belőlem spanyol iró.

1894. J. M.

A pompás kőhíd oszlopairól tarka röppentyűk szállnak fel az elborult égre, mintha erővel csillagokat akarnának rá felrakni, a felküldött meteor elpattan a magasban, kék, zöld és rózsaszín csillagokat szórva szélylyel, mik halk hullással szállnak vissza a víz színére.

S a kivilágított utczákon forr és tolong a néptömeg, csupa vidám, csupa lelkesült arczok; senki sem tudja, mi történt vele, minden szív kinyilt, minden ajk megtanult beszélni szépről, csodásról, nemesről.

Néhol «viva!»-rivalgás közt egy nyilt kocsi halad végig, a benne ülő, mintha mindenkinek közel barátja volna, mosolyogva köszöntget jobbra-balra; s utczáról-utczára tovább-tovább halad a vivakiáltás, az ablakokból integetnek a fehér kendők, az erkélyekről hull a virág, a fölemelt kalapok hintálnak a légben, a diadalívek zászlóit lobogtatja a szél, a buen-retiroi várfokról dörögnek az ágyúk üdvlövései. — Ez üdvözölt férfi Infantado herczeg, Hernando pártvezére.

És az egész tündéri tünemény fölött egy bűbájos jelenet tünik ki magasra. Az éj sötétében, az ég magasában egy roppant tűzkorona. A buen-retiroi erősség köröskörül kivilágított alakja az, mely a távolban és magasban úgy látszik, mint egy óriási égő korona, mely a fekete éjben, hol ég és hegy összefoly, mintha a puszta légben függne.

A buen-retiroi paloták közt egy nagyobb erkélyes épület első emelete van fényesebben kivilágítva, mellette mindjárt egy ódon sötét épület következik, melynek szűk ablakai közül csak egyetlen egyben van két szál gyertya kitéve.

Azon sötét épület . . . a börtön. Lakóinak nagy része az év elején az általános kegyelem utján megszabadult, csupán egy maradt benn, egy élethosszú fogságra itélt bűnös, ki ellenét szerelmi boszúból ölte meg. Ez börtönében maradt az adott amnestia után is, az ő bűnét ember nem bocsáthatá meg.

A fogoly hallá az örömrivalgást a városból, látta a ki-

világított épületek sorait, olvasá a homlokzataikra irt szót: «la libertad», s két gyertyát kitett ablakába — a szabadság emlékére.

A külmozgalmak zaja felhatott börtönéig; a nélkül, hogy tudná mi az? Látta, hogy az emberek örülnek, ujjongnak, boldogok; a nélkül, hogy tudná miért? Négy év óta volt már börtönében, s ismeretlen volt előtte minden, a mi azon kívül történt.

Kikönyökölt szűk vasrostélyos ablakába, elbámult a kivilágított nagy város, a diszelgő menetek, a hullámzó tömegek, az alig haladható hintók sorai felett. Egy-egy szót iparkodott elolvashatni az átelleni transparentek égő soraiból. E szó mindig ez volt: «la libertad». Egy hangot tudott kivenni a nép zavart kiáltozásaiból, e hang volt: «la libertad».

A tömlöczével szomszéd emeletes ház ablakai is körül voltak rakva sokszinű lámpákkal, az első emeleti termekben vidám zene hangzott, a tánczolók tünékeny alakjai futó árnyékokat vetettek az ablakfüggönyökre. Olykor neki hevült ifjak s lenge hölgyek jöttek ki a zászlókkal rakott erkélyre, utána dúdolva a belül hangzó fandangó tűzhangjait, az utczán karöltve vonult végig egy-egy örömittas férficsoport, lengő tollakkal kalapjaikon, miket lobogtatva emeltek meg az erkély alatt, lelkesülten hangoztatva: «El rei Hernando!»

«Viva!» hangzott alá az erkélyről, «fogadj isten»-képen, s a víg zene hangjai elnyelék a lassú beszélgetést.

— Mi történhetet itt? hogy annyian örülnek. Tömlöczből szabadult-e ki annyi ezer ember, hogy úgy vigad? Börtön volt-e mind ez a sok épület, hogy úgy ki van most világítva? Mint tánczolnak ide át! Minden ember olyan boldog .... A fogoly elmélázva nézte ablakából az örvendő világot. Csak ő volt rab, csak ő nem érté azon lelkesülés hangját, mely börtöne magányáig felhatott. Egy hónap előtt még fogolytársait hallotta zörögni, énekelni, neszezni a mellette levő szobákban, most azok is úgy el-

némultak. Mind kiszabadult valamennyi, csak ő maradt hátra, egyedül a nagy szomorú épületben. Egy napon rivalgó néptömeg jelent meg az épület előtt. A négyszögű udvaron valami kegyelmezést olvastak fel; hallá, mint nyiltak meg a szomszédszobák ajtai, egyenként mint találkoztak egymással és rokonaikkal, ismerőseikkel a kiszabadulók, hogy sírtak! hogy nevettek! mind ott mentek el ajtaja előtt, az eltávozók töredékszavaiban hallható volt a megtébolyító öröm kifejezése. Minden szoba kiürült. Este felé csöndes, viszhangos lett a nagy épület, sehonnan sem jött egy sóhajtás, egy lánczcsörrenés. Csak ő maradt ott egyedül; — jobbról, balról, alulról, felülről eltávoztak a szomorú szomszédok, mindegyikért eljöttek az örülő barátok, a búcsúzó börtönőr, csak ő érte nem jött senki.

Négy év óta hozzászoktatta magát azon gondolathoz, hogy börtönéből csak a síron keresztül van szabadulás. Megszokta az egykedvű sétát az ajtótól az ablakig, s ismét vissza. Megismerkedett a nagy pókokkal, mik évről-évre ugyanazon szögletben üték föl magányos tanyáikat, megosztva vele börtöne unalmas magányát. Midőn estenden fuvoláját elővéve, ábrándos dalt játszott rajta, előjöttek a pókok rejtekeikből, kiugráltak hálóik széleire, elébb tovább tánczoltak a falon, megállva s ismét közelebb, közelebb futosva hozzá.

Négy év alatt saját életrendszert alkotott magának, minőt szoktak rendesen a rabok, kik megtudtak nyugodni a rájuk mért sorsban. Ének, fuvola, rajzolás, viaszalakidomítás, magányos séták és a kedvencz pókok időjósló mozdulataira figyelés foglalták el a rámért napokat. Oly időtöltések, mik a foglyot megóvják a gondolkozástól s a mire az vezetni szokott, a megőrüléstől. S ha mégis előjöttek olykor a rettegett, az álomijesztő eszmék, iszonyú képek a mult emlékeiből s a jövendő sötétéből, azon semmivé tevő gondolat, hogy a mult visszahozhatlan, a jövendő örökkévaló és a jelen egy feloszthatlan percz négy börtönfal közé szorítva, akkor kiült ablakába, elkezdé az alant

látszó házak tetőin egyenként sorban számlálni a cserepeket, míg e gondolatölő munkában agyonfáradva zsibbadt el a lélek.

Nyáron kenyérmorzsákat hintett ablakába. A kis madárkák odaszoktak rá, felültek vasrostélya pálczáira s enyelegtek, énekeltek, czivakodtak. Télen kis vaskemenczéje mellett ült, melyet belülről lehete fűteni, elmélázott az izzó parázson. A tűz látása oly jó arra, hogy a lelket elvonja önmagától. A láng tánczol jobbra-balra, a szikrák futnak fölfelé, valami úgy pattog, ropog a tűzben, a parázs sötét vöröse mindig fénylőbb fehérbe megy által, azután ismét fekete hamufátyol támad körüle. Egyik hasáb a másik után kialszik, az utolsó parázs is elhamvad. A lélek fáradtan tér meg aludni, maga sem tudja, merre járt azalatt?

Ez egész börtöni életrendszerét a rabnak ez egy nap semmivé tette. Izgatottan, kábult fővel hagyta oda ablakát, levetette magát hideg ágyára, lecsukta szemeit. Nem tudott aludni. A külzaj, a szomszédház zenehangjai fölverték fektéből. Fölkelt s nyugtalanul járta végig tömlöczét. Nagysokára elcsendesült az utczák moraja. Azt hivé, hogy most már nyugodtan fog alhatni. Lefeküdt. De az utczák zaja még most is füleiben zúgott. Lelkében viszhangzott a minden oldalról jövő kiáltások hangja; szívének érverése nem hagyta pihenni, a vér lázasan tódult hevülő agyába. Millió, millió hangot képzelt hallani.

Lázasan ült fel ágyában. Kezével végig simítá homlokát. Oly forró volt feje és keze oly hideg. Az ablakban végig leégtek a gyertyák. Hallgatózott, nem hallik-e kívülről valami emberi hang, mely szétriassza lelke kisérteteit? Csöndes volt minden. A szögletben egy légy fogta meg magát valamelyik pók hálójában, a pók köröskörül futkosta, összébb vonva körüle fonalait. A légy oly szánalmasan döngött a halálos tusa közt. Az embernek oly rosszul esik a haldokló rovar e hangját hallani.

— Hah, te is? te is börtönőr vagy? kiálta felugorva

fektéből a fogoly s odarohanva a pókhoz, kiszabadítá a faggatott bogarat s valami könnyebbült érzéssel nézett utána, a mint az e megmenekülés örömében vígan dongva repkedte körül a szobát.

A pók eltünt a szögletben. Hová lehetett? gondolá a fogoly magában, a mint visszatért lelkébe az az undorító borzadály, mely e sötét állatok iránt az emberrel vele születik.

— Hová lettél te leskelődő állatgyilkos? kezde a fogoly a pókhoz beszélni, különös boszúálló gyűlölettől áthatva. Azért jöttél börtönömbe lakni, hogy látogatóimat fojtogasd? Kipusztítalak innen néma méregkeverő; nem fogsz itt e kedves, eleven, napban repkedő, aranyszemű állatkákra leskelődni többé! s ezzel fölvett a szögletből egy seprőt s kereste vele a pókot, az elfutott szétdúlt hálójából s végig szaladva a falon, a vaskemencze csöve mellett, hol az a falba volt róva, ismét eltünt szemei elől.

A fogoly felállt egy székre, gyermekes dühvel, mi lélekállapotának volt természetes kifolyása, üldözve laktársát.

Az egészen eltünt előle.

Kereste és sehol sem találta ..... Végre észrevevé a hasadékot, mely a fal és a kürtőcső mellett támadt, a pók azon menekült ki.

A fogoly lelkében egy gondolat támadt.

— Ha te kimehettél itt, miért ne mehetnék én is itt ki?

E gondolat gyökeret vert lelkében. Megszabadulni! kimenni innen, lenni szabadnak, mint más, ujjongva rohanni végig az utczákon, mint annyian.

Lefeküdt ágyába, a gyertyák elaludtak, sötétben maradt. «Megszabadulni!» lebegett álmatlan lelke előtt.

II.

A szomszédházban vígan szólt a zene.

E palota donna Serena de Reynos tulajdona volt, kinek termeiben ez este népes társaság volt összegyülekezve;

a vidámabb, könnyebb lelkületű hölgyek és lovagok a tánczteremben mulattak, kedélyes, könnyelmű beszélgetés, önfeledő táncz között. A mimosa bosquetek megett, mik a szögletekbe voltak rendezve, egyes susogó párokat lehete látni, titkos szóváltásban s ismét tova röppenni, ha egy észrevevő szem pillanta feléjök. Nehány öreg grand járt ide-amoda, a fáradt, lihegő sylpheket elfoglalni hizelgő coquetteriával, míg ismét tova szálltak.

A zongorateremben ezalatt a komolyabb, patheticusabb lelkületű vendégek települtek le, politizáló férfiak, critizáló dámák, kik egyenesen nem tartának igényt a tánczolhatásra, de azon esetre, ha mégis valakinek eszébe jutna, közel akartak lenni, a nélkül, hogy várakozni látszanának; tánczszünetek közt néha egy éltesebb divathölgy foglalt helyet a zongoránál, a legművésziebb darabokat verve le rajta s az obligát csodálók bámulatára olykor batist kendőjét az elefántcsont lemezekre vetve s úgy játszva az eltakart láthatlan billentyűkön.

A mellékteremben éltes dámák ültek whisztasztalaik mellett, hadvezéri komolysággal foglalkozva robbereikkel, míg a kis elegans boudoirban, hol egy asztalon lapok, könyvek és aczélmetszetek voltak izléses rendetlenségben szétrakva, egyes egyedül ült valami mogorva vendég, a képeskönyvekben lapozva.

A háziasszony ez alatt teremről teremre járt, vendégei mulatságát fűszerezve, gazdagítva, nemesítve, kellemes ötleteivel.

A tánczolók a nélkül is jól mulattak, hanem a zongorateremben mindjárt akadt egy magas, kopaszhomlokú férfira, kinek máskor oly jókedvű arczán most oly hontalan rosszkedv, vagy szórakozottság, vagy unalom látszott helyet foglalni.

Odasimult hozzá, kezét vállára tevé: — Ön rosszul mulat? önnek nincs kivel vitatkozni?

A megszólított elnevette magát.

— Valóban, szép úrnőm, semmim sem hiányzik egyéb;

a gyerekek itt mindent ráhagynak, a mit mondok. cs kivel disputálnom.

— Lesz mindjárt. Rögtön hozok egyet, szólt tréfásan mosolyogva a grófnő s széttekinte vizsga pillanatával s ekkor meglátta a zongoránál ülő divathölgyet, ki ismét bámulatot követelő arczczal játszott a zongorára terített zsebkendőjén keresztül. Akadt is egy pár meghasonlott kedély, a ki ott állongott a csodájára.

— Ah, minő szemfényvesztés ez megint, jó Zia! szólt odaszökelve donna Serena, hisz ez nem művészet, csak mesterség, játssza ön e helyett inkább a «la hija del campo»-t; ah azt ön pompásan szokta játszani; meglássa, több hatást fog vele elérni.

A jó dáma megfogadta az intést s az ismert induló legelső accordjaira felhangzó taps és éljenzaj a szomszédteremből bizonyítá, hogy donna Serena nem csalódott.

Donna Serena ez alatt a szomszédterembe suhant, hol éltesebb hölgyek ültek kártyaasztalaiknál; egy whisztező dáma mellett félig elrejtve ült egy ifju szőke asszony, nem látszott részt venni semmi mulatságban, egészen félrevonult.

Ez egy bájos angol nő volt, kit egy év előtt fiatal spanyol caballero vett nőül. Egy szelid, halavány teremtés, nagy, mély kék szemekkel, hosszú fürtös selyemhajjal, szende, komoly, gondolkozó arczkifejezéssel. Egyszerű fehér creppruha volt rajta, melybe gyöngéd szinezetű selyem virágfüzérek voltak szőve.

Donna Serena odahajolt a szende, gondolkozó hölgyhöz s e szókat súgta fülébe:

— Férjed megérkezett.

A hölgy arczán könnyű rózsaszín hajnallott végig, szemei egében futó csillagok villantak le. — Csak maradj, biztatá őt Serena, ide fog jönni. Az angol hölgy visszaült helyére, jóval izgatottabb, mosolygóbb arczczal, mint azelőtt.

Serena sehol sem lelte, a kit keresett. Végre betekintett boudoirjába.

— Ah ön ide rejté magát! kiálta, rátalálva a könyvek és ujságok közt turkáló férfira. A hajlam elárulja magát; ön nem tudja megtagadni a tudóst, a hol könyveket lát. De így elbúni! Nem szokott ön tánczolni?

— Arra vén ember vagyok, úrnőm, felele a megzavarodott férfi, ki minthogy tudósnak hallá magát gyanusítani, jogot érzett magában bétiseket mondani.

— Tehát jőjjön velem, monda a házi nő, karját a makacsul ülve maradó democratáéba öltve. Valakivel meg akarom önt ismerkedtetni.

— Vajjon? kérdé a férfi, még mindig ülve maradva.

— Don Aquiles de Mendoza.

— Ah, a derék férfiu, kit don Godoy jobb kezének neveznek, bár inkább nevezhetnék balkezének, mert szüntelen ügyetlenségeket követ el! kiálta föl kaczagva a férfi. Ez érdekes találkozás lesz! S azzal hagyta magát a grófnő által keresztül vezettetni a teremeken s a magas, kopaszhomlokú úrral, ki disputáló társat keresett, szembesíttetni; donna Serena azzal magukra hagyta őket s mire a terem tulsó oldalához ért, egy hamiska pillantást vetve vissza, elégülten látta a két férfit neki hevült arczczal vitatkozni. Tűzben, lángban állt mind a kettő.

A jó tiant ez alatt kidült a physikai fáradság miatt a zongora mellől. Soha nagyobb hatást még nem aratott művészeténél fogva, a dicsőség és fáradság miatt csak alig lihegett.

— Ön felülmulta ma önmagát, szólt Serena nagynénjéhez oly hangon, melyet szabad volt komolynak is, tréfának is venni.

— A fiatalság el van ragadtatva, kedves öcsém; ha még hallhatnám tőled «a maurok búcsúdalát Cordovától», ez est örömei semmi kivánni valót sem hagynának számomra hátra.

Serena észrevevé az ajánlatból, hogy a jó tante halálig

kifáradt kedvencz művészetében s így lehetetlen volt azt el nem fogadnia. Leült tehát maga a zongora mellé s elkezdé játszani «a maurok búcsúdalát».

A legelső accordokra elcsendesült a szomszédtermek zajos mulatsága, a vigadók halkan, ihletten gyülekeztek a zongorázó hölgy körül, minden szem rá volt függesztve.

Mintegy harmincz éves lehetett a szép háziasszony; azon korban, midőn az európai nők legszebbek szoktak lenni. Nemes vonalmú arczán valami fönséges lemondás szenvedése volt megdicsőülve. Mondják, hogy több év előtt nagy szerencsétlenség történt vele. Senki sem beszélt róla örömest.

A mint ujjai végig futkostak a zongora elefántcsontjain, e fehér, csaknem átlátszó alabastrom kezek, azon dalt költve hangra, melynek szerzője, öndalától lelkesülve, midőn azt bevégzé, főbe lőtte magát; karcsú, deli őztermete felmagasult ilyenkor, szemeiből valami földfeletti fény sugárzott elő, fehér homlokán úgy reszkettek az ébenfekete fürtök. Szótlan ajkairól beleszólt a sóhaj a bús, a lelkesítő zengeménybe. Minden hanglejtés, minden érzelemcsendület, mely a húrok alól kiszabadult, meglátszott élveteg arczán, melynek vonalain szép lelke látszott honolni. A szelid őrjöngést, mely e dalban szerte ömlik s annak szenvedélyes változatait, a búskomor ábrándokat, a fájdalom óriási nyomását, mely alatt az erős lélek sír, a gyönge megőrül, együtt kisérte szép lelke; arcza fehér volt, mint a liliomlevél; ajkai rebegtek; szemei egén mintha felhők vonultak volna végig csöndes repüléssel; habkeblén reszketett az odatűzött halavány kék jáczint… És mikor azután jöttek a végkitörés kétségbeejtő haraglobbanásai, a szomorú dicsőség sötét piros reménye, vad, volcanhevű hangok viharos zenéje, akkor arcza kigyulladt, a belső égés lángja viszfényt vetett reá, szemeiből brilliantvillámok löveltek szét s félig nyilt rózsapiros ajkain egy dicsőült, elragadó mosoly hasadt meg, melyért éltét vetné oda akárki. Azután ismét alászállt a dal, ellassult, haldo-

kolva, sírva, sóhajtva elenyészett, mint a hattyú végső szárnycsapása. A szép hölgy arcza fehér lett ismét, mint a vadrózsa levele, lehajló pilláin egy könycsepp gyémántja ragyogott.

Minden arcz felé volt fordulva, minden lélek lelke után repült. Nem egy ifju kebléből szakadt fel titkos, önkénytelen sóhaj. Senki sem érzé magát elég magasnak arra, hogy őt elérhesse. Nem volt méltó senki arra, hogy őt birja. E magasztos alak előtt hódolattá, imádássá változott a szerelem. Örömet nem adott ő senkinek, de a fájdalom, mely tőle jött, sokszor édesebb volt minden kéjnél, a mit asszony adhat. Úgy kellett neki virulnia, mint az egyetlen virágnak, melyből nincs több, hogy mindenki örüljön neki és senki le ne szakítsa, melynek birását irigyelné az ember saját magától is.

Mindenki el volt ragadtatva, még a két vitatkozó politikus is annyira elfeledkezett magáról, hogy egymás karjába füződve merengett a lelkesült hölgy arczán.

E pillanatban egy újonérkezett férfi tolakodott keresztül a méla vendégcsoporton, piquant arczával keresztültekintve az előtte állók fejei fölött. Hegyes spanyol szakálla, sovány, satyricus arcza, nagy szellemi erőt eláruló homloka, villogó szemei, miknek egyike elé egy négyszögű szemüveg volt szegletbe szorítva, sajátságos föltünést adtak külsejének, mely egyike volt azoknak, a miknek gúnyora a társadalmi körök ostora szokott lenni.

A mint Serena észrevette az érkezőt, hirtelen mosolygó arczczal szökött fel zongorája mellől s vendége elé sietve, azt kézen fogta s bemutatá a társaságnak:

— Don Jacinto unokabátyám!

A kör rögtön széttágult az érkezett előtt, helyet adva neki, míg az fixirozó tekintettel nézett szét a vendégseregen, mintha senkit sem ismerne meg közülök.

Legelébb egy fiatal őrnagy ugrott elé, egy szép, pörge bajuszú lancier s katonásan rázta az érkezett jobbját.

— Kicsoda ez az ember? kérdé a gróf félretekintve,

comicus vértagadási minával. S azzal tetőtűl talpig müstrálva megköszöntőjét. Te volnál az én sógorom travestált árnyéka, a ki két hónap előtt az egyetembe volt temetve?

A társaság felkaczagott.

— Oh még többen is vannak itt idegenek, a kiket két havi távollét után nem fogsz megismerni, szólt tréfásan Serena s a csoportozat közé nyúlva, a szép nyúlánk angol hölgyet vezeté a férfi elé kézen fogva, ki örömtől derült arczczal nyujtá felé kisded, szépidomú kezét s édes csengésü hangon és a legtisztább kastellan kiejtéssel mondá spanyolul: «hozott az ég, kedves férjem.»

Donna Serena örömében gyermekiesen tapsolt kis kezeibe, maga a gróf is elfeledé egy pillanatra magát s míg arczán a gúnyoros kifejezést a legédesebb meglepetés öröme váltá fel, odahajolt szép neje kezéhez s azt szenvedélyesen, indulatosan megcsókolá. Midőn arczát fölemelte, az előbbi kötelőzködési szenv kaczaj közt tért vissza arra.

— Ah! kiálta nevetve Serenához, te az én nőmből, míg oda voltam, valóságos kedves kis . . . papagályt csináltál.

— Azt hiszi ön?

A két nő jelentékeny pillantást váltott egymással.

— Azonban, hogy annyi ismeretlen után egy pár ismerősre is találjon ön nálam, szólt Serena a grófhoz, ime forduljon ide, s azzal a két politizáló férfi elé állítá őt.

A gróf ajkán egy komikus «Hah»! lebbent ki, mint egy rögtön elfojtott kaczaj kezdete, melyet egy még mulatságosabb néma főhajtás követett, miközben a gróf mómusi arczkifejezéssel igen észrevehetőleg keresztett vetett magára. — A democrata észrevette s nevetve szólt:

— Ugy-e, édes gróf, nem jó az ördögöt a falra festeni!

— Plane kettesével. Ha látná don Manuel Godoy saját jobb kezét don Escoiquiz karjába fűzve!

A két férfi csak ekkor vette észre, hogy karöltve áll s egyszerre kiemelte karját, míg a gróf nevetve tolta magát közéjük, mindkettőt karjára fűzve.

— Legyek én önök közt az összetartó kapocs.

E perczben megnyiták a szolgák az étterem szárnyajtait s a spanyol etiquette ellenére a vendégek egymás kinálgatása nélkül siettek az asztalokhoz.

Itt lehete együtt látni az egész vendégsereget, mely eddig a többi termekbe szét volt oszolva s ekkor tünt fel legszembeszökőbben: mily sajátságos alkatrészekből volt e társaság rendezve.

Az akkori napok minden szinezetű és véleményű celebritásai, büszke grandok, még büszkébb republikánusok, egy-egy elhirhedett költő, majd ismét egy vénebb katonatiszt, amott egy falhoz támaszkodó ujságiró, fiatal, sötétarczú népszónok, vén mosolygó hidalgok s mind e különnemű, fajú és érzelmű tömeg, a közte elömlő hölgyvilág által, mint egy virágkoszorúval egymáshoz kötve, egybeolvasztva.

— A szándék szép, monda Jacinto Serena karját magáéba fűzve, te közel akartál bennünket egymáshoz vezetni; most jer tekints szélylyel és számítsd fel a hatást, melyet eszközöltél. S azzal körülvezette szép rokonát a teremben.

— Nézd e becsületes embereket, szólt Serenához, mi alatt úgy tett, mintha egy süteményről levett czukorfiguráról beszélne neki, melyet kezében tartott; mint külön vonják most is magukat. Egyik szögletben egy csoport, másikban a másik. Csak akkor szólnak egymáshoz, a mikor összevesznek. Nézd, amott a békefőnök egy párthíve jött össze don Infantadó egyik emberével; don Manuel emberének arcza savanyú, az Infantadoé mosolyog. Most meglátják egymást. Nem kerülhetik ki. Egyszerre a manuelita kezd el mosolyogni s az Infantadoé ölt komoly képet. Szólnak egymáshoz egy pár szót s azzal elfordulnak. Most ismét a béke emberének képe lesz hosszú, míg amaz szakállába nevet. Lehetetlen ezeket amalgamázni, édes madame Rolandom.

A grófnő kivonta karját Jacintoéból, a gróf ezzel elha-

gyott democratájához sietett, kivel don Godoy jobb keze ismét nagy vitában volt, egyik ujját annak gomblyukába akasztva.

— Mondjatok egy toasztot, szólt don Jacinto, szétválasztva a két szellemi gladiatort.

Don Aquilez rögtön fölemelkedett s egy-két elmés és ragyogó mondatban felköszönte mindent, a mi az összegyűltek előtt becses volt: Spanyolországot, don Hernandót, de la Romanat és a győzedelmet.

A poharak zajosan csörrentek össze.

A toaszt a democratának szállt. Ő állt elébe. Röviden, mint szoká, virágos szók nélkül, de tiszta gondolattal mondott egy felköszöntést a szép úrnőre. Tulajdonkép ez is Spanyolországnak volt intézve, de az volt benne a jó kivánság tartalma, hogy adjon az Isten neki sok ily nemes, ily magaslelkű hölgyet, mint ő.

A felköszöntés don Jacintónak szállott. Ő is fölemelé poharát, egy pillanatot vetett az aranyló nedvben felfutó gyöngyökre, mik fehér tajtékká pezsdültek a pohár koronáján s röviden így szólt:

— Áldja meg az Isten azokat, a kik a jövő esztendőt megérik.

A kinyújtott pohár megállt az emberek kezében. A bor megfagyott az ajkak előtt e szavakra. Senki sem tudta, hogy saját magát nem feledi-e ki ezúttal azok közül, a kiket éltet. Többen kedvetlenül hátat fordítottak a grófnak. A hidalgo fölkelt a kis kerek asztaltól, melyhez letelepedett s a democrata tenyerébe könyökölve mondá félig magában:

— Meglehet, hogy azok nem mi leszünk.

A csüggesztő hatást, mit a gróf toasztja előidézett, nem lehetett észre nem venni. Egy pillanat alatt felkeserült mindenkiben a politikai pártszenvedély. Az emberek gúnyosan, keserű arczokkal fordultak szomszédaikhoz, de senki sem szólt.

E pillanatban a meghasonlott társaság közepére lépett

Serena grófnő. Karján vezette az ifju angol nőt, Don Jacinto gróf nejét.

— Egy pillanatnyi csendet kérek, szólt az egybegyűlt férfiakhoz; azok helyet nyitottak neki.

Az angol hölgy halványan állt meg a középen. Nagy, sötétkék szemei merengő nyugalommal néztek fölfelé, hosszú fürtös selyem haját hátra simítva, egy lépést tőn előre, megszorítá Serena kezét s azzal magasztos, ünnepélyes arczczal, s bájos, édes rokonhangon Camoensnek egyik halhatatlan költeményét: «Granada ostromát», mely csak kéziratban forgott, de melyet minden spanyol ismert, kezdé elszavalni.

Mint egy galvanicus villanyszikra ütött végig a társaság lelkén ez ismert dal szava, egy idegen hon leányától elmondva, ki még egy év előtt Spanyolhonnak sem földét, sem nyelvét nem ismeré. A szent hangok melegítő borzalommal lepték meg a szíveket. A lélek kilopta magát a szemekbe, mik a bűbájos idegen ajkáról lesék le a honszerelem ismert, de elfelejtett parancsszavát. Mindenki közelítni érzé magát azokhoz, a kik körüle álltak.

Mint lángoltak az arczok e pillanatban köröskörül, mint feszültek a karok izmai, mint szikráztak a szemek.

Mint tágult a kebel, mint keresték a szemek az eget.

Midőn végére járt a dal, nem lehetett tovább kiállani. A gróf szemeiből kicsordult a köny, oda rohant neje lábaihoz. Kezét megragadta, csókjaival elhalmozá. S nem szégyenlé senkitől, hogy szeméből a köny pörög, mert hiszen sírt minden ember.

Az összezördült pártfelek egymás kezét szorongatva törülték le könyeiket. A testvérek egymásra ismertek erről, hogy midőn közös anyjukat hallák említeni, mindenik szeméből kicsordult a könyű.

— Győztél nő! monda a gróf Serenához fordulva. Ajándékba adtál bennünket egymásnak; s azzal szép nejét karjára fűzve, eltávozott.

A többiek is követték egymás után. Ily ünnepélyes jelenet után frivol mulatság nem töltheté be a kebleket.

Mindenki jobbnak érzé magát, mint volt az előtt. Mindenki tett magában valami szent, nagy, megmásolhatatlan fogadást. Mindenki boldogabb volt, mint egy órával előbb.

Három nap mulva száznyolczvanezer harczos állt készen a spanyol földről elűzni az ellenséget.

— — — — — — — — — — — —

Serena egyedül maradt. Vendégei mind eltávoztak. Maga hálószobájába vonult.

Az utczák zaja elhallgatott már. Néha zördült még meg a távolban valami késői hazatérő hintaja.

Kiknek lelke nem fél a magánytól, ismerik azon jóltevő érzületet, mely el szokta fogni az embert, midőn népes, zajos társaság után végre egy éjfélutáni órára egyedül marad. A termek csillárfényét fölváltja az éji lámpa fátyolozott, pisla mécsvilága; az egymásba nyiló nagy termek helyett kis szűk alvószoba fogadja el a fáradt lelket, hol az ismerős, nyugalomra hívó tárgyak mind oly közel vannak egymáshoz. A zenerobaj, az emberhangok zavart töredéki még viszhangzanak az izgatott lélekben, pedig köröskörül már minden oly csöndes, csak a falióra ingája osztja perczekre a nagy hallgatást, halk ketyegésivel.

Az ember levetközi feszes, gátoló öltönyeit, s gyakran még feszesebb, erőszakolóbb arczvonalmait, s míg élv- és izgatottságtól kimerült tagjait nyugalomra hívja a megszokott fekhely, lelkének oly jól esik, hogy végre egyedül maradt, s nem kénytelen idegen szeszélyek röpteit kisérni.

Előjőnek aztán azok a titkos, ábrándos gondolatok, miknek naphosszant megjelenniök nem szabad. Egy-egy örökké tartó emlék, egy-egy elévült vágy, mely messze-messze ered, távol a legközelebb elmult vigalomtól, s melynek csak olyankor szabad visszatérni, mikor a lélek aludni megy, az álom s ébrenlét közti mélázás fátyolozott perczeiben, s melynek utóhangjaiból aztán az álomlátások képei szövődnek odább.

Midőn a grófnő utolsó nőcselédjét is kibocsátá magától, alcovenje hátterébe lépett, ott egy fekete damaszszal letakart festményről félrevonta a rejtő függönyt, s kezeit bánatosan összetéve, az előtt megállt.

Egy szép, halvány férfi arczképe volt az, oly mosolygó arcz, szemei szinte élni látszottak, tartása nemes volt és büszke, homloka komoly, méltóságra mutató. Azon férfiak közül, kik most elhagyák termeit, egy sem hasonlíta e képhez.

A hölgy egy hosszú, hosszú pillanatot vetett reá; felfohászkodott, s midőn ismét visszaereszté rá a függönyt, még egyszer visszatekintett rá. Azután leült éji lámpájához, naplóját elővevé, s a múlt nap eseményeit néhány sorral följegyezte abba. A naplóhoz egy másik kis feketén szegélyzett emlékkönyv volt kapcsolva, tábláján ugyanazon férfi arczképe miniatur festésben, ott is fekete papirral letakarva.

E könyvet is felnyitá Serena. Néhány sort irt bele, néhány szomorú gondolatot, melylyel legvígabb napját befejezte:

«Ma is boldogtalan voltam. Ma is eszembe jutottál. Ma is sírtam azért, a mit szenvedsz miattam és miattad. Ma is megbocsátottam azért, a mit vétettél ellenem és magad ellen. Könyörüljön rajtad a halál, és rajtam is, mind a kettőnkön».

Azután visszatevé emlékkönyveit — a honnan elővevé — a lefátyolozott kép alá; az alabastrom fényernyőt a lámpa elé állítá, s alcovenja hímzett vapeur függönyei mögött eltünt.

Pillanatok mulva csendes volt minden.

Az igazak nyugodtan alszanak.

III.

A kapus szobájában voltak még ébren.

Az ablakok vastáblái be voltak téve. A kapus egyedül

beszélt feleségével, egy vén vörösorrú kobold egy vén piszeorrú gnómmal.

— Megszámláltad a kimenőket? kérdé a kapus.

— Mind egy lábig, felele a Jezabel, szegre akasztva a nagy vastag kulcsot.

— Egy sem maradt hátra?

— Épen annyi ment ki, mint a mennyi bejött.

A kapus boszús arczfintorgatással tömött egy marék burnótot orrába, úgy rázva és taszigálva azt a nagy, megtermett hústömeget, mintha valami idegen vad állattal birkóznék.

— Hiába várunk, hiába szemfüleskedünk, ez az asszony nem is asszony, hanem ördög, hogy nem kellenek neki a férfiak.

— Én meg azt hiszem, hogy ki tud bennünket játszani. Míg mi idebenn vigyázzuk, ezalatt ő ki tudja hol éli világát?

— Nem lehet neki, szólt a kapus, ravaszul alákonyítva mozgékony pulykaorrát. Minden kocsisa, minden inasa szövetségünkben van, a legelső lépését elárulnák.

E perczben valaki halkan zörgetett a kapuspáholy ajtaján, s vékony női hang sipogá: — én vagyok, ereszszenek be.

Kis kusza szobaleányi alak surrant be a felnyitott ajtón, titkolózó kéz- és arczmozdulatokkal.

— Nos Dinita? valami jó hír? kérdé sátáni mosolygással a kapus.

— Valami jó ujság? valami titok? sipegé felesége, a varangy, a szobacziczus kezét hizelgően simogatva.

— Csitt. Legyenek csendesen. Végre kitudtam valamit!

— Nos? nos? kérdé a két szárazföldi fóka, lesve a leány szájából a szót.

— A hogy asszonyom elbocsátott, szólt az, félénken szétnézve. De nem hallja-e meg valaki?

— Nincs itt senki.

— Az ablakon keresztül?

— Be vannak téve a vastáblák, betettük, hogy ki ne kelljen világítani az ablakokat.

— Tehát hallják. A mint asszonyom magára maradt, én ott maradtam az ajtóban, az üvegajtó szőnyegén rég készítettem előre egy kis hasadást, melyen keresztül a szoba minden részébe belátni. A hogy asszonyom egyedül vélte magát, az alcovenjébe ment, ott félrehúzta egy rámáról a fekete függönyt, melyet soha sem vettem ott észre, s ime egy szép — szép fiatal úr arczképe tünt elő, s arra aztán olyan szerelmesen kacsingatott.

— Ez az egész?

— Úgy hiszem elég kezdetnek.

— Nemde egy barna bajuszú, magas homlokú úr van azon a képen festve, sötét palástban, lehajtott inggallérral?

— No igen.

— Nem ér semmit, monda lehangoltan a kapus. Nem ér semmit.

— De hát mit tudom én, hogy mi ér valamit? szólt kifakadva a szobaleány, s boszújában szinte sírt. Maguk azt bízzák rám, hogy lessem ki, nem szerelmes-e úrnőm valakibe? Hát én azt hiszem, hogy ő abba, a ki oda van lefestve, szerelmes; mit tudom én, hogy mi kell maguknak egyéb?

— Értse meg a dolgot, jó Dinita. A mit mondok, úgy hiszem titokban marad, mert a maga szerencséje is kérdésben forog. Asszonyunk nagyapjának három külön fiától három unokája maradt. Az ősi vagyon kevés volt, hanem az öreg szerzeménye iszonyú. Végrendeletében egyenlően osztotta fel azt mind a három unokája között. Asszonyunkat azonban soha sem szerette, don Jacintót még kevésbbé, de annál inkább don Eustaquiot, a ki igen derék, istenfélő méltóságos úr. Asszonyunk tizennyolcz éves korától fogva igen szabadgondolkozású volt; gouvernantot, gardedameot, duennát soha sem tűrt maga mellett. Az öreg gróf mindig azt mondta róla, hogy donna Serena fogja családja becsületét beszennyezni. Érti Dinita, hogy

miképp? A grófnőről azonban az irigység sem tudott semmi rosszat beszélni. Szép volt, ostromlója volt elég, de senki meg nem hódította, senki egy kegyével sem dicsekedhetett. Az öreg don Desiderio nem győzte végit várni jóslatának, hanem végrendeletet tőn és meghalt. A végrendeletben az van irva, hogy ha donna Serena valaha valami szégyent találna ejteni családja nevén, veszítse el minden vagyonát, s csak az ősi negyedből maradjon kegyosztaléka, az elvesztett vagyon pedig szálljon — ne don Jacintóra, a ki igen szeles és tékozló, hanem usia don sennor Eustaquióra, a ki igen derék méltóságos úr. Érti már most?

— Annyit értek, hogy don Eustaquio e szerint jónak látja mind nekem, mind önöknek, mind úrnőnk többi cselédjeinek külön bért fizetni, hogy valami hasznára való titkot megtudhasson, hanem tovább még nem látok. Hogy ha úrnőnk valakibe szerelmes lesz, nem tudnám, hogy miért kellene abból valami gyalázatnak következni? Férjhez mégy hozzá s azzal punctum.

— Mit beszél Dinita! kiálta közbe a kapusné, régóta húzogatva pisze orrát, boszújában, hogy szóhoz nem juthatott. Hiszen van már férje.

— Hallgass bolond! kiálta rá felétartott orral a kapus.

— Lehetetlen! kiálta fel a szobaleány álmélkodva. De hát hol van?

A kapus feleségére nézett, nehogy szólni találjon, s kitérő feleletet adott a kérdésre.

— Épen annak a képe az, a kit maga az alcovenben látott.

A szobaleány düledezett a bámulat miatt.

— De hát ha szereti az asszonyunk, miért nem élnek együtt?

— Ne kérdezzen lelkem Dinita, ne kérdezzen olyanokat.

— Vagy ha nem szeretik egymást, miért nem válnak el?

— Hagyja ezt galambom. Ez magára nem tartozik. Maga csak arra vigyázzon, hogy ha valaki úrnőnkhöz közelítni talál, akárki, a ki azon képhez nem hasonlít, azt jelentse

meg nekünk. De a míg asszonyunk azon kép előtt sóhajtozik, addig nagyon messze vagyunk a dicsőségtől.

— De én megkérdem valakitől, hogy hol van asszonyunk férje? mert engem megöl a titok.

— Hiába kérdezi lelkem. A háznál senki sem tudja. S ha asszonyunk észreveszi, hogy maga ilyesmi után kutat, bizonyos lehet róla, hogy rögtön elbocsátja. Buenas noches szép Dinita, el ne felejtse, hogy una mano lava la otra aj ambas la cara. (Egyik kéz a másikat mossa, s mindkettő az orczát.)

A szobaleány csengetést hallott, s elhagyta a kapuspáholyt. A két monstrum aludni ment. Künn az utczán koronkint egy pár pajkos azon járó mérges nagyokat ütött a kivilágítatlan ablak vastábláira, s visítozva ment odább.

— Pukkadj meg! mormogá a kapus, mindannyiszor felijedve álmából, s inkább nem aludt egész éjjel, mint hogy kivilágította volna ablakait.

* * *

Madrid utczáin víg zene mellett járt a toborzó. A hordott zászló körül tánczoltak az ujonczok. Napok mulva ágyúk előtt kelle állaniok.

Egy-egy szomorú legény kedvese vállára borulva ment a zászló előtt, fejében volt már a tollas barét. Megölelte szeretőjét. Hihetőleg utoljára.

A víg toborzó menet elvonul a tömlöcz előtt. A szűk ablak vasrostélya közül sápadt arcz tekint le reá. Iparkodik elolvasni a zászlóra festett betűket.

Ismét «la libertad».

Tehát már küzdenek is érte . . .

A fogoly utána nézett a menetnek, a míg rostélyától láthatá; azután hallgatá zenéjét, míg el nem hangzott; azután is úgy rémlett neki, mintha még mindig hallaná; azzal lefeküdt ágyára és várta, míg éjszaka lesz.

A porkoláb bejött hozzá, észrevevé, milyen sápadt.

— Tán beteg? kérdezé tőle.

— Semmi bajom.

Az éjjel nyögni hallották önt.

— Mit hallottak? kérdé a fogoly, ijedelmét alig tudva elrejteni. Ki hallott valamit?

— Az őr, ki itt az ajtó előtt jár, mondta, hogy úgy tetszett neki, mintha valaki nyögne, vagy csiszolna valamit a szobában.

— Igen, igen ... Rossz álmom volt ... Fel is keltem.

— Ne küldjek be önhöz valakit az éjjel?

— Köszönöm; ma már jobban vagyok.

A porkoláb szétnézett a szobában, megvizsgálta gyertyájával a falak szögleteit, az ágymelléket, az ablakrámákat.

— Nincsenek önnek alkalmatlan látogatói? kérdé a fogolytól, azt mutatva, mintha némi szobalakó rovarok után fürkészne.

— Nem tapasztaltam, felele amaz.

Miután gondosan körülnézte a szobát, eltávozott a porkoláb.

A fogoly izgatott arczczal ugrott fel fekhelyéről ... «Sietnem kell. Vigyáznak rám, valamit vettek észre.»

A léptek kongása elhangzott a hosszú folyosón.

E közben éj lett, kétszerte sötétebb a börtönben, mint kívül.

A fogoly eloltá gyertyáját. Vánkosát, melyen hálni szokott, felfejté nagy sietve, s abból egy több ölnyi hosszúságú kötelet húzott elő, mely finom czérnából a legnagyobb fáradsággal volt összefonva, s melyhez úgy jutott a rab, hogy czérnát kért magának azon ürügy alatt, mintha harisnyákat kötne belőle unalomból. Felét azonban mindig kötélnek fonta fel. A kötél alig volt ujjnyi vastagságú, hossza körülbelül elégnek látszott arra, hogy a második emeletből, egy merész szökéssel megtoldva, lesegíthessen valakit.

A fogoly négy hónap alatt roppant munkát vitt véghez ... Keresztül bontotta börtöne falát.

Ott, hol a kályhacső a falba volt róva, kezdé meg munkáját, gyanítva, hogy e csőnek valahol egy kéménybe kell kimenni. Fuvolájának egy réz billentyűjét ketté törte, s ennek élesebb végével aprónkint kikapargatá a kövek mellől az összetartó vakolatot.

Azon a helyen a füst megkapta a falat, úgy, hogy e munkája rögtön el lett volna árulva a bevájt fehér rovátkok által. Ezen akkép segített, hogy reggelenkint, mert csak éjjel dolgozott, a vájt hasadékokat beragasztotta kenyérpéppel, azt behintette kőporral, s gyertyája füstjével mindig befeketíté.

A kivájt kőport pedig éjjel rendesen fuvoláján keresztül kifútta az utczára, nappal semmi nyoma sem volt látható éjjeli munkájának.

Az egymásután kiszedett köveket és téglákat reggelre rendesen visszarakta helyeikre s nyilásaikat oly ügyesen el tudá rejteni, hogy a legvizsgább szem sem akadhatott volna rájuk.

Negyedik hónapra érzé a fal kongásáról, hogy a tulsó szobától már csak egy tégla vastagságú réteg választja el s a porkoláb gyanús fürkészése sietteté terve végkivitelére.

A mint minden nesz elcsendesült, a folyosón járó őr kopogását kivéve, fölállt székére, a kötelet dereka körül övezte, kiszedte egyenkint a téglákat, miknek helyén egy akkora nyilás volt látható, minőn egy ember keresztül bújhat.

— Vagy hatot, vagy vakot! mondá most magában elhatározottan, s a még ellenálló téglaréteget megtaszítva öklével, az túlnan zajosan omla le.

Ha valaki van azon teremben, úgy terve meghiúsult, ha senki sincs, sikerült.

Az őr a folyosó túlsó végin járt akkor, de mégis meghallá a zajt s oda jött a fogoly ajtajához hallgatózni.

A fogoly észrevette azt s székét zajosan tevé ágyához és nagyot ásított, mintha feküdni menne s ezzel támasztana zörejt.

Az őr gyanútalanul tovább ment, a fogoly ismét a kályhához tette székét, hogy a magasan levő nyiláshoz felkapaszkodhassék róla.

Lassan, erőszakos vonaglással, mint a hogy az óriás kigyó torkába szokott lecsúszni az elkapott madár, sajtolá keresztül magát a fogoly a szűk falnyiláson s fejtetőre lebocsátkozék a szomszéd terembe.

A mint sejté, az egy elhagyott konyhaféle szoba volt, egy kandallós terem, melyben télen át az őrök szoktak fűtözni. A kémény és tűzhely most elhagyatva állt.

A fogoly hirtelen föltalálta magát, egy ott heverő tőkét fölállított a tűzhelyre s arra felállva, szétfeszített könyökkel és térdekkel kezde felkapaszkodni a kürtő szűk torkába.

Néhány ölnyi magasra jutott már fáradságos küzdelemmel, midőn fejével egy keresztülálló vasba ütődött, mely a kémény nyilását merőben elzárta . . . Nem lehetett mellette elcsúszni . . . Ki kelle bontania a vasat . . . Zsebébe nyúlt, a széttört rézbillentyűt keresve . . . Nem volt ott, azt börtönében feledte . . . Néhány pillanatig gondolkozott, hogy mit tegyen? Nem volt egyéb hátra, vissza kellett mennie börtönébe azon darabka rézért . . . Ugyanazon úton, melyen jött, ismét visszacsúszott, bemászott a faltörésen, megkereste az ágya fenekén a keresett segédeszközt s újra kezdé fáradságos törekvését.

Ismét följutva a kéményt elzáró vasrúdhoz, annak egyik végét a rézdarab segélyével kivájta a falból, s kivette a vasrudat . . . Az egész munka tovább tartott félóránál, de a kivett vasdarab most igen hasznos eszközzé vált kezében; a mint a kémény legtetejéhez ért, ott kettős keresztvas állt ismét útjában, melyet csak az elhozott pálczával lehetett képes kifeszíteni . . . Már látta a világosságot, mely a szűk nyiláson a csillagos égről lesütött hozzá . . . Ekkor hirtelen egy új kétségbeejtő gondolat rázta végig lelkét: «hát a kötél hol maradt»? . . . Eszméletét kezdé veszteni . . . Újra visszamenjen-e oda, honnan megszökött? . . . Most harmadszor megkisértse az utat visszafelé? . . . Lelke

elveszté bátorságát . . . Inkább le fog ugrani fejtetőre a házhéjáról, mintsem még egyszer visszatérjen . . . A kétségbeesés e pillanatában jutott eszébe, hogy hisz a kötél, a mit keres, vele van, ruhái alatt derekára kötve . . . Megkönnyebbülten sóhajta fel s néhány pillanat mulva kitörve a kémény tetején, a házhéj cserepein egyik szelelő ablakig kúszott alá s leoldá derekáról a kötelet.

Nagyon megcsalta magát! A kötél tán elég leendett a második emeletből leereszkedni rajta, de kifeledte számításából azt, hogy ő legalább négy ölnyivel van most börtönénél magasabban s a kötélen túl még legalább hat ölnyi mélység vár reá.

Szétnézett . . . Hogy segitsen magán? . . . Bemászott a padlásablakon, ott hosszú léczeket talált a gerendákra felrakva. Egyet kihozott. Lemászott vele a házhéj csatornájáig. Át próbálta nyujtani az átellenben levő háztetőre. Odáig nem ért. Hanem túlnan volt egy szűk sikátor, mely egy palotaszerű épületet választott el a börtönépülettől. Annak csatornája egy messze kinyúló rézdelphinben végződött. Úgy látszék, hogy a lécz át érhet odáig. Örömmel tapasztalá, hogy nem csalódott.

Attól függött minden, hogy a lécz megbirja-e terhét?

Ujra visszament a padlásra. Négy léczet a kötéllel összekötött. E keskeny hidat keresztül tette a két ház csatornája között s a végsőre elszántan, rálépett a lélekvesztő hídra.

Alant hajborzasztó mélységben a néptelen utcza kövezete látszék. Egy szédülés, és ő agyonzúzza magát. A hajlékony léczköteg úgy ingott minden lépte alatt, szerencséjére nem nézett le a földre, hanem csak az égre föl, s lábaival tapogatózott a következő lépés után.

Alig volt még a veszélyes útnak felén, midőn hirtelen úgy teszék neki, mintha az utcza túlsó végén az alguazilok szabályos lépteit hallaná közelíteni, sietnie kellett. A nyavalyatörés borzalmával tekinte maga alá s pár tántorgó lépéssel a tulsó háztetőre vetve magát, ott lerogyott, annak

érczcsatornáját kétségbe esett erővel ragadta meg s ott feküdt, míg az őrjárat léptei újra elhangzottak. Ekkor föltekinte ismét. Bátorsága kétszeresen tért vissza a kiállt veszély után. Börtönén kívül volt már.

Áthúzta magához a veszélyes hidat, melyen átjött, leoldá róla a kötelet, a léczeket beeresztette a házhéj ablakán s a kötél egy végét derekára kötve, a másikat a csatorna egy kiálló vaspántjára hurkolta s leereszkedett a második emeleti erkélyre.

Alig volt attól egy lábnyomnyira, midőn a vékony czérnakötél közepén ketté szakadt. Ha egyenesen a földre ereszkedett volna, most agyonzúzza magát Igy azonban az elszakadt kötél épen elég volt neki arra, hogy annálfogva az első emelet erkélyéig lebocsátkozhassék.

De most hova?

Az utczára nem szökhetett le, mert lábai épségét koczkáztatá, mi további menekülését gátolta volna meg; azonkívül az ott járó őr is észrevehette volna.

Utoljára is arra határozta magát, hogy be fog menni a házba az erkély-ajtón keresztül, s iparkodni fog onnan aztán valahogy kijuthatni; ha máskép nem, a legelsőt a kivel találkozni fog, megragadja s fenyegetéseivel ráveszi, hogy nyissa fel a kaput. Akkor aztán lefut a bástyalépcsőn; ha utána lőnek és találják, jó; ha nem találják, bele veti magát a Manzanaresbe s keresztül úszik rajta, onnan aztán el a hegyek közé, vagy akárhová . . .

E határozott szándékkal benyúlt az erkélyablak nyitott redőnyein s a kulcsot a zárban találva, azt elfordítá. Az ajtó kinyilt. A szökevény egy nagy teremben találta magát. Jobbra is balra is nagy szárnyas ajtók nyiltak bele.

Néhány pillanatig ott állt határozatlanul, nem tudva magát tájékozni, hogy jobbra, vagy balra induljon-e neki?

Végre is vaktában benyitotta az egyik ajtót s azon keresztül egy sötét szobába jutott.

Tapogatózva körülment, s az átelleni falon ismét egy ajtóra talált, de az be volt zárva. Koczkáztatá, hogy a leg-

kisebb zörejre elárulja magát. . . . Vissza akart fordulni, hogy a tulsó szárnyon próbáljon szerencsét; ekkor, a mint tapogatózik, egy szőnyegajtó kilincse akad kezébe. Megnyomja, az ajtó kinyilik. Valami szűk, sötét folyosó feketéllett előtte, minők szoktak régi úri házaknál lenni, egyedül az uraság magánhasználatára elkülönítve. Belépett. Mindegy volt neki, akárhova fog az vezetni; egy lépéssel odább jutand. A folyosó padlata puha pokróczokkal volt beterítve, lépteinek semmi hangja se hallatszott. Végre ismét egy szőnyeg-ajtóra bukkant, mely a folyosó tulsó felét zárta. Az is nyitva volt. Benézett. A szobában nőcselédek aludtak, egy falra akasztott lámpa vetett körül világot. Senki sem volt ébren. A szobából ismét két szőnyegajtó nyilt két ellenkező oldalra. Nem sok ideje volt válogatni, melyiket nyissa fel? a melyikhez közelebb volt, benyitott.

Ismét egy másik hálószobában lelte magát. A szőnyegajtó az alcovenre nyilt. A hálóterem halavány tejüveggel leborított éji lámpától volt homályosan átderengve. A tárgyak alig tüntek elő a félsötétben.

Az alcoven fenekén egy menyezetes ágy volt, melynek virágos selyemfüggönyei földig le voltak eresztve. A halk álompihegés hangja tanusítá, hogy ott alszik valaki.

E szobából nem volt többé kijárás.

A szökevénynek hirtelen egy eszméje támadt; az ágy mellett egy nagy képrámát látott fekete damaszttal lefüggönyözve; a függönynek hosszú, vastag selyem zsinege eszébe juttatá, hogy ezen könnyű volna neki az erkélyről lebocsátkoznia s akkor csak az volna még a kérdés, hogy az őr golyója eltalálja-e, vagy sem?

Rögtön hozzá fogott e zsinórt lebontani a rámáról s midőn készen volt vele, a függönyök lehullottak a képről.

A szökevény ijedten tántorodott vissza. A kép, mely előtte állt, őrült iszonyattal töltötte el lelkét. Merev szemmel, elképedve bámult reá. Egy élő emberreli találkozás

nem ijesztette volna meg, de e kép elsápasztá arczát, a vér fagyott meg ereiben.

A nagy kép alatt egy kis fekete könyv hevert, annak tábláján ismét ugyanazon képet látta. Odanyúlt. Vonagló reszketéssel nyitá fel a könyvet, beletekintett és e sorokat olvasá benne:

«Ma is boldogtalan voltam, ma is eszembe jutottál. Ma is megsirattalak, ma is megbocsátottam . . .»

— Én Istenem! hol vagyok? Kiálta a szökevény hangosan, magáról elfeledkezve, s kiejté reszkető kezeiből a könyvet.

A támadott zajra megmozdultak az ágy függönyei. Egy hófehér kar félretakarta azokat s egy halvány női arcz tekinte elő közülök.

A nő hirtelen, tompa, elfojtott sikoltással veté magát vissza ágyába, a mint ez alakot meglátta maga előtt. A szökevény rabruhája össze volt tépve és fenve a szökés viszontagságaitól s vérehagyott arczára, merev szemeire s elsápadt ajkaira iszonyú volt tekinteni e csöndes éjféli órában.

Egy szót nem tudott szólani, egy mozdulatnak nem volt ura. Lábai a földbe gyökereztek.

Percz mulva ismét előtünt az úrnő párnái közül. Most már éber lélekjelenléttel fordult az éjféli ijesztőhöz.

— Ne tartson tőlem, mondá neki, nem fogok zajt ütni. Itt kulcsaim. Fogja. Amott a szekrényben állnak ezüstneműim. Iróasztalom nyitva van, ott találand ön pénzt. — Vagy attól tart ön, hogy cselédeimet találom hívni? Megálljon. Magam fogok önnel menni. Forduljon el kissé.

S e közben az öntudat teljes nyugalmával kapta magára könnyű selyem éji burkonyát s szeméremőrző vigyázattal lépett ki ágya függönyei közül, rózsás lábacskáival himzett papucsait keresve.

Olyan szép volt . . .

Hosszú fekete haja rendezetlen fürtökben hullott alá liliomos vállaira, sötétével halvány arczát még fehérebbé

varázsolva, kezével összetartá keblén a tapadó éji burkonyt, melyen keresztül még a szív sebesebb ütései is láthatók voltak. Egész arczán, magatartásában valami fönséges volt az a nyugalom, mely a segélytelen veszély pillanatában föntartotta lelkét.

— Jőjjön ön, mondá halkan a vad iszonyatos alakhoz fordulva, a nélkül, hogy ajkai vagy kezei reszketnének. Jőjjön. Magam fogok átadni mindent.

A megszólított minden hangnál jobban-jobban reszketett. Szemei azon vadállati ijedelemmel voltak a hölgyre függesztve, melylyel a farkas szokott nézni az emberre, kivel véletlenül találkozott, midőn nem tudja, hogy elfusson-e, vagy rárohanjon?

— Istenem, hát mit akar ön? kérdé a nő megdöbbenve, midőn látta, hogy az ember nem akar megmozdulni, s szemeibe egy könyű lopózott, tanújeléül annak, hogy lélekereje fogyni kezd.

E pillanatban az ijesztő alak összerogyott lábai előtt s két kezét arczára tapasztva, elkezde keservesen, fuldokolva sírni.

— Szentséges Isten! kicsoda ön? kiálta fel a hölgy, amaz erőszakos asthmaticus hangon, mely a suttogó beszédben az indulatot fejezi ki.

A szökevény erőszakosan fojtá el sirását s föltekinte, de még mindig térdenállva maradt. Arczára a könyek után nemesebb, emberibb vonások tértek vissza. A képre mutatott.

— Egykor, valaha, úgymond halkan, e kép eredetije voltam, most szökevény vagyok.

A nő egy nyugtalan sikoltással kapott szivéhez. Öröm, fájdalom, őrült ijedtség s tébolyító meglepetés vonaglott egy pillanatban keresztül lelkén. A másik pillanatban önfeledő szenvedélylyel rohant a férfi felé.

— Diaz!

Az elfordított arczczal, karját visszatartólag terjeszté ki a nő elé.

— Igaz. Igaz, mondá a nő, szemeit lesütve s megállt előtte búsan, mint egy szobor. A férfi még mindig térdelt.

— Az én kezem nem nyúlhat te hozzád, monda Diaz szomorúan. Üdvömet elvesztém örökre. De mi nekem a túlvilági üdv ahhoz képest, a mit benned elvesztém! Oh mennyit szenvedtem s mennyit fogok még szenvedni!

— Én is. — Én is. Rebegé a hölgy, karszékébe rogyva s zokogó arczát kezeire hajtá.

— Ismered vétkem nagyságát, lehetetlen, hogy szeress. Ismered szerelmemet irántad, lehetetlen, hogy gyűlölj. Ugy-e jó lesz mindkettőnkre nézve, ha meghalok?

— Ha meghalunk. Igazítá ki a hölgy.

— A börtönben nem lehet meghalni. Olyan soká él ott az ember, s a halál is rút ott, mint az élet. Ki kelle törnöm onnan. Nem élni, hanem meghalni. Hiába is maradtam volna tovább, nem javultam semmit. Lelkem most is olyan vad, mint volt akkor, midőn megtudtam, hogy téged bántott valaki, s a mint megöltem akkor, megölném most.

— Oh ne szólj így!

— Vétkemért meg tudok halni. Ezzel tartozom neked, tartozom megbántott Istenemnek. Megteendem. Még egy utolsó szót: tudtad, hogy én e börtönben vagyok?

— Azért jöttem ide lakni, hogy közel legyek hozzád.

— Te voltál azon ismeretlen hölgy, ki börtönömben napról napra gondoskodtál rólam.

A hölgy némán inte.

Diaz mélyen felsóhajta.

— Gyanítám. Légy áldva érte. Jusson eszedbe, hogy e gondolat boldoggá tesz halálom órájában.

Ezzel fölkelt a férfi s indult kifelé.

A hölgy odalebbent mellé, megragadta kezét s annyi nőiség, annyi gyöngéd érzelem volt szavaiban, midőn ezt suttogá: «én megbocsátottam neked».

— Köszönöm. Köszönöm, Serena! Óh mi rég volt, midőn e nevet kimondtam. De ha te megbocsátasz is, ha

megbocsát maga az Isten, az emberek nem fognak megbocsátani soha.

— Megállj. Van még egy út, mely bűnbocsánatra vezet. Van egy gondolat, mely megtisztít. Van egy mód, mely visszaád az életnek, az emberiségnek, a becsületnek és nekem . . . Ez a csatatér. A zászlók ki vannak tűzve, eredj oda. Ha elesel, úgy sírod meg van áldva, emléked meg van siratva. Ha visszatérsz, az egész hon egy bűnbocsátó kezet nyujtand feléd, nőd egy szerelemtől reszketőt.

A férfi imára kulcsolá kezeit. — Isten, Isten! te angyalodat küldöd hozzám, hogy felemeljen! te a dicsőségen keresztül nyujtod felém irgalmad olajágát. Elmegyek érte a halálba és elhozom azt, vagy ott maradok, a hol az terem.

Szólt és csókokkal halmozá el a kezet, mely megmutatta neki az égbevezető utat.

— De így nem lehet eltávoznod, szólt Serena, Diego öltözetére mutatva. Mindenütt fölötlenél vele. Jer velem. Öltönyeidet, miket egykor viseltél, mind ereklyeül tartogattam meg, most vedd hasznukat. S ezzel egy ruhaszekrényt nyitott fel, melynek öltönydarabjait a mint férje egyenkint magára szedte, akként tünt mindinkább ki a hasonlatosság közte és az arczkép között.

Serena mégis annyira megváltozottnak találta őt.

— Hogy meghalaványultál; milyen beesettek arczaid . .

— Megnőtt szakállam teszi azzá . . . Te nem változtál semmit.

— Senki sem fog így rád ismerni. Burkolózzál e köpenybe; vedd e pénzt, mind. Én tudok magamnak holnap ismét teremteni. Neked szükséged lesz rá. Rögtön, még ez órában fogadj gyorsszekeret, eredj Toledoba. Ott jelentsd magadat Cuesta Coronelnél, ő mint önkénytest be fog sorozni s elküld Arragoniába. Igy nyomodat vesztik, míg egykor magad fogod nevedet büszkén bevallhatni ismét. Akkor — újra találkozunk.

— Mához egy évre kivívom magamnak vagy az életet, vagy a halált.

— Most siess e házból kijuthatni. Még éjjel van, mindenki alszik. Fogd e kulcsot, az udvar hátulsó részében van egy kis szögletajtó, azon észrevétlenül kimehetsz a mellékutczába. Odáig vezetni foglak, hogy el ne tévedj.

Ezzel Serena gyertyát gyujtva egy kis kézi gyertyatartóban, megfogta férje kezét s néhány szobán keresztül vezetve, egy rejtekajtóhoz vivé, melytől keskeny csigalépcső vezetett le az udvarra; ott elbucsuzott tőle, megszorítá kezét s maga az ajtóban maradva, ott várt, míg férje az udvarra leért.

Hallá, mint kopog végig a kövezeten.

— Lassabban, szólt aggodalmasan susogva. Azt hivé, hogy az hallani fogja e hangot.

Már hallá, hogy az ajtóhoz ért s a kulcsot a zárban megfordítá, midőn a sötétben hirtelen fölkiálta egy hang: «tolvaj»! s utána több lármahang keletkezett minden oldalról, zajosan kiáltozva: «tolvaj, fogjátok el!» s egyszerre több lámpa fénye világítá meg az udvart.

Dinita, a grófnő cselédje észrevevé, hogy úrnője hálószobájában valami férfi beszél, s rögtön sietett azt hírül adni a kapusnak; ez felkölté a cselédeket s midőn Diego az ajtóhoz ért, három-négy férfi rohant egyszerre minden szegletből reá, tolvajt kiáltozva.

Serena szédülni érzé agyát.

Diego azonban e megtámadásra hirtelen visszafordult, megragadott kettőt üldözői közül s egy pillanat alatt jobbra-balra dönté őket, míg azoknak, kiknek lámpás volt kezeikben, egy pár ökölcsapással kiverte azokat kezeikből, a midőn aztán a sötétben nem lehete egyebet hallani, mint egy zajos tülekedést, melyből olykor egy-egy hangosabb puffanás s az azt követő jaj hallatszott elő.

Diegonak már sikerült az egész háznépet agyba-főbe verni s e közben félig kinyitni az ajtót, midőn egy hang,

melyben a kapusméra lehetett ismerni, elkiáltá: — fussatok az alguazilokért!

Serena összeborzadt. Ha férjét itt kapják, veszve van. Hirtelen elfeledve mindent, csak Diego veszélyét látva, felszakítá az ablakot, melyen keresztül a jelenetet nézte s a magasból alávilágítva, lekiálta:

— Bocsássátok őt szabadon.

A cselédek szemtelen arczczal fordultak a hölgy felé, minden arcz gúnyosan mosolygott rá.

Diego haragos vörössé vált a düh miatt, a mint ezt észrevette.

— Mit akar az asszony! kiálta fel magán kívül. Nekem semmi közöm önhöz. Én tolvaj vagyok, lopni jöttem.

— Úgy le kell lőni. Rikácsolá a kapus.

— Megálljatok! kiáltá Serena kétségbeesve. Félre onnan. Senki se merje bántani. Bocsássátok szabadon. Én parancsolom.

— De hát ki ez az úr? dünnyögé a kapus.

— Azt én tudom. Senkinek semmi köze hozzá.

— Ha úgy van, felelé a kapus szemtelen meghunyászkodással, úgy gyerünk aludni, szólt vállat vonva, s míg gúnyolódó bókkal hajtá meg magát Diego előtt, Serenára egy mondhatlanul sértő vigyorgást vetett, különféle kifejezésteli arcz- és kézmozdulásokkal kisérve.

— Nevess gazember! kiálta Diego, észrevéve a szemtelen vigyorgást, s úgy csapta pofon a vén faunust, hogy az kiesett az udvar közepére, s azzal még nekiállt egyet rugni rajta.

— Siess! az Istenért siess! sikolta Serena a kétségbeeséstől környékezve.

Diego gyorsan felszakítá az ajtót, s eltünt szem elől.

IV.

Egy év lefolyt. Langy májusi éjszaka van. A francziák elhagyták Madridot, csak a Buen-Retiro erősség van általuk megszállva.

Madrid utczái sötétek. Egyetlen lámpa sincs meggyujtva, az ablakokban nincsen gyertyafény. Minden néma. A lakosság kiköltözött a városból. A családok az erdőben ütötték tanyát. Benn a városban hallgatás van az üres utczákon és sötétség.

De távolabb, a Tajo partjain, ott fény van és élet. Száz meg száz őrtüz világít az erdőben, mintha a csillagok mind egy mezőre szálltak volna le pihenni.

Egyike körül ez őrtüzeknek fiatal katonatisztek ültek, punchot készítve tréfás beszéd között, egy pár a fűben hevert ábrándozva, egy közülök, kinek vállrózsája törzstisztet enged sejteni, rhumot égetett egy cseréptálban.

Ha jól megnézzük, ismerősünkre találunk benne, ő azon demokrata, kivel Serena grófnő estélyén találkozánk. Akkor még nem volt katona, hanem egy év sokat változtat az emberen.

— Jó estét bajtársak! szólt egy újon érkező tiszt, szürke köpenybe burkoltan; csak félszeme látszott, a másik selyem-kötelékkel volt fedve.

— Adjon Isten! felelének a körben ülők; senki sem látszott őt ismerni, hanem azért a katonavilágban mindenki pajtás.

— Úgy látszik, már te sem ismersz? szólt az érkező a demokrata vállára ütve, s annak arczába tekintve.

— Ah! Lehetetlen! kiálta fel az csodálkozással, a mint jobban megnézte a jövevényt, te vagy Jacinto?

— Szép vagyok így félszemmel, ugy-e?

— Ah, ah?

— Kiütötték biz azt Ciudad Rodrigo ostrománál ablakostul együtt.

— No de hozott Isten. Maradt még másik.

— Csakis azért jöttem ide, ha valahogy még ezt a másikat is ki tudnám üttetni.

— Ez fölséges találkozás. Poharat fiuk ennek a vitéz bajtársnak. Méltó, hogy közöttünk üljön. Minő véletlen összejövetel.

— Még csak don Aquiles hiányzik közülünk, hogy együtt legyünk. Csoda dolgokat beszélnek az öreg legényről. Mindig sír-rí a sok vérontás felett, s mégis mindig ő nyargal elől a csatában. Mondtam én, hogy «vas a feje».

— Dejszen, ha vas lett volna a feje, akkor ő vitte volna el a golyót, nem az őtet, viszonzá Jacinto, kedélyesen letelepülve a fűbe, a többiek mellé.

— Ah, mit mondasz? szólt emez, a tréfából szánalomra sülyedő hangon.

— Leütötte biz annak a fejét egy franczia ágyú, úgy hogy maga sem vette észre; még azután is rajta ült a lovon, fej nélkül kergette az ellenséget.

E hír kissé lehangolta a demokrata kedélyét.

— Tehát csakugyan azért jöttél fel Madridba, hogy Buen-Retiro ostromában részt vehess? kérdé Jacintótól.

— Első voltam a Ciudad Rodrigoi sánczokon, itt is az akarok lenni, szólt ez, szivarát meggyujtva a tűznél.

— De már abban megelőzlek, pajtás, szólalt meg ekkor egy hang a beszélők háta mögött. Az egy fiatal ezredes volt a fűben elheveredve.

— Kicsoda? kérdé don Jacinto felpattanva.

— Én.

Don Jacinto hátranézett a megszólalóra, tréfás büszkeséggel.

— Menykő fiu az, bizonyítá a demokrata. Közkatonából lett ezredessé.

— Magam sem generálisból lettem azzá.

— Akármiből lettél, de oda nem mégy előttem, állítá a fűben heverő.

— Hinni, vagy fogadni és nem feleselni; szólt Jacinto kezét nyújtva elé.

— Akármibe. Egy országba! viszonzá ez amannak tenyerébe csapva.

— Te, — én élelmezési biztos nem vagyok, hogy olyan sokba fogadjak, hanem áll száz arany.

— Azt megiszszuk áldomásra.

Don Jacinto élesen tekintett a fogadótárs arczába. Diego volt az.

— Nekem úgy tetszik, mintha én láttalak volna tégedet már valahol.

— Az meglehet, hanem én nem láttalak téged sehol.

— Hasonlítasz valakihez, a kiről nem örömest beszélek.... Egyébiránt magam is úgy érzem, mintha el fognám veszteni a fogadást. Soha sem jutott csata előtt eszembe az a gondolat, hogy hátha meg fogok halni? és most nem tudom kiverni a fejemből. Már most csak azért is neki megyek. Megjárom, ha ott hagyom a fogamat: don Eustaquio bátyámnak megint nevenapja lesz.

Diego szivén egy ijesztő gondolat villant e szóra «megint» keresztül.

— Ki az a te don Eustaquio bátyád? kérdé Jacintótól közönyösen, pedig jól ismeré azt az embert, hanem az eseményt akarta megtudni.

— Örülj, ha nem tudsz róla semmit, szólt don Jacinto, szivarát a tűzbe vágva; egyébiránt kész vagyok őt előtted leirni, ha megigéred, hogy megszerzed a fülét a muzeum számára, hogy legalább legyen belőle valami az országban.

— Csak azért kérdezem, hogy miféle ember lehet az, a kinek kétszer is van Eustaquio napja egy esztendőben?

— Az csak úgy volt pajtás, hogy az öregapámnak egy valóságos angol végrendeleténél fogva ez a derék ember tavaly Serena hugomtól minden vagyonát elperelte, a miért egy éjjel szegény asszonynál ott kaptak valami becsületes embert. Nevetséges dolog. Szegény asszony; hisz ő is ember.

Diegonak félre kelle vonulnia a tűztől, hogy ne lássék

arczán az indulatok csatája, mely e pillanatban egész lényét felháborítá.

Nem kérdezősködhetett tovább, a nélkül, hogy neje tiszta nevét frivol tréfának ki ne tegye, vagy magát el ne árulja.

Egész éjjel nem tudott aludni, lement a vár bástyái alá, oly közel, hogy az őrök rálövöldöztek. Reszketett a vágytól, minél elébb benn lehetni, s megtudhatni: mi történt feleségével?

Annyit tudott, hogy a nő még többet szenved, mint azelőtt, és mindazt ismét ő miatta.

V.

Másnap megkezdődött a Buen-Retiro ostroma, az elkeserülés dühével az egyik részről, a kétségbeesés heroismusával a másikról. Rengett a föld, vöröslött az ég, menydörgött a levegő. Az emberek szétfutottak Madridból a csatazaj elől, odahagyták házaikat; az izzó tűzgombolyagok hullottak a paloták tetőire, s az égnek lövellő lángok vad, ijesztő rémvilágot vetettek a sötét égre....

És ott, hol legnagyobb volt a veszély, hol legvadabbul lobogtak a lángok, ott csoportosult össze legtöbb ember, nem oltani: szítani tüzet, nem egymást menteni, hanem egymást legyilkolni.

Az égő paloták világánál elkeseredett harcz folyt; míg a tört rés előtt férfi férfi ellen, vezér vezér ellen küzdött, azalatt a toledoi kapu felől hágcsókat támasztottak az ostromlók a falaknak, azokon másztak fölfelé.

A bombák, granátok pattogtak fejeik fölött, a bástyákon álló lövészek minden golyója talált.

Az ostromlók golyózápor között támasztták hágcsóikat a falnak.

Két egymás mellé állított hágcsó előtt két ifju tiszt szorít e pillanatban kezet: Jacinto és Diaz.

Don Diego, mielőtt a hágcsóra lépne, odafordult bajtár-

sához, s halk, de indulatteljes hangon e szókat súgja fülébe:

— Azon ember, kit Serena testvérednél találtak amaz éjjel, én voltam. Ismersz-e most?

Don Jacinto elértőleg szorítá meg Diaz kezét, most már jól ismert rokonáét, s valamit szólt hozzá, de hangját elnyelé egy irtózatos roppanás, mely mérföldekre megrendíté az álló földet, s az ostromlókat sűrű lőporfüst és hulló kövek, gerendák darabjaival borítá el egy pillanat alatt. A várkapu alá fúrt tűzakna repült a levegőbe.

— Előre! kiálták ekkor mindnyájan. A harczi düh lángolt minden arczon, még a haldokló is azt kiáltá: «előre!» s odavonszolta magát a hágcsók közelébe.

Legelől látszott azokon a két ifju tiszt. Sebesen haladtak fölfelé. Egyik sem birta elhagyni a másikat. Mosolygó arczczal valami tréfás párbeszédet folytattak egymással. Don Jacinto egyes szemüvegét még meglevő szeme elé dugta, s úgy nézett föl elleneire. Don Diego rákiálta: «a másik elé dugd, emezzel úgy is látsz». Jacinto elnevette magát.

E pillanatban, midőn csak néhány hágcsófoknyira voltak már a bástyaoromtól, mindkettő erőfeszítéssel törekedve szomszédját megelőzni, a védők tömegéből egy irtó sortüzelés ropogott le az ostromlók seregére, egy pillanatra fehér füstfellegbe burkolva a legközelebb levőket. A mint a füstöt a másik perczben elkapta a szél, Diego már a bástyaormot fogta meg kezével, s visszatekinte társára, kit nem látott többé maga mellett.

Don Jacinto ott állt néhány hágcsófokkal alább. Egy kezét mellére szorítá, feje hátrahajlott.

— Megnyerted a fogadást, bajtárs, kiálta Diego után, elhaló szóval; egyet mosolygott, összerázkódék, keze lecsuklott a hágcsó fokáról, s holtan hullott le az utána jövők vállaira.

Egy óra mulva a vár be volt véve.

Don Diego sietve futotta végig az utczákat, itt-ott lőttek még rá, másutt éljenezték, nem látott, nem hallott.

Néhány percz alatt a börtönelőtti ház előtt állt. Rútul meg volt az rongálva: egy teke keresztül-kasul járt rajta, s a hogy a bomba kiütötte az egyik oldalát, meglátszott a szobában az összezúzott zongora, melyen Serena szokott játszani.

Bezörgetett a kapun.

Sokáig nem jött senki azt kinyitni.

— Nyisd ki héj, ordítá Diaz, vagy az ablakon megyek be!

A rivallgásra előcsoszogott nagy alázatosan a kapus, s reszketve nyitá fel az ajtót. Még belől elkezdett szabódni, hogy azért nem jöhetett hamarább, mert a pinczéből kellett előkászolódnia.

— Ismersz-e ficzkó? kérdé tőle Diego, a mint a kapun belépett.

— Kérem alássan, rimánkodék a nagy vörösképű ember, s elkezde sírni. Én nem csináltam semmit, én egy puskát sem lőttem ki.

Don Diego nem birta magát a kaczagástól visszatartani.

— Azt elhiszem, hanem arra felelj, hogy emlékezel-e rám?

A kapus látva, hogy nem eszik meg, magához tért ijedtéből, s megnézve a hivatlan vendéget, szomorúan felele: «Igen is, arról a pofléról, a mit tavaly ilyenkor volt szerencsém kapni nagyságától».

— Háládatlan rhinoceros! hát arról nem emlékszel rám, hogy kenyeremen híztál meg?

A kapus hátratántorodott ijedtében. «Valgame Dios! Don Diego!»

— Hol a feleségem?

A kapus reszketett, mint a nyárfalevél.

— Elment innen lakni — Sacedonba.

— Abba a rongyos faluba! kiálta Diaz méltatlankodva.

— Falura kivánkozott.

— Befogod a szád vén spion! Nem don Eustaquio gróf vette el mindenét?

A kapus szemei zavarodtak, forogni érzé a világot.

— Gyere csak velem ide a szobádba, mindent tudok. Az ember hagyta magát vinni bundája gallérjánál fogva. Tudsz-e irni?

— Igen is. Igen szépen.

— No hát ülj le és irj szépen egy bizonyítványt, melyben elismered, hogy az a férfi, a ki most egy éve Serena grófnőnél találtatott, én voltam, a grófnő férje.

— Kérem alássan, hebegé a kapus.

— Ne szólj közbe, ficzkó! ordíta rá mérgesen Diego; azután elmosolyodott az ember ijedelmén. Te! az orrod most is görbe attól a poflétől, a mit tavaly kaptál, vigyázz, hogy helyre ne igazítsam az idén.

A megszeppent ember mindent irt, a mit don Diego tolla alá mondott. A documentumban úgy összevissza gazemberezte saját maga magát, a mint csak illett.

— Van itt még valaki? kérdé Don Diego, széttekintve.

— Igenis. A feleségem, felelt a kapus egy, a szögletben reszkető tömegre mutatva, melyet is don Diego rögtön nyakon csipett, s odaczipelt az irathoz. «Te is ird alá».

— Nem látom pápaszem nélkül az irást, sipított a némber.

— Vidd hozzá közelebb az orrodat, förmedt ellene don Diego, s hogy segítsen rajta, bele is ütötte az orrát a vonakodónak.

Az asszony is aláirta. Azzal don Diego eltevé az iratot.

— Már most üssön belétek a menykő!

A házaspár megköszönte alázatosan, hogy nem ő maga vette magának ezt a fáradságot.

— Don Eustaquionak azonban mondjátok meg, hogy tisztelem. A fülét odaigértem már a Muzeumnak; hát csak iparkodjék velem találkozni.

Néhány pillanat mulva don Diego a disztéren állt, hol Wellington herczeg önkezűleg tűzte fel mellére a vitézség

érdemrendét. Egy jutalmat kért csupán, néhány napi távollétre engedelmet....

Még azon órában lehete látni, a mint nyargalva vágtatott alá az országúton.

VI.

«Közelítek! közelítek», mondogatá magában a vágtató lovag. Nemsokára látni foglak, s azután — boldogok leszünk...

Szenvedtél miattam sokat. Én is sokat kiállottam. Tűrtem nyomort, büntetést, s a mi több volt mindezeknél: a te távollétedet. De most vége minden fájdalomnak, ezután — boldogok leszünk....

Egyszer vétettem halálosan, azért százszor kerestem föl a halált, dicsőséget találtam föl helyette. Nevemet, mely a tied is, melyet kimondani átok volt, és viselni gyalázat, diadalkiáltás közt hallottam kimondatni. Kezemről a bűn vérfoltját saját vérem mosta le a csatatéren.... Ezentúl boldogok leszünk....

Megbocsátott Isten, ember; megbocsátottál te is. Multam, mint egy szörnyű álom, átadva a feledésnek, nevem tiszta, lelkem nyugodt, hazám dicső. Egy egészen új élet kezdődik velünk, a melyben... boldogok leszünk.

Öt év óta mindennapos bánatom voltál, ezentúl mindennapos örömem fogsz lenni. Gyalázatod voltam eddig, büszkeséged leszek ezentúl.

— — — — — — — — — — — —

Az ég derült volt, a mezőkön nyilt a virág, a falukon kiálltak az utczákra a vén emberek és a kis gyermekek, s «viva»-t kiáltoztak az elrobogó után. A vízért járó pórleányok ajkairól hangzott a nemzeti dal, a kunyhókon lebegtek a zászlók. A vágtató lovag csak saját lelke napfényes gondolatjait látta mindezekben.

«Jövök, jövök».

A mén repült; hegyek, völgyek, falvak egymásután maradoztak el nyomában, szemközt jövő parasztszekeresek kalaplevéve köszöntgettek az érdemrendes lovag felé. Egy

csoport galamb repült vele sok ideig egy irányban, le-leszállva előtte az úton, s ismét fölreppenve, ha odaért, a nap oly hévvel ragyogott le a tiszta kék égről. A lovag szivében szerelem volt és dicsőség.

Délután a láthatáron sötét felhők kezdtek felhúzódni, s a megszorult nap heve égetően sütött alá.

Don Diego egész napi lovaglás után egészen át volt izzadva, s a mint a levegő mindinkább át kezde fűlni, eltikkadtan leszórt magáról minden ruhát, s alig várta, hogy valami emberi hajlékhoz érjen. A legelső parasztházhoz beköszönte. Egy ital vizet kért égető szomja ellen.

A ház lakója, egy jó vén anyóka, kihozott neki egy zöld mázos korsót. Diaz az utolsó cseppig kiitta, a mi benne volt. A távolból már lehete hallani a közelgő zivatar morduló fenyegetődzését. A sötét, fekete felhők már a fél eget elfoglalták, olykor egy-egy villámtól megszakítva. A távolban zúgtak a fák.

— Itéletidő lesz, vitéz uram, monda a jó öreg asszony jámbor hangon. Maradjon itt, míg átmegy a fejünk felett, ne menjen ma tovább.

— Köszönöm áldott asszony, szólt a lovag, sietős utam van, s azzal sarkantyúba kapta lovát és tovarobogott.

Fél óra mulva utólérte a zivatar. Az izzasztó hőség után porkavaró hideg vihar támadt s jéggel elegy zápor vágta egész a messze erdőig. Csak itten jutott eszébe köpenyét kibontani és magára venni. Egész addig sokkal derültebb gondolatokkal volt lelke belől elfoglalva, mint hogy a zivatar között magára tudott volna gondolni.

A zápor és menydörgés elvonulta után nem tisztult fel az ég, hanem egészen beborult s lassú, országos eső kezdett folyvást esni.

Mire Diaz a legközelebbi faluhoz ért, facsaróvá ázott minden öltözete. Egészen áthűtötte magát, a vizes öltönyök testéhez voltak tapadva. Valami nyugtalanító zsibbadás kezdett el uralkodni érzékein. Kezei reszkettek néha.

A mint a legközelebbi falut érte, egy szemközt találkozótól azt kérdezé: messze van-e még Sacedon?

— Egy jó félóra járás még. — Milyen halavány az Isten adta, mondá magában az ember.

Don Diego szinte lebukott a lóról, oly gyöngének érzé magát. Lehajlott lova nyakára, lélekzete oly forró volt, a paripa minden mozdulatánál lüktettek fejében az erek. «Csak előre, csak előre!» mondogatá magában a lovag. Szemei előtt összefolyt a világ, arcza és feje lángolt, míg kezei hidegek voltak. Az eső verte folyvást. Csak előre, csak előre....

Minden lépése a lónak egy század volt reá nézve, minden lépésével nőttek fájdalmai, a test emésztő láza.

— Csak egy pillanatig még, nyögé a vágtató lovag, erőszakosan szedve össze hanyatló erejét, «csak egy pillanatig még, azután — boldogok leszünk». S nem sokára megpillantá az eső fátyolán keresztül Sacedon kisded tornyát s a vén kastély tetejét, melyben élte kincse rejlik. E tekintet némileg megenyhíté szenvedését.

— Jövök, jövök édes angyal, rebegé megtörő hangon. A paripa már az első házakhoz ért. Don Diego a pillanatokat számlálta, a mik még hátra vannak. Elérte a templomot. Még egy percz. Most a kastély udvarán van. Le akar szökni lováról s eszméletlenül esik le róla. —

— — — — — — — — — — — —

Ott volt már, a hova vágyott. Midőn fölnyitá szemeit, feje szép hitvese ölében feküdt. Valami enyhítő balzsamot érze forró homlokára hullani. Az ő csókjai voltak azok.

— Diaz! én kedvesem! szólt a nő, öröm és kétségbeesés hangján.

— Eljöttem hozzád, rebegé a férj, tompa, szintelen hangon. Eljutottam a hova kellett. Nevemet visszavívtam, Isten és törvény megbocsátott. Te szeretsz. Azt hittem boldogok leszünk.

Elhallgatott. Érzé, hogy meg fog halni.

— Azok leszünk, szólt hévvel Serena, átkarolva szen-

vedő férjét. Éltem minden pillanata a te boldogságodnak lesz szentelve. Az Isten azért szabadított meg téged, hogy ismét boldog lehess és az enyim.

— Az Isten igaz, mondá a szenvedő, mély, bánatos hangon. Megengedé, hogy éltem hibáját küzdéssel, szenvedéssal helyrehozzam, megengedé, hogy a gyalázatot, mit rád tetéztem, letisztítsam; megengedé, hogy ismét lássalak; azt, hogy boldogul éljen egy bűnös, az Isten nem nézheti el. Elég, ha boldogul enged meghalni.

— Te nem halhatsz meg, Diaz! zokogott szenvedélyesen a hölgy. Most lettél csak az enyim, nem veszthetlek el most.

— Néhány óra előtt százan hullottak el mellettem, — engemet kikerült a halál, a golyózápor közt megálltam.... Most már czélnál vagyok, — láttalak, — öleltél. Most a szélnek egy lehellete elvisz.

A nő indulatos sírással veté magát a haldokló keblére.

Diego mindig töredezőbb hangon mondá:

— Itt — keblemen — az érdemrend. — Alatta egy irat, — mely téged illet. — Mutasd fel mindkettőt a világnak, — legyen kiengesztelve irántunk.

E pillanatban érkezett az orvos. Megtapintá a beteg üterét, — valami cseppeket adott be neki.

Serena összekulcsolt kezekkel rimánkodék előtte, hogy szabadítsa meg férjét. Az orvos némán vizsgálta gyógyszere hatását a beteg arczán. — Az lassankint enyhébb, nyugodtabb kezde lenni. Serena megtapintá gyöngyöző bomlokát. Forrósága elmult, láza lecsillapodott.

— Hogy érzed magad, én lelkem? kérdezé tőle édes, idvezítő hangon.

— Szeretlek... boldog vagyok... rebegé az.

És meghalt.

Azon időben nagyon könnyen haltak az emberek.

A REMETE HAGYOMÁNYA.

1846.

Mintegy két éve lehet, midőn megtanultam, hogy az életben több a fájdalom, mint az öröm.

Megtanított rá a világ. Oh, a világ igen keserű iskola.

Akkor még fiatal voltam, most már nem vagyok az. Hála Istennek, megvénültem; úgy hiszem, hogy annak, ki többé semmit nem fél, semmit nem remél, nem hisz és nem szeret, kinek semmi nem fáj, kit semmi nem gyötör, joga van elmondani, hogy megvénült.

Mennyi elveszteni való reményem volt még akkor! A reménység szép természettünemény, szép, mint a szivárvány és el nem érhető, mint az. Napsugár teremti a szivárványt, meleg szív a reményt. Ragyogó semmi mind a kettő. Gyermeköröm.

Különös lélekállapot az, hogy mikor az ember boldog, úgy keresi, kutatja a fájdalmat, mintha büszkeséget akarna belőle magának szerezni, mintha szégyenlené azt, hogy boldog, s büszkélkedni akarna azon sivatag érzésben, melynek neve világfájdalom. S ez nem érdekessé lenni vágyás, ez természetes túlömlése minden érzőbb ifjui kebelnek. — Még ekkor nincsen semmi joga azon sötét arczhoz, melyet visel, semmi joga az embert gyűlölni s lelke borújában keresni a magányt, mely oly sivár legyen, mint gondolatai; semmi oka kitagadni magát a világból; oh, mikorra a keresett fájdalom napjai megjőnek, mikor a keserű ital, mit a szenvedések pohara nyujt, a lelket átjárja, nem mutatja többé az arcz a szív fellegeit, nem ád hangot szenvedéseinek, hanem megtanul örömöt hazudni, mert tudja, hogy a bánatért még ki is nevetik.

Most a legvigabb fiu vagyok azok közt, kik kalapjaikat valaha félreviselték; ott vagyok, hol legtöbb zajjal jár a világ. Csókot, ölelést, szép szót és ütleget kapok és osztok.

Számtalan emberrel jövök naponként össze, egyik barátomnak, másik ellenségemnek nevezi magát; a mi nekem mindegy.

Ezelőtt két évvel a beszkidi fenyves erdőben laktam.

Egy rokonomnak, kit ott szép birtokkal áldott meg az Isten, volt a hegyek közt csinos majorsága, nem messze tőle kallómalom, melyben rezet zúztak s benn az erdők között néhány mészkemencze. Ezeknek lakóiból állott környezetem; nem mondhatnám, mintha valami nagy conversatióm lett volna az emberekkel, beszélni nem tudtam velök, mert nem szóltak emberi hangon; tetőtőltalpig idegen az egész vidék. Most ha két napig ott kellene tanyáznom, megenne az unalom, akkor két hónapig laktam ott, s e két hónap volt legszebb része életemnek.

Akkor bennem volt a világ, magammal hordtam azt, most kívülem van és ő ragad magával.

Csalatkoztunk: én is, a világ is. Én benne. Ő bennem. Hanem azért egyikünk sem akasztotta fel magát s most igen szépen megférünk egymással.

Minő gondolataim voltak akkor! Ha hosszú fáradtsággal szirtről-szirtre kapaszkodva végre a legmagasb bércztetőre jutottam, honnét megjelenő arczom a kőszáli sast ijeszté zúgó repülésre, s végig tekinték az alattam terülő, embert nem mutató vidékre, a hűs hegyi szellő izzadt homlokomat verte ..... Lenn a völgyben már alkonyat volt, távol harangszó hítta estimára az elsötétült vidékek lakóit, míg fenn a bércztetőn még látható volt a leáldozó nap sülyedő fényképe, a mint biborszín fellegei közül utósugárait az ég aranytengeréből szétlövellé. Úgy tetszék ilyenkor, mintha nekem előbb jőne fel a nap s utóbb áldoznék le, mint másnak. Opticai csalódás volt az egész. Gyakran ott talált a feljövő éj csillagképeivel, mélázva merengve, a mint végig dűltem a gyopárfödte bérczen s az éj egyhangú sötétéből jövendőt olvastam. Gyakran ott lepett a bérczei mögül feljövő holdvilág, szomorú halottfényt vetve a világra. Oh, ily távol emberi szívektől, az éghez ily közel,

mily magas sejtések születtek lángoló fejemben. Megtudtam volna az egész világot javítani! De, szerencsémre, e műtét nem volt rám bízva. Legalább is lábbal állítottam volna az ég felé a szép mindenséget, hogy a nap ne süsse fejét.

Terv tervet űzött zaklatott agyamban. Eszméim egymásra nőttek: oly buján, mint tán a föld virágai sarjazhattak, midőn a lefutott özönvíz után legelőször sütött az Isten napja a föltámadt természetre. E virágok közül egy sem hozott gyümölcsöt. A telek, mely őket megtermé, most fonnyadt kórómaradványaikkal van tele s bánja, hogy helyettök nem csicsókát termett, vagy más hasznos konyhanövényt.

Hála Istennek, ez eszmék nem bántanak többé, még emlékeiktől is megszabadultam.

Ha most visszamennék azon tájra, tán újra eszembe jutnának. Ha látnám azon havasokat, mikről alánéztem, látnám a vén fenyőt, mely alatt a vad madár kiáltásait hallgattam, és a havasi rózsabokrot, mely indás ágaival a bérczhasadékból fejem fölé hajolt, halavány virágszirmait egyenkint hullatva el; ha újra hallanám a titokszerű hangot, mely a csendes rengetegben olykor megszólamlik: panaszos kiáltás, madárszó, vagy kóbor lélek hangja; ha érzeném a vad erdők lélekemelő illatát, vegyülve a virágos pázsit friss demutszagával! — ha feküdném a halkan zúgó bérczi csermely mellett, bámulva a beléhajló ágat, mely lombjait a hűs kristályvízben füröszti, s hallanám a közel madárzenét s az ércztörők távol zuhogását, s a pásztorkürt tévedő hangjait; tán mindazon eszme föltámadna bennem, mi ez emlékekhez híven csatolva van: mindazon ragyogó ifju gondolat, miknek szivárványegysége, mint egy nyári délután képekben gazdag álma, le nem irható, de el sem felejthető.

De nem, az emberéletben nincsen kétszer tavasz. A mely virága ennek elnyilik, nincs napsugár, mely azt újra virágzásba hozza.

Ily lélekállapotban olykor naphosszant elbolyongtam az úttalan fenyves rengetegben. Életmódom egyszerűsége mellett könnyen tehettem ezt. Órákig elbirtam nézni a pókot, a mint mesterséges hálóját megszövé, melynek egyes szálai szivárványszínt játszottak a verőfényben. Néztem a pókot, melynek alakja oly utálatos, s gondolkozám az emberről, kinek alakja oly dicső. Elkisértem a patakot, mely hűs bércz alól eredt, tisztán, mint a kristály, partjain virágokkal csókolózott, a hol csöndesen folyt, az ég látszott benne. Akartam tudni, hogy hol végződik, mentem vele vad szirtmosásokon, lapályos mezőkön keresztül, míg egy posványhoz vezetett, hol szétterülve, a bürkök töveit áztatni megállt, fekete poshadt vizében tekergve úszott a barna vízi kigyó.

Egy ily bolyongásom alkalmával a zivatar véletlen utolért. A hirtelen támadt szélvész tördelte a fákat a zúgó erdőben, a záporeső egyhangúan vágott alá a vidékre, olykor a villám nyilalt át az elsötétült égen.

Emberi hajléknak híre sem volt, sem távol, sem közel, s megázni mégis csak prózai dolog.

Siettem egy közel talált völgyet jókor elérhetni, hol egy aláhajló sziklahomlok alatt száraz bőrrel hittem végig nézhetni a természetmulatságot.

A völgy sötét volt, mint az éjszaka. Egymásra boruló bórfenyők fogták el róla az eget s a sűrűre fajzott gyalogfenyőbokrok tűlevelű galyaikkal szinte hozzáférhetlenné tevék az asylumot; ha a fergeteg nyakamon nincs, nem hiszem, hogy rávettem volna magamat az áthatolásra. Azonban a zápor nagy cseppekben kezdett átszivárogni a lombokon, s ez siettetett. Kezdék lefelé bocsátkozni. Olykor egy kő gördült meg lábaim alatt s ugrálva futott le a meneteles úton s ezt okosan tevé, hogy előttem futott és nem utánam. A völgy igen mély volt. Mire a kiálló szikla alá juték, oly sötét lett, hogy saját orromat sem láttam, a mit ugyan fényes nappal is csak imígy-amúgy látok. Itt vevém csak észre, hogy jó helyre jöttem; fejemről ugyan

elfogta a sziklaerkély az esőszakadást, de az alárohanó záporzuhatagnak tökéletesen útjába álltam, s ez rosszul biztatott.

Szerettem ugyan mindig a zivatart, örömest hallgattam a hegyektől visszavert menydörgést s a szakadó zápor süvöltését, de a belőle származó sárral sehogy sem tudtam kibékülni, s ezúttal úgy vevém észre, hogy módom lesz benne nyakig füródni. Mentül előbbre mentem, annál mélyebbre jutottam, végre csak kezeimmel tapogatva a nyirkos sziklát, haladhattam bátortalan léptekkel, az ázott mohos föld csúszott lábaim alatt s már hallám a mögöttem zuhogni kezdő vízomlást.

E vigasztalan perczben úgy tetszék, mintha világosulni látnám környezetemet s néhány pillanat mulva kétesen vöröslő félderű kezde elterülni a völgyben, a villám hihetőleg fenyőbe ütött le, ennek lobogó vérvilága terjeszte idáig némi reszketeg fényt.

Széttekinték nála. Körülem sűrűn összenőtt fák, — oldalt meredek sziklafal, csüngő borostyánindákkal, mögöttem — — — megdöbbenve rázkódtam össze, mögöttem, a sziklához ragasztva, a legsűrűbb csalit közt rejtetten, egy magányos lak.

Nem akartam szemeimnek hinni; e helyen, — ily elhagyatva, ki lakhatik itt? Egyetlen ajtó volt a házon, az ajtón kis ablak; az alacsony kunyhó küszöbe előtt nagyot nőtt a tövis, a küszöb és ajtó között felmagzott a perje s az ajtó ragasztó hasadékaiban sárgultak a gombák. Ösvény nem vezetett hozzá sehonnét.

Ki választhatta magának tanyául e helyet? A ház, mintha csak holttetemе, kisértete lett volna egy igazi háznak, melyből a lélek elszállt, a nélkül, hogy valami ijesztő lett volna rajta, oly különös, oly titkos, bántó hatással volt reám, hogy szinte remegtem tőle; e zárt ajtó, e tövises küszöb, a fűvel benőtt födél s körül sehol ösvény, sehol emberi láb nyoma.

Tekintetem nem birtam levenni róla, szemeim rá voltak

bűvölve. Féltem és mégis vonzódtam bemenni e házba, s míg keblem vitt, lábaim a földbe érzém gyökerezni.

A zápor határozott, az omló zuhatag egy lesodort sziklával úgy térden ütött, hogy szinte vele mentem. Az ütés fölrázott. Nem láttam többé a rejtélyes kunyhóban egyebet száraz menhelynél, s térdem az ajtónak feszítve, azt benyomtam és beléptem. Az ajtót készakarva nyitva hagytam, azért-e, hogy szükség úgy hozván magával, szabadon futhassak, vagy hogy a növekedő lángfényt behagyva sütni, láthassak nála? nem birom meghatározni.

Beléptemmel úgy vevém észre, hogy a kunyhó csak előszobája egy mélyen a sziklába vájt tágas teremnek, melyben több egyszerű bútoron kívül egy fonott karosszék is volt látható, a szék előtt a földbe vert asztal s magában a székben egy férfi, ki, mint a félhomályban kivehetém, kezeit keblére rakva, fejét félre hajtá és nem mozdult.

Egész tisztelettel kivántam neki jó napot, de nem fogadta el. Elmondám neki, hogy minek tulajdonítsa e szerencsét, hogy házánál tisztelhet; hagyott beszélni, de látszott, hogy fel sem vesz, meg sem mozdult.

Én szépen meghúzám magam egy lócza végén, fél szemmel az ajtót, másikkal a hallgató embert kémlelve, kinek nesztelen némasága százszorta félelmesebben hatott rám, mint a fejem fölött menydörgő vihar. Örömest szöktem volna, de féltem, hogy les s ha észreveszi, hogy félek, utánam esik és megragad.

Félóráig ültem ott, s maig is csodálom, hogy e fél óra alatt meg nem őszültem. A zápor kioltá a besütő tűzvilágot, s a mint fogyott a fény, úgy nőtt iszonyatom. Minden perczben azt hittem, hogy fel fog kelni az ember s mellém ül, megszólít, vagy megcsókol. Szerencsémre nagy okai voltak ilyesmit nem tenni, s fél óra mulva a fellegek eloszoltak s én könnyebbült lélekkel láttam a fák tetején ragyogni az alkonyati napsugárt, mely e lak belsejét is tűrhetőleg megvilágitá.

Ki ne érzette volna azt a vigaszt, mit félelmes éj után a

virradó nap fénye nyujt? Egészen megújulva érzém magamat tőle. Künn a madarak elkezdtek énekelni, a friss esőszag becsapott az ajtón, s elverte a dohos penészszagot, mely idebenn úgy fojtá a lélekzetet. Érzém, hogy még nappal van, s e gondolat visszaadta könnyelműségem minden bátorságát.

Házi gazdám még mindig ott ült és hallgatott. Gondolám: aluszik s még sem akartam minden szó nélkül búcsút venni tőle; oda léptem hozzá s miután a menedéket szépen megköszöntem neki, megfogtam keblére tett kezét s meg akartam azt rázni.

Az alak azon perczben, melyben hozzáértem, összeomlott, — hamuvá lett.

Évtizedek óta kellett ez ismeretlen rejtéktanyán meghaláloznia, azóta a szabad légen semmitől nem érintve lassankint elhamvadt, egykori alakját azon perczig megtartva, míg porráomló teteme nem érinteték.

E combinatiót csak később értem rá tenni. Ijedten rohantam el onnét ez eset után s midőn lélekvesztve a majorba értem, a forróláz rögtön kitört s csak tíz nap mulva jöttem ismét eszméletemhez. Ez egy körülmény nem tartozik ama két hónapi boldogság tényezői közé.

Alig hogy fellábadoztam, első gondom volt a rejtett erdei tanyát felkeresni. Higgadtabb észszel igen természetesnek találtam minden körülményt s félelmem nem vala tőle.

Kérdezősködtem a környékben az ember felől, de egyebet sem birtam kikutatni, mint hogy valaha itt egy vad ember élt, ki senkitől sem kért semmit, senkinek nem adott semmit, ki senkihez nem szólt, senkinek nem felelt, s kiről senki sem tudja, hol vette magát és hová lett?

Hogy ráakadtam e helyre, tapasztalám, hogy azok, kiknek az esetet elmondtam, megelőztek. A kunyhót szépen kitakarították, a mi elvihető volt, elvitték belőle, csupán egy csomag megsárgult, megfoltosult irott papirt hagytak ott egy szegletbe vetve, mit én gondosan felszedtem s

mohón elolvasék. Ez iratok minden szavát szívembe oltottam akkor. Mint pokoli balzsam, úgy esett keserv-éhes lelkemnek. Ez lett embergyűlöletem catechismusa. Később eszem megtérvén, az egészet a tűzbe dobtam. Most sajnálom. Sok ábrándos bohóság volt benne. A mennyire emlékemben maradt, megpróbálok néhányat közülök curiosum gyanánt ide feljegyezni.

I.

Fehér arcz, sötét szív.

Milyen fehér az ember arcza, milyen fekete az ember szíve.

Az ember a természet mostoha gyermeke.

Minden állatnak megadja a föld, mire szüksége van; az embert mezetlenül szüli a világra, mintha azt mondaná: menj, rabolj, ölj, hazudj! ha élni akarsz, mi gondom rád.

Te féregóriás! Ki lelked minden jobb érzéseinek börtöne vagy s mindennek, a mi szennyes indulat, rabszolgája.

Kellettél ide, hogy a náladnál kisebb férgeket eltaposd s a föld virágait letépd.

Mit adtál te a természetnek, hogy mindent elvégy tőle?

Királya vagy te a világnak? Az volnál, ha annak, ki mindeneket üldöz, király volna a neve!

S te lész-e az, ki, ha a csillagok lehullanak, még élni fogsz?

Kevélység dæmona! Hiszed, hogy e csillagos mindenség csupán a te gyönyörödre világol, s hogy e ragyogó világegyetem, melyen csupán te vagy a sötét folt, csak azért van megalkotva, hogy téged, kinek élete egy buborék élete, mulattasson? . . .

Minek hordod oly fennen arczodat?

Végy egy marok port és gondolj rá: hogy e por, melyet most lábaddal tapodsz, s mely most olyan sötét, ember volt egykor, olyan, mint te vagy, s ember lesz egykor, olyan, mint te vagy s gázolni fog rajtad, mint most te gá-

zolsz rajta, büszkén fogja arczát az égnek emelni; királyok lesznek majdan belőle, költők, hadvezérek, kiket a nép félistenekül fog bámulni, s kiket a forduló év nem találand többé.....

Minek hordod oly fennen arczodat?

II.

Úr és szolga. — Az egész világ egymásnak ura és szolgája. S nincs úr, kinek ura, nincs szolga, kinek szolgája ne volna.

A koldus ebet tart, hogy legyen kinek parancsolnia, a fejedelmek hízelgőket tartanak; a jobbágyok fölött uralkodik a föld ura és minden földesúr meghajtja fejét a király előtt, — és minden király meghajtja fejét a halál előtt....

Ez a beteg, halvány fényű égi test, a hold, rabszolgája a földnek, éjeit világítja, megláncozolva forog körüle és tűri, hogy ez idomtalan tömeg el-elfogja előle a napvilágot. — A föld rabja a napnak. A nap az Altairnak, ez a Siriusnak, s így a világ végtelen közepéig kereng és engedelmeskedik egyik hatalom a másiknak.

III.

Ha tudhatná az ember: mikor fog meghalni?

Ha tudhatná azt a sötét időt, midőn szemét lehunyja és föl nem nyitja többet, hanem lefekszik örökké tartó álmokat aludni, lelke pedig elbujdosik, mezitelen, vezértelen a hűvös éjszakába, a véghetetlen égbe.... Miért nem tudja: hol s mikor? Mint kerülné azt a helyet, hová mégis mennie s hol meghalnia kell! Mint számlálná az éveket, később a napokat, a mik még hátra vannak, s mint esnék kétségbe, mikor már perczeket kellene számlálnia...

Több jót, kevesebb rosszat tenne-e akkor? Használná-e jobban a rövidre mért időt? vagy még tán kevésbbé félné a hosszúra mért istenitéletét?...

IV.

Mennyi keserű van az ember éltében.

Ha mindazt föl akarná jegyezni, gyermekkorában kezdhetne hozzá s megőszülne, még sem érné végét.

Pedig édessége csak négy van a létnek.

Az anya teje, a szerető csókja, a bor lángja és az ellenség vére.

Jut-e még eszedbe az a virágos kert, melynek kóróit is rég szétfútta a szél? Az a nyájas, bús, könyező nőarcz, mely betegágyadnál éjeket virrasztott át, a megnyugtató kebel, az érzékeny ölelés, a hízelgő hangok? oh minő messze, minő messze vitte e képeket az idő! ha jutnak eszedbe, tartogasd meg őket féltett ereklyeként, mert vissza nem jönnek sem ez életben, sem a másvilágon. Még egyszer fogsz anyai keblen pihenni, — a föld kebelében, mikor sírba tesznek. Ki fog akkor édes hízelgéssel reggelenkint felkölteni?

Anyacsók, anyaölelés ....

Hová lesz a szivárvány, ha a nap eltünik, hová lesz a virág, ha a tavasz elfogy, hová lesz a csillag, ha egéről lefut? Hát a szerelem hová lesz, ha a szív kiégett? .... Mit adhatsz nekem mindenható sors a kínokért, miket fejemre mértél? Egy perczet adj vissza, egy pillanatot azon időkből, midőn megtudtam: hogy a paradicsom a szívben van, nem a mennyországban. Kiüztél e paradicsomból, ajtajára állítottad hideg angyalodat. Adj vissza egy érzést azon szenvedélyből, mely egykor kéj miatt őrültté birt tenni, adj vissza egy csókot azon reszkető ajkakról, miknek érintése velőmet gyujtá meg, ha csak álmomban is.

Első szerelem, első és utolsó szerelem.

Mi édesebb a szerelemnél? A bornak pohara. Kábult gyönyörei a mámor hőseinek. Hosszú önfeledség álma. Szabad járás a tündérországban. Gyönyör, melyhez nem férhet fájdalom. Őrültséggel határos örömök. Kergető láz. Bűvkorona, mely minden vágyadat azon perczben, mely-

ben megkivántad, betölti. Akaısz felejteni? elfelejtesz mindent; akarsz gazdag lenni? tied lesz a világ kereksége; akarsz király lenni? király leszesz. Oh az én lelkemen a bor daemonának nincs többé ereje; nincs többé ereje, mióta a vért megkóstoltam s megrészegültem tőle ....

Oh a vérszomj irtózatos érzet, de a vérmámor gyönyöre még irtózatosabb.

Mi édesebb a bor kelyhénél? A boszú pohara. Pohár gőzölgő e'lenségvérrel megtöltve, mit a tajtékzó ajk szilaj átkok kiáltása közt, halálhörgések hangjánál iszik meg s e'olt a szívben egy évtizeden át lobogott gyehennát vele. Hah! ...

Nincsen tehát számomra az életnek semmi édessége hátra? .. Van, van még egy.

Egy utolsó kéj, ez utolsó édesség — a halál percze.

V.

Volt egykor egy férfi, ki egy leányt őrülten szeretett.

Elhagyta érte családját, a fénykört, melyben született, s melyet megszokott; elhagyta rangját, leszállt hozzá, hogy vele egyenlő legyen, megosztá vele falatját, s éjt, napot átfáradott, hogy legyen vele mit megosztania. Viselte a gyalázat pirját homlokán miatta, hordozta a sors balkezét miatta, hordozta az apa átkának és az anya könyhullatásinak terhét miatta s kiállta mindazt, a mi az életben és a halálban keserű.

A férfi, ki ily őrülten szeretett, én voltam.

Kéz kézben esküvénk egymásnak hűséget, egy fájdalom, egy élet, egy halál volt eskünk jelszava. Minden csillag fenn ragyogott az égen, láthatta jól, hallgatott az egész mindenség, hallhatta jól az esküt.

— Ha lesz egy másvilág, mely egy új hazát igér, s ennek ajtaja, a koporsófödél, számodra megnyílik, oda is veled megyek, ott sem hagylak el.

Ezt mondtam én a leánynak.

— Ha lesz egy másvilág, mely szebb hazát, szebb világot igér a sír után, onnét is eljövök, hogy tied lehessek.

Ezt mondta a leány nekem.

Van-e hát, van-e élet a síron túl? Elment a leány oda, s én nem mentem vele. Elment s engem látogatni nem jár.

Mi nyomot hágy a légben az elbocsátott hang? a villám dörgése s a szenvedő sóhaja, átok és áldás s Istent hívó eskü.

Üres hang az eskü. A lég sem tartja meg, hát még az emberi szív?

VI.

Midőn legelsőbb megsúgám szerelmem a leánynak, végig borzadt, elhalaványult. Olyan lett, mint a szobor, mit sírkövekre, kezében tört fáklyával, faragnak.

Pedig milyen vidám volt különben. Ha hajnalt akartam szivemben és szivemen kívül látni, csak az ő arczát kelle néznem és láttam azt.

Mint elsápadt ez arcz, mint elveszté pirját, midőn első csókom szempillájára nyomtam... Megérzette e előre?...

A második csók ismét visszahozta arcza rózsáit. A leány szebb lett, mint azelőtt vala, s önkénytelen remegését kinevetve, enyelgő mesét mondott e titkos borzadásról, és vállamra hajolt és átölelt:

Hű leánya előtt
Térdre borul a szerelmes,
És esküszik annak
Oly tiszta szerelmet,
Melynek heve s lángjai el nem apadnak,
S csókolja a leányt,
És vissza a leányka a térdepelőt . . .
Mért borzadozol
Szép Emma, mi bánt? . . .
Künn a hideg éjben
A szél szava szól . . . .
S rémes szekerében,
Mit vonnak aranyszemű éjmadarak,
A bőjti boszorka lihegve halad . .

S mint végig utaz
Az éj viharában,
Mormogva magában
Igy szól: nem igaz, nem igaz, nem igaz . . .
Szép Emma mi bánt?
Mért borzadozol? . . .

Alkonyat volt. Hallám, a lány mint nevetett e mese után, de érzém, tagjai mint reszkettek ölemben.

Érzette, hogy egykor . . . . . ? Irgalmas Isten! . . .

VII.

Emberszeretet, — embergyűlölet.

Mennyire tele van e két szóval a világ. Az ember azt hinné: e földön minden lény a más bajával törődik, a más örömeinek örül.

Pedig ez nem igaz.

Egy neve van e két szónak. E név önszeretet. Túl rajta semmi.

Ki a világot szeretni akarod, nem szereted-e benne legjobban azt, ki hozzád legközelebb van, tenmagadat? Ki a világot gyűlölöd, tudod-e gyűlölni azt, ki arra legméltóbb, tenmagadat?

Mi jogotok nektek az embert másutt gyűlölni, mint tenarczotokban? Egyik sem jobb a másiknál, ki mit szenved, magáért szenvedi. Utáld meg magadat s nyugodjál meg szenvedéseidben, ez becsületedre válik. Minden gyümölcsnek meg van saját férge, minden embernek saját fájdalma, saját bünhődése.

S ti a sorsot meritek káromolni? Tudtok emlékezni azon kézre, mely most benneteket ver s nem emlékeztek azon kézre, melylyel ti vertetek mást. Emlékeztetek a kézre, mely tőletek mindent visszavesz, s nem arra, mely mindent adott. A tövis magjából tövis terem. Ki bűnt vetett, fájdalmat kell aratnia.

Ha embert akarsz gyűlölni, gyűlöld magadat, megérde-

melted. Ha emberek üldöznek, ha Isten karja ver, ha nyomorúvá lettél s mindenki megvetett, gyűlöld meg magadat, megérdemelted. Ha te nem, — vétkeztek apáid, s mint most te vezeklesz értök, úgy fognak majd te érted fiaid lakolni. Az adósságokat fizeti az örökös.

Én is megtanultam gyűlölni. Gyűlölök mindent, a mi él. Gyűlölöm, ki hozzám legközelebb van, barát, atyafi, rokon, azután az ismeretlen népek, az élet, a halál; de központja gyűlöletem örökéletének én magam maradok.

Oh, mennyit vétettem önmagam ellen!

Nincsen semmim a földön, nincs semmim az égben, minden világi birtokom a temető. Egy mohos síremlék s néhány száradt sirvirág. És ezt is én tevém. Magam vettem el magamtól mindent.

Szivem egyetlen seb, de legfájósabb ott, hol enkezeim pusztításának rajta. Ki semmit nem hisz, semmit nem remél és senkitől sem szerettetik . . . E nyomorú én vagyok.

Én vagyok az, ki kedvesét, a hűtlent feledni akarta, s miután nem tudta őt elfeledni, megölte őt s azután még kevésbbé tudta elfeledni . . .

Emlékezet? Átkos emlékezet. Semmi állatnak, semmi fűnek nincs meg e fájdalma. Csak az ember szive viseli fulánkod . . .

. . . Ha a vidékre köd száll alá, elvesznek szem elől a távol remények partjai, s a távol hajótörések bérczei. Miért nem tud az ember emlékei fölé is ily köd vonulni?

VIII.

Futottam a világból. Szeretőmet és csábítóját megöltem.

Épen egymást tarták átkarolva, ajk ajkat ért, boldogok voltak, midőn egy döféssel keresztül döftem mind a kettőt. Lelkeiket egymásba sóhajták, vérök összeömlött s egymást átölelve meghaltak mind a ketten. A leány még egyszer felnyitá szemeit, azokat a nagy sötétkék szeme-

ket, s rám tekinte velök . . . Hajh e tekintet mint szivembe égeté magát! még most is, ha elsötétül, olykor előmbe áll, mint egy világló kép és jövendőt mond fejemre. Véréből egy csepp kezemre fecscsent, siettem az erdőbe, hogy azt a legelső patakban lemossam kezemről, de nem ment le. Mostam, vérig mostam kezemet, hiába, a vérfolt ott maradt, mint egy örökké élő emlék. És azóta is sokszor mosom kezemet és soha le nem megy róla. Ott lesz az rajt, mikor majd azt az itéletnapkor fel kell tartani az örökbiró eleibe. Legyen ott, vétkeztem, bünhődni fogok, de nem emberek kezétől. Az örökigazság pallosa nem enged el, ne is engedjen el semmit. Az emberek itéletét megvetem.

IX.

Most itt lakom e kietlen vadonban. Embert alig látok, kinek ember alakja van is itt, vesztegetve van belé a lélek. Nyomorú, tengődő nép, még az emberméltóság is lekopott arczáról, s csak abban különbözik a többi vadállatoktól, hogy mindig részegen találni; gyermekei is borszeszen nevelkednek föl, azt sziják anyatej helyett. Mennyivel szebb fiai a természetnek a fák, ezek a délczeg óriások, mindenik megfelel a czélnak, melyre alkotva van, zöldül, árnyékot tart, gyümölcsöt, vagy virágot hoz, menedéket ad a madár fészkinek s védi azt a viharok ellen, míg az ember, ez a világ mészárosa, ez a mindent evő sáska, csak pusztítani tud. Miért nem teremté őt az Isten az első napon? hadd halt volna meg éhen a hatodikra . . . .

S tán csak az embernek van lelke ennyi állatok közt? Egy időben istenkáromlásnak vették, ha valaki azt mondá: nem a világ forog e porszemnyi atom körül, melynek neve föld, hanem e paránycseppet csóválja maga körül a nap. Még rájövünk, hogy el fogjuk ismerni, hogy minden lénynek van lelke a világon . . . . nézd: e virág mily kellemmel tudja megnyitni kelyhét, szinte látszik rajta, hogy

mosolyog, vagy kaczérkodik. Azt hiszed, hogy ez csak azért nőtt ki a földből, hogy legyen mit leszakasztanod? s tán ez nem fáj neki? Hiszen minden letört virág vért hullat, fehéret az egyik, másik aranyszinűt, vagy világos zöldet. Azt hiszed, hogy csak a piros vérnek van élete? vagy talán az illat nem lelke-e a virágnak? S ki ne ismerné meg a méregnövényen azt a baljóslatú sötét tekintetet? ki ne látná a virágok legpompásabbjain, hogy semmi haszonra nincsenek? Egy görög bölcs hajdanában megtanult a madarakkal beszélni, kár, hogy a mai tudósok nem görögök és nem bölcsek, megtanulhatnának beszélni a virágokkal.

X.

Templomban voltam egykor. Régen volt, igen régen. De nem tudtam imádkozni. A templomajtó előtt kicsukva rongyos emberek ültek. Piszkos öltönyük volt, így nem jelenhettek meg az Isten előtt, s csak künn az ajtóküszöbben kiáltozák énekeiket, azokat is csak azért kiáltozák, hogy a jövő-menőket alamizsnavetésre boszantsák. Hm! ha mindazokat kicsuknák innét, kiknek lelke piszkos, elrongyolt öltözetet visel, be üres maradna e ház! . . .

A szegletben három kalmár alkudott, hátat fordítottak az oltárnak, úgy alkudtak. Kezeik és szemeik jártak. Forintokról beszéltek és szarvasmarhákról. Jó sötét helyre vették magukat, alkalmasb helyet nem is választhattak volna az alkuvásra . . .

Két hölgy haladt el egymás mellett. Suhogott mindkettőn a selyemöltöny, ragyogott mindkettőn arany és drágakő, arczaikon vastag volt a kevélység. A koldus fillért rimánkodott tőlök, nem hallották, hanem végig nézték egymást, ajkat pittyesztének, gúnymosolyra vonták arczukat, s büszkén, dölyfösen leültek egymással szembe. Az Isten szolgája alázatosságról beszélt, nem hallák; hanem nyaklánczaikat igazgatták és rezgeték tollaikat fejükön és hátratekintgettek.

Egy férfi és egy leány léptek az oltárhoz. A férfi szép volt, fiatal és szegény, a leány éktelen, idejemult és gazdag. Kezöket egymás kezébe tették az oltár előtt és Isten szent nevére esküdtek, hogy egymást szeretni fogják.....

Ha én oltárképet festenék, nem úgy festeném a megváltót, a mint ti szoktátok, nem a halál árnyékában, nem a keresztre feszítve, vérehullóan, elhagyva, elárulva; úgy festeném őt, mint mikor a Cabbalistákat és a Farizeusokat korbácscsal kezében verte ki a templom csarnokából!

Kijöttem az Istenházából, nem tudtam imádkozni benne. Mulatni, kaczagni, az ördögnek áldozni sokaság kell. Ha sírsz, vagy imádkozol, vonulj magadba. Nincs földiebb tárgy, mint egy emberi arcz......

Jaj a botránkozónak, de százszor jaj a botránkoztatónak!

XI.

Egy embert láttam egykor kivégeztetni. Lopott, rabolt, gyujtogatott, megérdemelte a halált. Pedig mindnyájan meghalunk és így mindnyájan megérdemeltük azt; csakhogy nekünk még egy nagy darab élet is van adva ráadásul e büntetéshez.

Felhagyta az ember magát vinni a vérpadra, alig állt lábain, eszmélete nem volt többé, végig tekintett a bámuló néptömeg felett, mely ellepte a mezőt és nézett és tátotta száját, — mennyi fej! és e sok fej közül egyedül az övé az, melyet nem lesz szabad hordozni többé.

Közel a vérpadhoz egy ősz öreg ember feküdt, nem sírt, csak nyögött, szemei véresek voltak, ősz haját homokkal hinté tele, s a mint ott fetrenge, a népség összerugdalta őt. Hisz ez volt a kivégzendőnek apja...

Mint nézett a halálra-itélt, mint nézett a távolba, nem jön-e fehér zászló, a kegyelemparancs. De nem látott semmi fehéret. Le kelle térdelnie, kezeit hátra köték, haját lenyirták. Még mindig nézett a távolba, még mindig remélt, végre beköték szemeit, és nem láta többé semmit.

Kétségbeesetten feszíté akkor kezein a kötelet, szét akarta azt szaggatni, de nem engedett az. Erősebben rántotta, még erősebben, — végre elszakadt, — e perczben gördült le feje lábaihoz. A vér magasra felszökellt, a hóhért fönn és az ősz embert alól összefecskendezé, az elszabadult test fejetlenül ugrált a téren föl s alá hánykódva, két kezével a vérpad szélibe fogódzott, míg a levágott fő kinyilt szemekkel bámult a bakóra.

És a néptömeg? A néptömeg tombolt örömében . . . .

Másszor egy várost láttam égni. Kiknek házaik égtek, őrülten futottak alá fel s imádkozának az emberekhez és káromolták az Istent. Hát ha majd az egész világ fog égni, hogy fognak ezek jajgatni és ordítani akkor! kiknek pedig semmijök sem égett, azok összecsoportosultak, összedugták kezeiket, s gyönyörködtek a fölséges látványban.

S a látvány mindig nagyobbszerű kezde lenni. Tornyok gyulladtak ki s lángoltak föl az égre, mily nagyszerű szép volt.

Emeletes házban csecsemősírás hallatszik, ajtók és ablakok s fenn a gerendázat tűzlángban lobogtak. Ekkor egy bátor férfiu elszántan betört a zsarátnokzáporon keresztül a házba, a népség kiálta: minő nagylelkű férfi! visszajött, a csecsemőt ugyan nem hozta ki, de megtömte odabenn zsebeit ezüst és arany szerekkel s odább állt velök, mily nagylelkűség!

* * *

Pompás temetést láttam. Fáklyavilág kisérte a bársonynyal bevont, aranyszegekkel kivert koporsót, harsonák éneke siratta a kimultat, gyertyákat osztogattak és halotti czímereket és fátyolt minden kisérőnek. Meghordozák a halottat minden piaczon keresztül, s mikor a temetőbe értek, a megholt özvegye ráborult a koporsóra, leszállt a sírboltba vele, le akarta magát annyi nép előtt oly szép drága ruhában a földre vetni és hívni a halált.

Szegény asszony.

Később valakinek eszébe jutott azt mondani, hogy az

ember halála nem volt természetes s a holtat ismét felvevék sírjából s úgy találták, hogy méreggel végeztetett ki a világból.

Az özvegyasszony ezalatt eltünt. Ki sem tudta hová?

Szegény asszony! . . .

Egyszer zivataros éjszakán a felháborodott tenger egy hajót temetett gyomrába, egyetlen férfi úszott a villámfénynél a haragos habokban. A férfi sírva kérte életét a tengertől, mondá neki: hogy honn síró családja, apró árvái vannak, kiknek kívüle nincs senkijök. A tenger hideg lény, sem szive, sem lelke, de meg tudta szánni a siralom fiát, parancsolt szörnyeinek, hogy azt ne bánthassák s kiveté őt sértetlen a partra. A parton kunyhók voltak felállítva, e kunyhókban emberek laktak, mely emberek a hozzájok folyamodó hajótöröttet — megették.

XII.

Irtóztatókat szokott lelkem álmodni. Kétségbeejtő, gyötrő képeket, miket az ébrenlét sem töről ki emlékemből, de mik ott ragadnak szivemben, újabb, sötétebb képekkel olvadva össze.

Egy óriási hegyet láttam egykor, melynek végtelen látása agyon fárasztá a gondolatot. Roppant fekete tömeg, alak és idom nélkül, láthatártalan oceán közepében. Semmi élet, semmi hang nem élt rajta; oldalain sem fű, sem bokor nem zöldült, csak a vihar vert oldalához veszni tért hajókat, s hosszú tengerútja felén a vándorfecske szállt meg vendégnemszerető kopár ormain. Éjenkint a viharok látogattak el hozzá.

És láttam, mint raktak e hegytetőre zsarnok várurak vastag sziklavárat, nagy nehéz falakat, sziklába vájt börtönt, nehéz rostélyokat a keskeny ablakokra. Rabszolgahad, ki embervérrel élt, lakott e várban, s kínzó ördögök, kik bor helyett emberkönyűket ittak, s Isten nevében átkokat követtek el. — — És elveszének mind. — —

Mert élő volt a hegy. Gyomrában élő lángok laktak, s mikor nem tűrheté, melylyel elhalmozák, megrázkódék, kirombola, tüzével leszórta a rabszolgaság tanyáját fejéről, s haragja megolvadt ércztüzével urat és szolgákat mélyen eltemetett.

Még azután századok lefolyásáig hányt önvállaira lángokat, s a tengert maga körül tűzpatakokkal forralá fel; s nagy égő köveket dobált fel az égre, mely egykor menykövekkel sujtolá. Aztán kihűlt, lecsillapult dühe, kiégtek égre támadt lángjai, s most ottan áll a tengersivatag közepén, magánosan, testvértelenül, kopaszon. Olykor nehéz füst üli ormait, mit a vihar kanyargva kapkod szét a légbe, s magános éjeiben megrázkódik, megmozdul, mélyen dörg — s elcsendesül.

* * *

Másszor azt álmodám, hogy megöltem magamat.

Megátkozám az életet és a halált, a napot és éjszakát, a bölcsőt, melyben ringattak, s a temetőárkot, melybe majd ledobnak, mindent, a mi él és mozog, azon kebeltől, mely fölnevelt, a sír férgeig, a mely meg fog rágni, s szivembe döftem az éles kést. Omolt a vér, a mint kihúztam belőle. A föld megitta véremet, s mikor a végső csepp vér kifolyt, a szív megállt, tárt ajtó rajta a seb, reszketve jött elő a lélek mezitelenül, remegve, halaványan. S megállt a sebnek néma piros száján, s mint a madár, a kit anyja elhagyott, bágyadtan, erőtlenül maradt ott ülve, várva a halál bús angyalát, a ki majd elvezesse azon sötétlő ország ajtajáig, mit élő szem még nem látott meg soha.

Várt, várt, a nemtő nem jött érte.

Alatta olykor meg-megrángatózott a sebhelyes tetem, megnyiltak fájdalmasan a halvány ajkak és a pirosló seb. A nemtő nem jött, ki őt elvezesse és megmutassa neki leendő lakhelyét, azon helyet, hol ezután élni fog.

Megindult végre kalauztalan, nem tudva, hova szálljon le a széles, végtelen világban? Hideg volt, merre ment;

ismeretlen vad árnyakkal volt találkozása, kik holt szemeikkel merőn bámultak rá és nem szólíták meg. Sorra járta a csillagokat, egy sem volt hazája; minden élethagyott testet fölkeresett, egy sem fogadta be, egy sem volt az övé. Kereste a menyet, kereste a poklot, de nem talált rájok. Örök bujdosásra volt elkárhoztatva.

És vándorolt. Nem volt rá nézve többé idő: a földön túl nincsenek évek és napok, csak a rettenetes örökkévalóság.

Ment, ment. Hideg szél szárnya vitte. Sötét föllegek kísérték, vakító napok ragyogtak elé idegen, nem melegítő világgal, ismeretlen holdak, ismeretlen földek kerengték körül. Megölelte a hulló csillagot, hogy vele együtt semmivé lehessen, — a csillag meghalt, de ő élve maradt. Versenyt futott az égő üstökösökkel, kit átkos útja kívül kergetett a világ határán. Századokig, ezredekig járták meg ez útat, mire visszatértek, az örökkévalóságból még egy percz sem mult el.

Kiáltani akart az Istenhez, és nem voltak szavai! ....

... Oh örökélet, legrettentőbb eszméje az emberi szívnek, te kezdet és végnélküli iszonyú lény, mily kínzó még álomnak is a te képed!

* * *

Egykor pedig azt álmodám, hogy a föld megfagyott.

Meg volt rá érve. Megvénült, kiégett. Rég elfelejté a napot, melyen született; el a népeket, miket egykor szült és ismét benyelt, a pyramidokat rég eltemette a homok, maguk a mumiák is elrohadtak. Nem lehetett a kerek földön sírt ásni, melyben már egykor halott ne lett volna, nem egy követ letenni, hol egykor már város ne lett volna.

És kietlen, puszta volt a föld minden határa. Az ember mindent kiirtott róla, a mi él. Erdők, virágok és az állatok ezer nemei nem léteztek többé, csak az ember és annak kevélysége.

Dicsekvés lett a vétek, az erény szégyen és bünhődés tárgya, jutalmat kapott a gyilkos, kigyófulánkot a jóltevő, s mentül törpébb lett az emberi nem, annál magasabbra emelte arczát és tagadta teremtőjét, az Istent.

Nem álltak templomok sehol; nem imádkozott senki, felvilágosultnak nevezte magát a kerek föld népe.

Csak egyetlen ember élt még, kinek lelkében Isten neve lakott, ez egy emberért élt még a világ, ez egyért kimélte meg a földet az Isten.

De ráakadtak embertársai.

Kínpadra vonták, töviskoszorút nyomtak fejébe, szegeket vertek körmei alá, hogy mondja velök együtt: nincsen Isten.

És az ember erős hittel mondá: «van Isten» és meghalt a hóhér kezében.

Ekkor máglyára hurczolták őt, hogy megégessék, midőn az élő föld, teremtője «ne legyen» szavára, fölszínétől magva közepéig keresztül fagyott és minden tűz kialudt rajta, a két pólus jege közepén összeért.

Ugyan ekkor két roppant hajóhad csatázott a tengeren. Két leghatalmasabb királya a földnek harczolt a fölött, hogy melyiket illeti közülök az isteni név, midőn a tenger hirtelen fenékig jéggé merevült.

Fehér, sápadt lett a föld köröskörül. A nap nem csalt ki több meleget belőle, mély, süket hallgatás lett úr körül rajta, e síri hallgatásban, e jéghegyek közt, e halott világban bujdostam én egy országból a másikba, egyik kietlen, hangtalan vidékből a másikba, mint utolsó, egyedül maradott lakója a földnek, mely élethagyottan, holdsápadtan függött a fekete égen, holt csillaga a kerek mindenségnek.

* * *

Egy apa fiát átkozta meg.

Tele volt csillaggal az ég, tele volt hóval a föld. A vén ősz ember fehér haját lobogtatta a szél.

Kilenczven év fehéríté meg e hajakat.

És becsületben őszültek meg azok.

Egyetlen fia volt az ősz apának, ki e becsületben megőszült fürtökre gyalázatot hozott . . . Hazáját árulta el.

És az apa kirohant a hideg, fagyos éjszakába, s égre emelt kézzel kiálta gyilkos átkokat egyetlen fiára. Szava túldörgé a vihar ordítását. A csillagok szemei kápráztak.

— Légy elátkozott! kiálta vért sírva két szeméből.

És az ég millió csillagai közül egy megindult e szó után helyéről s sziporkázva szaladt végig az égen és aláhullt.

Az ember leátkozta helyéről fia őrcsillagát.

* * *

Ilyen látások kisértenek meg álmaimban.

De az ébrenlét semmivel sem jobb.

Oh, hányszor látogat meg ez a fekete kép, e néma száj, e beszédes arcz, e titkos sejtelem, melynek emberi ajk még nem mondta ki nevét.

Olykor éjnek éjén fölver álmaimból, hogy megmutassa az égen ama vérfoltokat, miket kívülem senki nem lát, dúlt arczokat, kik engemet ismernek, de kiket én nem ismerek, — mély örvénynyilásokat a földben, miknek ingó szélén állok.

Egy tengerszem van az erdők mélyében, sötétzöld, ki nem apadó, fenéktelen tó, mely mindig sima, soha hulláma nincs. Ha olykor a sziklapartról e tóba letekintek, iszonyú arcz tekint rám vissza onnét ijesztő rémtekintettel, kuszáltak hajai, de arcza vonásai még kuszáltabbak, szemei, mint a léleklátóé. Naponkint elmegyek ez arczot megnézni, s mikor megláttam azt, rohanva futok el onnan ismét, hogy utol ne érjen . . . Saját arczom viszfénye az.

Néha úgy érzem, mintha látatlan ajk lehelne legszorosb közelről hideg sóhajtást arczomra, oly hideget, hogy szívem megáll bele, vagy el nem vonható titkos ujj mutat rám, felém fordúlva, bárhova kerüljek, s kisérve, mint a mágnes az éjszakot, hogy lelkem rángatódzik bele, mint a kigyó levágott farka, mely naplementig életben marad.

Majd mintha repülnék. Rohanok egyedül határtalan síkon, sötétlő fellegek között, hol már csillag sem jár, hol a világnak vége van s kezdődik az örökkétartó semmi. Onnét ismét a földre hullok . . .

Vad, gyötrő sejtelem, mit látogatsz meg annyiszor?

XIII.

Halál, halál . . .

Egy idő óta szüntelen a halál eszméi bántanak.

Tán érzi lelkem közeledtét e szomorú angyalnak.

Olykor önkénytelen megborzadok, azt mondják, hogy ilyenkor a halál ugorja át az embert, a mint számítja főről főre a tizenharmadikat. Ha tudnám, mily sorban vagyunk nála fölirva?

* * *

Egykor egy szép leányt láttam halottan feküdni. Milyen mosolygó volt rajt a halál képe. A halál képe nyájas kép.

Ki félné arczodat oh megnyugtató angyala az emberiségnek? A kit te megölelsz, nem sír többé. Örökre megpihen. Védője vagy te az üldözöttnek, te rajtad túl nem üldöz ember embert. Rövid fájdalom előz meg, ez a fájdalom is az életé. Határidon belől nincs szenvedés, csak boldog álmak, — hosszú csöndes álmak . . .

* * *

S mi volna abban rossz?

Oly szép hazában lakni, mint az ég? Angyalok énekét hallani s azt, kit lelkünk szeret, ölelni elválástalanul, örökké. Kéz kézben körülrepdesni a csillagokat, a jótetteknek édes emlékire nyugtatni le gond nem ismerő fejünket. És azt a kéjt, mit érez az emberi lélek, midőn az első csókban lelkének másik felét magához szíja, örökké édesen élvezni ott. És hinni és meg nem csalatni. Nem vonzatni a föld felé semmi fájdalom súlyától.

Mi volna abban rossz?

Szomorú ország a halottaké.

Kik ide sorba temetve vannak, mily gazdagok lehettek egykor! Hogy ragyogott rajtok arany és drágakő és a büszkeség arcza! Mily nagyra lehettek zsellérhatalmukkal s kölcsönvett lelki erejükben milyen elbizottak. Koldusok most, egyik oly hideg, mint a másik.

Éjféleken bús szél keletkezik, mely fölveri a holtak álmait, magukra terítik halotti lepedőjöket, mennek búval, bánattal bejárni a világot, melyből ki vannak zárva. Bezörgetnek a házak ablakain, melyekben egykor laktanak; az ágyat, melyben feküdtek, fölkeresik; az asztalról, melynél életökben ültek, fölszedik a rajt feledt morzsákat, s kik porrá omlának, azoknak hamvait a szél ragadja fel, s mint nehéz sírbolti leheletet, végig fújja az alvó termeken . . .

Ember vigadj! ki tudja meddig élsz. A halál után nincsen vigalom! . . .

* * *

Ezek voltak a misantrop utolsó sorai. Könyvnélkül tanultam meg azokat, bár most felejteni tudnám!

Az embert önkeze teszi legszerencsétlenebbé, s ki valaha e gondolatra rá jött, hogy minden szenvedést emberi kéz, emberi fő teremte, e fájdalmából ki nem gyógyul soha.

AZ ERDŐK LEÁNYA.

I.

Három ifju lovag ült együtt a kastély erkélyén. Kettő közülök közönséges alak, kikre nincs miért figyelmet fordítani, a harmadik a kastély ura. Darvai Ernő szép szőke fiatal ember, ki az alatt, míg társai koczkáznak, mesélnek és kaczagnak, az erkélyen kihajolva, a távol kéklő erdőkre bámul.

Az erdők felől egy lovag közelít csatlósával a kastély

felé, az ifju tétova szemei csak akkor veszik észre, mikor a hallható lódobogás figyelmezteté rá, kezével mosolyogva int neki, azután csodálkozva csapja össze kezét, s a mint a jövevény nagy sietve vágtat be a kapu alá, társaihoz fordul kaczagva:

— Tamás megjött, de nemcsak hogy medvét nem hozott, hanem még a kutyákat is mind ott hagyta.

Erre megnyilik a terem ajtaja, s a sárosan, csatakosan belépőt egyszerre háromszorosan üdvözli azon kaczaj közt tett kérdés, hogy hol maradtak az ebek?

— Hagyjatok békét, kiált mérgesen az érkező, levágva magát egy karszékre, s hevesen szórja le magáról kalapot, keztyűt és vadászkürtöt. Medvére mentem és ördögre akadtam, minden kutyámat agyon verte.

— Kicsoda? Micsoda? kérdezék össze-vissza.

— Mit én tudom! Valami emberi medve, vagy erdei manó, vagy görög istenasszony. Fogalmam nincs róla, hogy micsoda?

— Beszélj okosabban.

— Jó volna, ha tudnék. A mint a zuhatag alját elkezdtem hajtani, hirtelen egy gyönyörű medve szökik föl kopóim előtt, oly nagy, a minőt még életemben soha sem láttam. Szőre nem volt oly molyette, gubanczos, mint más medvéké szokott lenni, a kik teli heverik magukat bojtorjánnal, hanem szép fényes, fekete, mintha mindennap fésülnék. «Hajrá!» kiáltok megörülve kopóimnak, azok elkezdik sarkalni, a medve nem áll velök csatába, hanem fut sebesen fölfelé a vizesési sziklának, a hova lehetetlen lóval utána menni. Én leszállva lovamról, veszem fegyveremet, s rohanok utána, s tüskén, bozóton üldözöm, míg végre a medve barlangjához érve, oda éktelen ordítással beszökik. E pillanatban valami csoda lép elő a barlangból, csodának nevezem, mert más nevet nem tudok neki adni, egy leányalak, egy embernek maszkirozott fenevad, egy pokolbeli dæmon a legszebb angyalarczczal, egy holtnak hirdetett félisten, egy elveszett gyermek,

kit medvék neveltek, magas, idegzetes, karcsú; szemekkel, mint a villámló éjszaka s kezében egy akkora husánggal, hogy nekem két kézre is adna mit czepelni. Rögtöni meglepetésemet még ebeim is oszták, elhallgatva egy perczre a nem várt királyi vad előtt; abban a pillanatban a csodás bestia vadállati ordítással rohant rájok, s buzogányával, mit úgy forgatott kezében, mint hölgyeink a legyezőt, három percz alatt mind egy lábig agyon verte. A medve ez alatt egyre ordított a barlangban, de nem jött elő, hanem hagyta egyedül végezni a harczot ennek az ördögök leányának. E pillanatban azon eszme vett erőt agyamon, hogy ez alak nem ember, hanem vadállat s tán ijedtségnek sem szégyenlem nevezni azon érzést, mely ekkor elfogott, fegyveremet ragadtam, czéloztam és rálőttem. Reszkető kezem nem talált, de a ráintézett lövésre felsikoltott a leány, s ijedten hátra tántorodék. De már e sikoltás emberi hang volt, s az ijedtség egészen emberi vonalmakat adott arczának, úgy hogy én megborzadva ejtém ki kezemből a fegyvert, érezve, hogy ez nem vadászat többé, hanem gyilkosság. Ő visszafutott előlem barlangjába, én pedig az egész úton azon törtem fejemet, hogy álmodtam-e, vagy ébren láttam ez alakot.

— Valami elveszett gyermek lehet, mondá egyike a lovagoknak, kit a medvék megtaláltak, s a helyett, hogy megették volna, felnevelték. Ha szoptatós vad talál meg kis gyermeket, rendesen nem szokta bántani, hanem haza viszi kölykei közé, s magáénak fogadja.

— Hajtó vadászatot kellene rá tartani, szólt a másik, s valahogy hálóval elfogni, mindenesetre emancipálni kellene a medvék társaságából.

Legutoljára szólt bele Darvai.

— Szép-e? kérdezé kaczérul.

— Csoda szép! magasztalá a vadász, a minő neméhez a női szépségnek még nem vagyunk szokva. Termet, idomzatok, arczvonalok minden tökéletes rajta.

— Jó, ne rontsd el leirásoddal a való hatását.

— Tán magad akarod látni?

— Látni és legyőzni, mondá Ernő büszkén és önhitten.

— Vigyázz magadra, e lény a vadállatok közé tartozik, kik fogaikat és körmeiket használni tudják.

— Ha nő, ismerem ellene a fegyvereket, s ha vadállat is, himje láttára meg kell szelidülnie.

— Az ördögbe, mormogá a vadász, hímje volnék én is, s elkergetett.

— Ah barátom, a nőfarkas is válogató, te csak medvéket ijeszteni vagy már jó, nem nőket szelidíteni. Annál inkább, minthogy rá is lőttél. Ha rá akadok, tizet teszek egyre, hogy el is hozom.

— Ne felejtsd el, viszonzá csipősen a vadász, hogy medvéje is van, a ki tán medvének épen olyan szép, mint te grófnak, s lehet, hogy a medve szerelemféltő.

— Akkor megölöm a medvét s elhozom a leányt, úgy is sok ember szeretőjét csábítottam már el, még csak medvéét nem. Ki tartja a fogadást?

II.

Még sötét van mindenütt, — a csillagok égnek, emberek alszanak, s már a Tátra legmagasabb csúcsán piroslik a hajnal fénye, mikor maga a nap még a tengerek alatt jár. A magas csúcs hófedett alakja rózsaszinűen jelen meg a múló éjszakában, a feketekék csillagzatos éggel csodás ellentétben.

De lent a völgyben még ködös éjszaka van, még ott tán egy óra mulva lesz reggel.

Mélyen, mélyen, sziklák lábainál, beárnyékozva kietlen fenyő rengetegtől, van egy tó, egy fekete vízmedencze, bele düledező vén fenyőfák usztatják benne örök lombjaikat. A sziklák meredeken, magasan emelkednek föl körüle, még alulról is szédítő rájok föltekinteni.

A tóból egy folyam ered, távolabb útat tör magának a sziklák között, s száz ölnyi mélységbe menydörögve

rohan alá, fehér köddé, fehér habbá törve, mire leér. A sötétben csak a küzdő, tomboló zúgás hallik, a mint a dühös vízroham ostromolja a sziklákat, minden században le-letörve egyet, maga a folyam a völgyi ködben és az éjszakában elenyészik.

A havasi csúcs mindig világosabb, majd bibor, majd aranyszinű, az éj árnyékai lejebb húzódnak a völgybe, és úgy tetszik, mintha ott összejőnének s még sötétebbé tennék annak éjszakáját.

A tájak, az alakok körrajzai már látszanak, de még minden feketén. A sziklák, az erdők fái, mind feketék, éjszinűek, és a tó, mely alakjaikat visszaadja, olyan, mint az a fekete tükör, melyből a bűvész a jövendőket nézi.

Csak alant, a szakadékban látszik valami fehér köd, valami kígyózó fehér habsugár, mely örök zúgással rohan le a völgybe, nem hagyva soha egészen elnyugodni, elfeketülni az éjszakát.

Hirtelen, mint egy ébredő istenség, kivillanik a nap az útját elálló ormok mögül, az éjszaka elvész, elenyészik, a tűzisten egy tekintetére a fekete tárgyak ezer színt öltenek. A fekete fák ős zöld lombjaikkal tünnek ismét elő, kék és liliomszín a gránitos szikla, néhol, a mint a kén kiverte magát rajta, vagy hol a czinóber zegzúgos erei látszanak, vagy a hol a moha fogamzott meg, a hasadékokban sárga, piros és zöld foltokkal terhelve.

A fekete tóban a napsugár ragyog, s honnan a földalatti víz fölveti magát, kilencz helyen a bugyogó forrás smaragdszínt játszik benne.

Virág nyílik minden nyomon. Kékellő csengetyűk, piros havasi rózsák rengnek a folyam medre felett, s hullatják a vízbe illatos leveleiket, s a habbá tört folyam hófehér ködéből, mint a nap teremtő sugára, bűbájos szivárvány emelkedik elő tündöklő hét szinével s diadalívként hajol a vízzuhatag egyik partjától a másikig.

Ilyen lehetett a percz, midőn az alvó mindenség felett először hangzott a szó: «legyen világosság».

A táj megnépesült illatos virággal, zengő madarakkal, minden, minden gyönyörre látszik teremtve lenni; — ilyen lehetett a percz, midőn elhatározá az úr, hogy e mindenségnek legyen királya, legyen ember!

. . . És ime — mi alak jelenik meg a vadrózsákkal ölelkező fenyőbokrok közül?

Egy nő? . . . Egy tündér? vagy elvadult leányzó, kit anyja kidobott a vadaknak, s azok fölnevelték, — szépnek, erősnek, vadállatnak?

Körültekint a vad, ragyogó szemekkel; mozdulatai vadak, délczegek, mint leopárdé; a nap, ég, virágok, minden mosolyogni látszik reá, hirtelen elsimul arczáról a szilaj kifejezés, valami szelidebb tekintet, hasonlatos a mosolyhoz, vagy a hála kifejezéséhez, derül föl rajta, keblén összeteszi két kezét, s a mint végig tekint a dicső mindenségen, s szemeivel végre a napba néz bele, el nem vakulva fényétől, kebléről fohász szakad fel, elküldve az ismeretlen szellem oltárára.

Megérté-e azt a varázsbeszédet, mivel a természet szól teremtett lényeihez, mit az erdei madár s minden magasabb lélek, ki nem tagadta meg jobb érzéseit, megért? Míg testét vadállatok bőre ruházza, míg nyelve azok egyszerű kiáltásait beszéli, a szív ember szíve, és a lélek Isten lehellete maradt-e belül?

Ott megáll a zuhatag előtt. Leveti egyszerű leplét, mit vidra viselt ő előtte. Gazdag haját, mely borostyánindával volt csomóba felkötve, lebontja, az végig hull térdig érő gazdag hullámzatban idomzatos testén, melynek minden tagja oly tökéletes, a mint ez az Isten kezéből legelőször kijött.

Azután a habzó permeteg alá lép, egészséges testét a porrátört víz jéghideg harmatába fürösztve, s a mint ott áll a hófehér köd közepében, alakja könnyű rózsapírral belehelve, égő arczával s felemelt kezeivel, vágyva, ismeretlen kéjjel fogva a ráömlő habcseppeket, az égő szivárvány közepett, mely glóriaként fogja őt körül, a völgy-

fenék sziklás torkolatából, a sötét fenyvesek közül, egy férfi alakja tünik elő.

A vadász egy perczre mozdulatlanná varázsolva állott meg a tünemény előtt, nem így a vad.

A mint megpillantá üldözőjét, a vadmadáréhoz hasonló kiáltással szökött ki a víz medréből, s mintha valami állatontúli ösztön sugallta volna neki, hogy nem az élet, hanem az életnél becsesebb tulajdon az, mit most védenie kell; mielőtt elfutott volna, előbb egyszerű öltözetét kapja hirtelen magára s azután vadszilaj tekintetet vetve háta mögé, rohant az erdőnek.

A vadász utána. Felhevülten, elbűvölve üldözte a tüneményt. Rohant sziklákon, bokrokon keresztül eszeveszetten, nem látva a veszélyt, csak a bűbájos alakot, mely bele vezeti.

Az pedig futott előle, sebesen, mint az őz. Futó lábai alatt alig hajlott meg a fű. Szikláról sziklára szökellt. Minden izma aczélból látszott alkotva lenni. A vadász messze maradt el tőle. A leány nemsokára a berkek sűrűjébe érve, ott a bokrok között eltünt a vadász szemei elől, ki őt még mindig nem szűnt meg üldözni.

Azonban épen a sűrű berek, mi annyiszor volt menhelye, lőn ez egyszer árúlójává, hosszú leeresztett haja, mit meglepetésében elmulaszta újra tekercsbe kötni, mindenütt fennakadt a gátló cserje között, ha egy helyütt kibontá, másutt érzé magát megfogva, s mentül inkább sietett szabadulni, annál inkább bebonyolítá magát sűrű, hosszú hajfürteivel.

Már hallá a futva közelgő vadász lihegését, ki észrevéve vadja vergődését, kétszeres erővel sietett azt ott lephetni, mielőtt újra kiszabadíthatná magát, s mint a madár, melynek csak tollát fogta meg a tőr, elvadult méreggel tépte vissza haját a nyüzsgő tövisek közől, s azt kezével keblén összefogva, oldalvást kiugrott a berekből, s keresztben futott el a vadász előtt, visszatartva a zuhatag felé, mely itt két egyenlő magasságú sziklafal között rohanva

végig, egy szakadékot képezett, a mely messziről elég keskenynek látszott arra, hogy egy kétségbeesett szökéssel át lehessen egyik partjáról a másikra ugrani.

Azonban, a mint a sziklapárkányra ért, hirtelen visszahökkent a leány. A két szikla legalább hat ölnyire volt egymástól. Közöttök ötven ölnyi mélységben zúgva rohant a bérczi folyam, s alant egy szélesebb medenczében megtorlódva tajtékozó tavat képezett, melyből egy keskeny szakadékon át azután megint oly dühvel, oly erőszakkal rohant alább alább, sziklától sziklára.

Kétségbeesve fordult innen is vissza, végig futott a sziklapárkányon, valami rést keresve, melyen lefuthasson rajta. Mindenütt meredek volt az, mint a fal, a fehér követ simára köszörülte a rohanó zuhatag, mely ezredek óta váj magának medret a kemény, szilárd kőben, hol csak itt-ott kapaszkodott meg egy-egy csenevészett tamarik- vagy gyalogfenyő-bokor.

A vadász már közelgett menekülni nem tudó vadja felé. Ez lihegve jártatá villogó szemeit köröskörül. Látta, hogy nincs menekülés. Letekinte az alatta mélyedő örvénybe, a folyam tajtékot hányva rohant le a tóba, a kiálló sziklákat el-eltemette a feltorló hullám, úgy ordított, úgy csatázott oda lenn ez az örökké élő szörnyeteg. Az élet ösztöne visszarántá őt az örvény széléről. Égő szemekkel közelge a vadász, kitárt karjai elzártak minden menekülést az üldözött elől. Reszketni látszott a kéjtől, az örömtől.

Mint a fészkén lepett sas fordult ekkor felé kétségbeesetten a bájoló fenevad. Félig hátra hajolva, ellenére szegzett hiúz szemekkel, szökésre készen várta azt, behorgasztott ujjait a csatára készülő keselyű körmeihez hasonlóan a közelgő arczának irányozva.

De ez nem gondolt a leány kezével, nem védte magát ellene, hanem a mint hozzá ért, hirtelen átölelte annak karcsú derekát, s hevesen magához ragadva, azon pillanatban vérpiros ajkára egy égő csókot nyomott.

A leány, kinek arcza egy percz előtt lángba volt borulva,

hirtelen elhalványult, fölemelt karjai lankadtan estek le üldözője vállaira, de a következő pillanatban még egyszer oly vad hőség futotta el arczát, és minden tagjait, vad, leopárdi vonaglással feszíté ki magát az őt ölelve tartó karok közől, s üldözőjét egy dühös taszítással elhajítva magától, vakon, eszeveszetten a mélységbe leugrótt.

Üldözője, a szőke ifju, rémült kiáltással kapott utána; késő volt. Megdermedten állt meg a sziklapárkányon, elveszett zsákmánya után tekintve.

A sziklaoldalból néhány tamarikbokor nőtt ki, a szédelgő mélység fölött tengődve. Ezeknek egyikében fennakadt az eső leány, s szédült bukásában öntudatlanul ragadta meg annak egyik ágát, mely egy pillanatra meggátolta további esését. E pillanat elég volt arra, hogy eszméletét visszanyerje. Hirtelen széttekintett. Alatta közvetlenül a kiálló hegyes sziklák, miken szét kell zúzatnia ha leesik, néhány lépéssel odább a zuhatag által képezett meder, melynek tajtékozó habjai tombolva csapódnak fel a sziklára. A tamarikfa gyökerei alig voltak belenőve a sziklahasadékba, s a fergeteg által oda vert porhanyó föld a rázástól kezdett alá hullani.

Ernő, az ifju üldöző, már látta oda fenn, mint válnak el a bokor gyökerei sziklás tartalékjoktól, a bokor mindig alább hajlik, az ágak recsegnek.

— Isten segíts! kiálta kétségbeesetten, térdre hullva.

A leány föltekintett e sikoltásra. Nem érté a szót, de látta az eleven kétségbeesést üldözője ajkán, ki őrült bánattal nézett le rája, a könyet szemében, a sápadtságot arczán, s szelíden tekinte föl rá újolag, mintegy biztatólag, azután hirtelen összehúzta magát, egy villanó pillanatot vetett fel a bokorra, s azon perczben, midőn az már szakadni készült terhével együtt a mélységbe, mindkét lábával egy elastikus lökést adott testének, s bámulatos ügyességgel pattant le a szikla oldaláról, ívet képezve szökésével az alatta meredő csúcsok felett a hullámzó tó medréig, melynek tajtékos kék vizei összecsapódtak felette.

Ernő lélekzetfojtottan nézett utána a sziklapárkányról. Néhány pillanat múlva ismét megjelent a leány a víz felett, küzdve a haragos hullámmal, mely hol fölveté, hol elmeríté újra. Nem sokára kiért a tulsó partra a tomboló örvény vészei közül, ott leült egy terebélyes fa alá, hosszú haját kiteríté a forrón sütő napra, s ott maradt eldőlve a virágos fűben, gyakran föltekintett a tulsó parton álló ifjura, kitől nem félhetett többé, a köztük elrohanó vizesés nem hagyta őt átjönni, és a kitől még sem futott odább, hanem ott maradt őt nézve, soha nem ismert kiváncsisággal, s játszadozott hosszú sűrű hajával, melyet a napsugárban szárítgatott.

Amaz pedig ott túl őrjöngött, őt ekként látva és hozzá nem juthatva.

III.

A holdnak nagy udvara volt az égen, egy nagy széles fényes gyűrű, mit a bűbájos égi vándor maga körül vont az égen. E fényes körön belől ezüstkéknek látszott az ég, a csillagok kifényletettek belőle rezgő pillogásaikkal, túl a fényövön alaktalan köd borongott, s a gomolygó szürke gőz körülhullámozta a bűbájos ragyogó kört, sehol sem törhetve át rajta; a halvány csillag varázsudvara köréből sápadt, kisérteti fénynyel tekinte alá a kietlen tájékra.

Szakadékos bazalthegyek oldalában egy leégett erdő helye látszik, mit az itteni gazdálkodási mód szerint fel szoktak gyujtani s a hamu által termékenynyé lett földet első évben bevetik tatárkával, másodikban zabbal, a harmadikban már nem teremne semmit, akkor ismét elhagyják, míg újra megnő rajta fa és bokor.

A fekete égett törzsökök körül szerte hajtásnak indult a zöldülő bokor, s a földet belepő kékes hamu körül tövises, gubanczos növények magzottak föl.

Messze és közel nem látni egyebet, mint az egymásba fonódott mahola és iszalag indáit, a törpe nyárfát ezüst leveleivel, itt-ott mered csak elő az embermagas bozótból

egy-egy fekete fatörzs, mely csak félig égett le, s melynek derekára most a vadszeder futott köröskörül.

A hegyekről alárohanó szél ijedelmesen fut végig a tájon, nem találva tárgyat sehol, mely vele megküzdjön, a rémes szélfuvásban mintha távoli gyermeksikoltás és vadállatok bömbölése hallatnék.

Mint valami kisértetes tünemény, három alak fut egymás után a csalitos, harasztos avarban. Elől egy gyermek, ki a kétségbeesés ijedelmével rohan a sűrű bokrokon keresztül, sikoltása végig hangzik a határtalan kietlenen, utána egy nagy fenevad, egy fényes, lomposszőrű medve, ügető, hánykódó futással, s futása közben morogva, duzzogva, bömbölve, és leghátul egy magas délczeg női alak, kit, mintha szárnyak vinnének, oly sebesen vágtat a két előbbi alak után, a szél elmarad mögötte, olykor hosszas füttyentése hallik, a vadmadáréhoz hasonló.

Az embertelen csöndes éjben elhangzik sikoltás, bömbölés és fütyülés, a szélzúgás összemossa mind a hármat.

A futók közti tér mindinkább rövidül, az üldözött gyermek elesik a földre, két ugrással a vadállat utolérte, s egyik iszonyú talpát nyakára téve, elkezdé körül szaglálni. A gyermek behúnyta szemét, lélekzetét elfojtá, megmerevedett; a medve orrát szájához tartá: leste, hogy fog-e lélekzeni? E perczben ott termett a magas, csodás női alak, kinek a medve ismerő, örvendő nyihogással adott helyet, ki azonban szilaj erővel ragadta meg mindkét kezével a medve nyakán a bőrt, s azt elrántva onnan, a bozótos tüskebokrok közé taszította, s azzal odaugrott a gyermekhez, azt felkapta ölébe és kebléhez szorítá.

A medve azonban éhes boszúval rohant a leánynak, félretéve minden korábbi ismeretséget, felállt két lábra, s vérengző torkát feltátva, bőgve rohant zsákmánya elrablására. A leány büszke daczczal tett egy lépést felé, s míg egy kezével a gyermeket tartá ölében, ideges jobbját a vadállat torkába taszítá, s egy futó pillanat alatt, megragadva annak nyelvét, lába elé vágta a földre, s vad, bátor moz-

dulattal hágott fejére, s valami szemrehányó állati hangot szólt hozzá, mire a fenevad nyöszörögve, meghunyászkodva simult elé, a fejére taposott lábat nyalogatva, mint egy eb.

A leány lehajolt hozzá, megsimogatta fejét, azután az ölébe vett gyermeket ölelgeté összevissza, ki még mindig aléltan feküdt karjai között, s szólt hozzá ismeretlen biztató hangokat.

A medve körülnyalta száját, s azután magát megadva, dömmögve czammogott a leány után, ki az ölébe vett gyermeket hízelegve, csókolgatva élesztgeté s vitte magával, ismeretlen állati gyöngédséggel nyögdécselve hozzá, hangokon, minő a galambturbékolás, vagy mint a vad papapály nyögése, minő a gerliczenevetés, s az a döngés, melylyel az őzek hivogatják egymást, míg az utána kullogó vadállat nagyokat, hangosakat ásítva tekingete föl a gyermekre, egészen másnemű gyöngédségek kifejezéseivel szemeiben.

A gyermek, a mint vitetni érzé magát, lassan, félig felnyitá szempilláit, s a mint meglátá az ismeretlen, csodás teremtést, kinek karjai gyöngéden vitték tova, a mint annak állati gyönyörtől ittas arczába, szokatlan tűzzel világló szemeibe látott, megrázkódék a borzalomtól, újra lehunyta szemeit, s azt hitte, hogy valami soha nem látott vad viszi haza kölykeinek eledelül.

A leány érzé, hogy a gyermek tagjai lázasan reszketnek ölében, s leoldá nyakáról az odavetett fényes vidrabőrt, beletakargatta a fiut, s arczát ajkához szorítva, leheletével melegíté őt fel.

A gyermek kezdé észrevenni védelmezője biztatásait, s bármennyire ijesztő volt is előtte annak szokatlan kinézése, közelebb bújt hozzá, karjait nyakakörül fűzte, s félve rántotta föl mezítelen lábacskáit, a mint a vad kisérő a havasi medve, gonosz tréfával kapkodott fel hozzájok.

Mintegy hat éves pórfiu lehetett. Anyja sokszor fenyegette az erdei leánynyal, ha rossz volt. Most az eszébe ju-

tott, összetette kezeit s szepegve könyörgött az erdei leánynak, hogy ereszsze haza anyjához. soha sem lesz rossz többet.

Elment anyja szava ellen málnát szedni az erdőre, már tele szedte szilkéjét, midőn észrevette, hogy a szomszéd bokor mellett meg egy nagy fekete medve szedi szintén a földre hullott málnát. Ijedten futott el onnan, kosárkáját is ott hagyva, a medve először kifalta a kosárból az epret, s azután kergette meg a fiut, megette volna őt is, ha a vad leány el nem kapja előle. Most ő belőle is vadfiu lesz, gondolá magában a gyermek.

A leány pedig vitte őt egyenesen erdőn, bokron keresztül, tán valami sejtő ösztön vezérlé valamerre. A medve megérté az irányt, mert sokszor lefeküdt a leány útjában, mintha el akarná zárni előtte a tovább mehetést, s nyugtalanul hentergőzött, idomtalanokat vetve esetlen alakján. A leány nem ügyelt rá, csak a gyermekkel volt elfoglalva, azt tartogatta, melengette s beszélt neki ismeretlen szavakat, minőkkel az állatok beszélnek egymás között.

Lassankint tisztulni kezde előttük a környék, a közelből kutyaugatás szólalt meg, a ritkáson át néha egy-egy ablak gyertyafénye villant keresztül. Egy faluhoz érték. Kisded házak fehérlettek elő a hegyoldalban elszórva.

Itt a medve aggodalmasan leült két hátulsó lábára, s füleit hátrahúzva, lihegő nyelvvel tekingete szélylyel, mintha semmi kedvet sem mutatna a tovább menetelre. A leány tova ment, nem ügyelve az állat intő nyöszörgéseire.

A gyermek hallva a kutyaugatást, felvidulva tekinte szét, s a mint a falut meglátta, repesve mutatott arra, szaggatott szavakban rebegé: «a mi házunk!» — «édes anyám!»

A leány megérté a gyermek örömét, s el kezde vele szaladni, a gyermek örült, kaczagott, a leány nem hallott emberi kaczagást még soha, megtetszett neki a hang, eltanulta, s aztán kaczagva vitte a fiut a mutatott ház küszöbéig, ott letette, megölelte, a gyermek megcsókolta arczát, s egyszerű kedveskedéssel szólt hozzája :

— Köszönöm, jó vad leány, hogy haza hoztál anyámhoz, ha apám kimegy az erdőre, megmondom, hogy vigyen neked is valamit.

A leány valami könyet érzett szemébe tólulni, lassan, andalogva ment az erdőbe vissza; valami nagy fehér kutya utána futott a faluból, csak akkor vette már észre, midőn egy ugrásra volt hozzá, akkor elkezdett szaladni, futott az erdő széleig, az eb mindig nyomban üldözé, ott a leány sebesen, mint egy vadmacska, felkapaszkodott egy fára, s annak egy nagy, vastag ágát iparkodott letörni védszerül.

Az eb néhány pillanatig dühösen üvöltött fel a fára, midőn hirtelen az erdőből egy nálánál hatalmasabb állat ugrott elé — a medve. Az eb futni akart, a medve vad ordítással szökött rá, s nyakánál fogva megkapva, felvetette a hátára, s azután futott a vadleánynyal együtt, zsákmányát czepelve hátán ismét be a rengetegbe.

IV.

Ez idő óta a vadleány gyakran kijárt erdejéből a kisded faluhoz, mikor a lakosok mind elmentek a munkára s csak a gyermekeket hagyták otthon. Ilyenkor addig kiáltozott, míg a pórfiu meghallá, s elébe ment az erdő széleig, ott eljátszogatott vele a leány, hozott neki tarka madarakat, piros erdei gyümölcsöt, s csudálatos csigahéjat, mit a tengerszem mélyén keresett föl, fölvette karjára, s órákig elhordozta erdőkön, völgyeken, s azután ismét visszavitte az erdő szélére, s onnan haza bocsátá.

Esténkint körül-körül járta a falut, behallgatózott kiváncsian a kis kalyibák ablakain, keblében ismeretlen vágyakat érze, midőn tűzhelyeik körül látta ülni a magához hasonló lényeket, az anyát, kit gyermekei körülcsevegtek, az ifju legényt, ki suttogva beszélt titkos kedvesével, az ismeretlen tárgyakat, mik az embereket körülvevék, s gyakran sírva, jajgatva ment vissza az erdőbe, maga sem tudta, hogy miért?

Éjről-éjre beljebb mert menni a kis helységbe, csak azt várta, hogy az esteli harangszót elhúzzák, akkor tudta, hogy minden lélek aludni megy, akkor végig lopódzott a nesztelen utczákon, bement félve, tétovázva egész a templomig, ott visszarettent a nagy tornyos épülettől, visszafordult, s ismét másik utczára került.

Egy éjjel túl mert haladni a templomon. E nagy ódon épület valami visszataszító hatást látszott iránta gyakorolni, még mikor túl volt rajta, akkor is oktalan borzadálylyal tekintgetett rá vissza, s félve kerülte ki annak a holdvilágban vetett árnyékát, s azután sietett a falu tulsó részébe, melyet még soha sem látott.

Csöndes volt körül az éjjel. Elnyugodott szél és madár. Egyedül járt végig a néptelen utczán a vadleány, mintha azon órában, midőn a testnélküli lelkek feljőnek a földre, ő, a léleknélküli test, a szellemet keresné, mit a természet elfeledett bele teremteni.

A mint a falu tulsó feléhez közelge, valami énekhang ütötte meg füleit, húrok pengése és emberi nyelv danája... Előtte ismeretlen hangok . . . Ismeretlenek, de elbűvölők. Hallgatózott.... Félénken, tétovázva ment közelebb, ismét közelebb. A tiszta csengő férfihang érzelgő ömledező dala vonta őt közelebb-közelebb ellenállhatlanul..... Egy nagy kert rácsozatához ért, a kerten túl díszes úri kastély látszott elő, a kastély erkélyén, a holdas félhomályban egy ifju férfit látott meg, megismerte benne minapi üldözőjét, ki elől a nyilt halálon futott keresztül, s kitől azután nem tudott megválni. Közelebb járult az éneket hallgatni, s mentül tovább hallgatá, annál inkább elbűvölve érzé magát, ereiben forrongott a vér, arcza kigyulladt, ajkai reszkettek. Már egészen az erkély alá ért. Oly nesztelen lopódzott odáig, hogy az ott ülő észre nem vevé jelenlétét.

Az erkély oszlopaira felfutó növények indái tekergőztek fel, ezeknek egyikére felkapaszkodott, először csak félig, azután egészen átölelve az oszlopot, fejét a lombok

közé hajtá, úgy leste az énekest, mint a tigris, mely prédáját keríti.

Az ifju elvégzé dalát, ujjai még egyszer végig futottak a guitarre húrjain, s az utolsó accord után bágyadtan ereszté le kezét az erkély rostélyzatán. E perczben megragadva érzé azon kezet, s egy forró arczhoz szorítva, s egy forró ajk csókjaival elhalmozva. Meglepetve tekinte alá, s az édes bámulat kiáltása tört ki ajkán, midőn üldözött tündérét, az erdők leányát látta maga előtt, égő arczczal és szemekkel, és ajkain s minden arczvonásán a kéj, a névtelen öröm kifejezésével, a minő lehet egy nőnek arcza, ki a szerelmet előbb tanulta érezni, mint annak nevét kimondani.

Az ifju oda hajolt hozzá, átölelte lenyújtott karjával karcsú derekát, fölemelte magához, s a gyönyörgazdag pillanatban keblére omlottan feküdt a leány, nyögve, sírva, kaczagva, mint a vadgalamb búgása, mint a gerlicze nevetése, az erdők fenevadjának ős örömhangja, midőn párját fölleli.

V.

Egy este jókedvü czimborák gyültek Darvaihoz, köztük a medvevadász is.

— Elvesztéd fogadásodat, czimbora, szólt hozzá a legelső üdvözlet után a házi úr. Az erdei leány nálam van.

— Tartok tőle, viszonzá ez gúnyosan, hogy a vad helyett valami nagyon is szelídet helyettesítél, egyébiránt rajtam áll elismerni: ha valóban ő-e az vagy sem?

— Hogy kétséged annál kisebb legyen, tehát nem csak a leányt fogod meglátni, hanem medvéjét is.

A csodálkozás hangjai szólalnak meg mindenfelől.

— Hogy a leány nem tért az erdőbe vissza, nyomán szaglálva utána jött, egy reggel ott találtam feje alatt fekve. Most vánkosul szolgál számára.

— S nem vagy féltékeny iránta? kérdé egy kötekedő hangon.

— Nem, mert a fenevad fogadott anyja a leánynak. Ő nevelte fel.

A vendégek csak kaczagtak, azután még kiváncsiabbak voltak láni a csodát s unszolák Darvait, hogy a leányt mutassa meg nekik.

— Jertek utánam, mondá az ifju házi úr, s egy karos gyergyatartót kezeibe véve, végig vezeté vendégeit a folyosón az épület tulsó szárnyába, ott egy keskeny csigalépcső vezetett le egy mélyen fekvő sötétes szobába, melynek tetején volt egyetlen gömbölyű ablaka, az egész terem sötét virágú sárga selyemmel volt behúzva, a szoba mélyén hasonló szinű nehéz függönyök födének el egy tágas alcovent, földig lebocsátva.

Darvai letette egy középen álló asztalra a gyertyatartót, s míg vendégei vigyorgó kiváncsisággal gyülekeztek az alcoven körül, maga egy hosszú selyemzsinórt megránta, a függönyöket kétfelé gördíté.

A kiváncsiságot önkénytes bámulat váltá fel az arczokon.

Egy gyönyörű nőalak volt előttük, kinek phantastikus nyuszt- és hermelinprémes öltözéke alig rejté el bájait, kar és vállak mintha tajtékból volnának faragva, minden mozdulatánál lehete látni az életerős izmok alakulásait, a vörösbársony nyugágyon hosszan hullámzottak végig gazdag hajfürtei. De a mi mindennél megragadóbb volt, az a szenvedélyteljes arcz, mely egy futó pillanat alatt százféle indulatváltozaton ment keresztül: az álmodó epedés, midőn meglepeték, azután a bámuló ijedtség az idegen arczok láttára, majd az indulatos szerelem, midőn azok közt kedvesét meglátta, düh és szikrázó harag, a megbántó szemek tekintete miatt, s a rákövetkező szégyen és kétségbeesés, midőn kedvese arczát is hasonlónak találta a többiekhez. Keservesen zokogva borult le nyugágya vánkosára, csodás arczát kezeibe temetve. A vendégek ijedve vették észre, hogy e nyngvánkos él, s a mint a leány sírását meghallá, fölemeli fejét s villogó szemeit fenyegető mozdulással hordozza végig a jelenlevőkön.

— Nem fog bántani senkit, biztatá vendégeit Darvai, s visszaereszté a függönyt. Azt véli, hogy a leány sír, pedig csak azért rejté el arczát, mert szemei nincsenek szokva az éji gyertyafényhez.

— Valóban ő az, mormogá boszúsan a medvevadász, letéve a fogadási díjt, kétszer annyit adnék érte, ha az enyim volna.

A vendégek odahagyták a szobát, fölmentek az ivóterembe, ott sokáig tivornyáztak, ittak a vadászért és a vadért. Egyszer a vendégek egyike ezt a kérdést intézi Darvaihoz:

— Nem vetted észre, mennyire hasonlít valakihez ez a leány?

— Valóban. Régóta gyötör magamat is az a gondolat: valakihez kell neki hasonlítania, a kinek neve nem tud eszembe jutni. — A czimbora felkaczagott.

— Semmi csoda, hogy elfeledted, — mert első feleségedhez hasonlít.

Darvai arcza egy perczre zavarodottnak látszék, a vendégek mind helyeslék, hogy a hasonlat egyszer kitalálva, csakugyan meglepő.

— Úgy igazán nem csoda, hogy nem emlékezem rá, viszonzá Darvai, visszanyerve hideg, tréfás arczkifejezését, szegény asszonyt úgy kitaláltam vetni fejemből, mintha soha sem láttam volna, és már most e leánytól is elment minden kedvem. Nem nézhetnék rá többet, a mióta tudom, hogy volt nőmhöz hasonlít.

— Még pedig feltünőleg.

— Melyitek is mondta csak az elébb, hogy szeretné, ha az övé lenne?

Mindnyájan egyhangúlag kiáltának fel, mindegyik azt állítá, hogy ő volt.

— Kérem, protestált a medvevadász. Én szóltam, pénzt is igértem érte, le is teszem szívesen.

— Elsőbbséged van, viszonzá Darvai. Pénzedet elengedem, elviheted. Nőmnek semmiféle arczképét sem akarom magamnál tartogatni, legkevésbbé egy elevenet.

A medvevadász oda ugrott hozzá. «Kezet rá, míg szavad meg nem másolod.»

— Nem másolom meg, sőt lekötelezesz vele.

— De ha meg találod bánni.

— Akkor fizetek kétszáz aranyat bánatpénzül.

A társaság ez alku után még egyszer oly víg lett, mint az előtt. Legvígabb volt Darvai, de látni lehete rajta, hogy erőlteti a jókedvet, néha, mikor nem vette észre magát, elmélyedt, elkomorodott, s ha aztán újra föleszmélt, úgy danolt, úgy kaczagott, hogy szinte látszott rajta, mennyire jobb szeretne sírni s a poharakat vendégei fejéhez vagdalni.

Egyszer egyik inasa belép hozzá és jelenti, hogy egy vén pórasszony akar vele okvetlen beszélni.

Máskor kiverette volna házából az ily órában alkalmatlankodót, de most szinte kapott az alkalmon, hogy a társaságot elhagyni ürügyhöz jutott, biztatva társait, hogy rögtön visszajő, fölkelt s elhagyta a termet. Voltak kiváncsiak, kik meg akartak győződni felőle, hogy csakugyan vénasszony-e a kiért kimegy? Percz mulva visszajöttek azzal a megnyugtató válaszszal: hogy vén biz az és rút, mint az éjszaka.

Az ott maradtak elfoglalták üresen maradt helyét s jól mulattak nála nélkül, s nem vették észre, hogy két hosszú óra mult el, mióta Darvai kiment a nővel beszélni; a medvevadász felugrott az asztalra, ott tánczolt a poharak között, s mikor épen a huszadik áldomáspoharat itta ki új vadja örömére, belép Darvai, a szokottnál komolyabb arczczal s illetődött, reszketeg hangon szólva hozzá, átnyújt kezébe egy csomó aranyat: «itt bánatpénzed, úgymond, a leány itt marad.... Mulassatok czimborák.... Én rosszul vagyok, lefekszem». Azzal elment.

— Tudtam! ordítá, poharát és pénzét a falhoz vágva a medvevadász.

A czimborák tovább ittak és danoltak.

VI.

Darvai az idö óta nem látta többé a leányt.

Másnap rögtön elhagyta kastélyát, oda volt több hónapig, hírt sem hallatva magáról.

A leány ez alatt ott maradt bezárva azon rejtett szobában, melynek csak egyetlen ablaka volt a legtetején, azon bocsátottak le az ő és medvéje számára eledelt.

E szobát a kastély valamelyik előbbi tulajdonosa, ki szenvedélyes festő volt, alakíttatta így festő műhelylyé, a platfond magas ablakához szinte lehetetlen volt a hozzájuthatás.

A leány naphosszant nyugton el volt rejtekében, legkisebb neszét nem lehete hallani, de ha eljött az éj, ha a kastély lakói bezárták kapuikat s aludni mentek, mikor már élesen halló füleiben az utolsó éjszakai zörej is elcsendesült, fölkelt fekhelyéről, leoldá ágya függönyeiről a vastag selyem zsinórt, felveté nehéz aranyos bojtjánál fogva az ablak keresztvasára s csodás ügyességgel felkapaszkodva a zsinóron, a két vas közti szűk nyiláson keresztül bújt, nesztelenül, csöndesen végig ment a corridor tetején, s az odáig felfutó venyigefonadékon sebesen aláShant. Soha sem vette őt észre senki.

Ez éji vándorlásainak czélja rendesen azon kis házikó volt, hol a kis pórfiu lakott, kit egykor megszabadíta.

A gyermek édes anyja és nagyanyja laktak ott egyedül. Az öreg asszony különös előszeretettel látszott lenni a vadleány iránt. Egész éjeket fenntöltött vele; s ha hála volt az érzet benne, mivel unokája életét fizette vissza, úgy az gazdagon lőn visszaadva. Ő a leánynak lelket adott, — beszélni tanítá.

A leány bámulatos előhaladást tett. Néhány hó alatt értette és beszélte az emberi hangokat, lelke, szemei felnyiltak, az állati vad ösztönök helyét érző indulatok foglalták el szivében, a gondolkozás gyémántköszörűje megnemesíté arcza vonalmait, szemeiben élő lélek tükrözé

zetes szeplő arczán sem hiányzik. Mit gondol ön, ki ez a leány?

— Gonosz lélek . . . hebegé az úrhölgy, merevül nézve a szivét reszkettető alakot.

— Ez a leány, szólt Darvai, leülve a székre, melyhez napa támaszkodott, egy szerencsétlen szerelemgyermek, kit anyja gyalázattal hozott e világra, s hogy gyalázatát eltemesse, eltemette gyermekét is.

— Nem igaz, vágott közbe a hölgy.

— No, no, kegyed nem tudja, hogy mit akarok mondani. Az úrhölgy, ki a leánynak lételt adott, épen akkor jegyben iárt egy gazdag, előkelő úrral; képzelheti ön, mennyire rdekében állhatott botlását a legmélyebben eltitkolni. gyermek egy szegény pórnőnek adatott át, hogy nevelje t tulajdonát. A pórnő egyszer, midőn fáért az erdőre rá kivitte magával a kis gyermeket, letette a földre, hogy kedve ban ne akadályozza, s midőn visszatért, nem taszobájá ott, a kosárka, melyben kihozta, üres volt.

Egy úri hölgy a ... ilt. ség nyomaival, miknek he... bár mennyire járt utána. latok vonásai kezdték elfoglalni, ... elragadta, haza vitte lölet. Ez jött Darvaival. ... zerették,

Darvai udvariasan kinálta a hölgyet, hogy üljön ... többi szobáit elrendezik. Az úri hölgy büszkén támaszkodott az elébe tolt egyik szék karjára s nem fogadta el a kinálást.

— Köszönöm, lesz még időm rá. Nagyon rövid leend, a mit önnek mondani akarok.

— Annál hosszabb leend, a mit én szándékozom kegyednek mondani,

— Megengedem. Úgy is utoljára beszélünk egymással. Leányom a kolostorban meghalt.

— Tudom, asszonyom. Láthatja, hogy cselédeim gyászlivreet viselnek.

— Úgy hiszem, csak a szót vesztegetném, ha most ön előtt mindazt elmondanám, a mit a szerencsétlen gyer-

VI.

Darvai az idö óta nem látta többé a leányt.

Másnap rögtön elhagyta kastélyát, oda volt több hónapig, hírt sem hallatva magáról.

A leány ez alatt ott maradt bezárva azon rejtett szobában, melynek csak egyetlen ablaka volt a legtetején, azon bocsátottak le az ő és medvéje számára eledelt.

E szobát a kastély valamelyik előbbi tulajdonosa, ki szenvedélyes festő volt, alakíttatta így festő műhelylyé, a platfond magas ablakához szinte lehetetlen volt a hozzájuthatás.

A leány naphosszant nyugton el volt rejtekében, legkisebb neszét nem lehete hallani, de ha eljött az éj, ha a kastély lakói bezárták kapuikat s aludni mentek, mik már élesen halló füleiben az utolsó éjszakai zörej is elcs desült, fölkelt fekhelyéről, leoldá ágya függönye áll az vastag selyem zsinórt, felveté nehéz aranyos agyonát fogva az ablak keresztvasára s csodására üldözé, ki vele paszkodva a zsinóron, a két , ki szembeszökőleg mindent, resztül bújt, nesztelenül. eltávolíta magától, mindent, netetején, s az odéczképeig.

suhant rosszul van értesülve asszonyom, sőt nőmnek igen is híven talált arczképét tartom magamnál, kegyedet épen azért vezetém ezen szobába, mert épen itt van az, lássa s győződjék meg felőle.

S hirtelen felrántá az alcoven függönyeit, melynek sötétében térden állva, reszketve, sápadtan látszott meg a leány; vonásait a hónapok óta ébredező lélek annyira átalakítá, hogy maga Darvai is megdöbbentnek látszék azoknak hasonlatossága miatt, míg az úrhölgy rémülten tántorodott vissza a látvány elől és zavarodottan kérdé: «ki ez nő»?

— Ugy-e híven van találva, asszonyom? Vonásról vonásra, arcz, alak, maga az a mód, a mint szemeit az emberre szokta vetni, mikor elégületlenkedik, sőt az a kis emléke-

zetes szeplő arczán sem hiányzik. Mit gondol ön, ki ez a leány?

— Gonosz lélek . . . hebegé az úrhölgy, merevül nézve a szivét reszkettető alakot.

— Ez a leány, szólt Darvai, leülve a székre, melyhez napa támaszkodott, egy szerencsétlen szerelemgyermek, kit anyja gyalázattal hozott e világra, s hogy gyalázatát eltemesse, eltemette gyermekét is.

— Nem igaz, vágott közbe a hölgy.

— No, no, kegyed nem tudja, hogy mit akarok mondani. Az úrhölgy, ki a leánynak lételt adott, épen akkor jegyben járt egy gazdag, előkelő úrral; képzelheti ön, mennyire érdekében állhatott botlását a legmélyebben eltitkolni. A gyermek egy szegény pórnőnek adatott át, hogy nevelje mint tulajdonát. A pórnő egyszer, midőn fáért az erdőre járt, kivitte magával a kis gyermeket, letette a földre, hogy munkájában ne akadályozza, s midőn visszatért, nem találta többé ott, a kosárka, melyben kihozta, üres volt.

Az úrhölgy arcza kékült.

— Soha sem akadt rá többet, bár mennyire járt utána. Az elveszett leányt valami vadállat elragadta, haza vitte kölykeinek, a medvekölykek nem bántották, megszerették, a vén medve megszánta, fölnevelte fiaival együtt, s évek mulva beszélni kezdtek róla, hogy a vadleány itt-ott megjelenve, ijesztgeti az embereket, kis gyermekeket ragadoz, s a vadászok ebeit agyon verdesi.

Az úrnő reszketve hanyatlott egy pamlagra, s arczát elfödé kezeivel.

— Látja ön, asszonyom, folytatá Darvai hidegen, kegyetlenül, a leány szépen megnőtt, arcza elragadó, termete bájos, csak lelke nincsen; egy vadállat emberi alakban. Ki fog ennek elveszett lelkéről számolni valaha?

— Hallgasson ön, hallgasson ön, rebegé az ijesztgetett nő.

— Mit gondol ön? ha egy napon e leány megjelenne a világ előtt, mind azok, kik önnek leányát ismerék, nem

egyhangúlag kiáltanának fel: hogy a halottak feltámadtak a sírból, hogy az önnek szülötte, gyermeke.

— Az Istenért, mit cselekszik ön? sikolta fel a nő, kezeivel mintegy el akarva fogni a hangokat, miket veje mondott, hogy a leányhoz ne jussanak.

— Mitől se tartson ön. E leány sem hallani, sem beszélni nem tud emberi hangokon.

A hölgyet lázas borzadás futotta át, a belső szemrehányás küzdelme volt az, az ébredező dacz ellen, a lélek harcza önmagával . . . A dacz győzött.

— S mit akar ön uram a leánynyal? szólt visszatérő hideg nyugalommal, föltéve, hogy ön be tudná bizonyítani, hogy a leány az enyim, mit nyerne vele? meggyalázna a világ előtt. Ez önre nézve nem haszon. A körülmények, mik e titkot rám nézve veszélyessé tevék, elmultak, férjem rég meghalt, senki sincsen, a ki magánviszonyaim miatt kérdőre vonhatna.

— És ha én e leányt, miután bebizonyítám, hogy az öné, nőül venném?

— Képes volna ön azt tenni? kiálta fel elszörnyedve az asszony. — A leány arcza kigyulladt e szókra. Nem vette észre senki.

— Nemde különös volna az, folytatá Darvai, ha egy szép estén, midőn önnél legvigabban folyik a mulatság, a népes társaság közt önnek kitagadott veje megjelenne egy hölgygyel karján, kinek láttára mindenki bámulva kiáltana fel: ez ő! ez ikertestvére a megholtnak, ki midőn beszélnének hozzá, akarnák mulattatni, leülne a földre, vagy az asztal alá, szilaj, erdőben eltanult hangokat mormogva feleletül, s az elkapott ölebecskéket fojtogatva rakásra.

A nő reszketve nyujtá felé karjait, szólni akart, de a hang elfagyott ajkain.

A leány indulatosan veté le magát vánkosára.

E neszre a vánkos alatt nyugvó fenevad fölemelte fejét, tompa fenyegető mordulással szólva bele az emberi beszédbe.

Az asszony ijedve szökött fel helyéről s e fenyegtő vadállat szilaj szemeivel találkozva, önkénytelen másik ellensége felé hátrált, ki ijedelmén mosolygott.

— Ne féljen tőle asszonyom. Ez a vadállat ön leányának anyja volt. Midőn kegyed elveté őt magától, ez volt, ki felfogadta, felnevelte, azóta is mindig vele járt, elkisérte börtönébe is és őrzi éjjel-nappal, mintha édes anyja volna . . . nem olyan rosszak a vadállatok asszonyom, mint a minőknek őket az emberek rágalmazzák.

— Mit akar ön, mit akar ön?

— Mindenekelőtt a kezem alatt levő javaknak birtokában maradni.

— De a leánynyal mit akar ön tenni? arra feleljen.

— Ha ön, asszonyom, leánya hozományáért sürget, akkor fellépek vele és nőül veszem; ha békében hagy, akkor ön megegyezésével fogok számára egy kolostort keresni, hol embert neveljenek belőle Isten számára, és halottat a világra nézve.

Az úrnő éledni látszott, keble terheitől szabadulni.

A leány vad, tűztekintetet lövellt fekvő helyzetében a két alkuvóra, gyilkos, embervesztő gondolatokkal teljes pillantásokat.

— Megegyezünk, szólt lassabban az úrnő, reszkető kezét vejének nyujtva, mit az gúnyos mosolygással vont ajkáihoz, hidegen megcsókolva.

— De csitt, szólt az úrnő, attól a fenevadtól hogy fogunk megmenekülni? ha nem engedend a leányhoz nyúlni. Itt erőszakot használni bajos.

— Elvégzem én, nyugtatá Darvai. Én szoktam a medvének néha pástétomfalatokat osztani, majd legközelebb só helyett egérkővel fogom neki megfűszerezni s néhány óra mulva végrendeletet tehet a bőréről.

Az ifju megnevette ötletét s azután gúnyos diadallal nyújtá kezét a megalázott nőnek s a nélkül, hogy az elhagyott leányra egy tekintetet vetne, eltávozott.

VII.

A leány egyedül maradt.

Mintha a láz gyötörné, reszkettek tagjai, rázkódott, remegett, a hideg veríték gyöngyözött homlokán.

Miért tanult emberi hangokat érteni? Miért kellett emberi szív mélyébe látnia? Miért hagyta el erdejét, fenevad társait? Örülhetett volna tovább is a napsugárnak ott, lehetett volna nyugalmas állat, melynek nem fáj a lélek. Miért kellett lelkét föltalálnia? Most a lélek meg fogja őt emészteni.

A tudás nem boldogít . . .

Reszketve borult fenevad társára, ki nevelőanyja lőn, midőn édesanyja elveté magától, átölelte nyakát, összecsókolgatá fejét, sírt, töredezett emberi szavakat beszélt hozzá.

— Elmegyünk . . . . Visszamegyünk erdőnkbe . . . . ne félj. — Elmegyünk a barlangba, a zúgó víz mellé, leszünk fenevadak ismét . . . . Kikerüljük az emberarczot, elfutunk az emberszó elől, nem jövünk lakásaik felé soha . . . . A puha mohát, az éneklő madarat, a vad méhet, a kék virágot — ott találjuk újra . . . . A kék eget, a zúgó patakot, a szelid fákat . . . . Mind oly szelidek, oly ismerősek, úgy köszöntgetnek zöld lombjaikkal, mikor a szél fú. Mint hízelegnek hulló sárga leveleikkel, mint vigyáznak az alvóra, ki árnyékukba lefeküdt . . . Elmegyünk, vissza oda, vissza. Fölkeressük a magas sziklákat, hol a piros gyümölcs érik. Meglátogatjuk a testvéreket, a vadakat, a szélzúgást és a holdvilágot, elmegyünk a leégett erdőbe, hova ember nem mer jőni, futni, nyargalni fogunk rajta végig, egymást kergetni a holdvilágnál, kiáltozva, örülve . . . Elmegyünk, elmegyünk . . . . Ha a testvérek látni fogják néha, hogy félremegyek sírni a bokrokba s elveszek előlük, ne mondd el nekik, mi bajom? . . . itt fáj valami, valami olyan nagyon, valami féreg emészt — belől, szivemben, úgy kínoz, úgy öldököl.

A vad nyöszörgve, vihogva bújt hozzá közelebb, czirógató kezeit nyalogatva, s nyugtalan, fájdalmas tekintettel nézve föl rá, mintha mondani akarná neki, hogy ő e nyelvet nem érti, beszéljen vele a régi, ismert hangon.

Rövid idő mulva ismét léptek hangzottak a lépcsőn, az ajtó kinyilt, Darvai lépett be rajta.

Az ajtónál egy szolgától kis porczellán kosárkát vett el, mely pástétomdarabokkal volt tetézve s azzal a nyugágy felé közelített.

Odasimult hizelgőleg a leányhoz, de a mint annak szemeibe tekinte, megrendült, visszahökkent, oly elevenen volt azokban kifejezve a gyűlölet, az irtózat, a kétségbeesés.

Eszébe jutott, a mit valaha állati ösztönről hallott beszélni, arra gondolt, hogy tán e titkos sejtelem megsúgta a leánynak, hogy most ellensége van hozzá közel, s míg erre gondolt, s míg a leány szemébe nézett, elállt szive verése az iszonyattól.

Érzé, hogy itt teljes lélekjelenlétére van szükség, hogy most rosszkor lépett az oroszlán kalitkájába, s azon nyugodt tekintetet feszítve merően a leány arczára, mely az ugrásra kész tigrist meg szokta kötni, mely a vadállatokat megigézi, egy lépést tőn felé, hideg nyugalmát egy perczig sem vesztve el.

Még egy lépést tőn közelebb. A kezében tartott étkes kosarat halkan, kimért nyugalommal nyujtá a medve elé, midőn, mint a dúvad ugrott fel helyéből a leány s tiszta, érthető hangon kiálta rá:

— Mit akarsz?

Az embert az ijedtség megdermeszté. Mint az Isten haragja üté meg füleit a nem várt emberi szózat. Halálitélete hangzék abban.

A fenevad ordítva kelt föl fektéből, megértve társnéja szavában a hangot, az ember rémséges sikoltással veté magát a leány keblére, nyomorultul esdve a védelemért, a leány dühösen tépte le magáról ölelő karjait s embertelen erő-

vel taszítá el magától s azzal futott ki az ajtón, míg az elhagyott szobában rémes sikoltozás s vadállati bőgés viszhangzott iszonyú tusában.

A leány végig futott a folyosón, elhányva útjából, kik eleibe álltak, az ismert venyigéken lekúszott a falról, s vijjongva, sikoltozva rohant az erdőnek, rettentő álomkép azoknak, kik utána néztek..

Percz mulva valamelyik ablakon nagy fekete állat ugrott ki a házból, szája és körmei véresek voltak, ordítva futott az is a leány után.

Az úrnő még azon éjjel eltávozott az iszonyú esemény helyéről. Útja az erdőn vitt keresztül. A merre járt, mindenütt csordástul járó fenevadak üldözék kocsiját, medvék és farkasok; mintha mind összebeszéltek volna, s néhol majd itt, majd amott meglátta a szilaj fenyegető női alakot, és hallá, vagy csak vélte hallani, annak irtózatos kiáltását: «anyám! — anyám!»

— — — — — — — — — — — —

Még maig is, ha a farkasok szokatlanul üvöltenek a kárpáti erdőkben, ha szélcsendes éjszakában a zuhatag tombolása messze elhangzik, ha a vihar tördeli a fákat s bedúdol az ablakon, mintha valaki ijesztgetve fenekednék ott künn, a pórnő azzal ijesztgeti kicsijét: «jó légy, hallod ott künn a vadleányt, ha rossz leszesz, eljön érted és elragad».

TARTALOM.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06630 9470